

Mart 2025

BALKAN TÜRKOLOJİ ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ

42

Prizren
Mart - 2025

BAL-TAM TÜRKLÜK BİLGİSİ
Prizren, Yıl XXI, Sayı 42 Mart 2025
BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY
Prizren, Volume XXI, Issue 42, March 2025

Yayımlayan / Publisher

BAI.-TAM. Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi adına
For the Center for BAL.-TAM. Balkan Turcology Researches
Prof. Dr. Tacida Zubçeviç HAFİZ

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief
Prof. Dr. Nimetullah HAFİZ

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü / Managing Editor
Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA

Metin Denetimi / Redaction
Martı Esin ŞEMİN TEKİN
Ümran AŞIKFERKİ
Belgin Tezcan AKSU

Danışma Kurulu / Editorial Advisory Board

Prof. Dr. Oktay AHMET-K.Makedonya
Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN-Türkiye
Uzm. Belgin Tezcan AKSU- Türkiye
Dr. Ferhat AŞIKFERKİ-Kosova
Prof. Dr. Evangelina BALTA-Yunanistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Prof. Dr. Michel BOZDEMİR-Fransa
Prof. Dr. Ekrem ÇAVUŞEViÇ-Hırvatistan
Prof. Dr. Marija DJINDJİĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Ferit DUKA-Arnautluk
Prof. Dr. Osman EMİN - K.Makedonya
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Reşat GENÇ-Türkiye
Prof. Dr. J. L. Bacque GRAMMONT-Fransa
Prof. Dr. Eva GUSTAVSSON-İsveç
Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK-Kosova
Prof. Dr. Rukiye HACI-Çin
Dr. Ayla HAFİZ KÜÇÜKUSTA-Türkiye
Prof. Dr. Hamdi HASAN-Makedonya
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya
Prof. Dr. M. Metin HÜLOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Şakir İBRAYEV-Kazakistan
Dr. Hayrettin İVGİN- Türkiye
Prof. Dr. Lars JOHANSON-Almanya

Prof. Dr. Atilla JORMA-Finlandiya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Prof. Dr. Michael KİEL-Hollanda
Prof. Dr. Novak KILIBARDA-Karadağ
Uzm. Bedrettin KORO-Kosova
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Mirjana MARINKOViÇ-Sırbistan
Prof. Dr. Feti MEHDİU- Kosova
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Prof. Dr. İlber ORTAYLI-Türkiye
Prof. Dr. İskender PALA- Türkiye
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Nasimhan RAHMANOV-Özbekistan
Prof. Dr. Razik RAFİEV-Özbekistan
Akademik Şerbo RASTODER, Karadağ
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU- Türkiye
Prof. Dr. Uli SCHAMİLOĞLU-ABD
Prof. Dr. Gazmend SHPUZA-Arnautluk
Prof. Dr. Elfina SİBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN-Türkiye
Prof. Dr. Redžep SKRİJELJ-Sırbistan
Dr. Nail TAN- Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIJEViÇ-Sırbistan
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Kâmil VELİYEYEV-Azerbaycan
Prof. Dr. Mirzattin ZAKİYEYEV-Tataristan

**BAL-TAM TÜRKÜK BİLGİSİ ULUSLARARASI HAKEMLİ BİR
DERGİDİR / BAL-TAM JOURNAL OF TURCOLOGY IS AN
INTERNATIONAL PEER-REVIEWED PERIODICAL.**

Hakem Kurulu / Peer-Review Board:

Prof. Dr. Oktay AHMET, Makedonya
Prof. Dr. Şükrü Halûk AKALIN-Türkiye
Prof. Dr. Ebulfes AMANOĞLU-Azerbaycan
Prof. Dr. Ekrem ÇAUŞEVİĆ-Hırvatistan
Prof. Dr. Bayram BAYRAKDAR-Türkiye
Doç. Dr. Bilgin ÇELİK-Türkiye
Prof. Dr. Özkul ÇOBANOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Marija DJINDJIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Kemal ERARSLAN-Türkiye
Prof. Dr. A. Bican ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Bilge ERCİLASUN-Türkiye
Prof. Dr. Kerima FILAN-Bosna-Hersek
Prof. Dr. Abdurrahman GÜZEL-Türkiye
Prof. Dr. İsa HABİBBEYLİ-Azerbaycan
Prof. Dr. Neriman HASAN- Romanya
Prof. Dr. Fadıl HOCA-Makedonya

Prof. Dr. Nazim İBRAHİM-Makedonya
Prof. Dr. Leylâ KARAHAN-Türkiye
Doç. Dr. Elvira LATİFOVA- Azerbaycan
Prof. Dr. Mirjana MARINKOVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Fethi MEHDİU-Kosova
Prof. Dr. Celi G. NAĞİYEV- Azerbaycan
Prof. Dr. Ahmet Yaşar OCAK-Türkiye
Prof. Dr. Fehim NAMETAK-Bosna-Hersek
Dr. Juten ODA-Japonya
Prof. Dr. İsmail PARLATIR-Türkiye
Prof. Dr. Saim SAKAOĞLU-Türkiye
Prof. Dr. Suphi SAATÇI -Türkiye
Prof. Dr. Elfina SİBGATULINA-Rusya
Prof. Dr. Hatice ŞAHİN -Türkiye
Prof. Dr. Vladan VIRIYEVIĆ-Sırbistan
Prof. Dr. Güllü YOLOĞLU-Azerbaycan

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, yılda iki defa
olmak üzere mart ve eylül aylarında yayımlanır / BAL-TAM Journal of
Turcology is published biannually in March and September.**

**BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve yazarın adı
kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz / It is not permitted to make
quotations without referring to the author or BAL-TAM Journal of
Turcology.**

**Yazıların sorumluluğu yazarlara aittir / Authors themselves are responsible
for their own articles.**

**Dergiye gönderilen yazılar iade edilmez / The articles sent to the Journal
are not returned.**

**Sanat Yönetmeni / Art Director: Ozan KÜÇÜKUSTA
İngilizce Danışmanı / English Language Consultant
Meral ÜST**

**Web sayfası sorumlusu / Website Editor
Ferhat KARPUZOĞLU**

**Baskı / Printing: SIPRINT Basımevi / SIPRINT Printing House
Tiraj / Circulation: 300**

**BAL-TAM
Emin Paşa – 46
Prizren – KOSOVA
Tel-Faks: +381 29 231 1082
E-mail: info@baltam.org**

**BAL-TAM Türklük Bilgisi, ResearchBib, WorldCat, Scilit, Türk Eğitim İn-
deksi, ESJI - Eurasian Scientific Journal Index, İSAM, PSIRef - Paradigm
Shift Innovations (PSI), Google Scholar tarafından taranmaktadır.**

İ Ç İ N D E K İ L E R / CONTENTS

TARİH / HISTORY

Altay SUROY RECEPOĞLU

Leyla Saz'ın Prizren Hatıraları 11

YAZIN / LITERATURE

Bilge ERCİLASUN

Necmettin Halil Onan ve “Bir Yolcuya” Şiiri 25

Nimetullah HAFİZ

Arap Hurufatıyla Yazılmış olan İki Arnavut Türküsü 43

EĞİTİM / EDUCATION

Bedrettin KORO

Kosova Cumhuriyeti'nde Türkçe Eğitim Verilen İlkokullarda

Tarih Dersi Öğretim Programlarında Türk (Ulusal)

Tarihinin Yeri ve Önemi Üzerine Bir Analiz 51

KÜTÜPHANECİLİK / LIBRARYSCIENCE

Nimetullah HAFİZ

Günümüze Kadar Sürdürmüş Olduğumuz Çalışmalarla

Kosova'da Yazma Kütüphaneler 89

DERLEME / COMPILATION

Ayser LESKOVCI

Yastık Altındaki Masallar..... 117

ANI / MEMOIR

Nimetullah HAFİZ

Çok Eski ve Değerli Dostlarımdan Biri İskeçeli Abdurrahim Dede...185

SANAT /ART

Ozan KÜÇÜKUSTA, Birsen ÇEKEN

Kültürel Mirası Dijital Oyunlarla Yaşatmak: Minyatür

Sanatıyla Yapılmış Bir Platform Oyunu Konsept Tasarımı 197

Birsen ÇEKEN, Mustafa MERDİN

Balkan Kültürü ve Reklamcılık: Geleneksel Değerlerden

Dijital Dönüşüme..... 223

ETKİNLİKLER / EVENTS

BAL-TAM

İstanbul’da “Sosyalizme Tercüme” Sergisi

Salt Galata’da Açıldı..... 259

BAL-TAM

Güçlütürk Türk Edebiyatı Vakfı ve Kosova Cumhuriyeti

Bağımsızlık Edebiyatı Ödüllerine Layık Görüldü..... 265

YAYIN / PUBLICATION

Taner GÜÇLÜTÜRK

85 Yaşı Onuruna Türkoloji’nin Balkanlardaki Hafızası:

Nimetullah Hafız Armağan Kitabı Yayımlandı..... 273

Taner GÜÇLÜTÜRK

Aziz Serbest’in “Durdurulmuş Zaman” Adlı

Yeni Şiir Kitabı Yayımlandı..... 279

YİTİRDİKLERİMİZ / NECROLOGY

Nimetullah HAFİZ

Bulgar Türk Tarihçisi Prof. Dr. Cengiz Hakov’u Yitirdik..... 287

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ

BAL-TAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR

TARİH
HISTORY

LEYLA SAZ'IN PRİZREN HATIRALARI

Altay SUROY RECEPOĞLU*

Özet

Leyla Saz (1850-1936), Osmanlı İmparatorluğu'nun önemli kadın bestekâr, şair ve yazarlarından biridir. Saray çevresinde yetişmiş, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bilen çok yönlü bir sanatçıdır. Pişano eğitimi alan ilk Osmanlı kadınlarından biri olarak 200'den fazla beste yapmış, ancak Bostancı'daki evinde çıkan yangında birçok eseri yok olmuştur. *Solmuş Çiçekler* adlı şiir kitabı ve *Harem-i Hümayun* gibi hatıratlarıyla Osmanlı döneminin sosyal ve kültürel yaşamına ışık tutmuştur.

Leyla Saz, eşi Giritli Sırrı Paşa'nın Prizren'deki görevi nedeniyle bu şehirde bir süre yaşamıştır. Hatıralarında Prizren'in doğal güzelliklerini, mimarisini ve sosyal hayatını detaylıca anlatmıştır. Prizren'in dağ eteğinde, ortasından çay geçen bir şehir olduğunu belirtmiştir. Evlerin taştan yapıldığını, odaların büyük ve hamamlı olduğunu, ısınma sistemlerini (kümbet sobaları) ifade etmiştir. Pazar yerlerinin canlılığı, misafirperverlik, düğün ve bayram gelenekleri hakkında bilgiler vermiştir.

Osmanlı dönemindeki cami, medrese ve köprülerin şehre kattığı estetik değeri vurgulayan Leyla Saz'ın Prizren'e dair yazdıkları, Osmanlı'nın Balkanlardaki kültürel izlerini belgeleyen önemli kaynaklar arasında yer almaktadır. Leyla Saz'ın Prizren hatıraları, hem şehrin Osmanlı dönemindeki yaşantısını hem de bir kadın sanatçının gözünden dönemin sosyal dokusunu yansıtmaktadır. Ayrıca, aruz vezniyle yazdığı şiirler (örneğin *Bir Zerrin Şehrin Resmine Karşı*) ve besteleriyle Türk müziği ve edebiyatına katkı sağlamıştır.

Bu makale, Sadi Borak'ın *Harem'in İç Yüzü* (2004) kitabındaki Leyla Saz bölümü ve İstanbul'daki "Mazide Atiye Zarafet" sergisinden edinilen bilgilerle desteklenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Leyla Saz, Prizren Hatıraları, Kadın Bestekâr, *Solmuş Çiçekler*.

* Hukukçu, Gazeteci, Araştırmacı, Yazar, Prizren.

LEYLA SAZ'S MEMOIRS OF PRIZREN

Abstract

Leyla Saz (1850-1936) was one of the prominent female composers, poets, and writers of the Ottoman Empire. Raised in palace circles, she was a multifaceted artist fluent in Arabic, Persian, French, and Greek. As one of the first Ottoman women to receive piano training, she composed over 200 works, though many were lost in a fire at her home in Bostancı. Her poetry collection *Solmuş Çiçekler* (Faded Flowers) and memoirs such as *Harem-i Hümayun* (The Imperial Harem) provide valuable insights into the social and cultural life of the Ottoman era.

Due to her husband, Giritli Sırrı Pasha's official posting, Leyla Saz lived in Prizren for some time. In her memoirs, she vividly describes the city's natural beauty, architecture, and social life. She noted that Prizren was a city nestled at the foot of mountains, with a river flowing through its center. The houses, built of stone, featured large rooms with attached baths and traditional heating systems (kümbet stoves). She also recounted the lively bazaars, local hospitality, and wedding and festival traditions.

Leyla Saz's writings on Prizren, which emphasize the aesthetic value added to the city by mosques, madrasas and bridges during the Ottoman period, are among the important sources documenting the cultural traces of the Ottoman Empire in the Balkans. Her memoirs of Prizren reflected both the city's Ottoman-era daily life and the social fabric of the period through the lens of a female artist. Her poetry in aruz meter (e.g., *Bir Zerriñ Şehriñ Resmine Karşı*) and musical compositions further contributed to Turkish literature and music.

This article draws upon Sadi Borak's book *Harem'in İç Yüzü* (The Inner Face of the Harem, 2004) and information from the *Mazide Atiye Zarafet* (Elegance from Past to Future) exhibition in Istanbul.

Keywords: Leyla Saz, Memoirs of Prizren, Female Composer, Faded Flowers.

Prizren, Osmanlı iktidarı döneminde sancak ve vilayet merkezi olmasına rağmen, hakkında Türk bir yazar, devlet memuru veya şair tarafından yazılmış çok fazla eser bulunmamaktadır. Prizren hakkında

Türkçe bir makale okumak istediğimizde, kamu yayımları olarak Prizren Sancağı, Prizren Salnamesi¹ (1290/1873, 1291/1874) ve Kosova Vilayeti Salnamesinde² (Hicri 1314/1896) Prizren hakkında yazılanlar dışında; Âşık Çelebi'nin (1520–1572) *Meşairü's-Şuarâ* tezkiresinde³, Kâtip Çelebi'nin *Cihannümâ* adlı eserinde (Sırska Kraljevska Akademija, 1892: 56) ve Şemsettin Sami'nin *Kamusü'l-A'lâm*ında (Frashëri, 1984: 137) Prizren hakkında yalnızca kısa bilgilere rastlanmaktadır. Prizrenli Mehmet Tahir Efendi'nin⁴ *Menakıb* adlı bir eseri mevcuttur; ancak bu eser Arapça olarak kaleme alınmış bir yazma nüshadır. Bu yazma eserlerin dışında, Prizren hakkında daha geniş bilgi veren ve Türkçe olarak yazılmış ender çalışmalardan biri ise Leyla Saz'ın “Prizren Hatıraları” başlığı altında kaleme aldığı eserdir.

Bu makale, Sadi Borak tarafından 2004 yılında *Harem'in İç Yüzü* kitabının 14. bölümünde yer alan Leyla Saz'ın “Prizren Hatıraları” yazısı temel alınarak yazılmıştır (Borak, 2004). Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti'nin 100'üncü yılını kutlama amacıyla hazırlanan ve İstanbul Kısıklı'da, Osmanlı'nın son halifesi ve ressam Abdülmecid Efendi'nin yazlık köşkünde “Maziden Atiye Zarafet” sergisi düzenlenmiştir. Sergide bir bölümün Leyla Saz Hanımefendi'ye ait olması, bu çalışmam açısından beni ayrıca etkilemiş ve önemli bir ek kaynak oluşturmuştur.

Leyla Saz Kimdir?

Leyla Saz (1850-1936), Osmanlı İmparatorluğu'nun ilk kadın bestecilerinden olup aynı zamanda şair, yazar ve eğitimci olarak da bilinen önemli bir figürdür. İstanbul'da doğmuş ve dönemin saray çevresinde yetişmiştir. Osmanlı kültür ve sanat hayatına önemli katkılarda bulunmuş ve özellikle Türk müziğine yaptığı bestelerle iz bırakmıştır.

¹ Prizren Salnamesi 1290/1873 ve 1291/1874.

² Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği 2000, 260.

³ “Mevlidi Rûmili'nde Prizren'dir. Kasaba-i mezkûre Rûmili'nde menbit-i serv ü semen-i ma'rifet olan hâkdân ve menba'- cûy-ı nazm u nesr olan gülîstân olmağla meşhur bir şehir-i şöhret-âyîndür. Rivâyet olunur ki Prizren'de oğlan toğsa adından mukaddem mahlas korlar. Yenice'de toğan oğlan etmeğe papa diyecek vakt Fârsî söyler. Piriştine'de oğlan toğsa dividi bilinde toğar dirler. Bina'en 'alazâlık Prizren şa'ir menba'ı ve Yenice Fârsî ocağı ve Piriştine kâtip yatağıdır.” (Kılıç, 2010, s. 904). Tezkirede Manastır, Piriştine, Prizren ve Yenice şehirlerinin kültürel yaşantısı ve burada yaşayan insanların ilmi dereceleri üzerinde çeşitli değerlendirmeler yapılmıştır.

⁴ Prizren Müftüsü olan 1883 yılında vefat eden Mehmed Tahir Efendinin övünülecek güzel iş, hareket anlamına gelen Menakıb el yazma eseri Arapça yazılmış.

Leyla Hanım, Osmanlı'nın önemli devlet görevlilerinden İstanbul şehremini, doktor, Sağlık Bakanı, şair İsmail Hakkı Paşa ile Nefise Hanım'ın 1850 yılında İstanbul'da dünyaya gelen kızıdır. Babasının görevi dolayısıyla çocukluğunun yedi yılı (1854-61) sarayda geçmiştir. Dört yaşından 11 yaşına kadar (1853 ve 1860 yılları arasında) Çırağan Sarayı'nda Sultan I. Abdülmecid'in kızı Münire Sultan'ın yanında nedime (sohbet arkadaşı) olarak kalmıştır. Sarayda Münire Sultan'la birlikte öğrenim görmüş ve dönemin tanınmış hocalarından aldığı özel derslerle yetişmiştir. Arapça ve Farsça öğrenmiş, alaturka müzik eğitiminin yanı sıra Batı kültürü anlayışıyla ilk piyano dersi alanlardan biri olmuştur. Saray hayatının getirdiği bu ayrıcalıklı eğitim, onun yeteneklerini geliştirmesine büyük katkı sağlamıştır.

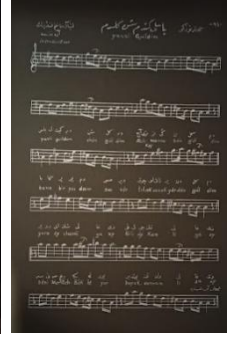
Leyla Saz

19 yaşındayken devlet görevlisi, şair ve hattat Giritli Sırrı Paşa ile 1869 yılında evlenen Leyla Hanım, Sırrı Efendi'nin Prizren'e mektupçu olarak tayin edildiğinde 1,5 yıl kadar İstanbul'da ailesinin yanında kalmaya devam ettiyse de daha sonra Prizren'e gitmiştir. Sırrı Paşa ile evliliği süresince (1869-1895) bazen onun mutasarrıf ve vali olarak gittiği Trabzon, Kastamonu, Ankara, Sivas gibi şehirlerde, bazen de İstanbul'da bulunmuş, dört çocuk sahibi olmuştur.

Leyla Hanım kendi ifadesine göre 200'den fazla eser bestelemiştir. Ancak Bostancı'daki evinde çıkan yangında çocukluğundan beri yazdığı şiirler, hatıralarını topladığı defterler, müzik çalışmaları, bestelerinin notaları, yarım yüzyıllık müzik kayıtları diğer eşyalarıyla birlikte

tamamen yanmıştır. Bu olayın ardından dostlarının ve kendisinin hafızasında bulunan otuz beş şarkının notası *Külliyât-ı Mûsikî* adı altında Şamlı İskender tarafından üç fasikül hâlinde yayımlanmıştır (İstanbul, 1339).

Altı padişah döneminde yaşamış, Arapça, Farsça, Fransızca ve Rumca bilen Leyla Hanım'ın ilk şiiri 1881 yılında *Hazîne-i Evrâk* dergisinde yayımlanmıştır. Özellikle gazel gibi nazım şekillerinde divan edebiyatına özgü dili kullanan şairin, zaman zaman hece ölçüsüyle yazdığı sade şiirlere de rastlanmaktadır. Bostancı yangınından sonra aklında kalan şiirlerini *Solmuş Çiçekler* adı altında toplayarak neşretmiş (İstanbul, 1928), oğlu Yusuf Razi Bey'in bir tanıtım yazısının yer aldığı esere Abdülhak Hamid Tarhan da bir takriz (yazarı tanıtan ve öven yazı) yazmıştır.

Leyla Saz'ın piyanosu ve bir bestesi

Leyla Hanım'ın kültür tarihine yaptığı bir hizmet de yaşadığı altı padişah döneminin saray hayatına dair hatıralarıdır. 1895 yılında kaleme aldığı hatıraları Bostancı yangınında yok olunca hafızasında kalanları yeniden yazarak *Vakit* ve *İleri* gazetelerinde yayımlamıştır.

Leyla Saz'ın yazılı eserleri arasında *Harem-i Hümayun* adlı hatırat kitabı öne çıkmaktadır. Bu kitap, Osmanlı saray yaşamının iç yüzünü ve dönemin günlük yaşamını ve halkın geleneklerini samimi bir dille anlatmıştır. Harem yaşamını ve dönemin sosyal dinamiklerini anlamak için önemli bir kaynak olan bu eser, tarihçiler ve edebiyatçılar tarafından değerli bulunmuştur.

Onun besteleri ve yazıları, Türk kültürel mirasının önemli bir parçasıdır. Leyla Saz'ın çalışmaları, Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçiş sürecinde kadınların sanat ve kültür alanındaki rolünü pekiştirmiş ve yeni nesillere ilham kaynağı olmuştur.

Prizren'deki yaşam, Leyla Saz'ın gözlemlerine göre hem zengin Osmanlı kültürünü hem de bölgenin kendine özgü geleneklerini yansıtır. Şehirdeki mimari yapılar, pazar yerleri ve sosyal etkinlikler, onun hatıratında canlı bir şekilde tasvir edilmiştir. Prizren'in doğal güzelliklerinden ve halkının misafirperverliğinden de sıkça bahsetmiştir. Bu yüzden bu yazılar, dönemin sosyal ve kültürel yapısını anlamak açısından değerli birer belgedir.

Leyla Saz ve Giritli Sırrı Paşa'nın evliliği, karşılıklı saygı ve anlayışa dayalı bir birliktelik olarak tanımlanabilir. Sırrı Paşa'nın çeşitli şehirlerde valilik yapması, Saray hanımlarıyla hayat süren Leyla Saz'a farklı kültürel ve sosyal ortamları tanıma fırsatı sunmuştur. Bu durum, onun yazılarına ve bestelerine zenginlik katmıştır.

Sonuç olarak, Leyla Saz'ın Prizren'e dair yazıları ile Giritli Sırrı Paşa ile olan hayatı, Osmanlı döneminin sosyal ve kültürel dinamiklerini anlamak açısından büyük bir değer taşır. Eserleriyle sadece kendi dönemine ışık tutmakla kalmamış, aynı zamanda sonraki nesillere de kıymetli bir miras bırakmıştır. Leyla Saz, bu tür etkinliklerde gözlemlediği ritüelleri ve toplumsal ilişkileri ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Özellikle kadınların sosyal hayattaki rolü ve günlük yaşamları, onun yazılarında önemli bir yer tutmaktadır. Bu deneyimler, onun eserlerine zenginlik katmış ve Osmanlı'nın farklı bölgelerindeki yaşamı detaylı bir şekilde belgelemesine olanak tanımıştır.

Solmuş Çiçekler (Alkan İspirli 2008: 113) kitabında bir şiiri şöyledir:

BİR ZERRİN ŞEHRİNİN RESMİNE KARŞI

(mefâilün mefâilün feülün)

Şu yer ki 'aşkın öldüğü yerdir
Neşatımın gömüldüğü yerdir

Per-i zerinde o sevdiğim hâne
O mürğ-i cāna hoş gelen lāne

Durur mu boş kafes gibi hālā
Yıkıldı gitdi bitdi mi āyā

Küçük hazince müsekkın idi
Gönül o evde evvelā şen idi

Geçirdi hoşça bir zamān ammā

Göründü sonra mevki im hayfa

Geçince âh o mevsim-i hurrem
Şürûruma tutar iken mâtem

Otam güşemdi iltica-gahım
Enis ü hem-demim olan âhım

Maķâm-ı şabrımı idüp tevsî
Beni ümide eyleyüp tevdî Leyla

Hemân olurdu âzim-i eflāk
Kıalırdı benle bir dil-i gam-nāk

Yaķar dururdu ye's-i sūzânım
Duyulmayordu lâkin efġânım

Tahammül eyleyüp de her derde
Sükût ile yaşırdın o yerde

Görür bilir tecâhül eylerdim
Ben 'acz ile tegâfûl eylerdim

Zamân uyuşdurup uyutmuşdu
Gönül o hâli hep unutmuşdu

Şu hatıra o nârı parlatdı
Bu günde başka dürlü ağlatdı

Tüter gözümde o hazin mâzi
Gönül bugün o mihnete râzi

Bu şiir, klasik Türk şiirinin aruz vezniyle yazılmış bir örneğidir. Duygusal bir içeriğe sahip olan bu eserde, bir kaybın ardından hissedilen acı ve hüznün dile getirilmiştir. Aşağıda, şiirin anlamı ve yapısına dair daha detaylı bir incelemeye yer verilmiştir:

Şiirin Açıklaması:

1. **Şu yer ki 'aşkın öldüğü yerdir / Neşatımın gömüldüğü yerdir**
 - o Bu yer, aşkın sona erdiği ve mutluluğunun gömüldüğü yerdir.

2. **Per-i zerinde o sevdiğim hâne / O mürğ-i cāna hoş gelen lä-ne**
 - Sevdiğim kişi için altın bir ev gibiydi; can kuşuna hoş gelen bir yuva gibiydi.
 3. **Durur mu boş kafes gibi hâlâ / Yıkıldı gitdi bitdi mi āyā**
 - Hâlâ boş bir kafes gibi duruyor mu; yıkıldı mı, bitti mi acaba?
 4. **Küçük hazince müsekkın idi / Gönül o evde evvelā şen idi**
 - Küçük bir hazine gibiydi, gönül o evde önce mutluydu.
 5. **Geçirdi hoşça bir zamān ammā / Göründü sonra mevki im hayfa**
 - Güzel bir zaman geçirdi ama sonra yeri hayal kırıklığına dönüştü.
 6. **Geçince āh o mevsim-i hurrem / Şürüruma tutar iken mātēm**
 - O güzel mevsim geçince, mutluluğum mateme dönüştü.
 7. **Otam güşemdi iltica-gahım / Enis ü hem-demim olan āhım**
 - Barınağım bir gölgeydi, dostum ve yoldaşım ahım oldu.
 8. **Maķām-ı şabrımı idüp tevsi / Beni ümide eyleyüp tevdı**
 - Sabır makamımı genişletti ve beni umuda teslim etti.
- Aruz Vezni:**
- Şiir "mefâilün mefâilün feûlün" kalıbıyla yazılmıştır. Aruz vezni, şiirde ölçü ve ritmi sağlar ve bu kalıbın her birimi "fa'ilâtün" (3 kısa ve bir uzun hece) ve "fe'ûlün" (bir kısa ve bir uzun hece) ölçülerine dayanır.

Şair, aşk ve mutluluk gibi kavramların geçiciliğini ve ardından gelen derin hüznü ustalıkla betimlemiştir. Aruz vezni ile yazılmış bu şiir, klasik Türk şiirinin duygusal ve estetik yönünü yansıtan güzel bir örnektir.

Leyla Saz'ın eşi Giritli Sırrı Paşa'nın çalıştığı Prizren'de hükûmet sarayı

Eşinin ölümünden sonra tekrar İstanbul'da yaşamaya başlayan Leyla Hanım'ın Bostancı'daki köşkü âdeta bir sanat evi gibidir. Ancak yazdıkları, şiirleri ve bestelerinin de içinde bulunduğu bu köşk işgal yıllarında çıkan bir yangında kül olmuştur. Sonradan, hatırladıklarını yeniden kâğıda dökmüştür. Leyla Saz yangını ve kaybını bir şiirinde şöyle anlatır:

Yandı köşküml pılım pırtım bucağım
Söndü hiç tütmemek üzre ocağım
Heder oldu çekilen bunca emek
Ne evim kaldı, ne bahçem, ne çiçek
Ne sazım kaldı, ne nağmem, ne nota
Ne masam kaldı, ne minder, ne oda
Ne kalem kaldı, ne defter, ne kitap
Her ne yazdımsa bütün oldu yebab
Bir ağızdan ederek hep feryad
Elbet etmişler idi istimdat
Yandı mahvoldu bütün asarım
Varmış oğlumda biraz eşarım
(...)
Yapılsa ev alınır hepsi yine
Konmaz asar-ı güzidem yerine

Başka hepsindeki his, vak'a, hayal
 Şimdi tekrarı ise emr-i muhal
 (...)
 Aradım, topladım ettim itmam
 Bende mevcut idi mevcut makam
 Deyiverdim hem bu imiş hükm-i kader
 Gam da elbet ömrüm gibi elbet geçer.

6 Aralık 1936 tarihinde, 86 yaşında vefat eden Leyla Saz, 1934'te Soyadı Kanunu'nun çıkmasından sonra "Saz" soyadını almıştır. Bu soyadını almasının nedenini ise "kendimi bildim bileli günüm müziksiz geçmedi" ifadesiyle açıklamıştır.

Leyla Saz Hanımın yapay zekâ resimlemesi.

Leyla Saz'ın Prizren Hatıraları makalesinden bir bölüm:

Prizren Evleri: Prizren, ortasından çay geçen bir ovanın kenarında, dağ eteğine kurulmuş, dağa yaslanmış bir şehirdir. Vilayet merkezi yeni olmuş. Henüz onarılmamış sokakları dar; evlerinin çoğu, bahçesine bakan zemin odalarından ibaretti. Binalar taşla yapılmış, sağlam ve oda-

ları büyüktü. İki odanın arasında küçük hamamlar vardı. Hamamlar büyük dolap gibidir. Kazan, iki odanın arasına duvara konmuş, külhan yapılmış. Külhan kapısı soba gibi, fakat büyükçedir ve hamam kapısının bulunduğu odadadır.

Külhan yanınca iki oda birden ısınır. Yanındaki odanın duvarında külhan hizasında hafif bir çıkıntıdan başka bir şey görülmez. Hamamsız bazı odalarda ocak, bazılarında kümbet vardır. Ocak malum. Kümbet; tuğla ile örülüp dışına kahve fincanı tabağı kadar, fakat çukurca yeşil çanaklar gömülmüş yerli sobadır.

Bir sabah, bir akşam yakılır. Prizren'in soğuşuna karşı yeteri kadar ısı verir ve ısısı devam eder. Odalarda döşeme tahtası yoktu. Döşeme yerine iyi dövülmüş toprakla karışık kumu suluca hamur hâlinde ezerek yere sürer, üstünü kireçle sıvar, kuruyunca defne yaprağı gibi yaprak döşer, üzerine Şarköy kilimi sererler. Her ay odaların duvarları, yer, avlu hep badanalanır. Bunu fakir hanımlar kendileri yapar, zenginler, badanacı kadınlara yaptırırlar.

KAYNAKÇA

Alkan İspirli S., (2008) *Leyla Hanım (Saz) Solmuş Çiçekler*, Salımsöğüt Yayınları, Ankara.

Borak S., (2004). *Harem'in İç Yüzü* (Leyla Saz'ın anıları), Kırmızı Beyaz, İstanbul.

Demir S. (2012). *Haremde Yaşam, Saray ve Hanrem Hatıraları*, DBY, İstanbul.

Frasheri S., (1984). “Vepra 7 Kamus Al-A’Lam” (Enciklopedia – Pjese te zgjedhura) Seçmeler. Çev. Feti Mehdiu, Rilindja yayınevi Priştine, 137.

Kosova Vilayeti Salnamesi, 1314/1896

Prizren Salnamesi 1290/1873 ve 1291/1874.

Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği, (2000). *Eylül*, İstanbul, 260.

Sırpka Kralyevska Akademija (1892). *O Balkanskom Poluostrvu*, Spomenik XVIII Hacı-Kalfa Ili Çatip-Çelebija, Turski Geograf XVII veka, Çeviren St. Novakoviç, Beograd, 56.

Ummahan N. (2020). *Leyla Saz, Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. <https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/leyla-saz> Erişim Tarihi: 10.05.2025

EDEBİYAT
LITERATURE

NECMETTİN HALİL ONAN VE “BİR YOLCUYA” ŞİİRİ

Bilge ERCİLASUN*

Özet

“Bir Yolcuya” adlı şiir Necmettin Halil Onan tarafından yazılmış ve 1927 yılında yayımlanmıştır. Bu, sıcak ve kanlı bir cephe savaşının tasvir edildiği bir kahramanlık şiiridir. Tarihî bir değeri bulunan ve epik karakterde olan bu şiir, aynı zamanda şiirsel değer bakımından da oldukça üstün ve seviyeli. İlk bakışta şiirde İstiklal Savaşı’nın konu edildiği, özellikle içinde Sakarya Meydan Muharebesini hatırlatan ifadeler de barındırdığı anlaşılmaktadır. Fakat şiirin muhtevası, görüldüğünden çok daha geniş ve derindir. Şiirde kullanılan ifadelerde ve yapılan tasvirlerde, ilk vatan olan (Orta Asya’dan Anadolu’ya göç eden Türklerin ilk yerleşme yeri olan) Rumeli topraklarının kaybedilmesinin verdiği büyük acı da hissedilmektedir. Bunda, Onan’ın Rumelili bir aileye mensup olmasının büyük payı vardır. Onan, Rumeli’de yaşanan olayları ve trajik göçleri çocukluğunda dedesinden ve ninesinden dinlemiş ve bu hikâyelerden oldukça etkilenmiştir. Bu etkinin izleri, şiirlerinde büyük ölçüde görülmektedir.

“Bir Yolcuya” şiiri, 1915’te yapılan Çanakkale muharebelerini de hatırlatır niteliktedir. Şiir, bütün bu özelliklerinden dolayı ders kitaplarında yer almıştır. Ayrıca Çanakkale Boğazının girişindeki sırtlara kazınmış ve Çanakkale müzelerinde satılmakta olan meçhul asker biblolarının üzerine yazılmış bulunmaktadır.

Yazıda şiirin millî ve tarihî değeri üzerinde durulmuştur. Ayrıca şiir, estetik ve şiirsel özellikleri bakımından da incelenmiştir.

* Prof. Dr., Emekli öğretim üyesi, Ankara.

NECMETTİN HALİL ONAN AND HIS POEM ‘TO A TRAVELLER’

Abstract

The poem “Bir Yolcu” (To a Traveller) was written by Necmettin Halil Onan and published in 1927. This is a heroic poem depicting a bloody frontline war. This poem, which has a historical value and has an epic character, is also very superior and high level in terms of poetic value. At first glance, it is understood that the War of Independence is the subject of the poem, especially that it contains expressions reminiscent of the Battle of the Sakarya. However, the content of the poem is much wider and deeper than it seems. In the expressions and descriptions used in the poem, the great pain of the loss of Rumeli, the first homeland (the first settlement of the Turks who migrated from Central Asia to Anatolia), is also felt. The fact that N. H. Onan belongs to a family from Rumeli has a great share in this. N. H. Onan listened to the events in Rumeli and tragic migrations from there from his grandparents in his childhood and was greatly influenced by these stories. The traces of this influence can be seen to a great extent in his poems.

The poem “To a Traveller” is also a reminder of the Gallipoli battles fought in 1915. Due to all these features, the poem has been included in textbooks. It was also engraved on the ridges at the entrance to the Dardanelles, and written on the "unknown soldier" statuettes sold in Çanakkale museums.

In the article, the national and historical value of the poem was emphasized. The poem was also analyzed in terms of its aesthetic and poetic features.

*Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın
Bu toprak bir devrin battığı yerdir.
Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın
Bir vatan kalbinin attığı yerdir.*

*Bu ıssız, gölgesiz yolun solunda
Gördüğün bu tümsek, Anadolu’nda
İstiklal uğrunda, namus yolunda
Can veren Mehmed’in yattığı yerdir.*

*Bu tümsek, koparken büyük zelzele,
Son vatan parçası geçerken ele
Mehmed’in düşmanı boğduğu sele*

Mübarek kanını kattığı yerdir.

*Düşün ki, haşrolan kan, kemik, etin
Yaptığı bu tümsek amansız, çetin
Bir harbin sonunda bütün milletin
Hürriyet zevkini tattığı yerdir.¹*

1927

Bazı şairler vardır. Bütün şiirleriyle devirlerine damga vururlar. Türk edebiyatında böyle şairler sayılamayacak kadar çoktur. Türk edebiyatının başlangıç yıllarından itibaren bu tip şairlere rastlarız. Divan edebiyatında Fuzuli, Baki, Nedim, Şeyh Galip, Çağatay sahasında Ali Şir Nevai, halk edebiyatında Yunus Emre, Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Yeni Türk edebiyatında Tevfik Fikret, Mehmet Akif, Yahya Kemal ilk akla gelenlerdir.

Bu şairlerin bütün şiirleri ayrı ayrı yenilik ve orijinallik taşırlar ve Türk şiirinde farklı özellikleri ve nitelikleriyle yer almışlardır. Bazı şairler de vardır bir tek şiirleri ile devirlerini temsil etmiş ve büyük yankı uyandırmışlardır. Yukarıdaki şiir bu ikinci gruptandır.

Necmettin Halil Onan'ın "Bir Yolcuya" adlı şiiri pek çok bakımdan önemlidir ve üzerinde durulması gerekmektedir. 19. ve 20. yüzyıllardaki Türk milletinin yaşadığı trajediyi anlatmaktadır. Bu şiir aynı zamanda şairin hayatından ve ailesinden gelen derin izler taşımaktadır (Şiir ilk olarak 1927 yılında Hayat mecmuasında yayımlanmıştır) (Hayber, 1988: 7).

Necmettin Halil Onan 1902 tarihinde Çatalca'da dünyaya gelmiş olup Rumeli'den göç etmiş bir aileye mensuptur. Ailesi Tuna boylarında Hacı Muratoğulları adıyla tanınmaktadır. Şairin dedesinin dedesi Belgrad Muhafızı Hacı Murat Efendidir. Şerif Aktaş, Necmettin Halil'in şeceresini şöyle veriyor: "Babası Halil Hilmi Efendi, onun babası Rejide görev yapmış olan Süleyman Hulusi Efendi, Süleyman Hulusi'nin babası Mehmet Ağa, Mehmet Ağanın babası Hacı Murat Efendi..."²

Onan, ilk ve orta öğrenimini Koska, Bakırköy ve Vefa Lisesi gibi İstanbul'un çeşitli semtlerindeki okullarda tamamladıktan sonra 1919'da Darülfünun'da Edebiyat Fakültesindeki Türk Dili ve Edebiyatı bölümüne kaydolmuştur. Cenap Şahabettin, Fuat Köprülü, Ferit Kam, Yahya Kemal, Hüseyin Daniş gibi çeşitli hocalardan dersler almıştır.

¹ Şiirin alındığı yer: Şerif Aktaş, Necmettin Halil Onan, Büyük Türk Klasikleri, Cilt 14, Ötüken-Söğüt Yayınları, İstanbul 2002, s. 105.

² Şerif Aktaş, age, s. s. 99-100 (Necmettin Halil Onan'ın hayatı ve eserleri bölümünde bu makaleden faydalanılmıştır).

İngilizler İstanbul'u işgal edince Darülfünun kapatılmış, Necmettin Halil'in tahsili yarım kalmıştır. Necmettin Halil Millî Mücadeleye katılmak istediği için Ankara'ya gelmiş, Ankara Talimgâhında zabıt vekili olmuştur.

İstiklal Savaşı zaferle sona erince terhis olmuş ve Darülfünun'daki yarım kalan tahsiline devam etmiştir. 1925'te mezun olan Onan, bir yandan da Anadolu Ajansının siyasi servisinde çalışmış ve okullarda öğretmenlik yapmıştır. Mezun olduktan sonra çeşitli okullarda öğretmenlik yapmaya devam etmiştir (İstanbul, İzmir, Adana ve Ankara'daki okullarda). 1940'lı yıllara gelindiğinde Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde profesör olmuş ve ders vermeye devam etmiştir. 1959'da emekli olduktan sonra Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a gitmiştir. 1968 tarihinde İstanbul'da vefat etmiştir.

Onan, gramer ve edebiyat tarihi üzerinde çalışmış, araştırmalarıyla Türkçeye büyük katkıları olmuş bir yazardır. Onun dilbilgisi ve edebiyat tarihi kitapları önemlidir ve ders kitabı olarak okullarda yer almıştır. Onan, yazı hayatına şiirle başlamıştır. 1919'da *Nedim* dergisinde aruz vezniyle yazılmış olan ilk şiirleri çıkmıştır. Daha sonra *Dergâh*, *Servet-i Fünun*, *Hayat* dergilerinde daha çok hece vezniyle yazdığı şiirleri yayımlanmıştır. Onan, bu şiirleriyle Millî Edebiyat Akımı'nın Cumhuriyet'ten sonraki devamı olan Memleket Edebiyatı içinde yer almıştır. 1919-1927 yılları arasında yazdığı şiirleri *Çakıl Taşları* adı ile 1927'de eski harflerle basılmıştır. 1927-1932 yıllarında yazdığı şiirleri de *Bir Yudum Daha* adıyla yayımlanmıştır (Bu kitaba *Çakıl Taşları*'ndaki şiirleri de eklenmiş ve kitap yeni harflerle basılmıştır). Ayrıca *İşleyen Yara* adlı bir de romanı bulunmaktadır. Bu roman, *Vakit* gazetesinde tefrika edilmiş ama kitap olarak basılmamıştır (1932-1933).

Onan'ın hayatında ve şahsiyetinin gelişmesinde, çocukluğunda dedesinden ve ninesinden dinlediği Rumeli'den göç hikâyelerinin büyük tesiri bulunmaktadır. Bu etkinin izleri şiirlerinde de görülmektedir. "Ninemnin Anlattıkları", "Dedemin Anlattıklarından: Karlı Geceler" başlıklı şiirleri Mütareke ve Millî Mücadele günlerinde yayınlamıştır. Onan'ın, daha sonra bu şiirleri kitabına alırken üst başlıklarını kaldırdığı görülmektedir (Enginün, 2020: 104).

Dergâh mecmuasının Millî Mücadele yıllarında büyük bir yeri ve önemi vardır. Türk şiirine önemli katkıları bulunan Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'in de bu yıllarda *Dergâh*'ta yazmaları, dönemin edebiyat meraklısı gençleri üzerinde büyük tesirler yaratmıştır. Necmettin Halil Onan da bu gençlerden biridir. Nurullah Ataç, Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Mustafa Nihat Özön de buradan yetişmişlerdir. Bu suretle "Dergâh hem Millî Mücadele havasını yansıtmış hem de barış

günlerinin kültür ortamını hazırlamış okul niteliğinde bir dergi” olmuştur (Enginün, 2006: 129).

Onan, Millî Mücadele yıllarında millî ve ferdî konularda şiirler yazmıştır. Bunlardan biri Çanakkale’de yazılı bulunan ve okul kitaplarında da yer alan “Bir Yolcuya” adlı şiirdir. Dur Yolcu diye başlayan bu şiirde, yalnız Millî Mücadelenin acılarını değil, 19 ve 20. yüzyıllarda Türk devletinin çöküş ve yıkılış macerasını da sezmek mümkündür (Ercilasun, 2020: 93).

Şiirde bir ölüm-kalım mücadelesinin anlatıldığı görülmektedir. Şiirin muhtevasına geçmeden önce şekil özellikleri üzerinde durmak istiyoruz. Şiir dört dörtlükten oluşmakta, bu dörtlükler kurallı cümlelerden meydana gelmektedir. Mısraları yan yana yazdığımız zaman düzgün nesir cümleleri elde ediyoruz. Bunlar, nesrin yapısına ve Türkçenin kurallarına uygun, birbirinin devamı olan cümlelerdir.

Birinci dörtlük: “Dur yolcu! Bilmeden gelip bastığın bu toprak bir devrin battığı yerdir. Eğil de kulak ver, bu sessiz yığın bir vatan kalbinin attığı yerdir.”

İkinci dörtlük: “Bu ıssız, gölgesiz yolun solunda gördüğün bu tümsek, Anadolu’nda, istiklal uğrunda, namus yolunda can veren Mehmed’in yattığı yerdir.”

Üçüncü dörtlük: “Bu tümsek, koparken büyük zelzele, son vatan parçası geçerken ele, Mehmed’in düşmanı boğduğu sele mübarek kanını kattığı yerdir.”

Dördüncü dörtlük: “Düşün ki haşrolan kan, kemik, etin yaptığı bu tümsek amansız, çetin bir harbin sonunda bütün milletin hürriyet zevkini tattığı yerdir.”

Şiirin ikinci, üçüncü ve dördüncü kıtaları uzun birer cümleden ibarettir. İlk kıtada ise üç cümle bulunmaktadır. Birincisi bir ünlem cümlesi, diğer ikisi sıra cümlelerdir.

Şairin bu şiirdeki başarılarından biri, düzenli bir nesir cümlesinden kusursuz bir nazım ifadesini elde etmesidir. Bu büyük bir ustalıktır. Şiirin bütününde şair, nesir ile nazmı mükemmel surette birleştirmiş, kusursuz bir şiirsel ifade yaratmıştır. Bu durum aynı zamanda şiirin tesirini de arttırmakta, şiirdeki anlamı çarpıcı ve vurucu bir hâle getirmektedir. Şiirin kurallı cümlelerden oluşması ve nesir ahengi taşıması, şiirsel ahengine ve ritmine engel olmamıştır. Şairin burada hem nazım hem nesir ahengini birleştirdiği ve uyumuna dikkat ettiği görülmektedir.

Bu yapı, şiirde nesir yapısı, Tevfik Fikret’le birlikte Türk şiirine girmiştir. Tevfik Fikret’in bu konuda uzun ve titiz çalışmaları vardır. Fikret, şiirin yapısını değiştirmiş, çağdaş Türk şiirini yaratacak tarzlar, söyleyiş ve üslup şekilleri getirmiştir. Bunun için de şiirin yapısı üzerinde

uzun uzun düşünmüş ve yıllar süren çalışmalar yapmıştır. Fikret bu süreci ve bu konudaki düşüncelerini *Servet-i Fünun* dergisindeki yazılarında ayrıntılı olarak anlatılmıştır. Özellikle “Müstezadlarımız” adlı yazısında, onun farklı yıllarda yazılmış çeşitli şiirleri ahenk bakımından incelediğini görmekteyiz.

Fikret’in şiire getirdiği ilk yeniliklerden biri nesir ahengidir, şiire nesir ahengi kazandırmasıdır. Bu suretle şiiri bazı aruz kalıplarının yarattığı monoton ve yeknesak bulduğu sıkıcı ahenkten kurtarmış, şiire daha tabii bir ahenk kazandırmış olmaktadır.

Fikret “Müstezadlarımız” adlı yazısında birçok şiirden örnekler vermiştir. Bazı şiirlerde “tabiat-güdaz” (tabiatı mahveden, yakan) ve “yek-avaz (tek sesli) bir değirmen ahengi” bulunduğunu söylemiş, aruz kalıplarının bu tarz kullanılmasını eleştirerek bunların şiire yakışmadığını belirtmiştir. Fikret’e göre düz aruz kalıpları ile şiir yazmak, şiirin ahengini sağlamak yerine ona monotonluk vermekte ve şiirsellikten uzaklaştırmaktadır. Fikret’in aradığı, nesre yakın daha tabii bir ifadedir. Bu şiirlerde de hareketli aruz kalıplarını kullanmak istemiştir. Ona göre müstezat tarzı bu söyleyişe en uygun bir nazım şeklidir. Çünkü müstezatlar, uzunlu kısıklı mısralarıyla şiire hareketli bir yapı vermekte ve nazımla nesir arası hoş bir ritim sağlamaktadırlar. Fikret’in burada kast ettiği serbest müstezat tarzıdır. Şairin pek çok şiirinde serbest müstezat şeklini kullandığı görülmektedir (Parlatır, 2000: 69-76).

Yukardaki şiir 11’li hece vezniyle yazılmıştır, 6+5 duraklıdır. Kafiye düzeni şöyledir: İlk dörtlükte abab, diğer dörtlüklerde cccb, dddb, eeeb... Bu düzene bakarak şiirin şekil bakımından koşma türüne uygun olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca şair iç kafiyelerden de faydalanmıştır: İkinci dörtlükteki üçüncü mısradaki görülen “uğrunda” ve “yolunda” kelimeleriyle iç kafiye yapılmıştır. Burada, redif ve kafiyelerin yarattığı ses tekrarlarından da faydalandığı görülmektedir. Bunlar, şiirin ahenk bakımından kuvvetlenmesini sağlayan unsurlardır. Bütün bunlarla şiirdeki anlamı zenginleştirdiğini ve derinleştirdiğini, böylece kuvvetlendirdiğini söyleyebiliriz.

Şiirin bütününde, kafiye ve rediflerin yarattığı ses tekrarlarından faydalanılmış, bu ses tekrarları ile ritmik bir söyleyişe ulaşılmıştır. Bu da şiire müzikal bir yapı kazandırmıştır. Bu müzikal yapı, şiirdeki nesir ahengiyle de birleşerek şiirin anlam bakımından kuvvetlenmesini ve vurucu hâle gelmesini sağlamıştır. Bütün bunlar şiirin, şiirsel gücünü arttıran, estetik yapısını oluşturan ve güçlendiren kullanımlardır. Şiirin başarılı olan bir tarafı da hem nazım hem nesir ifadesini bünyesinde barındırabilmesidir.

Şiire Genel Bakış ve Tarihî Zemin: Şiiri okurken 19 ve 20. yüzyıllarda yaşanan tarihî olayları hatırlamak ve göz önünde tutmak gerekiyor. Çünkü şiir, tarihî bir zemine oturmaktadır.

Osmanlı Devleti 19. yüzyıldan itibaren çöküş ve çözülüş devrine girmiştir. Art arda toprak ve statü kaybetmekle birlikte kayıplar toprakla sınırlı değildir. Yapılan savaşlarda toprakla birlikte statü ve itibar da kaybetmeye başlamış, ekonomik açıdan da güçsüzleşmiştir. 19. yüzyılın sonuna doğru bu kayıplar gittikçe hızlanmıştır.

Savaşların yanında memleketin her yerinde isyanlar, ayaklanmalar birbirini takip etmiştir. 20. yüzyılın başında ise Türk toplumu vatanlarını kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmıştır. Trablusgarp, Balkan ve Birinci Dünya Savaşı birbiri ardınca çıkmıştır. Önce birinci vatan toprağı olan Rumeli kaybedilmiştir. Bu, büyük ve beklenmedik bir trajedidir. Türk milleti buna hazırlıklı değildi. Bu kaybın yarattığı toplumsal ve kişisel travma yıllar boyu, nesiller boyu devam etti. Emperyalist devletlerin yıllarca beklediğı ve uzun yıllar oya gibi işlediğı planların sonucudur bu...

Nihaî hüküm Birinci Dünya Savaşının sonunda ortaya çıkmıştır. Türk milletinin fertleri dört yıl boyunca çok geniş bir coğrafyada birçok cephede amansızca çarpışmış, düşmanla mücadele eder ve genel olarak başarılı da olmuştur. Fakat karar çok önceden verilmiştir. Bu kararın gerekçesi de hazırdır: Müttefikî olan Almanya yenildiğı için Osmanlı da yenik sayılır ve Mondros Mütarekesi gibi akıl almaz bir paylaşım reçetesi dayatılmıştır.

Yöneticiler, saray ve padişah, devleti ve milleti temsil gücünü ve iradesini çoktan kaybetmiştir. Önlerine konan antlaşmaya boyun eğre ve imzalarlar. Aslında, adına mütareke denilen bu belge, devletin ve Türk milletinin idam fermanıdır. Saray, sessiz ve çaresizdir. Düşman karşısında korkak ve âcizdir. Çok geçmeden düşmanla iş birliğı yapacak ve adına ihanet denen birtakım faaliyetlerde bulunacaktır.

Mondros Mütarekesi 30 Ekim 1918'de imzalanmıştır. Düşman hiç vakit kaybetmeden ülkenin pek çok yerini işgal ederek asker çıkartmıştır. Sadece topraklara asker çıkarmakla kalmamış, ülkenin bütün mal varlıklarına da el koymuştur. Ülkenin yer altı ve yer üstü zenginlikleri, bütün kurumları düşmanın tasarrufundadır artık... Ordu dağıtılmış, bütün silah ve cephane işgalcilerin eline geçmiştir. Türk milleti yıllarca cephelerde savaşır binlerce evladını şehit vermiş, şimdi ise başsız, avare bir sürü gibi oradan oraya sürüklenmeye başlamıştır. Türk milleti, yöneticileri tarafından terk edilmiş, tek başına bırakılmıştır.

Fakat bu görüntü yanıltıcıdır. Durumu Türk milletinin kabul ettiği anlamına gelmemektedir. Düşman işgallerine karşı yer yer kıpırdanmalar başlamıştır. Birtakım küçük ve mevziî direniş hareketleri kendiliğinden ülkenin her yanında kurulmaktadır artık...

Bir de bir komutan vardır parlamaya başlayan... Bu güçlü asker Mustafa Kemal'dir. Adı, Çanakkale savaşında duyulmaya başlamış, şöhreti günden güne artarak genişlemiştir. Herkes ümitsiz bir hâlde ortada dolaşırken, manda, himaye gibi sözler havada uçuşurken o hiçbiri kabul etmemiş, istiklale bütün ruhuyla inanmış, bunun için çalışmış ve didinmiştir.

Mustafa Kemal'in hayatı cephelerde geçmiştir. O yalnız Çanakkale'de değil, bütün savaşlarda pek çok cephede bulunmuş, düşmanla çarpışmış, ülkenin pek çok yerini görmüş, yaşamış, çeşitli coğrafyalarda yaşayan halkını tanımıştır. Adil ve şefkatli tutumuyla, emrinde bulunan askerin sevgisini kazanmış muktedir bir askerdir. Türk ve dünya tarihini çok iyi bilen ve inceleyen Mustafa Kemal, Türk milletinin özgür bir ruha sahip olduğuna ve boyunduruk altında yaşayamayacağına inanmıştır. Mutlaka hür ve bağımsız olması gerektiğini ısrarla söylemekte ve büyük bir azim ve kararlılıkla bunu tekrar etmiştir.

Mustafa Kemal'in olağanüstü çabalarıyla Millî Mücadele süreci başlar. Mustafa Kemal önce hukuki zemini kurmakla işe başlamıştır. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkış, Amasya Tamimi, Erzurum ve Sivas Kongreleri art arda gelmiştir. 23 Nisan 1920'de Ankara'da meclis açılır. Bu arada düşmana karşı direnişler yurdun her tarafında devam etmektedir.

Birbirinden ayrı ve küçük direniş grupları, Kuva-yı Milliye adı altında birleştirilir ve kısa zamanda nizami ordu oluşturulmuştur. 1921'de Birinci ve İkinci İnönü muharebeleri kazanılmış, arkasından bir gerileme... bir mağlubiyet yaşanmıştır. Kütahya-Eskişehir muharebeleri... Afyon'un ve Eskişehir'in işgali... Türk ordusu Sakarya'nın doğu tarafına çekilmiştir.

Aradan iki ay gibi geçen kısa bir zaman... 22 gün 22 gece süren Sakarya Muharebesi yapılmıştır. Her bahsi geçtiğinde Atatürk'ün gözlerinin buğulandığı ve Melhame'i Kübra (Büyük Meydan Muharebesi) adını verdiği trajik ve yıkıcı bir savaştır bu... Ülkenin can damarı olan iyi yetişmiş birikimli evlatlarının şehit düştüğü, kaybedildiği bir çarpışma... Ölümüne bir vuruşma, bir savaş... Fakat zaferle sonuçlanmış, düşmana büyük bir darbe vurulmuştur.

Son darbe ise tam bir yıl sonra aynı tarihte yapılacak olan Büyük Taarruz'dur. Atatürk'ün "Bu bir imha savaşıdır" dediği... Gerçekten de Yunan ordusu için bir imha savaşı olmuş, Yunan askerleri, işbirlikçileri

ile birlikte, kelimenin gerçek manası ile İzmir’de denize dökülmüşlerdir.

Bundan sonra daha güç ve zahmetli bir dönem başlamıştır. Cumhuriyet ilan edilmiş ve bütün kurumlarıyla yeni bir devlet kurma sürecine girilmiştir. Atatürk’ün arzuladığı ve hayal ettiği çağdaş bir devlettir bu...

Bu sonuç, tarihin gidişine, normal seyrine aykırı düşmüş, emperyalist devletler bu sonucu kabul edememiş, uzun zaman direnmişlerdir (Görünüşe bakılırsa hâlâ da direnmekte ve Türk milletinin yönünü değiştirmeye çalışmaktadırlar).

Bu tarihi akışı göz önünde tutarak yukarıdaki şiiri okursak, ilk bakışta bu şiirde İstiklal Savaşının anlatıldığını, özellikle Sakarya Muharebesi’nin tasvir edildiğini söyleyebiliriz. Şiirde genel bir cephe muharebesinin konu alındığı görülmektedir. Bu, göğüs göğüse yapılan sıcak ve kanlı bir çarpışmadır, bir ölüm kalım savaşıdır. Burada bu sıcak cephe savaşı ile birlikte bu mücadelenin trajik boyutu da verilmektedir. Bu muharebeler Türk milleti için bir varlık yokluk mücadelesi olmuştur. Türk milleti bağımsızlığını ve varlığını korumak için koca bir genç nesli cephelerde feda etmek zorunda bırakılmıştır.

Şiirde İstiklal Savaşı’nın bütün hikâyesini bulmak mümkündür. Fakat bu şiirin anlamı bununla sınırlı değildir. Şiirin anlamı ve içine aldığı boyut, 19 ve 20. yüzyıllarda Türk milletinin yaptığı ve yapmak zorunda kaldığı diğer savaşları da içine almaktadır. Bu şiir, özellikle 20. yüzyıl başında yaşanan bütün savaşların ve verilen bütün kayıpların izleri, trajedisi ve acılarını kapsar niteliktedir. Bunların başında şairin çocukluğundan beri acısını içinde duyduğu Rumeli’nin kaybı geliyor. 1912 yılında yapılan Balkan Savaşı ile Türkler Rumeli’yi tamamen kaybetmişlerdir (İlk büyük kayıp toplum hafızasına 93 Harbi adıyla kazanmış bulunan 1877-1978 Osmanlı-Rus Harbinde yaşanmıştır. Balkan harbinde ise süreç tamamlanmış, Rumeli tamamen elimizden çıkmıştır).

Onan, Rumelili bir aileden gelmektedir. Rumeli’nin kaybının damarlarında hissedildiği, bu acının ömür boyu sürdüğü bir aileye mensuptur. Çocukluğundan beri Rumeli göçmenlerinin yaşadıklarını dinleyerek büyümüştür. Bütün şiirlerinde bu birikimin olmaması ve bu tecrübenin onu etkilememesi düşünülemez.

“Bir Yolcuya” şiirinin Çanakkale muharebeleri ile de ilgisi vardır. Şiir Çanakkale Boğazı’ndaki sırtlara bu yüzden kazılmış olmalıdır. Bu savaşta da şiirde anlatılan durum yaşanmış, nice şehitler verilmiş, vücut parçaları etrafa dağılmış, sonuçta düşmana geçit verilmemiş ve böylece ülkenin namusu kurtarılmıştır.

İlk Dörtlük: Şair oradan geçen bir yolcuya seslenir. Yolcu, orada ne olup bittiğini, neler yaşandığını bilmemektedir. Şair o toprakta neler yaşandığını ve o yaşananlardan dolayı bu toprağın ne kadar kutsal olduğunu anlatmak ister.

İlk kıta vurucu bir ünlem cümlesiyle başlıyor. Şair oradan geçen bir kimseye, herhangi bir kişiye “Dur yolcu!” diye sesleniyor³ (Hayber 1988: 25). Bu toprağın, üzerine bastığı yerin, herhangi bir toprak parçası olmadığını söylüyor. Buranın “bir devrin battığı yer” olduğunu belirtiyor. Şiirde geçen “bir devrin battığı yer” ifadesi birden çok anlamı içinde barındırıyor. İlk akla gelen şey, bir devletin sona erdiği, aynı toprakta yeni bir devletin şekillendiği gerçeğidir. Yani Osmanlı devletinin çöküşü, Türkiye Cumhuriyeti’nin doğuşu...

Bir devrin batması ifadesinin diğer bir anlamı, şehit düşen gençlerin vakitsiz ölümüdür. Bu toprakta pek çok şehit verilmiş, ülkenin nice gençleri vatani korumak uğruna canlarından olmuşlardır. Onların ölümü bir devrin batışı demektir. Çünkü o gençler eğer yaşasalardı daha sonraki yıllarda büyük ve faydalı işler yapacak, ülkeye pek çok şey kazandıracaklardı.

Bu mekân, Atatürk’ün Melhame-i Kübra adını verdiği memleketin yetişmiş, eğitilmiş ve donanımlı evlatlarının kaybedildiği yer olabilir (Atatürk bu ifadeyi Sakarya Muharebesi için kullanmıştır. O hâlde bu mısra ile Sakarya Muharebesinin kastedildiği de düşünülebilir). Ülkenin yetişmiş gençlerinin vakitsiz kaybedilmesi elbette önemlidir ve o ülke için bir devrin batışı demektir. Ama vatan da bu suretle kurtarılmıştır. Gençler hayatlarını vakitsiz kaybetmiş ama ülkenin bağımsızlığını gerçekleştirmiş olmaktadır.

Bu topraktan geçen yolcu bütün bunlardan habersizdir. Şair onu uyarır ve yolcunun eğilip toprağa kulak vermesini, bu sessiz yığını dinlemesini söyler. Yolcu toprağı dinlediği zaman burada bir vatan kalbinin atıldığını anlayacak; o kalbin seslerini duyacak, atışını fark edecektir.

Bu ifade ile şairin bir tezat yaptığını görüyoruz. Bu toprakta hem bir tarih batmış, bir devletin batması ve yok olmasıyla bir devir kapanmış, bir tarih yok olmuş, hem de yeni bir devrin tohumları atılmış ve yeni bir vatan doğmuştur. O yeni vatanın kalbi de burada atmaktadır. Çünkü o yeni vatan, buradaki direniş sayesinde doğmuş ve var olmuştur.

Şiirin ilk dörtlüğü oldukça çarpıcı ve hareketlidir, merak uyandırıcı ve ilgi çekicidir. Şair bu merakı sert ve kesin bir emir cümlesiyle “Dur yolcu!” diyerek sağlıyor. Sonra hemen açıklamaya geçiyor. Bu toprağın tarih bakımından önemini, tarihteki yerini ve ağırlığını belirtiyor. Bu

³ Hayber, Onan’ın şiirlerinde insan ve vatan kavramını ele alırken yol ve yolcu sembolüne sık sık yer verdiğini belirtiyor.

toprakta bir tarihin sona erdiğini, yeni bir tarihin doğduğunu söylüyor. Burada yapılan savaşın ve yaşanan amansız mücadelenin önemini anlatıyor.

Sakarya Muharebesi'yle, yapılan İstiklal Savaşıyla Osmanlı Devletinin devri tamamen kapanmış, yeni bir devir açılmıştır, yani yeni bir devletin temelleri atılmıştır. Savaşın kazanılması milletin bağımsızlığı demektir. Bununla düşman ülkeden kovulmuş, millet bağımsızlığını kazanmış olmaktadır. Yani Osmanlı sarayının kabul ettiği ve imzaladığı Mondros ve Sevr antlaşmaları geçersiz olmuştur. Bir devir kapanmış, yeni bir devir doğmuştur.

Bu ise, tarihin akışına uymayan, beklenmedik bir devirdir. Dünyayı şaşkınlığa uğratan bir durumdur. Emperyalist devletlerin asırlardır ince ince yaptıkları, düzenledikleri bütün hesapları boşa çıkaran, ters yüz eden bir olaydır. Burada, bu toprakta, bütün dünyayı hayrete düşüren mucizevi bir olay yaşanmıştır. Çöken, biten Osmanlı Devleti yerine yeni ve çağdaş bir Türk devleti doğmuştur.

Bu toprak uğruna insanlar kaybedilmiştir, nice canlar feda edilmiştir ama bir vatan onların kayıpları, cansız bedenleri üzerine yeni bir vatan doğmuştur. Onun için burası canlıdır, hayatiyetini korumaktadır. Burası bir vatan kalbinin attığı yerdir. Burada bir kalp atmaktadır.

Şiirde geçen “sessiz yığın” ifadesi önemlidir. Burada mecaz ve tezat görülüyor. Sessiz kelimesi, bazı kullanımlarda cansız manasına gelse de burası cansız değildir. Çünkü burada bir kalp atmaktadır. Kalp bir vücudun, bir organizmanın en önemli kısmıdır. Çünkü kalbin atışıyla o organizma yaşayabilir, hayatta kalır, canlılığını koruyabilir ancak...

İkinci Dörtlük: Şiirin bundan sonraki kıtalarında bu vatanın nasıl şekillendiği, ne uğrunda kazanıldığı anlatılıyor. Yani düşmanla yapılan savaş ayrıntılı bir şekilde anlatılıyor. Savaşın şiddeti ve acımasızlığı gerçekçi bir biçimde ortaya konuyor.

İkinci dörtlükte mekân somutlaştırılır ve bu yerin coğrafi özellikleri belirtilir. Burası bir tümsektir. Anadolu'da ıssız ve gölgesiz bir yolun solunda bulunmaktadır. Nihayet buranın bir şehitler mezarı olduğu açıklanıyor. Burası istiklal uğrunda, namus yolunda can veren Mehmed'in, Mehmetçiğin yattığı yerdir deniyor.

İkinci dörtlükten itibaren şair bu tümseğin neden bu kadar önemli olduğunu, neden hayati bir değer taşıdığını açıklamaya ve anlatmaya devam eder. Gayet açık ifadelerle, bir nesir ifadesiyle, âdeta bir makale yazar gibi anlatıyor, açıklıyor. Buradaki anlatımın makaleden farkı taşıdığı yoğun heyecandır. Şair anlattığı olayda heyecanlı bir üslup kullanmakta, okuyucunun duygularına hitap etmektedir. Bu bir kahramanlık şiiridir. Bütün kahramanlık şiirlerinde olduğu gibi burada da epik bir

tonun hâkim olduğu görülüyor. Bu epik tona kuvvetli ve yoğun bir heyecan dalgası da eşlik eder. Bu ifadenin arkasından, şiirsel öğelerin yarattığı bir lirizm hissediliyor. Bu suretle bütün bu özellikler şiirde ustalıkla birleştirilmiş oluyor. Bütün bunlar okuyucu üzerinde derin ve yoğun bir etki yaratıyor ve okuyucuyu coşturuyor.

Aslında bu mekânda yaşananlar destani bir karakter taşımaktadır, burada bir destan yazılmıştır. Kazanılması imkânsız görünen bir savaş zaferle sonuçlanmış yani destani boyutlara varan bir olay yaşanmıştır. Bu şiir de bu olayı anlatmakta, bu olayın destanını yazmış olmaktadır. Yalnız şair bu destanı, klasik destanlarda olduğu gibi söylememiş, onu modern bir şiir kalıbı içinde ifade etmiştir.

Üçüncü Dörtlük: Üçüncü dörtlükte burada cereyan eden savaşın ayrıntılarına girilir, savaşın boyutları anlatılır.

Bu tümsek, büyük bir zelzele koparken, yani son vatan parçası da kaybedilmek üzere iken (hatta yapılan ve imzalanan antlaşmalarla kaybedilmiş iken), Mehmetçiğin şahlandığı ve düşmanı selde boğduğu ve bu sele mübarek kanını kattığı yerdir. Mehmetçiğin kanı sel olmuş ve düşman bu selde boğulmuştur. Aslında bu sel, şehit düşen askerlerin kanlarından oluşmuş bir seldir.

Buradaki “son vatan parçası” ifadesi üzerinde biraz durmak lazımdır. Bu ifade ile Anadolu’nun kastedildiği açıktır. Bu ifade, bize hemen önceki vatan parçalarını hatırlatıyor. İlk vatan parçası olan Rumeli topraklarını hatırlatıyor. İlk vatan parçası olan Rumeli yakın bir zamanda kaybedilmiştir. Toplum hâlâ bu olayın izlerini taşımakta, bu büyük kaybın acısını hissetmektedir. Bu acıyı en çok yaşayanlardan biri de o vatani bırakmak zorunda kalan ve yürekleri bu olayın trajedisi ile dolu olan Onan’ın ailesidir. Bu yüzden Anadolu çok daha önemli hâle gelmiştir. Çünkü bu toprak “son vatan parçası”dır ve Türk milletinin artık başka gidecek bir yeri yoktur.

Şiirdeki ifadeleri biraz geniş olarak ve tarihî olayları da hatırlayarak yorumlarsak, burada Mondros ve Sevr antlaşmalarına telmih yapıldığını söyleyebiliriz. 30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi, 10 Ağustos 1920’de Sevr Antlaşması imzalanmıştı. İlk antlaşma ile Osmanlı Devleti sona ermiş, ikinci antlaşma ile Türk toprakları fiilen işgal edilmiştir. Bu antlaşmalarla ülkenin bütün yer altı ve yer üstü kaynakları düşman tarafından paylaşılmış, Türk ordusu dağıtılmış, silahlara ve cephanelere işgalciler tarafından el konulmuş, bütün kurumlar yok edilmişti. Üstelik bu antlaşmalar Osmanlı sarayı tarafından kabul görmüş ve padişahın görevlendirdiği adamlar tarafından imzalanmıştı.

Millî Mücadele ise 1919 yılından itibaren başlıyor. Yer yer, küçük ve mevzii direnişler yapılıyor ve Kuva-yı Milliye kuruluyor. Asıl direniş düzenli ordu kurulduktan sonra gerçekleşir. İlk zafer 1921 tarihinde başlayan Birinci ve İkinci İnönü muharebeleriyle kazanılmıştır. Yani fiilî ve nizami savaş başlamadan aylar önce antlaşmalar yapılmış ve vatanın toprakları paylaşılmıştı. Türk milleti Mondros Mütarekesi ile daha 1918’de bağımsızlığını kaybetmiştir.

Daha da acı olanı, Türk hükûmetinin, yani Osmanlı sarayının bu duruma çoktan boyun eğmiş ve düşmanların emirleriyle çalışmaya ve hareket etmeye başlamış olmalarıdır. Hatta yine işgalcilerin baskısıyla, Anadolu’da yer yer oluşmaya başlayan direniş hareketlerini kırmak için, İngilizlerin verdikleri para ile ve sağladıkları muazzam destekle Kuva-yı İnzibatiye adıyla bir ordu kurulmuş ve Anadolu’daki direniş hareketlerinin üzerine salınmıştı. Halifenin Ordusu da denilen bu kuvvetteki askerlere ise yüksek maaşlar verilmekteydi.

Bütün bu şartlar Türk milletinin aleyhine gelişmiş ve Osmanlı sarayı ve İstanbul yönetimi de işgalcilere tamamen boyun eğen bir tavır sergilemişlerdi. Saray, işgalcilerin kuklası olmuş vaziyetteydi.

İşte şiirdeki “Son vatan parçası geçerken ele” mısrası, bize bütün bu süreçleri hatırlatıyor, o yıllarda yaşanan olayları akla getiriyor. O hâlde bu mısraı şöyle yorumlamak lazım: Son vatan parçası Anadolu’dur ve zaten resmen düşmanın eline geçmiş bulunmaktadır...

Ama Mehmetçik buna razı olmamış, ayağa kalkmış ve direnmiştir. Yaşanan mücadele büyük bir zelzeleye benzetiliyor. Mehmetçik büyük bir zelzele çıkarmış, düşmana geçit vermemiş, kanını sel gibi akıtmış ve düşmanı bu selde boğmuştur. Çünkü son vatan parçasının elden gitmesine ramak kalmış, hatta imzalanan antlaşmalarla elden çıkmış, sonradan yapılan muazzam direnişle ve kazanılan zaferle tekrar ele geçirilmiş, tekrar kazanılmıştır. Bu ise tarihin geri çevrildiği, bir başka ifade ile tarihin ters yüz edildiği andır.

Son Dörtlük: Dördüncü kıta şiirin son kısmıdır. Burada da şair vurucu olmak zorundadır. Kazanılan savaşın önemini, tarihin yönünün ve akışının değiştirilmesini ifade edebilmek için şiirin bütün gücünü kullanacaktır.

Şair bütün bu bilgileri verdikten sonra yolcuya düşünmesini söyler. Yolcu, bu tümsek hakkında ve burada yaşananlar hakkında durup düşünmelidir. Şairin anlattıklarından, bu tümseğin bir şehitler mezarı olduğu anlaşılmaktadır. Bu dörtlükte bu mezarın fiziki boyutu da ayrıntılı olarak veriliyor.

Bu tümsek şehitlerin, savaşta ölen askerlerin kan, kemik ve etlerinin haşrolmasından, yani bir araya gelmesinden, toplanmasından oluşmuş-

tur. Çünkü burada amansız ve çetin bir harp yaşanmıştır. Bu harp zaferle sonuçlanmış, büyük bir kayıp verilmiş ama sonunda bütün milletin hürriyeti kazanılmıştır. Şair bu tümseği “bütün milletin hürriyet zevkini tattığı yer” olarak tanımlamıştır.

Şiirde kullanılan “haşrolan kan, kemik, et” ifadesi önemlidir ve ilgi çekicidir. Bu mısralar aynı zamanda Akif’in Çanakkale şehitleri için yazdığı destanın mısralarını da hatırlatmaktadır. Mehmet Akif Çanakkale Şehitleri şiirinde cephe savaşını ayrıntılı olarak tasvir eder. Çanakkale’de yaşanan dehşeti somut olarak anlatır. Safahat’ın altıncı kitabı *Asım*’da yer alan bu şiirde insan vücutlarının nasıl dağıtıldığı ve parçalandığı, gerçekçi tasvirlerle gözler önüne serilir:

*Kafa, göz, gövde, bacak, kol, çene, parmak, el, ayak,
Boşanır sırtlara, vadilere, sağnak sağnak.* (Akif Ersoy 2021:

556).

İşte incelediğimiz şiirde “haşrolan kan, kemik, et” ifadesinin, Mehmet Akif’in yukarıdaki mısraları ile olan benzerliği açıkça görülmektedir. Aradaki güçlü bağlantıyı fark etmemek imkânsızdır. Şairin bu benzerliği bilerek kullandığını düşünüyoruz. Şiirin Çanakkale Boğazı’nın girişindeki sırtlarda toprağa kazınmasının bir sebebinin de bu benzerlik olduğuna inanıyoruz. Şiir sadece Çanakkale sırtlarına yazılmış olmakla kalmamış, Çanakkale cephesini anlatan turistik eşyalarda da yer almıştır (Şiir, Çanakkale Boğazı’nda, Çanakkale muharebelerinin yapıldığı yerdeki müzelerde satılan çok çeşitli boyutlarda ve şekillerdeki meçhul asker biblolarının üzerinde de bulunuyor).

Şiirde vurgulanan bir başka şey ise gerçekçiliktir. Şiirin bütünü, sahip olduğu bütün estetik unsurlara ilaveten somut bir gerçekçiliği de taşımakta ve ifade etmektedir. Burada bir milletin yaptığı ölüm kalım mücadelesi, oldukça gerçekçi bir biçimde, aynı zamanda şiirsel öğelerle anlatılmıştır. Son dörtlükte ise bu gerçeklik olgusu, yukarıda belirttiğimiz ve üzerinde durduğumuz ifadelerde, çok daha açık ve somut bir görünüm kazanmıştır.

Milletin varlığı, ancak ve yalnız bağımsız olmasına bağlıdır. Özellikle Türk milleti özgürlüğüne düşkündür ve bağımsızlığına kavuşmadan yaşayamaz. Onun için akıtılan kanlar, bu yolda verilen canlar da bu yüzden kaybedilmiştir ve bundan dolayı da değerli ve anlamlıdır.

Şiirde bağımsızlığa verilen değer üç yerde ifade ediliyor ve kuvvetle vurgulanıyor. İkinci dörtlükte Mehmetçiğin “istiklal uğrunda, namus yolunda” can verdiği, son dörtlükte amansız ve çetin bir savaş sonunda Türk milletinin “hürriyet zevkini tattığı” belirtiliyor. Şiirde kullanılan “istiklal”, “namus”, “hürriyet” kavramları bu bakımdan çok önemlidir.

Bu kavramlar, Türk milletinin bağımsızlığına ne kadar düşkün olduğunu gösteren ve vurgulayan ifadelerdir.

Şiirin bir başka özelliği, günlük kelimelerle yazılması, imaj, benzetme ve tezat gibi şiirsel unsurlarda da günlük ve tabii ifadeler kullanılmasıdır. Şair, günlük ifadeler kullanmasına rağmen şiirde güçlü bir söyleyiş yaratarak duygu yoğunluğunu sağlamıştır.

Şair burada üç eyleme dikkat çekmiş ve yolcudan bu üç eylemi gerçekleştirmesini istemiştir: Dur, Dinle ve Düşün! Şair bunları emir kipinde söylüyor, yolcuyu bu eylemlerle uyarıyor. Şiir ilk eylemin ifadesiyle “Dur yolcu” diye başlamıştır. İkinci eylem ilk dörtlükte belirtilmiş. Şair yolcuya, eğilip toprağa kulak vermesini, toprağı dinlemesini söylemiş. Burada en önemlisi şairin son dörtlükte söylediği “Düşün!” fiilidir. Bütün bu olanlar hakkında düşünmek, burada yaşanmış olan olayların anlamını kavramak, değerini fark edebilmek önemlidir. Aslında bu iş, her şeyden önemlidir ve çok daha büyük bir değer taşımaktadır. Şair burada yolcunun gerçeği görebilmesini ve kavrayabilmesini istemiştir. Burada yaşananların bir daha tekrarlanmaması için, bir toplumun tekrar bu hâle düşmemesi için, bu mücadelenin doğru anlaşılması ve hiç unutulmaması lazımdır. Bu bakımdan, şiirde kullanılan yolcu imajı, gelecek nesillerin sembolü olarak da düşünümlüp yorumlanabilir.

Sonuç

Türk edebiyatı 19. yüzyıldan itibaren Batı’daki akımlardan ve gelişmelerden etkilenmiş ve oldukça hızlı denebilecek bir biçimde çağdaş bir görünüme bürünmüştür. Tanzimat’la birlikte, önce siyasi alanda başlayan değişim ve reform hareketleri çok geçmeden kendi fikir hayatını ve edebiyatını yaratmıştır. Avrupa’da Fransız İhtilali’nden sonra yavaş yavaş oluşmaya başlayan ve zamanla dünyaya yayılan millî kimlik oluşmaları, 20. yüzyılın başlarından itibaren Türklere de tesir etmiş ve II. Meşrutiyet’ten sonra Millî Edebiyat Akımı ortaya çıkmıştır. Aslında Türkçülük kavramının doğması ve şekillenmesi 19. yüzyılın ikinci yarısında Süleyman Paşalara ve Ahmet Vefik Paşalara kadar dayanmaktadır.

1911’de Genç Kalemler dergisi etrafında şekillenen Millî Edebiyat Akımı toplumda büyük yankı uyandırmış, devrin edebiyatına yön vermiş, sosyal hayatını etkilemiş, siyasi hayatını da şekillendirmiştir. Sosyal ve siyasi şartların da etkisiyle bu edebiyatın birçok kolda geliştiği ve pek çok türde başarılı ve ustalıkli eserler verildiği görülmektedir. Bu edebiyat, Cumhuriyet’ten sonra Memleketçi Edebiyat şeklinde devam eder.

20. yüzyılın başlarından itibaren Türkçe yabancı tesirlerden sıyrılarak kendi kimliğini bulmuş, Türk edebiyatı çağdaş bir kisve kazanmaya başlamıştır. Şiirde hece veznine dönülmüş, millî kalıplara ve şekillere işlerlik kazandırılmaya başlanmış ve millî konulara ağırlık verilmiştir. Oldukça hızlı bir değişimdir bu... Bu hızlı değişim, önce Ziya Gökalp gibi düşünürlerin yol göstermesiyle başlamış ve devam etmiştir. Sonra da zaten hazır olan, halkın arasında yaşamakta bulunan dile ve edebiyata dönülmek suretiyle kazanılmıştır. Türkçe, asırlardır Yunus Emre, Karacaoğlan, Pir Sultan Abdal gibi şairlerin dilinde, şiirlerinde asırlardır yaşamış ve işlenmiş bulunmaktadır. Yapılan yenilik, bu gerçeğin fark edilmesi ve yüksek zümre yazar ve şairleri tarafından Türk edebiyatına kazandırılmasıdır. Bundan sonra Türk dili, Arapça ve Farsçanın tesirinden kurtularak kendi özelliklerini kazanacak ve gelişerek ilerleyecek, zamanla çağdaş ve nitelikli bir görünüm kazanacaktır.

Tanzimat'tan sonra meydana gelen şiir akımlarının, büyük şairlerin Türk dilinin gelişmesinde ve işlenmesinde, çağdaş bir hâle gelmesinde büyük rolleri ve payları bulunmaktadır. Bunların başında şiir üzerinde titiz bir şekilde çalışan Tevfik Fikret gelmektedir. Fikret, Türk şiirinin estetik yapısını geliştirmek için çok düşünmüş, çok uğraşmış bir şairdir. Gerçi Fikret, bütün Servet-i Fünuncular gibi eserlerinde Türkçeden uzaklaşmış ve büyük ölçüde Arapça, Farsça kelimelere, terkiplere yer vermiştir. Ama onun bu çalışmaları, büyük bir titizlikle şiirlerinde yarattığı estetik görünüm, estetik bir hassasiyetle dili işlemesi, daha sonraki yıllarda büyük kazanımlar sağlamıştır. Fikret'in şiirlerinde görülen estetik üstünlük ve mükemmeliyet, daha sonra Millî ve Memleketçi edebiyat akımı mensupları tarafından şiirlerine ustalıkla aktarılmıştır. Türkçe kelimelere ve söyleyişlere aktarılmış, zengin yoğun ve şiirsel Türkçe ifadeler bu suretle yaratılmıştır. Böylece Türk şiiri üstün, nitelikli ve çağdaş bir görünüm kazanmış olmaktadır. Memleketçi edebiyatın bir diğer özelliği de şiirin hayatla sıkı bağlantılı olmasıdır. Şiirin millî değerleri gerçekçi bir şekilde dile getirebilmesidir. Türk dili ustalıkla işlenmiş, Türk'ün yaşayışı ve mücadelesi, estetik bir yapı içinde yoğun duygularla şiire aktarılabilmektedir.

Bu şiirlerden biri de bu yazıda konu edindiğimiz “Bir Yolcuya” adlı şiirdir. Bu şiir bütün bu özellikleriyle sadece okul kitaplarında ve antolojilerde yer almakla kalmamış, dağlara taşlara kazılmış, biblolar ve eşyalarda yer almıştır. Üzerinden yüzyıla yakın bir zaman geçmiş bulunmasına rağmen değerinden bir şey kaybetmemekte, hatta zamanla

daha da anlamlı hâle gelmektedir. Geçmiş daima hatırlatan, hatta geçmişte yaşananların unutulmasına asla müsaade etmeyen, tarihin bir simgesi olan bu şiirin bu değerini hiç kaybetmeyeceğine inanıyoruz.

Türk edebiyatında böyle eserler sayılamayacak kadar çoktur. Bu eserler sayesinde Türk dili daima yaşayacak, içinde bulunduğu çağlara ve şartlara uygun bir şekilde gelişerek ve zenginleşerek devam edecektir.

KAYNAKÇA

AKTAŞ, Şerif. (2002). *Bir Yolcuya, Büyük Türk Klasikleri, Cilt 14*, Ötüken-Söğüt, İstanbul.

ÇONOĞLU, Salim. (2021). *Mehmet Akif Ersoy*, Asım Safahat, İstanbul

ENGİNÜN, İnci. (2006). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e (1839-1923)*, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ENGİNÜN, İnci. (2020). *Türk Edebiyatında Balkanlar*, Orhun Yazıtları'ndan Bugünkü Türk Dünyasına, Dergâh Yayınları, İstanbul.

ERCİLASUN, Bilge. (2020). *Bir Vatan Kaybettiler*, Ötüken, Ankara.

(ERSOY), Mehmet Akif. (2021) *Çanakkale Şehitlerine*, Safahat, Hazırlayan Salim Çonoğlu, Ötüken, İstanbul.

HAYBER, Abdülkadir. *Necmettin Halil Onan*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1988.

PARLATIR İsmail,(2000). *Tevfik Fikret*. Müstezadlarımız, Tevfik Fikret Dil ve Edebiyat Yazıları, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.

ARAP HURUFATIYLA YAZILMIŞ OLAN İKİ ARNAVUT TÜRKÜSÜ

Nimetullah HAFİZ*

Özet

Her millet, nerede yaşarsa yaşasın, kendi kültürünü, dilini ve edebiyatını oluşturmuştur. Toplumlar tarih boyunca birbirlerinden etkilenmiş, bu etkileşimle diller, gelenekler ve folklorlar zamanla iç içe geçmiştir. Osmanlı'nın beş yüz yıllık hüküm sürdüğü bölgelerde Türk kültürü büyük etkiler bırakmış, bazı halklar Osmanlı Türkçesini benimseyip bu dilde edebî eserler vermiştir. Bu etkileşim sadece divan edebiyatında değil, halk edebiyatında da görülmüş; ancak birçok değerli halk şiiri yazıya geçirilmediği için kaybolmuştur. Arnavut halkı gibi bazı topluluklar kendi dillerinde şiirler söylemiş, fakat bunları Arap harfleriyle yazarak Türk edebî geleneğini sürdürmüştür. Bu durum, Avrupa'daki Alhamiyado edebiyatına benzer bir hareket olarak ortaya çıkmıştır.

19. yüzyılda Arnavut şairleri, şiirlerini Arnavutça söylemiş ancak Arap harfleriyle yazmışlardır. Bu eğilim, Yakovalı Tahir Efendi ve Ravuçalı Şeyh Maliç gibi isimlerde örneklenebilir. Benzer şekilde, halk edebiyatında da tekkelerde şeyhler ve dervişler eski Türkçe ile eserler vermiştir. Bu eserler genellikle kişisel amaçlarla yazılmış, ancak korunabilselerdi Arnavut edebiyatı ve folkloru çok daha zengin olabilirdi. Makalede araştırmalarım sırasında karşılaştığım bazı ilginç örneklerinin transkripsiyonu sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Arap Hurufatı, Alhamiyado edebiyatı, Arnavutça.

* Prof. Dr., Emekli öğretim üyesi, Prizren/Kosova.

TWO ALBANIAN FOLK SONGS WRITTEN IN ARABIC LETTERS

Abstract

Every nation, wherever it lives, has developed its own culture, language and literature. Throughout history, societies have influenced each other, and with this interaction, languages, traditions and folklore have become intertwined over time. Turkish culture had a great impact in the regions where the Ottomans ruled for five hundred years, and some peoples adopted Ottoman Turkish and produced literary works in this language. This interaction was seen not only in divan literature but also in folk literature; however, many valuable folk poems were lost because they were not written down. Some communities, such as the Albanian people, wrote poems in their own language, but continued the Turkish literary tradition by writing them in Arabic letters. This situation emerged as a movement similar to the Alhamiyado literature in Europe. In the 19th century, Albanian poets wrote their poems in Albanian but wrote them in Arabic letters. This tendency can be exemplified by names such as Yakovalı Tahir Efendi and Ravuçalı Şeyh Maliç. Similarly, in folk literature, sheikhs and dervishes in dervish lodges produced works in old Turkish. These works were generally written for personal purposes, but if they had been preserved, Albanian literature and folklore would have been much richer. In this article, transcriptions of some interesting examples that I encountered during my research will be presented.

Keywords: Ottoman, Arabic letters, Alhamiyado literature, Albanian.

Her ulus, dünyanın hangi ülkesinde yaşarsa yaşasın, en temelinden başlayarak kendi kültürünü, dilini ve hem halk hem de klasik edebiyatını oluşturmuştur.

Kişioğlu toplumun bir bireyi olarak kendi başına yaşayamaz. Tarihin eski dönemlerinde uygarlıklar birbirleriyle etkileşim hâlinde olmuş, bu etkileşimden kaçınamamışlardır. Bu nedenle, en uzak kültürlerde bile kendi kültürümüze benzeyen bazı unsurlar bulabileceğimiz savını her zaman benimsemeliyiz. Fakat zamanla ortaya çıkan neticeler ve özellikle siyasi ve toplumsal etkenlerin etkisiyle insanlar bazen öyle yakın ilişkiler kurmuşlardır ki birbirlerinin dilini, gelenek ve göreneklerini, genel kültürünü ve özellikle folklorunu benimsemişlerdir.

Beş yüzyıl süren Osmanlı idaresi döneminde, Türkler bu topraklarda yaşayan halkların yaşamları üzerinde büyük bir etki bırakmıştır.

Bazı ülkelerde bu etki o denli güçlü olmuştur ki yerel halk Osmanlı Türkçesini mükemmel bir şekilde benimsemiş, bu dilde en güzel edebî eserlerini kaleme alarak Türk divan edebiyatının gelişimine katkıda bulunmuştur. Türkçe yazan bu şairlerin tamamı, geniş bir kültür birikimine sahip olan yüksek tahsil görmüş kişilerdi. Bu yönleriyle, kaleme aldıkları eserlerle Türk edebiyatında önemli bir yer edinmişlerdir.

Aynı durum uzun bir süre halk edebiyatında da olagelmıştır. Ağızdan ağıza aktarılan ve hiçbir kimse tarafından yazıya geçirilmemiş çok sayıda güzel ve değerli halk edebiyatı metni, zamanla taşınmış ve aralarına yenileri eklenerek oluşmuştur. Ancak bu metinlerin yazıya geçirilmemiş olması nedeniyle birçok kıymetli eser geri dönülemeyecek şekilde kaybolmuştur. Bu sebeple halk edebiyatında günümüze ulaşabilen eserlerin sayısı oldukça azdır. Üstelik elimizde bulunan bu metinlerin ne zaman ve hangi halk tarafından söylendiğini belirlemek de çoğu zaman mümkün olmamaktadır.

Kişioğlunda, kendi kendini ya da kendi benliğini tespit etmek için istek hiçbir zaman sönmemiştir. Halk, duygu ve düşüncelerini kendi ana dilinde dile getirmek istemiş; bu nedenle Sırp-Hırvatça gibi Arnavutça da halk edebiyatında kullanılmıştır. Fakat bu coğrafyalarda Türklerin asırlar boyu bıraktığı etkiler bir anda ortadan kaldırılamamıştır. Halk kendi ana dilinde şiir söylemiş ama bu şiirleri, tıpkı Türklerde olduğu gibi Arap hurufatıyla yazıya geçirmiştir. Bu durum, tıpkı İspanya ve Avrupa'nın bazı bölgelerinde ortaya çıkan Alhamiyado edebiyatı gibi bir edebî hareketin doğmasına yol açmıştır. Bu eğilim özellikle 19. yüzyılda belirgin bir parlaklık kazanmıştır. Arnavut şairlerinin çoğu, kendi "divan"larını Arnavutça olarak söylemiş, ancak Türklerin kullanmış oldukları Arap hurufatıyla yazmışlardır. Bu şairler arasında Yakovalı Tahir Efendi, Ravuçalı Şeyh Maliç gibi isimler sayılabilir.

Aynı durum halk edebiyatı için de geçerlidir. Tekkelerde şeyhler ve dervişler ilahiler söylemiş; cönklerde, muammalarda yine eski Türkçe kullanarak yazmışlardır. Bu eserlerin çoğu, yazarları tarafından kişisel ihtiyaçları doğrultusunda kaleme alınmıştır. Oysa bu eserlerin yok edilmeden günümüze ulaşması sağlanabilseydi gerek Arnavut edebiyatı, gerekse Arnavut dili ve folkloru bugün çok daha zengin bir yapıya sahip olurdu.

Şimdiye kadar yaptığım çeşitli araştırmalar sırasında bazı dikkat çekici örneklerle rastladım. Bunlardan birkaçını özellikle seçerek burada kısaca sunmaya çalışacağım. Söz konusu metinlerin hem özgün hallerini hem de transkripsiyonlarını çalışmanın sonunda vereceğim.

1. Arnavut şarkısı

Bu şarkı, Prizren'de tanınmış halk şarkıcısı Sıtkı Softa'nın (1899-1970) 10 × 17 cm boyutlarında bir kitabında yer almaktadır. Bu kitapta

çok sayıda Türk halk türkü ve şarkısı kaydedilmiştir. Ancak el yazısı pek düzenli değildir ve bazı yerlerde yazılar tamamen okunamaz hâle gelmiştir. Şarkının adı "Arnavut Şarkısı" olarak sekiz dörtlükle yazılmıştır. Şarkıda halk şairi, Prizrenli Selim adında birinin, kentin kuzeyinde bulunan ve Bajdarana olarak bilinen Bajdarhane mahallesinde Haydar adlı biri tarafından öldürülüşünü anlatmaktadır.

Ti Hajdar more ku je kon
Nè Prizren more me shit gion
Kur jom hin more nè Bazhdarhane
Jom pèrpjek nè nji top nizame

Bu şarkı, Arnavut halkı arasında anonim değildir. Günümüzde, çok seyrek de olsa yalnızca bazı eski şarkıcıların ağzından söylenmektedir. Şarkı farklı biçimlerde de seslendirilmektedir; elimizde bulunan kitapta ise bu şarkının kısa bir versiyonu verilmiştir.

2. Münacât-i Arnabud.

Arnavutlara ait ikinci şarkı, "Münacât-ı Arnabud" (Dua ya da Arnavut Duası) başlığını taşımaktadır ve Saraybosna Büyük Halk Kütüphanesi'nde bulunmuştur. Bu şarkı, eski bir yazma eserde, 17 × 26 cm boyutlarında ve eserin 142. son sayfasında yer almaktadır. Şarkı oldukça ilgi çekicidir, zira çok eski bir yazma eserin içinde bulunması, onun tarihî değerini artırmaktadır. Eserin yazıldığı kâğıt ve kullanılan yazı stili, bu metnin çok eski tarihlerde kaleme alındığını göstermektedir. Ancak el yazması oldukça yıpranmış ve zarar görmüştür; bu nedenle şarkının son mısraları büyük zorluklarla deşifre edilebilmiştir.

"Münacât-ı Arnabud" şiiri, dinî bir özellik taşımaktadır. Bunu, şiirin başlığından anlamak mümkündür. Sekiz mısradan oluşan bu şiirin konusu, halkı dua etmeye çağırmak ve bu çağırüyı yapan kişiye duyulan minnettarlığı dile getirmektir.

Şiirin son mısralarında Osman adında bir dervişten söz edilmektedir. Bu derviş, halkı tekkeye bazı katkılarda bulunmaya davet eder, kiminden toprak, kiminden ise para verilmesini ister. Ancak bu Osman'ın kim olduğu hakkında şu an için herhangi bir bilgiye ulaşıl原因amıştır.

Bu şarkıda en dikkat çekici nokta, şairin hem kendi ana dili olan Arnavutçayı, hem de Türkçeyi çok iyi bildiğinin açıkça görülmesidir. Çünkü şarkıyı yazarken her mısrayı Türkçeye de çevirmiştir. Şimdilik, bu şekilde iki dilli olarak yazılmış bu tür bir şarkı benzersiz bir örnek niteliği taşımaktadır.

Digoni kete munagjat ki beri zuhur ce(h) dynjade
(Dinleyin bu münacatı dünyaya zuhur eyledi)

Kush e foli ket de rahat de(h)gjennet i osht mekan
(Kim söyledi bunu, rahat bulsun; cennette olsun mekânı)

Yukarıda sözünü ettiğimiz her iki şarkı da tam metin olarak günümüze ulaşmamıştır. Ayrıca bu eserler, içerik açısından doğrudan tarihî veriler sunmamakla birlikte gerek dil gerekse edebî özellikleri bakımından son derece ilginçtir. Bu şarkıların incelenme nedeni, Arnavut Alhamiyado edebiyatı kapsamında yeni keşfedilmiş eserler arasında yer almalarıdır.

Kanımca bu iki şarkı, 19. yüzyılın ortalarında yazılmış olmalıdır. Özellikle ilk şarkı için bu görüşü güçlü bir şekilde savunuyorum; zira metinde geçen "nizam" kelimesi, 1839 yılında Tanzimat döneminde kurulan orduya verilen addır. Bu ifade, şarkının tarihsel bağlamı hakkında ipuçları sunmaktadır.

E Ģ Ī T Ī M
E D U C A T I O N

KOSOVA CUMHURİYETİ'NDE TÜRKÇE EĞİTİM VERİLEN İLKOKULLARDA TARİH DERSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA TÜRK (ULUSAL) TARİHİNİN YERİ VE ÖNEMİ ÜZERİNE BİR ANALİZ

Bedrettin KORO*

Özet

Kosova Balkan Yarımadası'nın merkezinde, Türk dünyasının en güneybatı ucunda yer alan küçük (10.908 km²) bir Avrupa ülkesidir. Kosova'da Türkçe eğitim Osmanlı Devleti'nin kesin olarak bu ülkeyi Fatih Sultan II. Mehmet fethetmesiyle başlamıştır. Kosova'da Türkçe eğitim başlangıçta Osmanlı Devleti eğitim ve öğretim sistemi içinde gelişmiştir (1455-1912). Osmanlı Devleti'nin Kosova'dan çekilmesiyle Türkçe eğitim 1912-1951 yılları döneminde 39 yıl kesintiye uğramış ve daha sonra (1951'den 1999 yılına kadar) Yugoslavya ve 1999 yılından bugüne kadar Kosova eğitim sisteminin ayrılmaz bir parçası olmuştur. Bu çalışmanın giriş bölümünde tarih boyunca Kosova'da Türkçe eğitimde tarih dersi öğretim programlarına kısaca değinilecektir.

Bu çalışmanın gelişme bölümünde ise Kosova'da ulusal azınlık toplulukların ulusal tarihine ait yasal çerçeve, Türkçe eğitim öğretim yapılan ilkokul ve lise eğitim kurumlarında öğrenci durumu ve ilkokullarda tarih dersinin haftalık çizelgesi ve özellikleri belirtilecektir. Çalışma 2018/19 öğretim yılında uygulanmaya başlayan yeni tarih dersi öğretim programında hangi yaklaşımlara önem verildiğine değinilecek, Türk (ulusal) tarihine ne kadar yer verildiği analiz edilecek ve önemi tespit edilecektir. Çalışma, sonuç ve öneriler bölümü ile son bulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Kosova Cumhuriyeti, Türkçe eğitim öğretim, tarih dersi yeni öğretim programı, Türk (ulusal) tarih.

* Mr., Tarih bilimleri uzmanı (mastırı), emekli eğitim müfettişi,
b_koro@hotmail.com

AN ANALYSIS ON THE PLACE AND IMPORTANCE OF TURKISH (NATIONAL) HISTORY IN THE HISTORY CURRICULUM OF TURKISH PRIMARY SCHOOLS IN THE REPUBLIC OF KOSOVO

Abstract

Kosovo is a small (10,908 km²) European country located at the center of Balkan Peninsula as the most southwestern point of Turkish world. Turkish education in Kosovo was introduced after Ottoman Empire during the reign of Fatih Sultan Mehmed the Second conquered the country. Turkish Education in Kosovo was initially developed within the education system of the Ottoman Empire (1455 - 1912), after the withdrawal of Ottoman Empire from Kosovo, Turkish education was interrupted for 39 years between 1912 and 1951 and later (from 1951 to 1999) it has been an integral part of the education system of Yugoslavia and lastly of Kosovo since 1999. The introductory part of this study will briefly touch upon the history course programs in Turkish education in Kosovo throughout the history.

Second part of this study will focus on the legal framework for national history course of national minority communities in Kosovo, the situation of students in primary and high schools that offer education in Turkish language and the weekly schedule and specifics of the history course in primary schools. The study will touch to analyze and identify which approaches have been placed and importance within the new history course teaching program introduced during the 2018/19 academic year as well as the level of inclusion of Turkish (national) history.

Keywords: Republic of Kosovo, Turkish education and training, new History course curriculars, Turkish nation

Giriş

Kosova, güneydoğu Avrupa'nın merkezi konumunda, Balkan Yarımadası'nın ortasında ve Türk dünyasının en güneybatı ucunda yer alan küçük (10,908 km²) bir Avrupa ülkesidir. Kosova'nın Balkan Yarımadası'nda merkez bir yerde bulunması ve Batı Avrupa ile Asya arasında bir köprü görevini görmesi, Orta Çağ'da, yeni zamanlarda ve şimdilerde ticaret yollarının birleştiği mühim bir ülke hâline gelmesine sebep olmuştur. Kosova'nın bu uygun coğrafi ve iklim koşulları, ülkede tarih boyunca birçok kavmin, dolayısıyla Türk kavimlerin de yerleşme ve devlet kurma girişimlerinde bulunmalarına neden olmuştur.

Osmanlı Devleti'nin Balkan Yarımadası'nı fethetmesi ve Türklerin Kosova'ya yerleşmeleri için 28 Haziran 1389 yılında Kosova Ovası'nda yürütülen I. Kosova Savaşı en önemlilerinden biridir. Osmanlı Devleti, 1389 yılında Kosova Ovası'nda Sırp ordusunu yenilgiye uğrattıktan sonra ilk önce resmî görevlileri, asker, tüccar, sanatkâr, din adamları ve bunların ailelerinden oluşan bir Türk nüfusu Kosova'nın çeşitli kasabalarına yerleştirmiş ve Türklerin bölgedeki düzenli hayatı başlatmıştır. Osmanlı Devleti'nin, Fatih Sultan Mehmed döneminde Kosova'yı kesin olarak 1455 yılında fethetmesiyle Türkler Kosova'da yönetim organlarıyla birlikte eğitim kurumlarını da kurmuşlardır. Kosova'da Türkçe eğitim 1455-1912 yılına, Osmanlı Devleti bu topraklardan çekilmesine kadar sürmüştür. Bu dönemde Osmanlı Devleti'nin diğer topraklarında/bölgelerindeki gibi Kosova'da da eğitim aynı şekilde yapılmış ve geliştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde camiler bir ibadet yerinden başka birer eğitim merkezleri idi. Kosova'da 15. yüzyılın ikinci yarısında camiler inşa edilmeye başlanmıştır. Dolayısıyla daha 15. yüzyılın ikinci yarısında Kosova'da da çoğunlukla Türkçe eğitimin yapılma olasılığı büyüktür. Osmanlı İmparatorluğu'nda, dolayısıyla Kosova'da da Tanzimat dönemine kadar (1455-1839) Türkçe eğitim ve öğretim sübyan mekteplerinde ve medreselerde gerçekleştirilmiştir.

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıla kadar açılan her türlü eğitim kurumunda bilim ve ders olarak tarihe yer verilmemiştir. Sadece eğitim kurumlarında okutulan ders kitaplarının içeriğinde tarihe veya tarihî konulara yer verilmiştir. Bu tarihî konular ise genel olarak dinî menkıbelerden ibaret olup yahut Osmanlı hanedan ailesinin sebep olduğu kahrâmanlıklar üzerinde durulmuştur (Özteke, 2006: 6).

1839 yılında Tanzimat Fermanı ilan edilmesiyle Osmanlı Devleti'nde birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da yenilikler yapılmaya başlanılmıştır. Tanzimat döneminde Osmanlı Devleti'nde Batı tarzı eğitim veren eğitim kurumları nice ki rüşdiye, idadiye, sultaniye okulların açılması başlanmıştır. Osmanlı Devleti'nde eğitim alanında getirilen yenilikler ve yeni kurulan okulların belli bir sisteme kavuşturulması için 1869 yılında getirilen Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin önemi çok büyüktür. Bu Nizamname ilk ve ortaokullarda tarih dersi okutulmasını da öngörmüştür. Buna göre sübyan mekteplerinde Muhtasar Tarih-i Osmanî, rüştiyelerde ise hem Tarih-i Umûmi hem Tarih-i Osmânî öğretilecektir (Şimşek-Yazıcı, 2013:12). Bu dönemde açılan yeni okullarda da tarih dersi okutulması öngörülmüştür.

I. Balkan Savaşı'nda dört Balkan devletinin Osmanlı Devleti'ne karşı giriştiği savaş sonunda Osmanlı Devleti hemen hemen bütün Rumeli'yi kaybetmiştir. I. Balkan Savaşı'nda Kosova'nın büyük kısmını

Sırbistan, batı kısmını Karadağ Krallığı işgal etmiştir. I. Balkan Savaşı ile Kosova’da 457 yıllık Osmanlı dönemi son bulmuştur. Dolayısıyla Kosova’da yaşayan Türkler, 39 yıl (1912-1951) ana dilinde öğrenim görmekten dolayısıyla ulusal tarihle alakalı ders görmekten yoksun bırakılmıştır.

Kosova’da Türk kimliği 39 yıllık mücadeleden sonra, 1951 yılında tanınmakla birlikte yeniden Türkçe eğitim öğretim yapılmaya başlanmıştır. II. Dünya Savaşı sona erdikten hemen sonra, 1945 yılında kurulan Yugoslavya Sosyalist Federasyon Devleti’nde, Kosova’da 1951 yılında Kosova Özerk Bölgesi Halk Kurulu Türklerin millî haklarını tanımasıyla birlikte Türkçe eğitim-öğretime başlanmıştır. Böylece Türklerle yeniden Türkçe eğitim hakkı ve diğer kültürel haklar verilmiştir. 1951–1999 yılları arasında ise Türk dili ve eğitimi birçok olumlu çözümlere ve bu arada karşılaştığı çeşitli engellere, güçlüklerle rağmen kendi varlığını sürdürebilmiştir.

Yaptığımız araştırmalara göre 2023/24 öğretim yılında Kosova’da 6 yerleşim yerinde üniversite öncesi eğitimde 11 ilköğretim ve 7 ortaöğretim (lise ve mesleki liselerde) okullarında 143 sınıfta 2710 öğrenci Türkçe öğrenim görmüştür.

Tablo 1. 2023/24 öğretim yılında Kosova Cumhuriyeti üniversite öncesi eğitimde Türkçe eğitimde yer, okul, sınıf ve öğrenci sayıları aşağıdaki Tablo 1’de gösterilmiştir.

Ay	Yer	Okul	Okul Öncesi		İlkokul		Lise ve Mesleki Liseler			Toplam	
			Sın. say.	Öğr. say.	Sın. say.	Öğr.s ay.	Okul	Sın. say.	Öğr. say.	Sı n. sy .	Öğr. say.
1	Prizren	2	26	18	410	“C. Buzuku” L.		149	26	585	585
2		1	18	9	267	“L. Matrioni” Sağ.		102	14	37	387
3		1	7	9	284	“Y. Prizreni” Ek.	3	27	13	318	318
4		1	20	9	133	“11. Marş” Te.	3	54	13	207	207
5		1	7	9	118	//	//	//	10	125	125
6		1	9	2	19	//	//	//	3	28	28

7	M am uş a	2	51	27	610	“Ata- türk”	6	102	35	763	763
8	Pri şti ne	1	18	9	191	“S.Fr as- heri”	3	65	13	274	274
9	Gi- lan	//	//	4	5	“Xh. Ah- meti”	3	15	7	5	5
10	Do bır ça n	//	//	5	9	//	//	//	5	9	9
11	Mi tro viç a	1	6	3	3	//	//	//	4	9	9
TOPLAM			11	162	104	2049	Koso- va	28	514	143	2710

Kosova’da Tarih Dersi Öğretim Programı

II. Dünya Savaşı’ndan sonra, 29 Kasım 1945 tarihinde Yugoslavya Federatif Halk Cumhuriyeti devleti kuruldu. 1963 yılında Yugoslavya Sosyalist Federatif Cumhuriyeti ismini alan bu devlette Kosova bir özerk bölge idi. Bu devlet 20. yüzyıldan 70’li yıllara kadar merkezî ve komünist partisinin diktatörlüğündeki bir devlet idi. Belirtilen dönemde tüm ülke için merkezi eğitim programları hazırlanmıştır. Bu yüzden bu dönemde ilköğretim ve ortaöğretim okullarında tarih dersi öğretim programlarında Türk ulusal tarihine özel yer verilmemiştir. Bu dönemde Türk ulusunun tarihiyle ilgili bilgiler Yugoslavya uluslarının tarihi ile ilgili olan temas ve bilgiler derecesinde ve aralarında bağlantı kurularak incelenmiştir.

1967/68 ve 1971 yılında yapılan Anayasa değişiklikleriyle ve özellikle 1974 yılında yeni YSFC’nin Anayasa’sı ile birçok hak ve yetkiler merkezden, federasyondan cumhuriyet ve özerk bölgelerin hak ve yetkisine geçti.

1969 yılında Kosova Özerk Bölgesi’ne getirilen Anayasa hak eşitliği konusuna, ulusal hak eşitliği açısından yaklaşmıştır.

Anayasa’nın 9 maddesinin 1. fıkrası: “Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi’nde Karadağlılar, Sırp, Arnavutlar, Türkler ve diğer milliyetler (millî azınlıklar) bakımından eşittir ve aynı hak ve görevlere sahiptir.”

Bu maddenin 2. fıkrası ise: “Bunları gerçekleştirmek için ulus ve milliyetlere özgürce gelişmesi ve dil, kültür, tarih, sanat ve diğer ulusal özelliklerin özgürce ifade edilmesini hakkı garanti altına alınmıştır”.

Bu Anayasa'nın 10 maddesinin 1. Fıkrası: “*Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi’nde Arnavutça, Sırpça ve Türkçe dilinin ve yazısının eşit olduğunu garanti etmektedir*”. Anayasa’nın 11. maddesinin birinci fıkrası ise “*Kosova Sosyalist Özerk Bölgesinde Arnavut ve Türk ulusal bayraklarını kullanma hakkını vermiştir*”. 1970 Dil Yasası’nda ilk kez Türkçe metinlerin de özdeş metin niteliği vurgulanmıştır.

Belirtilen Anayasa ve Dil Kanunu’nda ulus ve halklar, ulusal özellikleri, dili, kültürü, tarihi, yazını, sanatı ifade etme hakkına sahiptirler. Yani bu Anayasa’da ulusal özellikler vurgulanmıştır ki bunların arasında ulusal tarihi belirtme ve kendi ulusal bayrağını kullanma hakkı önceki hukuk düzenlemelerine kıyasla birer yenilik sayılmaktadır. Burada bireysel haklardan kolektif haklara açılan bir pencere görülmektedir. Bu tüzükte Türkçe açısından da bir yenilik söz konusudur: Artık Türkçe diğer dillerle birlikte, Anayasa düzenlemesi niteliğindedir ve hak eşitliği çerçevesine alınmıştır: “*Kosova Sosyalist Özerk Bölgesi’nde Arnavut, Sırp-Hırvat ve Türk dilinin ve bu dillerin yazılarının hak eşitliği sağlanmaktadır*” (madde 10, fıkra 1), bu diller “ders olarak ve anadili olmayan diller olarak” eşittirler (Muzbeg, 2024: 49).

1974 Kosova Anayasası’nda ise Türklerin Kosova’nın kurucu unsuru olduğu somut bir biçimde belirtilmiş, Türkçe anayasal nitelik kazanmış ve Türk varlığı anayasa kuralı düzeyine çıkarılmıştır.

1969 yılında Yugoslavya Devleti’ndeki bu değişimlerle eğitim programlarını federal organlar yerine cumhuriyet ve özerk bölge eğitim organ ve kurulları geliştirmeye başlamıştır. Bu değişimlerle Kosova’da ana dilinde eğitim gören Arnavut ve Türk öğrenciler ulusal tarihlerinde de dersler görmeye başlamışlardır.

İlkokul ve ortaöğretimde 1971 yılında Kosova Özerk Bölge Eğitim Sekreterliği, ulusal Türk tarihinden konuların işlenmesi için hazırlamış oldukları tarih dersi öğretim programını okullara dağıtmış, ulusal tarihten dersler verilmeye başlamıştır. 1976/77 ve 1985/86 yılında Kosova Özerk Bölgesi Eğitim Konseyi, 1990/91’de Sırbistan Cumhuriyeti Eğitim Bakanlığı, 2002/03 ve 2018/19 öğretim yılında Kosova Cumhuriyeti Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı hazırlamış oldukları eğitim programlarında Türk ulusal tarihine yer vermiştir. İlkokul ve ortaöğretimde tarih ders programlarının bu tarihsel sürecinde Türk tarihi başlangıçtan günümüze kadar farklı konulara ilişkin olarak bütüncül, bağlantılı ve daha kapsamlı hazırlanmasına özen gösterilmiştir.

Kosova Cumhuriyeti'nde Türkçe Eğitimin Yapılması ve Türk Tarihine Yer Verilmesinin Yasal Çerçevesi

Kosova Cumhuriyeti çok etnikli, çok dilli, çok dinli ve çok kültürlü bir demokrasi devletidir. Anayasa'sının 2. maddesine göre: *"Kosova Cumhuriyeti, kendi vatandaşlarının devletidir. Kosova Cumhuriyeti, vatandaşlarının ve kendi sınırları içerisinde bulunan tüm bireylerin hak ve özgürlüklerine saygı gösterme esasına göre otoritesini uygular"*. Devletin bu özelliğine dayanarak 21. yüzyılda Kosova'da dört eğitim dilinde: Arnavutça, Türkçe, Sırpça ve Boşnakça eğitim yapılmaktadır. Öncesi Müfredat Çerçevesi ve diğer eğitim dokümanlarıyla geliştirilmiştir. Kosova'da millî toplulukların anadilinde öğrenim görmeleri Avrupa Konseyi'nin "Ulusal Azınlıkların Korunmasıyla İlişkin Çerçeve Sözleşmesi" (madde 12, 13, 14) ve "Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı'na (madde 8) dayanarak Kosova Cumhuriyeti Anayasa'sı, Eğitim yasaları, Müfredat Çerçevesi ve diğer eğitim dokümanlarıyla geliştirilmiştir.

2008 Kosova Cumhuriyeti Anayasası'nın Topluluk ve Topluluk Mensuplarının Hakları bölümünde, 59.3. maddesi: *"Yasalarla belirlendiği ölçüde kendi dillerinde ilk ve ortaöğretim seviyesinde öğrenim görme. Bu amaca yönelik kurulacak sınıf şubeleri veya ayrı okullar için gerekli sayı sınırı, sıradan eğitim kurumları için belirlenenden daha düşük olacaktır"* diye belirtmiştir. Bu Anayasa maddesi ülkede azınlık topluluklara (millî azınlıklara) ilk ve ortaöğretimde anadilinde öğrenim görmesine, sayısal bakımdan azınlık olduklarından dolayı daha az öğrenci sayısı ile sınıf teşkil etmelerini izin vermektedir.

Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası'nın 1.2.4. Maddesi: *"Öğrencilerin ebeveynlerine ve öğretmenlerine, topluluğunun kültürel kimliğine, diline ve değerlerine, Kosova Cumhuriyeti'nin değerlerine, soyundan gelebileceği devlete ve çeşitliliğe saygı duymaya yönelik gelişimlerini geliştirmek"* önemli hedeflerinden biri olduğunu vurgulamaktadır (04/L-032 sayılı yasa). Bu eğitim yasasının 3.5.2. maddesi ise *"tüm toplulukların kültürü, tarihi ve dili hakkında bilgi edinir"* olduğunu da vurgulamaktadır.

Kosova Cumhuriyeti Eğitim Müfredat Çerçevesi bu bağlamda üniversite öncesi eğitim amaçlarından biri öğrencilerin: *"kişisel, ulusal kimlik, devlet ve kültürel ilişkiyi geliştirmek"* olduğudur (MASHT, 2016:15). Tarih dersi de bulunduğu toplum ve çevre alanında farklı yönelim ve tematik yaklaşımlarla öğrencilerde: *"kişisel, sosyal, ulusal kimliğin geliştirilmesi gibi eğitim hedeflerine ulaşılması"* ni hedeflemektedir (MASHT, 2016:43).

Belirtilen bu yasal çerçeveye dayanarak Kosova’da azınlık olan topluluklar da anadilinde Türkçe eğitim görme, millî ders grubuna düşen Türkçe, tarih, müzik ve resim derslerinde dil, tarih ve kültür konulu öğretim içerikleri hakkında öğrencilerin bilgi kazanımları elde etmelerine olanak sağlanmaktadır.

Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Müfredat Çerçevesi Özellikleri

17 Şubat 2008 tarihinde Kosova Cumhuriyeti bağımsızlığını ilan ettikten sonra dünyadaki bilim, teknoloji, iletişimde hızlı gelişmelere bireyler ve toplumumuz ayak uydurmak ve öğrenciler yaşam ve iş için yeterliklerini geliştirmek ve eğitim sistemini daha başarılı geliştirmek amacıyla 2011 yılında Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası, Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Müfredat Çerçevesi hazırlanmıştır. Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Yasası ile üniversite öncesi eğitim 5+4+3 eğitim sistemi olarak yasalaşmıştır. Kosova’da 2001 yılında getirilen Yeni Kosova Müfredat Çerçevesi’ne kıyasen 2011 yılında getirilen Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitimi Müfredat Çerçevesi öğretim program içerikleri ve amaçları yerine yetkinliklere ve öğrenme sonuçlarına önem vermiştir.

2011 yılında hazırlanan ve 2016 yılında yeniden gözden geçirilen Eğitim Müfredat Çerçevesi Kosova gençlerinin 21. yüzyılın sorunlarına karşı meydan okumalarına ve küresel iş gücü piyasasında aktif ve rekabetçi yeni bilgi üretmesini amaçlamaktadır. Müfredat çerçevesine göre üniversite öncesinde eğitim demokratik bir toplumun gerektirdiği gibi bilgi, beceri, tutum ve değerleri geliştirmeyi hedeflemiştir. Bu aşamada eğitimin hedefleri şunlardır:

- Kişisel kimlik, ulusal, eyalet ve kültürel bağları yetiştirmek,
- Genel kültür ve sivil değerleri tanıtmak,
- Kendimize, başkalarına, topluma ve çevreye karşı sorumluluk geliştirmek,
- Yaşam için ve farklı kültürel ve sosyal bağlamlarda iş için geliştirmek,
- Teknoloji kullanma ve girişimciliğini geliştirmek,
- Yaşam boyu öğrenme için eğitim (MASHT, 2016: 14-15)

Kosova Cumhuriyeti Üniversite Öncesi Eğitim Müfredat Çerçevesi anaokulu, ilköğretim ve ortaöğretimde dil ve iletişim, sanatlar, matematik, doğa bilimleri, toplum ve çevre, sağlık ve refah, yaşam ve iş

müfredat alanlarında temel yetkinliklerin geliştirilmesine özen gösterilmesini istemiştir.

Üniversite öncesi eğitimde öğrencilerde 6 temel yetkinlik geliştirmeyi hedeflemiştir:

- İletişim ve ifade yeterliği,
- Düşünme yeterliği,
- Öğrenme yeterliği,
- Yaşam, iş ve çevre için yetkinliği,
- Kişisel yeterlik,
- Yurttaşlık yeterliği (MASHT, 2016: 15-16).

2011 yılında hazırlanan ve 2016 yılında yeniden gözden geçirilen. Kosova Eğitim Müfredat Çerçevesi öğrenci merkezli, öğrenme sonuçlarına ve yetkinliklere dayalı bir eğitim programıdır. Bu eğitim programının uygulanması için birçok hazırlık yapıldıktan sonra, 2016/17 öğretim yılında Kosova'nın 10 ve 2017/18 öğretim yılında 94 ilk ve orta-öğretim okulunda deneme olarak uygulanmaya başlanmıştır. Bu hazırlıklar tamamlandıktan sonra 2018/19 yılında kademeli olarak üniversite öncesi 1, 6 ve 10. sınıfta 2019/20 öğretim yılında, 2, 7 ve 11. sınıfta, 2020/21 öğretim yılında 3, 8 ve 12. sınıfta, 2021/22 öğretim yılında 4 ve 9. sınıfta ve 2022/23 öğretim yılında 5. sınıfta yeni ders öğretim programı uygulanmaya başlanmıştır.

İlkokul Tarih Dersi Öğretim Programı

2018/19 öğretim yılında Kosova'da kademeli olarak (1, 6 ve 10. sınıflarda başlamak üzere) uygulanmaya başlayan yeni öğretim programı tarih dersi ilkokulun ikinci kademesinin (alt ortaöğretim). 6, 7, 8 ve 9. sınıfta, haftada 2 ders, yılda 74 ders saati (9. sınıfta ise yılda 70 ders saati) okutulmasını öngörmüştür. İlkokul tarih dersi öğretim programı 6. sınıfta İlkel Toplum ve İlk Çağ, 7. sınıfta Orta Çağ, 8. Sınıfta Yeni Çağ (16-18. yüzyıllar), 9. sınıfta ise Çağdaş döneme (1914 – 2008 yılları dönemine) ait öğretim içerikleri yer almıştır.

Kosova Eğitim Bakanlığının ilkokulun ikinci kademesi için hazırlanmış olduğu tarih dersi öğretim programı, öğrenci merkezli, öğrenci yetkinlikleri ve öğrenme sonuçlarına (kazanımlarına) dayalı eğitim programı olarak hazırlanmıştır.

İlkokulun ikinci kademesi için hazırlanmış yeni tarih dersi öğretim programının tarih dersi öğretim programı 5 kavram – konsept (birey, gruplar ve toplumsal ilişkiler; toplumsal ve doğal süreçler; normlar, haklar ve sorumluluklar; karar alma ve enstitüler ve çevre, kaynaklar ve

sürdürebilir gelişme) çerçevesindeki ünitelerin (konuların) alan ve ders öğrenme sonuçlarını belirtmektedir. Aşağıdaki tablolarda ilkokulun ikinci kademe sınıflarında Türk tarihine ilişkili kavram çerçevesinde, üniteler (konular), toplum ve çevre alan ve ders öğrenme sonuçları verilmiştir.

Tablo 2. Türk tarihine ilişkili 6. sınıf öğretim programı

Kavram	Alan öğrenme sonuçları (AÖS)				
Birey, gruplar ve toplumsal ilişkiler	AÖS: 1. Bireyin rolünü, toplumsal grupların yapısını ve katılma ya da dâhil olma şekillerini öğrenir. 1. 1 Toplumsal grup ve enstitüleri, yapılarını ve organizasyonlarını, zaman ve alan bağlamındaki ilişkilerini tanır. 1.2 Seçkin kişiliklerin profilini ve onların toplumda ya da özel alanlarda genel gelişmelerdeki katkılarını tanımlar. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1 Yaşadığı çevrede ve de ulusal ve uluslararası düzeyde önemli sosyal olayların analizini yapmak için (neden-sonuç) yazılı ve elektronik çeşitli kaynakları kullanır.				
	<table> <tr> <th>Konu (Ünite)</th> <th>Ders Öğretim Sonuçları (DÖS) Kazanımlar</th> </tr> <tr> <td>Eski Çağ'da tanınmış şahsiyetler</td> <td> -Orta Asya Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar. -Avrupa'da kurulan Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar. </td> </tr> </table>	Konu (Ünite)	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS) Kazanımlar	Eski Çağ'da tanınmış şahsiyetler	-Orta Asya Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar. -Avrupa'da kurulan Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar.
	Konu (Ünite)	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS) Kazanımlar			
Eski Çağ'da tanınmış şahsiyetler	-Orta Asya Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar. -Avrupa'da kurulan Türk devletlerinde tanınmış şahsiyetleri belirler, bu şahsiyetlerin Türk uygarlığının gelişimine katkılarını öğrenir ve açıklar.				

Toplumsal ve doğal süreçler	Alan öğrenme sonuçları (AÖS)	
	AÖS: 1. Bireyin rolünü, toplumsal grupların yapısını, dâhil olma şekillerini tanır 1.3.Yerel, bölgesel ve global düzeyde konut ve eylem alanını, dağıtımını, halkın doğal hareketini, göçleri, yapısını, organizasyon, gelişimi, yerleşim yerlerin ve ekonominin dönüştürülmesini açıklar. 2. Bağlantıları, bağımlılıkları ve etkileşimleri ortaya koyarak toplumsal, tarihî, doğal ve ortam süreçlerini ve olaylarını araştırır. 2.1. Genel tarihi, toplumsal ve doğal hareketleri ve gelişmeleri göz önünde bulundurarak zaman ve alanda insanların yaşam şekillerinde farklılıkları sunduğunda farklı kaynakları kullanır. 3. Eleştirel bir şekilde inceler ve çeşitlikte ortak yaşam ile ilgili toplumsal normları ve kuralları uygular 3.2. Farklı birliklerin, geleneklerin ve kültürlerin türölülüğünü anlar, değerlendirir ve onlara karşı saygı ve hoşgörü gösterir.	
	Konu	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS)
	Orta Asya Türk Uygarlıkları (Hunlar, Göktürkler, Uygurlar)	-İlk Türk devletinin kurulmasından önce Orta Asya’da ilk Türk kültürlerini (Anav, Andronovo, Afanesyovo) açıklar. -Orta Asya’da ilk Türk devletlerini (Hunlar, Göktürkler, Uygurlar) tanır (özellikleri, toplum, toplum içinde kadının konumu, ekonomi, eğitim, kültür ve uygarlık, devlet yönetimi, or-

		du) ve bu devletlerin sınırlarını haritada gösterir. -Orta Asya Türk devletlerinin çağdaşı devletlerle ilişkilerini (ekonomik, siyasi, askerî, kültürel) açıklar. -Milattan önceki ve milattan sonraki Türk göçlerinin sebep ve sonuçlarını tanımlar ve analiz eder.
Normlar, haklar ve sorumluluklar	AÖS: 3. Eleştirel bir şekilde inceler ve çeşitlikte ortak yaşam ile ilgili toplumsal normları ve kuralları uygular 3.1. Farklı yerlerde ve zamanlarda toplum yaşamının düzeltilmesi için normların, yasaların ve alışkanlıkları değiştirme nedenlerini inceler ve anlar. 3.2. Farklı birliklerin, geleneklerin ve kültürlerin türölülüğünü anlar, değerlendirir ve onlara karşı saygı ve hoşgörü gösterir. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6.2. Diğerlerin huzurunda fikirlerini sunmak için yaş ile ilgili uygun teknolojiyi kullanır.	
	Konu	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS)
	İlk Türk devletlerinde kanun – Töre	-Töre'nin özelliklerini ve önemini açıklar. -Töre'de devlet yönetimi, aile ve toplum ile ilgili kanunları tanımlar.
	Konu	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS).

	Dinler ve inançlar	-dinî inançları (Animizm, Atalar kültü, Şamanizm, Göktürk inancı) tanımlar ve açıklar. -Göktürk inancının özelliklerini tanımlar ve analiz eder. -Orta Asya Türk devletlerinde Budizm, Maniheizm ve Zerdüştlük inançlarını açıklar
Karar alma ve Enstitü	Alan öğrenme sonuçları (AÖS)	
	AÖS: 4. Öneri ve fikirler sunar, sorumlu ve bilinçli bir şekilde kararlar alır 4.1. Farklı yerlerde ve zamanlarda bireysel, grup ve kurumsal karar almada etkiyi değerlendirir, onlar için kişisel tutumlar oluşturur ve günlük yaşamında kullanır	
	Konu	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS).
	Antik Çağ'da karar alma enstitüleri	-Orta Asya Türk devletlerinde devlet enstitülerini tanıır.
Çevre, kaynaklar ve sürdürülebilir gelişme	Alan öğrenme sonuçları (AÖS)	
	AÖS: 5. Çevrenin korunmasına ve sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlar. 5.1. Çevrenin korunması ve gelişmesi için birliğin farkındalığının artırılması amacıyla somut grup etkinliklerini başlatır.	
	Konu	Ders Öğretim Sonuçları (DÖS).

	Orta Asya Türk Devletlerinde yaşam tarzı Türkler yerleşik hayata geçiyor.	-Orta Asya Türk devletlerinde yaşam tarzını tanımlar ve analiz eder. -Orta Asya Türk devletlerinin kültür ve uygarlığını (giyim, aile, müzik, yemek kültürü vb.) açıklar. -Türklerin yerleşik hayata geçmesini sağlayan faktörleri tanımlar. -Uygur medeniyetini (kültür, bilim ve eğitim) tanır. -Uygurların diğer medeniyetlere etkilerini fark eder.
--	--	---

Kaynak: Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2016), Tarih Ders Programı 6. Sınıf, Priştine
<https://masht.rks.gov.net/programet-lendore-ne-gjuhe-turke/>

İlkokul 6. sınıf tarih dersi öğretim programı beş kavram çerçevesinde 6 üniteye öğrencilere öğretim içerikleri aracılığıyla ilkel toplum ve İlk Çağ dönemine ait 16 öğrenme sonucu veya kazanım elde etmelerini öngörmektedir.

Tablo 3. Türk tarihine ilişkin 7. sınıf öğretim programı

Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)
Birey, gruplar ve toplumsal ilişkiler	AÖS: 1. Bireyin rolünü, toplumsal grupların yapısını ve katılma ya da dâhil olma şekillerini öğrenir. 1.1 Toplumsal grup ve enstitüleri, yapılarını ve organizasyonlarını, zaman ve alan bağlamındaki ilişkilerini tanır.

1.2 Seçkin kişiliklerin profilini ve onların toplumda ya da özel alanlarda genel gelişmelerdeki katkılarını tanımlar. 1.3. Yerel, bölgesel ve global düzeyde konut ve eylem alanını, dağıtımını, halkın doğal hareketini, göçleri, yapısını, organizasyonunu, gelişimini, yerleşim yerlerini ve ekonominin dönüştürülmesini açıklar. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1. Yaşadığı çevrede ulusal ve uluslararası düzeyde önemli sosyal olayların analizini yapmak için (neden-sonuç) yazılı ve elektronik olarak çeşitli kaynakları kullanır.	
Konu	Ders öğrenme sonuçları (DÖS)
Kavimler göçü ve yeni devlet oluşumları	-Hunların Doğu'ya – Avrupa'ya göçünün Kavimler Göçü'nün başlamasına etkilerini açıklar ve analiz eder. -Avrupa Hun devletinin kuruluşunu açıklar ve bu devletin ve Attila'nın siyasi faaliyetlerini analiz eder. -Avrupa Hun Devleti'nin Avrupa'ya kültürel etkilerini tanımlar. - Balkanlara göç eden diğer Türk kavimlerini (Avar, Peçenek, Kuman ve diğerleri) tanımlar ve bunların yerleştikleri yerleri haritada gösterir. -Bu Türk kavimlerinin Balkanlarda siyasi faaliyetlerini açıklar. -Balkanlara göç eden

		Türk kavimlerinin kültür ve uygarlıklarının özelliklerini karakterize eder -Türk kavimlerinin Balkanlarda yaşayan diğer kavimlerin kültürlerine etkilerini ve Balkan toponimisinde günümüze kadar kalan yer adlarını tanımlar ve analiz eder.
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	Orta Çağ'da önemli şahsiyetler	-Orta Çağ'da tanınmış Türk tarihî şahsiyetlerin eserlerini ve bu şahsiyetlerin bilimin ve uygarlığın gelişmesine katkılarını tanımlar ve tartışır.
Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
Toplumsal ve doğal süreçler	AÖS: 2.Bağlantıları, bağımlılıkları ve etkileşimleri ortaya koyarak toplumsal, tarihî, doğal ve ortam süreçlerini ve olaylarını araştırır. 2.1. Genel tarihî, toplumsal ve doğal hareketleri ve gelişmeleri göz önünde bulundurarak zaman ve alanda insanların yaşam şekillerinde farklılıkları sunmak için farklı kaynakları kullanır. 2.2. Alanda yönelme, toprağın güneş sistemindeki konumunu, jeo küre oluşumunu, doğal ve insani ortamın sosyo-coğrafi ve doğal elementlerin özelliklerini açıklar. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1 Yaşadığı çevrede ulusal ve uluslararası düzeyde önemli sosyal olayların analizini yapmak için (neden-sonuç) yazılı ve elektronik çeşitli kaynakları kullanır.	

Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
Doğu Roma – Bizans, Slavlar, İlk Müslüman Türk devletleri, Selçuklular ve Moğollar (Cengiz İmparatorluğu)	Slavların Balkanlarda Avarlarla ilişkilerini açıklar ve analiz eder. -Avarların Slav devlet teşkilatına ve kültürüne etkilerini tanımlar. - İlk Müslüman Türk devletlerini tanımlar, bu devletlerin kurulduğu bölgeyi ve etraf devletlerle ilişkilerini açıklar. - Selçuklu Devleti'nin kurulmasını sağlayan etmenleri açıklar. - Selçuklu devletinin genişlemesini ve etraf devletlerle ilişkilerini açıklar ve analiz eder. - Selçuklu Devleti'nin yıkılmasının sebeplerini açıklar, tartışır ve ortaya çıkan yeni devletleri açıklar. - Cengiz İmparatorluğu'nun kurulmasını açıklar, sınırları haritada gösterir, Cengiz İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra Asya'da ortaya çıkan siyasi durumu açıklar ve analiz eder.
Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
Orta Çağ'da toplumsal organizasyon	-İlk Müslüman Türk devletlerinde (Karahanlı, Gazneli, Memlûklar), Selçuklularda ve Osmanlılarda önemli şe-

		hirleri, özelliklerini tanımlar, bu şehirlerde mimari eserleri karakterize eder ve en önemli mimari eserleri sayar. - İlk Müslüman Türk devletlerinde (Karahanlı, Gazneli, Memlûklar), Selçuklularda ve Osmanlılarda ekonomik faaliyetleri açıklar ve analiz eder. -İlk Müslüman Türk devletlerinde (Karahanlı, Gazneli, Memlûklar), Selçuklularda ve Osmanlılarda toplum yapısını, askerî ve siyasi hayatta kadının rolünü açıklar ve değerlendirir.
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Orta Çağ'da Din	-Türklerin İslam dinini kabul etmesini sağlayan şartları tanımlar ve analiz eder, -Türklerde İslam dininin yayılmasının kronolojisini açıklar. Türklerin İslam dininin yayılmasında ve İslam uygarlığı (eğitim, mimari, bilim) içinde rolünü analiz eder. - Selçuklu Devleti'nin Abbasi halifeliğiyle ilişkilerini açıklar, Selçukluların halifelğe katkılarını analiz eder.

		-Orta Çağ'da toplumda kilisenin rolünü analiz eder. - Hristiyan dininde mezheplerin ortaya çıkmasını açıklar (Katolik ve Ortodoks).
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Osmanlı Devleti'nin kuruluşu, Balkanlarda ilk fetihler, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u ve Balkanları fethi, Osmanlı devletinin yükselme devri	-Osmanlı Devleti'nin kuruluşunu sağlayan etmenleri analiz eder ve tartışır. - Osmanlı Devleti'nin kurulmasından önce Anadolu'da ve Balkanlarda siyasi durumu açıklar. - Osmanlı Devleti'nin fetihlerinin sebeplerini tartışır, Osmanlı Devleti'nin Balkanları fethin de meydana gelen önemli savaşları kronolojik olarak sayar. - Osmanlı Devleti'nin Balkanlarda uyguladığı "istimalet" ve "iskân" siyasetlerinin özelliklerini tanımlar ve analiz eder. - Fetret devrinin ortaya çıkmasını açıklar, Fetret devrinin sonuçlarını analiz eder. - Osmanlı fetihlerinden önce Arnavutluk'ta siyasi durumu tanımlar (Arnavut prensliklerinin adlarını sayar ve bunla-

		rın faaliyetlerini ve aralarındaki ilişkileri açıklar ve analiz eder). -İskender Bey'in Osmanlı devletine isyanının sebebini ve İskender Bey'in etraf devletlerle ilişkileri açıklar ve tartışır. - Osmanlı Devleti'nin İskender Bey isyanına karşı müdahalesini açıklar ve tartışır. İskender Bey isyanının sonuçlarını açıklar. - İstanbul'un fethinin sebeplerini açıklar, Fatih Sultan Mehmet'in İstanbul'u fethinde uyguladığı strateji ve planları analiz eder ve fethin sonuçlarını açıklar. -Fatih Sultan Mehmet'in Balkanlardaki fetihlerini açıklar ve harita üzerinde gösterir. - Bayezid döneminin siyasi olaylarını açıklar ve analiz eder. - Yavuz Sultan Selim'in doğu seferlerini açıklar, Mısır seferinin sebep ve sonuçlarını açıklar ve analiz eder. -Kanuni Sultan Süleyman'ın seferlerini sınıflandırır, açıklar ve harita üzerinde gösterir. -Osmanlı Devleti'nin yükselme devrinin özelliklerini karakterize eder.
--	--	--

		-Kuruluş dönemi Osmanlı-Türk uygarlığının özelliklerini tanımlar (eğitim, bilim, sanat).
Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
Normlar, haklar ve sorumluluklar	AÖS: 4. Öneri ve fikirler sunar, sorumlu ve bilinçli bir şekilde kararlar alır 4.1. Farklı yerlerde ve zamanlarda bireysel, grup ve kurumsal karar almada etkiyi değerlendirir, onlar için kişisel tutumlar oluşturur ve günlük yaşamında kullanır 4.2. Dâhil olduğu (okul, birlik ve daha geniş çapta) etkinliklerde doğru karar almaya ilişkin dikkat, saygı ve sorumluluk gösterir. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1. Yaşadığı çevrede ulusal ve uluslararası düzeyde önemli sosyal olayların analizini yapmak için (neden sonuç) yazılı ve elektronik çeşitli kaynakları kullanır.	
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Orta Çağ toplumunun hukuk organizasyonu	-Cengiz Han Yasası'nın özelliklerini açıklar ve maddelerini tanımlar. -Selçukluda ve diğer ilk Türk devletlerinde hukuk özelliklerini açıklar ve karakterize eder (İslam hukuku ve Töre). - Osmanlı'da hukuk özelliklerini açıklar ve karakterize eder. - Fatih Sultan Mehmet ve Kanuni Sultan Süleyman'ın kanunnamelerini

		ve hukuk düzenlemele- rini tanımlar ve analiz eder.
Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
Karar alma ve Enstitüler	AÖS: 4. Öneri ve fikirler sunar, sorumlu ve bi- linçli bir şekilde kararlar alır 4.1. Farklı yerlerde ve zamanlarda bi- reysel, grup ve kurumsal karar almada et- kiyi değerlendirir, onlar için kişisel tutum- lar oluşturur ve günlük yaşamında kullanır 4.2. Dâhil olduğu (okul, birlik ve daha ge- niş çapta) etkinliklerde doğru karar almaya ili- şkin dikkat, saygı ve sorumluluk gösterir. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1. Yaşadığı çevrede ulusal ve ulusla- rarası düzeyde önemli sosyal olayların analizi- ni yapmak için (neden sonuç) yazılı ve elek- tronik çeşitli kaynakları kullanır.	
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Selçuklu ve Os- manlı devlet yöne- tim şekli ve toprak yapısı	-Cengiz Han imparator- luğunda devlet yönetim şeklini açıklar. -İlk Türk – İslam devlet- lerinde devlet yönetim şeklini tanımlar ve açık- lar. - Selçuklularda devlet yönetim şeklini ve top- rak düzenini tanımlar ve açıklar. - Osmanlılarda devlet yönetim şeklini ve top- rak düzenini tanımlar ve açıklar.

		- Türk devlet yönetim geleneği ve İslam yönetim geleneğini karşılaştırır.
Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
Çevre, kaynaklar ve sürdürülebilir gelişme	AÖS:	
	5. Çevrenin korunmasında ve sürdürülebilir kalkınmasına katkı sağlar 5.1. Çevrenin korunması ve gelişmesi için birliğin farkındalığının artırılması amacıyla somut grup etkinliklerini başlatır. 5.2. Sürdürülür kalkınma doğrultusunda ilkelere istinaden hareket eder ve değerlendirir. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır 6. 1 Yaşadığı çevrede ve de ulusal ve uluslararası düzeyde önemli sosyal olayların analizini yapmak için (neden-sonuç) yazılı ve elektronik çeşitli kaynakları kullanır.	
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Bilim ve teknik gelişmeleri ve bu gelişmelerin yaşam ve çevreye etkileri	-İlk Müslüman Türk devletlerinde bilim ve teknikte gelişmeleri açıklar. -Fen ve sosyal bilimlerde önemli buluşlar yapan Müslüman-Türk bilim adamlarını ve onların buluşlarını tanımlar ve analiz eder

<https://masht.rks.gov.net/programet-lendore-ne-gjuhe-turke/> (Kosova Eğitim, Bilim ve teknoloji Bakanlığı (2017), Tarih Ders programı, VII Sınıf, Priştine.

İlkokul 7. sınıf tarih dersi öğretim programı beş kavram çerçevesinde 9 ünite de öğrencilere öğretim içerikleri aracılığıyla Orta Çağ'a ait 52 öğrenme sonucu veya kazanım elde etmelerini temin etmektedir.

Tablo 4. Türk tarihine ilişkili 8. sınıf öğretim programı

Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
Birey, gruplar ve toplumsal ilişkiler	AÖS:	
	1. Bireyin rolünü, toplumsal grupların yapısını ve katılma ya da dâhil olma şekillerini öğrenir. 1.1. Birey ve birliği etkileyen toplumsal, ekonomik, kültürel ve eğitim konularını inceler ve çevrede insan faaliyetlerinin etkisini kanıtlar. 2. Bağlantıları, bağımlılıkları ve etkileşimleri ortaya koyarak toplumsal, tarihî, doğal ve ortam süreçlerini ve olaylarını araştırır. 2.1. Toplumsal, tarihi, siyasi, ekonomik, kültürel ve doğal ve çevre görünümüleri (fenomenleri) kıyaslar, nedenlerini ve etkilerini, insan yaşamındaki etkilerini ve sonuçlarını açıklar. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır, 6.1. Çevre, coğrafi görüntüleri ve toplumsal Olayları incelemek için medya kaynaklarının farklı türlerini karakterize eder ve kullanır.	
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları
	Yeni Çağ'ın tanınmış şahsiyetleri	-Yeni Çağ'da Osmanlı Devleti'nde ve Türk dünyasında önemli şahıslardan örnekler verir, bunların yaptıklarını ve eserlerini açıklar. - Yeni Çağ'da Balkanlarda ve Kosova'da önemli şahıslardan örnekler verir, bunların yaptıklarını ve eserlerini açıklar.
Toplumsal ve doğal süreçler	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
	AÖS:	

1. Bireyin rolünü, toplumsal grupların yapısını ve katılma ya da dâhil olma şekillerini öğrenir. 1.1. Birey ve birliği etkileyen toplumsal, ekonomik, kültürel ve eğitim konularını inceler ve çevrede insan faaliyetlerinin etkisini kanıtlar. 2. Bağlantıları, bağımlılıkları ve etkileşimleri ortaya koyarak toplumsal, tarihî, doğal ve ortam süreçlerini ve olaylarını araştırır. 2.1. Toplumsal, tarihî, siyasi, ekonomik, kültürel ve doğal ve çevre görünümüleri (fenomenleri) kıyaslar, nedenlerini ve etkilerini, insan yaşamındaki etkilerini ve sonuçlarını açıklar. 6. BİT-i ve diğer çağdaş teknolojileri etkili bir şekilde kullanır, 6.1. Çevre, coğrafi görüntüleri ve toplumsal olayları incelemek için medya kaynaklarının farklı türlerini karakterize eder ve kullanır.	
Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
Yen Çağ'a giriş	- Yeni Çağ'da Rusya'nın Orta Asya Türk ilkeleriyle ilgili politikasını açıklar -Fransız Devrimi'nin Osmanlı Devleti'ne etkisini ve Osmanlı Devleti'nde milliyetçi isyanlar (Sırp ve Yunan isyanları) açıklar. -19. yüzyılın başlarında Osmanlı Devleti'nde Islahat hareketlerini (Tanzimat ve Islahat fermanları) tanımlar, önemini tartışır.
Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)

	Asya - toplum, iktisadi, siyaset	- Petro'nun faaliyetlerini (Rusya'yı Avrupalılaştırma çabaları ve Osmanlı Devleti ile ilişkileri) açıklar. -Petro'dan sonra Rusya'da siyasi durumu ve Rusya'nın Osmanlı Devleti ile ilişkileri analiz eder. - Yeni Çağ'da Rusya'nın Orta Asya Türk illeriyle ilgili politikasını açıklar. -Orta Asya Türk devletlerin yönetim sistemini açıklar. İktisadi ve sanat gelişmeleri açıklar. -Orta Asya Türk devletlerin Ruslar tarafından işgal edilmesinin nedenlerini belirtir.
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	17-18. yüzyılda Osmanlı Devleti	-Osmanlı Devleti'nde iç isyanların sebeplerini tanıtır. - Yeni Çağ'da Balkanlar'da idari ve sosyal yapıyı ve ekonomik durumu açıklar. Osmanlı Devleti'nin Orta Avrupa'ya yayılma politikasını ve II. Viyana Kuşatması'ndan sonra askerî ve siyasi olayları açıklar ve tartışır. -Osmanlı Devleti'nin duraklama dönemine girmesinin sebeplerini açıklar ve sınıflandırır. -17. yüzyıl ıslahatlarını açıklar.

		-18. yüzyıl ıslahatlarını açıklar.
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	Osmanlı İmparatorluğu İdaresinde Arnavutlar ve Balkanlar	-Osmanlı Devleti'nde yönetim kurumlarını, sosyal sınıfları tanır ve bunlardan alınan vergileri bilir. -Arnavutlarda ve Boşnaklarda İslamiyet'in yayılışını açıklar ve tartışır. -İşkodra ve Yanya Paşalığının oluşum sürecini açıklar ve Osmanlı İmparatorluğu ve dönemin büyük güçleri ile olan ilişkilerini inceler. -Arnavut ve diğer Balkan milletlerinin Osmanlı yönetimine karşı gelme nedenlerini ve çeşitlerini değerlendirir
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	- Bu dönemdeki reformlarını açıklar ve değerlendirir. -Tanzimat Fermanı ve 1856 Fermanı şartlarını açıklar ve bu şartları tartışır. -Toplumda özgürlükçü ve toplumsal eşitlik hareketlerinin gelişmesinde Tanzimat Fermanı'nın ve 1856 ıslahatların etkisini değerlendirir
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)

	19. Yüzyılın İkinci Yarısında ve 20. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu	-Osmanlı İmparatorluğu'nda siyasi gelişmeleri tanır. -Osmanlı Devleti'nde demokrasi hareketlerini analiz eder. -Yeni Osmanlı ve Genç-türk hareketinin ünlü temsilcilerin faaliyetle-rini tanımlar. Trablusgarp ve Bal-kan Savaşları nedenlerini ve sonuçlarını değerkendirir. Osmanlı Devleti'nin kurum, kültür ve uygarlı-ğını açıklar.
--	---	---

Kaynak: Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2018) Tarih ders Programı VIII. Sınıf, Priştine

İlkokul 8. sınıf tarih dersi öğretim programı dört kavram çerçevesinde 6 ünite de öğrencilere öğretim içerikleri aracılığıyla Yeni Çağ'a ait 29 öğrenme sonucu veya bilgi, be eri, tutum ve değerkazanım elde etmelerini öngörmektedir.

Tablo 5. Türk tarihine ilişkili 9. sınıf öğretim programı

Kavram	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)
Sosyal ve doğa süreçler	AÖS: 2. Sosyal, tarihsel, doğa ve çevresel olguları ve karşılıklı bağlantıları, bağımlılıkları ve etkileşimleri vurgulayan süreçleri araştırır. 2.1. Sosyal, tarihi, politik, ekonomik ve kültürel olaylar ile doğa ve çevresel olayları karşılaştırır ve insanların yaşamları üzerindeki etkilerini, nedenlerini ve sonuçlarını açıklar. 2.2. Jeosferin bileşimini açıklar ve doğa kaynakların bir bölge, ülke veya kıtanın çevre ve ekonomik kalkınmasındaki rolünü analiz eder.
	Konu
	Ders Öğrenme

		Sonuçları (DÖS)
	Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti	-Osmanlı Devletinin I. Dünya Savaşı'na girme nedenlerini açıklar. -Osmanlı Devleti hangi cephelerde ve kimlere karşı savaşlar yürüttü. -Çanakkale cephesinin açılma nedenleri ve sonuçlarını analiz eder. -Çanakkale savaşlarının önemini değerlendirir
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	1919–1945 yılları arasında Türkiye	-Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda Osmanlı Devleti'nin durumunu analiz eder. -İşgalci devletlere karşı, Mustafa Ke-mal önderliğinde ya-pılan siyasi ve askerî hazırlıkları tanımlar. -TBMM açılışını ve profesyonel ordunun kuruluşunu analiz eder. -Güney, Doğu ve Batı cephelerindeki savaşları açıklar ve bu cephelerdeki anlaşmaları tanımlar. -Lozan Barış antlaşmasının önemini açıklar. -Atatürk İlke ve İnkı-laplarını tanımlar ve değerlendirir.

		-Çok partili sisteme geçme çabalarını tanımlar. -Ekonomi, toplum ve eğitimdeki gelişmeleri tanımlar. -İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasından önce Türkiye dış politikasını analiz eder.
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	İkinci Dünya Savaşında ve Savaştan Sonra Türkiye, Türk Dünyası	-İkinci Dünya Savaşı süresince Türkiye'nin dış politikasını ve Türkiye'deki iç durumu analiz eder. -Türkiye'nin Avrupa devletleriyle ve ABD ilişkilerini ve Türkiye'nin NATO üyeliğini açıklar. -Çok partili sisteme geçişi açıklar. -1960 ve 1980 askeri darbelerini analiz eder. -Bu dönemde Türk dünyasının siyasi, toplumsal durumlarını analiz eder.
Normlar, haklar ve sorumluluklar	Alan Öğrenme Sonuçları (AÖS)	
	AÖS: 3. Çeşitlilik içinde bir arada yaşamak için sosyal normları ve kuralları eleştirel olarak inceler ve uygular 3.1. Farklı ülke ve dönemlerdeki etnik, kültürel, sosyal ve dinî farklılıkları ve benzerlikleri keşfetmek ve karşılaştırmak için farklı kaynakları eleştirel bir şekilde kullanır. 3.2. Gerçekleri kullanarak toplumun (eğitimsel, kültürel, ekonomik ve çevresel açıdan)	

	zorluklarını zaman ve mekânda analiz eder ve çıkar gruplarının sıradan insanların yaşamları üzerindeki etkisini değerlendirir.	
	Konu	Ders Öğrenme Sonuçları (DÖS)
	Avrupa entegrasyonları	-AB üyelerinin hak ve sorumluluklarını ve ayrıca Kosova, Arnavutluk, Türkiye ve diğer Balkan ülkelerinin AB'ye entegrasyon aşamasını açıklar.

Kaynak: Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2020) Tarih Ders Programı IX. Sınıf, Priştine

İlkokul 9. sınıf tarih dersi öğretim programı dört kavram çerçevesinde 4 ünite öğrencilere öğretim içerikleri aracılığıyla Çağdaş Dönem'e ait 19 öğrenme sonucu kazanım elde etmelerini istemektedir.

İlkokul Tarih Dersi Öğretim Programının Özellikleri

İlkokul tarih dersi öğretim programı aracılığıyla başlangıçtan günümüze kadar öğrencilerin elde etmiş olan, kazanımlarla toplumun gelişmesi ile ilgili bilgi, beceri, tutum ve değerleri geliştirecektir. 2002/03 öğretim yılında uygulanmaya başlayan eski öğretim programına kıyasen yeni tarih dersi toplum ve çevre alanının bir parçası olarak öğretim programıyla öğrencilerin yetenek, beceri, değer ve tutumları gelişmesinde önemli bir rol oynamasını öngörülmektedir. Bu bağlamda yeni öğretim programı içerikleri ve amaçları yerine yetkinlik ve öğrenme sonuçlarına önem verdiğini görülmektedir.

Kosova Cumhuriyeti ilkokul tarih dersi öğretim programı (alt orta öğretim seviyesi) öğrencilerde bilgi, beceri, değer, tutum ve davranışları geliştirmekten başka şu amaçları vardır:

1. Tarih dersi ile öğrenciler insan toplumunun tarihsel gelişimi hakkında bilgi edinir, tarihsel boyunca bireysel, sosyal gruplar, ulus devletler ve medeniyetler arasındaki süreçleri, olguları, ilişkileri ele alarak, insan toplumunun süregelen değişimlerini ve dönüşümlerini anlar,
2. Tarih dersi öğretim programıyla öğrencilerde insan toplumundaki kültürel, dinî, etnik, ırksal, cinsiyet, cinsel yönelimler vb.

gibi kimlikleri, bağlantıları ve farklılıkları kabul edecek ve bunlara saygı duyacak sorumlu bir vatandaşın değerleri, tutumları ve davranışları geliştirilmesinin amacı vardır.

İlkokul tarih dersi öğretim programı, Dünya, Avrupa, Türk, Arnavut ve Balkan uluslarının tarihî öğretim içeriklerinden oluşmaktadır. Tarih dersi yeni öğretim programı 2002/03 öğretim yılındaki öğretim programına kıyasen, kaç derste Dünya, Avrupa, Türk, Arnavut ve Balkan ulusları tarihinin işleneceği ile ilgili bir açıklama yapmamıştır. Öyle ki öğretmenler yeni tarih dersi öğretim programındaki seviye öğretim sonuçlarını, toplum ve çevre alan öğrenme sonuçlarını ve tarih dersi öğrenme sonuçlarını dikkate alarak, özgün Dünya, Avrupa, Türk, Arnavut ve Balkan ulusları tarihi ile ilgili öğretim içeriklerinden-konularından başka, derste uygulayacak öğretim stratejileri, yöntem ve teknikler içeriklerini seçiminde ve belli ders saatinde açıklamasını özgür kılmaktadır.

İlkokul tarih dersi öğretim programı Tarih Öncesi Devri, Antik ve Orta Çağ, Yeni Çağ ve Yakın Çağ'da (Çağdaş dönem) olaylar, olgular, inançlar, fikirler, şahısların rolü, toplumda enstitüler ve karar alma organları hakkında bilgiler elde etmelerini öngörmektedir. İlkokul tarih dersi aracılığıyla öğrenciler geçmişî tüm boyutlarıyla inceleyerek, tarih biliminin insanı geçmişinden haberdar etmesinde, şimdiki zamanı anlamasında ve geleceği yansıttasındaki rolünü anlayacaktır.

Yeni tarih programları oldukça önemli değişiklik ve yenilikler öngörmektedir. Tarih dersinin amacı, insan toplumunun geçmişî hakkındaki genel bilgiyi derinleştirmenin yanı sıra, geçmişte insan faaliyetini de etkileyecek olan karşılaştırmalı analizi yoluyla yaratıcı ve eleştirel düşüncenin yanı sıra mantıksal tartışma ve yargının geliştirilmesine özen gösterilmesini istemektedir. İnsanların çeşitli farklılıklara karşın saygı duymak, istikrarlı bir kişilik ve sorumlu vatandaş olarak öğrencilerin beceri, yetenek, değer ve tutumlarını geliştirmesi tarih dersinin en önemli amaçlarından biridir.

İlkokul tarih dersi toplum ve çevre alanının bir parçası olarak eğitimde öğrenciler değer ve tutumları oluşturmada önemli bir rol oynamaktadır: İlkokul öğrenciler diğerlerine saygı duyma, özgüven, empati, dayanışma, hümanizm (insaniyetlik), hayırseverlik, elitlik, hoşgörü, adil yargılama, konuşma ve tartışma, yapıcı katılım, tutum ve değerleri geliştirme amaç gütmektedir.

Toplum ve çevre alanının bir parçası olarak tarih dersinde öğrenciler şu beceri ve yetenekleri de geliştirmektedirler: Bilgileri kullanma, araştırma, kaynakları kullanma, bilgileri toplama ve belgeleme, zamanı etkili kullanma, sebep sonuç ilişkisi, sosyal faaliyetlere katılma, karar alma-

ya katılma, inisiyatif alma, kaynakları analiz etme ve süreçleri analiz etme.

Tarih öğretim programı öğrenci merkezli bir eğitim uygulanmasını istemektedir. Bu yüzden tarih eğitiminde etkili bir iletişim, yaratıcı düşünme ve iş birliği becerileri geliştirilmesi ve sosyalleşme gerçekleşmesi için genel olarak yeni yöntem ve malzemelerin kullanılmasını istemektedir. Tarih dersinde öğrencilerde farklı bilgi kaynaklarını kullanma becerisini geliştirmek amacıyla olaylar, yerler, kişilikler ve yaşam tarzları hakkında veri toplamak için röportajlar ve anlatılar (sözlü tarih) yapmayı öğrenmelidirler.

Öğretmenin ayrıca öğrencileri BİT ve medyanın rasyonel kullanımına yönlendirmede önemli bir rolü vardır. Bu da onların bilginin özümsemesini tamamlamalarına ve başarılı katılım için hazırlanmalarına yardımcı olur. Ayrıca, çalışma ziyaretleri ve gezilerinin düzenlenmesi, öğrencilerin kapsamlı gelişiminde önemli bir role sahiptir. Öğrencilerin toplum ve çevrenin çeşitli fenomenlerini gözlemleme, araştırma, yorumlama ve tartışma becerilerini geliştirmelerini sağlar.

Günümüzde öğrenciler tarihi, yaşadıkları bugünkü dünyayı anlamak için ve bugünkü dünyayı şekillendiren olayları ve süreçleri bilmek ve anlamak için öğrenmektedirler. Farklı kaynak ve ders materyali ile çalışanlarda, eğitim öğretim aracılığıyla özel beceriler – nice ki *“tarihçi gibi düşünmek”*, bireysel tutum ve değerleri geliştiren yetenek, beceri ve değerler geliştirmektedir. Tarih öğretimi sürecinde öğrenciler geçmiş öğrenerek günümüzde demokratik vatandaş değerleri olarak barış ve hoşgörüye katkı sunduklarını göz önünde bulundurulmalıdır.

Sonuç ve Öneriler

Analize konu olan ilkokul tarih dersi öğretim programı ile Türk topluluğu ve Balkan Yarımadası'nda yaşayan Türklerin Türk tarihinin ayrılmaz bir parçası olarak öğrencilere öğretilmesi amaçlanmıştır. Tarih dersi öğretim programında Kosova Türk topluluğu ile Orta Asya ve özellikle Türkiye arasındaki sıkı tarihsel birliktelik vurgulanmaktadır.

İlkokul tarih dersi öğretim programında Türk tarihi yeri ve önemi üzerine yapılan analizle Kosova Türkleri ve Türkiye Türklerinin aynı millet olduğu fikri aktarılmıştır. 1912 ve 1913 yılında Balkan Savaşlarından sonra Balkanlarda dolayısıyla Kosova'da Türk halkı yaşamaya devam etmiştir. Türkiye Türklerinden farklı devletlerde yaşamalarına rağmen bugün de Türk olarak varlıklarını sürdürüp eğitim, gelenek ve göreneklerini, kültürlerini devam ettirerek yaşamlarını sürdürmektedir. Kosova Türklerinin kimlik ve aidiyetini koruyup geliştirmekte tarih dersi öğretimi önemli bir araç olmaktadır.

Kosova’da ilkokul öğrencileri için hazırlanan tarih dersi öğretim programı ile Türk milletini ve Türk kültürünü geçmişten bugüne kadar anlamak, millî kimlik ve aidiyetlerini geliştirmek, kültürel ve tarihî mirasa sahip çıkan bireyler olarak yetişmek, ana ülkemiz olan Türkiye’ye sevgi duymak, gelişmelerine ve başarılarına saygı duymak amaçlanmıştır. Bu nedenlerden dolayı Kosova’da Türkçe eğitim öğretim ve öğretmen yetiştirilmesi için aşağıdaki öneriler önemlidir:

1. Tarih dersi öğretim programlarını geliştirmek ve ders kitapları hazırlamak için özel bir uzmanlık gerekmektedir. Bu sebepten dolayı tarih dersi için program geliştirmek ve ders kitapları hazırlamak için uzman yetiştirmeye özen gösterilmesi, hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmesi,

2. Kosova’da tarih öğretmenlerine çağdaş yöntem ve teknikleri öğrenmeleri ve gelişmeleri açısından Kosova ve Türkiye uzmanları tarafından hizmet içi eğitim seminerleri düzenlenmesi,

3. Türk tarihi ile ilgili konular işlenirken göze ve kulağa hitap eden öğretim araçları: Resimler, haritalar, kaset, film, film şeridi, slaytlar, DCD, CD, roman vb.nın T.C. MEB aracılığıyla Türkçe öğretim yapılan 17 ilkokul ve lisenin ihtiyaçları için temin edilmesi,

4. Türk tarihine ait kitaplarla donatılması,

5. İlkokul ve lise son sınıf öğrencileri ile Türkçe öğrenim gören öğrencilerde ana ülkeye olan sevgiyi pekiştirmek için periyodik olarak tarihî geziler düzenlenmesi. Bu geziler aracılığıyla öğrencilerimiz Türkiye’nin doğa güzelliklerini ve ana ülkemize karşı sevgi, saygı ve güveni pekiştirmiş olacaktır.

KAYNAKÇA

- Avrupa Bölgesel ve Azınlık Dilleri Şartı.
Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2018). *Tarih ders Programı VIII. Sınıf*, Priştine.
Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2020). *Tarih Ders Programı IX. Sınıf*, Priştine, <https://masht.rks-gov.net/programet-lendore-ne-gjuhe-turke/>;
Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2016). *Tarih ders Programı VI. Sınıf*, Priştine, <https://masht.rks-gov.net/programet-lendore-ne-gjuhe-turke/Kosova>
Eğitim, Bilim ve teknoloji Bakanlığı (2017). *Tarih Ders programı VII Sınıf*, Priştine.
Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2018). *Tarih ders Programı VIII, Sınıf*, Priştine
Eğitim, Bilim ve Teknoloji Bakanlığı (2020). *Tarih Ders Programı IX. Sınıf*, Priştine
Kosova Cumhuriyeti 2008 Anayasası.

Kosova Cumhuriyeti Meclisi (2011). Kosova Cumhuriyeti'nde Üniversite Öncesi Eğitim Yasası, 04/L032 Sayılı Yasa, Resmî Gazete, Sayı 17, 17 Eylül 2011, Prishtinë.

Ligji Kushtetuese Të Krahinës Socialiste Autonome Të Kosovës, (1969). K.K. Nr. 01.223, Prishtinë

Ministria Arsimit, Shkences dhë Teknologjise (2016). *Korniza Kurikulare e Arsimit Parauniversitar e Republikës së Kosovës* (e rishikuar)] Prishtinë.

Ministria Arsimit, Shkences dhë Teknologjise (2016), *Kurrikula Berthame e Arsimit të Mesëm të Ulët të Kosovës* (klasa VI, VII, VIII dhe IX) (e rishikuar)] Prishtinë.

Muzbeg İ. (2024). “Kosova’da Hukuk belgeler Çerçevesinde Kosova Tüzüğü’nden Kosova Özyönetimin Anayasal Çerçevesine Kadar Türkçenin Serüveni”, *Bal-Tam Türklük Bilgisi Dergisi*, sayı 40, Mart 2024, Prizren, s. 47-52.

Özteke F. (1996). *XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nde Tarih Eğitimi*, Selçuk Üniversitesi, (Yüksek lisans tezi), Konya.

Şimşek A., Yazıcı F., (2013). “Türkiye’de Tarih Öğreniminin Dünü, Bugünü”, *TYB Akademi Dergisi*, Mayıs 2013, İstanbul, s. 11-32.

Ulusal Azınlıkların korunmasıyla İlişkin Çerçeve Sözleşmesi.

KÜTÜPHANECİLİK
LIBRARY SCIENCE

GÜNÜMÜZE KADAR SÜRDÜRMÜŞ OLDUĞUMUZ ÇALIŞMALARLA KOSOVA'DA YAZMA KÜTÜPHANELER

Nimetullah HAFİZ*

Özet

1968 yılından itibaren uzun yıllar boyunca sürdürdüğüm yazma eser araştırmaları kapsamında, ilk olarak Prizren'de, ardından tüm Kosova şehirlerinde ve özel kitaplıklarda kapsamlı bir inceleme yapma gereği duydum. Bu süreçte ziyaret ettiğim tüm kitaplıkları kaydederek içerdikleri değerli eserleri tek tek tespit ettim. Böylelikle Kosova'daki şehir kütüphaneleriyle ilgili kapsamlı bir makale hazırlamaya başladım.

Bu yazma eser koleksiyonlarında ulaşamadığım bazı ilginç el yazmalarının ise fotokopilerini temin ederek transkripsiyonlarını yaptım. Bu çalışmalarımı, gelecekte bu alanda araştırma yapacak Türkologlara hem kaynak sunmak hem de daha sağlıklı ve güvenilir bilgilerle ilerlemelerini sağlamak amacıyla yayımlamaya karar verdim.

Anahtar kelimeler: Kosova, kütüphaneler, yzma eserler.

MANUSCRIPT LIBRARIES IN KOSOVO WITH THE STUDIES WE HAVE CONTINUED UNTIL TODAY

Abstract

As part of my manuscript research that I have been conducting for many years since 1968, I felt the need to conduct a comprehensive study first in Prizren and then in all cities and private libraries in Kosovo. During this process, I recorded all the libraries I visited and identified the valuable works they contained one by one. Thus, I began to prepare a comprehensive article on city libraries in Kosovo.

I obtained photocopies of some interesting manuscripts that I could not access in these manuscript collections and made their transcriptions. I decided to publish these studies in order to provide resources for Turcologists who will conduct research in this field in the future and to ensure that they progress with more reliable and sound information.

Keywords: Kosovo, libraries, manuscripts.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

Avrupa’da, Osmanlı dönemi yazma eserlerinin değeri oldukça erken anlaşılmıştır. Bu sebeple birçok yolcu, diplomat, misyoner, mace-racı, daha sonraları ise işgalci ve soyguncular bile Avrupa’ya dönerken Osmanlı bölgelerinden İslam kültürüyle ilgili her türlü yazma eseri be-raberlerinde memleketlerine taşımışlardır. Kimi şarkiyatçılar da aynı şekilde ellerine geçen değerli yazmaları derlemişlerdir. Bu gibi çalış-malar sonucu, Londra, Paris, Viyana, Berlin ve Vatikan’da ve Avru-pa’nın diğer büyük şehirlerinde bugün bildiğimiz Doğu yazma eserleri ve evrakları kütüphaneleri meydana gelmiştir. Bu şekilde Leningrad’da da son derece değerli bir yazma kütüphanesi kurulmuştur. Yine son dö-nemlerde bu eserlerin değerini sezen Amerika bilim adamları da elle-rine geçen bu tür yazmaların ne pahasına olursa olsun satın alınmalarına büyük çaba göstermektedirler.

Bu tür yazmaların zenginliği açısından Balkan memleketleri ara-sında eski Yugoslavya bölgeleri önemli bir yere sahiptir. Çünkü Os-manlı idaresinde bu bölgelerde yaklaşık 200 medrese bulunmaktaydı. Hemen hemen tüm medreseler, zengin yazma eser kütüphanelerine sa-hipti. Bu kütüphanelerde, tarihî açıdan büyük önem taşıyan çok sayıda idari belge de yer almaktadır. Örnek vermek gerekirse; mühimme def-terleri, ahkâm defterleri, muhasebe kayıtları, tahrir (kadastro) defterleri, fermanlar, beratlar, siciller, vakıfnameler, buyrulduklar (emir yazıları), şehadetnameler, senetler, vasiyetnameler, hatt-ı hümayûnlar, padişah mektupları, çeşitli sertifikalar ve ilanlar gibi pek çok değerli belge bu arşivlerde korunmuştur.

Edebiyat alanına gelince birçok Osmanlı yazarının divanları, des-tanları, fetihnameleri ve diğer türdeki eserleri bölgeye ulaşmış, aynı za-manda bölgedeki İslam aydınları da kendi eserlerini kaleme almış, çe-şitli şerhler yazmışlardır. Bu zengin edebî miras içinde, ayrıca büyük kıymet taşıyan güldesteler (antolojiler) de yer almaktadır. Bu güldeste-ler sayesinde, daha önce pek tanınmayan birçok Türk yazarı, onların özgeçmişleri ve nadir bulunan edebî eserleri hakkında önemli bilgilere ulaşmaktayız. İşte bu tür yazma eserlere, Saraybosna, Mostar, Zagreb, Belgrad, Üsküp, Manastır, Priştine ve Prizren gibi şehirlerdeki kütüp-hanelerde oluşturulan koleksiyonlarda rastlamaktayız.

Ne yazık ki Yugoslavya’daki savaş ve yıkım nedeniyle birçok Müslüman aydının yer değiştirmek zorunda kalması ya da vefat etmesi sonucunda, sözünü ettiğimiz değerli yazmalarla ilgili pek çok kıymetli bilgi kaynağı da ne yazık ki kaybolmuştur. Hatta bu bilim hazinelerimi-zin değerini yeterince bilmeyen bazı kişiler “kutsal kitaplar yerlerde çığnınsın” düşüncesiyle ellerindeki yazmaları çuvalarla, sandık-larla toplayıp kendi elleriyle ateşe vermiştir.

İşte yukarıda sözünü ettiğimiz kütüphanelerde yer alarak günümüze

ulaşabilen yazmalar kültürel zenginliğimizin yalnızca bir kısmını oluşturmaktadır. Kuşkusuz, bu kütüphaneler bu eserleri zamanında derlememiş olsaydı, onlar da diğer kaybolan yazmaların akıbetine uğrayabilir, geri dönüşü olmayan bir şekilde yok olurlardı.

Derleme alanında en büyük fedakârlığı gösteren ve ilk derleme girişimlerinde bulunan kurumlar arasında Saraybosna'daki Gazi Hüsrev Bey Kütüphanesi, Kent Arşivi, Halk Kütüphanesi ve Doğu Bilimleri Enstitüsü öne çıkmaktadır. Ancak ne yazık ki 1992 yılında Bosna-Hersek'te patlak veren savaş sırasında, Bosna Sırpı tarafından Doğu Bilimleri Enstitüsündeki tüm yazma eserler yakılarak yok edilmiştir.

Makedonya Cumhuriyeti'nde de Devlet Arşivi bünyesinde ve Kliment Ohridski Üniversitesi Kütüphanesinde, Doğu eserlerini kapsayan son derece değerli ve zengin bir yazma eser koleksiyonu oluşturulmuştur.

Hırvatistan'ın Zagreb şehrinde bulunan Hırvat Bilim ve Sanat Akademisinde oldukça değerli bir yazma eser koleksiyonu bulunmaktadır. Bu derleme, 1927 yılında Hırvatistan Akademisi tarafından görevlendirilen Prof. Dr. Franz Babinger tarafından Makedonya ve Kosova Özerk Bölgesi'nden toplanarak gerçekleştirilmiştir. Ancak nadir eserlerin bir kısmı Zagreb'e değil, Berlin'e taşınmıştır. Bu nedenle, bazı kıymetli yazmalar günümüzde Zagreb kütüphanelerinde yer alırken diğer bir kısmı Berlin'deki koleksiyonlarda muhafaza edilmektedir.

Sırbistan Cumhuriyeti'nde M. Paniç ve M. Prodanoviç'in çabaları sayesinde Osmanlı dönemi yazmalarını içeren küçük fakat seçkin bir derleme yapılmıştır. Ancak bu dönemde Kosova'da bu tür eserlere yeterince önem verilmediği görülmektedir. Kosova, bilindiği gibi, antik dönemden Birinci Dünya Savaşı'na kadar, yalnızca Yugoslavya'da değil, tüm Balkan Yarımadası'nda kültür ve tarih açısından en zengin bölgelerden biri olarak kabul edilmektedir. Bu bölge, coğrafi konumu ve doğal zenginlikleri sayesinde geçmişte önemli bir rol oynamıştır. Zengin arkeolojik buluntuları ve anıtları, bu topraklarda pek çok farklı kültürün iç içe geçtiğini ve tarih boyunca büyük bir kültürel çeşitliliğin varlığını kanıtlamaktadır.

14. yüzyılın ikinci yarısından özellikle 15. yüzyılın ortalarına kadar Osmanlıların Balkan Yarımadası'nı fethetmesiyle, bölgeye Türk milletinin yerleşmesiyle yerli halk İslam kültüründen etkilenmeye başlamıştır. O zamandan günümüze kadar, bu topraklarda yaşayan her millet, kendi dilini, dinini, gelenek ve göreneklerini sürdürerek beş yüzyıldan fazla bir süre huzur içinde yaşamıştır. Osmanlılar, fethettikleri Kosova kent ve köylerinin adlarını, burada yaşayan her milletin dinini, dilini ve mimari eserlerini mümkün olduğunca korumuşlardır. Bu tür bir hoşgörü, Kosova'da Arnavut ve Sırp milletlerinin büyük bir kısmının

Osmanlılaşmasına önemli katkılarda bulunmuştur. Bu nedenle, Osmanlı döneminde Kosova'da Türk edebiyatına bu milletlerin de katkıları olmuştur. Ancak, yazma eserlerin derlenip bir arada toplanmasına oldukça geç başlanmıştır. Günümüzde Kosova'da, çeşitli derlemeler yoluyla kurulan birçok kütüphane bulunmaktadır. Bu kütüphaneler şu şekilde sıralanabilir:

A) DEVLET KÜTÜPHANELERİ

1) Priştine'de Kosova Arşivi

Tüm bu yazma eksiklikleri nazar-ı dikkate alınarak bir bölge arşivi-nin kurulması ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Böylece 1952 yılında Arşivi Kosoves (Kosova Arşivi) adıyla bir bölge arşivi kuruldu. Arşivin ilk hedefi bölge ile ilgili tarihî evrakları derlemektir. Arşiv bizim söz ettiğimiz Osmanlı dönemi yazma evrak ve eserlerinin derlenmesine ancak 1969 yılında başlamıştır. İlk olarak Venedik, Şam, Paris ve İstanbul'da bulunan evrakların fotokopileri ve mikrofilmleri getirilmiştir. Mesela Vuçitirin, İşkodra, Prizren, Dukagin sancaklarına, Güney Sırbistan ve Karadağ bölgelerine, Kosova ve etrafındaki maden ocaklarına ait olan birçok evrak bunlar arasında sayılabilir. Bir de Kahire'den, 15-17. yüzyıllar arasında yetişen Yahya Bey, Ahmet Fesiha, Dukaginzade Mesihî, Suzi, Nehari gibi yazarların bazı eserleri ve mikrofilmleri getirilmiştir. Ayrıca Prizrenli Hacı Ömer Lütfü'nün Prizren'de Kamil Tosko'nun kopya ettiği tüm eserleri satın alınıp yerleştirilmiştir. Fakat ne yazık ki burada bulunan tüm yazmaların kataloğu hazırlanmamıştır. Bir ziyaretimde yaptığım kabaca incelemeye göre, burada yaklaşık 300 yazma eserin bulunduğunu söyleyebilirim.

2) Priştine'de Üniversite Kütüphanesi

Bu kütüphane 1974 yılında kurulmuştur. Kütüphanenin Yazmalar Bölümü'ndeki yazmalar ancak bağış yoluyla derlenenlerdir. Yaptığım araştırmaya göre burada 400 'e yakın yazma bulunmaktadır. Bunların arasında birkaç değerli cönk ve mecmua da vardır. Ayrıca kütüphane, Prizrenli şairlerden Şemi ve Acizî'nin değerli divanlarının kopyalarına da sahiptir.

3) Prizren Tarihi Eserleri Koruma Kurumu Kütüphanesi

1964 yılında Prizren Belediyesinden ayrılıp kendi başına çalışmaya başlayan Prizren Tarihî Eserleri Koruma Kurumu, değerli Osmanlı

eserlerinin devlet koruması altına geçirilmesi yanında, bir de yazma eserlerin derlenmesine önem vermiştir. Ben de Türkolog olarak 1969 yılında burada çalışmaya başladığımda bazı şahıs kütüphanelerinin yazmalarını satın almaya giriştik. Böylece 1972 yılına kadar birkaç özel kütüphane satın aldık. Yaklaşık 56 yazma eseri tavan aralarından kurtardık. Bu yazmalar arasında Mustafa Bey'in el yazısıyla yazılmış Prizrenli Hacı Ömer Lütfü'nün bütün eserleri bulunmaktadır. Ayrıca Prizren Birliği Vakıfnamesinin orijinali de vardır. Bir de İstanbul'daki Başbakanlık Arşivi'nden getirdiğimiz Prizren Birliği'yle ilgili 600'den fazla mikrofilm bulunmaktadır.

4) BAL-TAM, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi

Bu kütüphane aslen Prizren Medreseinde müderris olarak çalışırken medresedeki çalışma odasında ölü bulunan dedem Esat Hafız'ın Osmanlı döneminden basılmış veya yazılmış kitaplarıdır. Onun ölümünden sonra bu medresede dedemin öğrencisi olan babam Süleyman hafız olarak bu kütüphaneyi zenginleştirmiştir. İşte ben de Türk öğrencisi olarak bu kütüphaneyi elden geldiği kadar öteki Kosova, Makedonya, Bosna Hersek ve diğer özel kütüphanelerden bazılarını satın alarak bazılarını ise hediye olarak elde edip bu kütüphaneye getirip eklemiş oldum. Fakat planlandığı hâlde ne yazık ki bu yazma kütüphanenin de bir yazma eserler kataloğu hazırlanıp basılmamıştır. Henüz kesin olarak bilemediğim kadarıyla 600'ü aşkın yazma eser bulunmaktadır. Bu yazmaları çoğu İslam dini üzerine yazılmış olan açıklamalar, eleştiriler, Kur'anlar, Arapça veya Farsçadan Osmanlıcaya tercüme edilmiş yazmalardır. Bunlar dışında Kosova'da, Balkan ülkelerinde hatta tüm İslam dünyasında yazılan yazmalardır. Bunlar arasında 200'ü aşkın cönk ve mecmualar bulunmaktadır.

B) VAKIF KÜTÜPHANELERİ

1. Suzi Camisi Kütüphanesi

Kosova'da camilerin inşasıyla birlikte kütüphaneler de kurulmaya başlamıştır. Her şehir merkezinde en büyük camilerin dolaplarında, pencerelerinde küçükli büyüklü kütüphanelerin bulunduğu konusunda bilgimiz vardır. Örnek olarak, Suzi Çelebi kendi özel kitaplığından vakıfnamesinden, *Tezkiret'ül-Evliya*, 4 cilt *Mesnevi*, 2 cilt *Kınıyâ-yı Saâdet* ve 2 cilt *Tevsîr-i Şeyh* adlı birkaç kitabı kendi inşa ettiği caminin sol tarafındaki selamlığında kütüphanesine vakfetmesiyle, Prizren'de 1517

yılında ilk İslam kütüphanesinin kurulduğu bilinmektedir. Fakat beş yüzyıl içerisinde bu kütüphane yok olmuş, bilemediğimiz bu eserler öteki vakıf ve şahıs kütüphanelerine dağılmışlardır.

2. Sinan Paşa Camisi Kütüphanesi

Sinan Paşa Camisi'nin karşısında, eskiden sağlık ocağı olarak kullanılan şu anda ise restoran olarak hizmet veren binada, Sinan Paşa'nın kurup vakfettiği bir kütüphanenin bulunduğu bilinmektedir. Bu bina, kütüphane dışında hafızların yetiştirildiği bir medrese olarak da işlev görmüştür. Ne yazık ki bu kütüphanedeki yazmalar, Suzi Kütüphanesi'ndekiler gibi çoğunlukla kaybolmuş, bir kısmı ise aydınların özel kütüphanelerine taşınmıştır.

3. Prizren'de Gazi Mehmet Paşa Kütüphanesi

Mehmet Paşa ve Emin Paşa camilerinde de benzer kütüphanelerin bulunduğunu biliyoruz. Fakat zamanla tüm bu cami kütüphanelerindeki yazmalar Gazi Mehmet Paşa Kütüphanesine getirilmiştir. Kütüphane Mehmet Paşa'nın inşa ettiği kendi türbesinde bulunmaktadır. Kütüphanede Arapça, Farsça ve Türkçe 800 kadar yazma eser vardır. Burada, bir de Prizrenli Mehmet Tahir'in Prizren camilerinin inşalarıyla ilgili yazdığı Arapça şiirlerin yazmaları bulunmaktadır. Bu kütüphanenin kataloğunu merhum Mehmet Muezzinoviç hazırlamış ve yayımlamıştır. Ancak maalesef eser tüm yazmaları kapsamayıp yalnızca 75 yazma zikredilmiştir.

4. Priştine'de Vakıf Kütüphanesi

Eskiden hemen hemen tüm Priştine camilerinden ve imamların kişisel kütüphanelerinden derlenerek kurulan zengin bir kütüphane idi. 1200 kadar yazma eser bulunuyordu. Bir yazma kataloğu vardı. Birçok cönk ve mecmualara sahipti. Bunların içinde Kosova eserleri ve tarihleri ile notlar ve ayrıca Kosova şairlerinin şiirleri bulunuyordu. Arap, Fars ve Osmanlı dillerinde yazılmış değerli dinî eserlerin yanı sıra tıp vs. konularında yazılmış yazmalar da bulunuyordu. Fakat çok geçmeden bu kütüphane perişan bir duruma geldi ve ne kataloğu kaldı ne de kütüphane. Bu kütüphane de Medrese Kütüphanesi'ne taşındı. Şimdi de düzensiz bir şekilde orada korunmaktadır. Şimdilik yeniden şehir ve köy camilerinden ve şahsi kütüphanelerden tahminen 400 kadar yazma eser derlenmiş bulunmaktadır.

5. Yakova’da Hadım Camisi Kütüphanesi

Yakova’da da tarih ve sanat alanında Hadım Camisi’nin çok zengin kütüphanesinin var olduğu bilinmektedir. Bu kütüphanenin de kataloğu olmadığından hangi eserlere sahip olduğu bilinmemektedir. Son zamanlarda bu kütüphanede bulunan tüm eserlerin Priştine’deki Alahuddin Medresesine taşındığını öğrenmiş bulunuyorum.

6. Yakova’da Bektaşî Tekkesi Kütüphanesi

Yakova’da gün ışığına çıkmamış çok zengin bir kütüphane vardı. Bu kütüphane Yakova’nın merkezinde bulunan Büyük Tekke’de (Teqja e rradhe) bulunuyordu. Bektaşî Babası olan Kazım Baba’dan kütüphanelerinde bazı önemli eserlerin yazmalarının bulunduğunu öğrendim, ancak fotokopi almak için kendisini bir türlü ikna edemedim. Şehir planı yüzünden bu tekke yıkıldı ve Yakova’nın başka bir mahallesindeki bir binaya taşındı. Ancak 1999 yılında Kosova olaylarından önce burayı ziyaret edip çok güzel hazırlanmış bir odadaki bu kitapları gözden geçirebildim. Yarım saatlik bu ziyaretimde 300 cönk ve mecmua gördüm. Kosova tekke edebiyatının zenginliğine burada şahit oldum. Kalan kitapların gözden geçirilmesini sonraya bıraktım, fakat maalesef savaş yüzünden bunu gerçekleştirilemedi. Son gidişimde bu kütüphanenin Sırp tarafından yakıldığını işittim. Böylece bu yangınla İslam kültür mirasının önemli bir unsurunu kaybettik.

7. Priştine’de “Alahuddin Medresesi” Kütüphanesi

Bu kütüphane Prizren’de “Gazi Mehmet Paşa Kütüphanesi”, Priştine’de “Vakıf Kütüphanesi” ve bütün Kosova’da özel ve vakıf kütüphanelerinden (camilerde derlenen) taşınıp getirilen basma ve yazma kitaplardan kurulmuş günümüzde yazma eserleriyle en zengin kütüphane olarak sayılmaktadır. Bildiğimiz kadarıyla günümüze kadar bu kütüphanenin bir kataloğu hazırlanmamıştır.

C) KİŞİSEL KÜTÜPHANELER

Kişisel kütüphanelerin sayısı az değildir. Prizren, Priştine, İpek, Yakova, Gilan gibi hemen her şehirde, hatta köylerde yetişmiş olan neredeyse her imamın ve din âliminin kendi özel kütüphanelerinin bulunduğu bilinmektedir. Fakat ne yazık ki bu kütüphanelerin çoğu ne gözden geçirilmiş ve katalogları hazırlanmış ne de sayımı yapılmıştır. Bunlar arasında, İpek’te yaşamış olan İsmet Hafız’ın kendi kitaplığında beş yüzü aşkın yazma eserin bulunduğu bilinmektedir. Ancak, 1950’lerin

başında İsmet Hafız'ın ailesiyle birlikte Türkiye'ye göç etmesiyle bu değerli eserlerden geriye hiçbir iz kalmamıştır.

Katolik dinine mensup olan Skelet Leşi'nin aile kütüphanesi ise gözden geçirilmiştir ve burada 16 yazma eser bulunuyordu. Bu eserlerin, Prizren Tarihî Eserleri Koruma Kurumu tarafından satın alınması planlanmıştı, ancak anlaşmazlık nedeniyle alınamamış ve duyduğuma göre bu eserler Adriyatik sahillerine götürülüp, tek tek turistlere satılmıştır.

Tanınmış Prizren müftüsü ve şairi Tahir Zülfikârîoğlu'nun Prizren'-de Cemal Arini'nin evinde bulunan kütüphanesi de aynı duruma düşmüştür. Çok zengin olan kütüphanede ilginç yazmaların yanında, kendi yazdığı yazma eserler de bulunuyordu. Bir eseri Prizren camilerinin tarihleriyle ilgiliydi. Yine bunlar arasında *Belgrat Fetihnemesi* de bulunuyordu. Fakat maalesef bunların Almanya'da birisine satıldığından haberdar oldum. Bu kütüphaneler dışında Kosova'da daha bir çok şahsî kütüphane bulunmaktadır, lakin bugüne dek bunları gözden geçirmek için izin alamadım.

Görüldüğü gibi, Kosova'da zamanla binlerce evrak ve yazma eser yok olmuş, yüzlerce eser ise diğer Avrupa ülkelerinin kütüphanelerine götürülmüştür. Bu eserleri bulmak oldukça zordur. Ancak, bahsettiğimiz kütüphaneler sayesinde bazı eserler günümüze kadar korunmuş ve korunmaya devam etmektedir. Ne var ki, şahsî kütüphanelerdeki yazmalar da zamanla yok olma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Bu nedenle, bilinen ya da henüz keşfedilmemiş kütüphanelerdeki yazmaların kaybolmalarını önlemek için Kosova'da ele geçen evrak veya eserlerin tarayıcı vasıtasıyla dijital ortama aktarılması veya Mümkünse söz konusu eserlerin satın alınıp özel bir yazmalar kütüphanesinde korunması konusunda özel çaba gösterilmesi gerekmektedir.

Böyle bir çabada bulunmazsak elimizde olan bu değerli eserler de kısa zaman içinde şimdiye dek yok olan öteki eserler gibi ya farelere yem olacak ya da Kosova dışındaki memleketlerin kütüphanelerine satılacaktır. Böylece Kosova'daki Osmanlı kültür zenginliği büyük kayıplara uğrayacaktır. Sonuçta, Osmanlı İmparatorluğu'nun bölgedeki beş yüzyıllık tarihi, kültürü ve mimari zenginliği büsbütün fakirleşmiş olacaktır.

Yukarıda zikretmiş olduğumuz bütün bu kütüphanelerde, hatta bunların dışında Eski Yugoslavya'nın Bosna Hersek Cumhuriyeti'nde sürdürmüş olduğumuz araştırmalar sayesinde Balkanlarda yetişmiş olan divan edebiyatı şairlerine ait pek çok kıymetli metni bir araya getirip ortaya çıkarmaya çalıştık. Bununla birlikte, halk edebiyatı alanında da cönkler ve mecmualar aracılığıyla kalenderî, mâni, muamma, türkû,

şarkı, destan, ilahi, nefes gibi yüzlerce eserle karşılaştık. Bu eserler arasından birkaçını yayımlamayı uygun buluyoruz.

1. MANİLER

Yazmalarda, özellikle cönk ve mecmualarda, yüzyıllar önce söylenmiş olan Türk halk edebiyatı metinleri kayıtlı bulunmaktadır. Bu sözlü halk edebiyatı metinlerinin değerleri ölçülemez. Günümüzde ise bu metinler nadir bulunur hâle gelmiştir. İlk olarak, İbrahim Âşık Ferki'nin derlemiş olduğu mânileri bulduk ve bunları *Âşık Ferki Hayatı ve Eserleri* kitabında yayımladık. Yazma cönk ve mecmualarda birkaç mâni daha bulabildik ve bunların bir kısmını burada okuyucularımıza sunuyoruz:

Mâni

Sen gül dalında gonca
Ben dağ yolunda yonca,
Sen açılır gülersin
Ben sararıp solunca.

Huzuruna varayım
Diz çöküp yalvarayım,
Sensin çalan gönlümü
Aç koynunu arayım.

Öksüzüm avut beni
Koynunda uyut beni,
Aşka yeni başladım
Yüzünden okut beni.

Bulutlardan beyazısın
Kaşlardan yaramazısın,
Bir hâlde karar etmez
Bir dalda duramazısın.

Aşkın bir ince yolmuş
Üstün dikenle dolmuş,
Geç kalmışım bu yoldan
Geçip gidenler olmuş.

Yattı, uykuya daldı
 Göğsü açılı kaldı,
 Bir busesini çaldım
 Uyandı geri aldı.

Sanma beni korkutur
 O azimet, o gurur,
 Gel o keskin bakışla
 Bir kere de beni vur.

Göğsünde bayılayım
 Koynunda ayılayım,
 Bir gün bana da yâr ol
 Bahtiyar sayılayım.

Ey benim gonca gülüm
 Saçların büklüm büklüm,
 Baktım bir göz ucuyle
 Takılıp kaldı gönlüm.

2. TÜRKÜLER

Bu yazmalarda Türk halk türkülerin sayısı yüzlerledir. Bu türkülerin üzerinde durmak ve onları bir araya getirmenin Türk dünyası halk edebiyatına son derece değer katacağına eminiz. Fakat şurada onlar arasından tarih değeri olan birkaç türkünün Latin alfabesinde transkripsiyonunu vermeyi uygun buluyoruz:

Budim Türküsü

Bu türkü iki cönk yazmasında ve ikisi de aynıdır:

Gördünüz mü bize hünkâr neyledi
 Budim kulları esir eyledi,
 Yazık oldu aldı kâfir Budim'i
 Aldı Nemça Ostrogan'la Budim'i.

Budim büyük bin evleri
 Budim'deki olan hürüğ kızları,
 Yazık oldu gitti ol Osman'ın evleri

Aldı Nemçe Ostrogon'la Budim'i.

Günde beş yüz kumbarası at ölür
On iki bin adam günde kırılır,
Yedi kulla bağladı esir eyledi
Sultan Süleyman minaresi kırıldı.

Bunlar yerine yeksan yakılır
Geldi küffar aldı nazlı Budim'i,
Avrat oğlan kızları gibi mülâşır
Gitti kâfir paylaşır (?).

On bin avrat esir oldu helallaşın
Geldi kâfil aldı nazlı Budim'i,
Karga kuzgun konar kızıl anlaşa
Yüzüne göstermeden aynı güneşe.

Gitti güzel kızlar kral peşkeşe
Yazık oldu aldı kâfir Budim'i,
İmdade gelmeyen versin cevabı
Kıyamet gününde çeksin 'azabı.

Düşen şehitlerin yoktur hesabı
Geldi küffar aldı nazlı Budim'i,
Avrat gibidir (?) Osman olana
Yolun (?) İstanbul şehrine.

Burdan selâm olsun Sultan Mahmud'a
Geldi kâfir aldı serhat Budim'i,
Can azizdir kabımız (?) olmağa
Hançer ile yüreğini delmeğe.

Şehir Belgrat (?) ezan okudu
Bosna (?) gelir mi?
Acep Allah yine Budim bizim olur mu
Geldi kâfir aldı nazlı Budim'i.

BULGAR ZAMANI

Erişti hastalık ismi tifuartları
Artladı Sırpaları kalmadı takı,
Yapışkan hastalık herkeste korku

Çok ölümler oldu kalmadı çarşaf.

Cenazeler sarıldı çarşaf bezine
Sagır oldu kulağım tellallar sesine,
Kurtuluş yok ekmek açlığından
Açlıktan çocuklar sokaklarda inler.

Herkes ağır olmuş kapanmış
Ne basma var ne ne pafta kalmış,
Uyusun nicarlar düşünceye dalmış
Arpası öğünmez değirmende kalmış.

Değirmende toplanmış çocukla karı
Vayvila ederler anlamaz hali,
Geçmemiş vakti okuyor virsulayı.
Sarış mektepli olmuş köpekler.

Herkesin elinde bir küçük torun
Koşar ramana bula alacak harma,
Boşadır içine bir tuzla ariye
.....

Ah ise kızlar kalmadı bekârlar
Sandıkta duruyor hanede çeyizler,
Geliyor hatıra o eski düğünler
Beklemek lâzım çok aylar, yıllar.

Büyüdü boyum gerçek canımım
Nasım çıkar adı ağardı saçım,
Bitmiyor harplar düşecek dişim
Ediyor duayı gelsin bigünler.

Hane o hanımlar gezerdi nazlı
Sanarsın bavundur benezleri sarı,
Çarşıda geziyor paraman carı
Torbası elinde mazapoldu bagler.

Herkeste medanedir bu işler
Başım takayım altından süsler,
Üç senedir hasretlik canım pek özler
Kavuşup- erikler.

Gelinlik rubalar Köyde kaldı
Beş oka ... ay ile köylü aldandı,
Giysin, şaşsın yarım çarıklılar
Alayım buğdayı çocuklar, begler

Tifus Türküsü

Kışlamızı tifus almış
Cenazeler bir bir akar,
Tifus pislikten çıkar
Temizlenin arkadaşlar.

Dezinfekte her gün yapılsın
Etrafa yağlı gazlar saçılsın,
Biz tifusu ezmeliyiz
Sonra da hep gezmeliyiz.

Baykuşları ürkütmeliyiz
Temizlenin arkadaşlar,
Dezinfekte her gün yapılsın
Etrafa yağlı gazlar saçılsın.

Kosova Türküsü

Vardır kardeşim burada bütün
Sineler yanık, yürekler ezik,
Damağımızdan nasıl silinsin
Yanya, Kosova, Girit, Selanik.

Yürekten kopan, yanık türküler
Bizim ardı olan yok mu çağırın,
Öyle türküler versinler haber
Yıkılan yurda, garip vatana.

Nerde kaldı Sultan Murad'ın
Şanlı şehidin ulu Türbesi,
Koca Osmanlı bu mudur adın
Seni nasm eder tarihin sesi.

AĞITLAR

Kosova Vakası 1.

Bin üç yüz yirmi sekizde
Türk namusu lekелendi of
Of of intikam ah ah intikam

Camilere çanık çakıldı
Minareler hep yıkıldı
Of of intikam ah ah intikam

Ana baba öksüz kaldı of
Kahpecesine süngülendi of
Of of intikam ah ah intikam

Size bütün söyleyeyim
Balkanlarda ne olacak
Of of intikam ah ah intikam

Düşmanların pis elleri
Süngüledi anaları
Of of intikam ah ah intikam

Kosova Vakası 2.

Ey elemin, ey kederin kanlı Ahmd'in yaşları
Ey yüreği dağlı anne, ey masumun yaşları
Siller gibi dökülünüz zira burda matem var
Masum kanı ziyan edilmiş ağlatıyor taşları.

Dilber çocuk Ahmed o gün annesine bakardı
Tumbulcacık elçağızını hep ağzına tıkarı
Meme diye ağlamıştı, bilmezdi ki neler var
Kahr bil el diyerlerle (?) ateş tuzak kurardı.

Dilber çocuk Halıd o gün annesine nazlandı
Fakat acep nedendi yalıp yalıp bakardı
Bilir miydi bu dünyada ölüm yahud neler var
Vasil olur asayişe me'mur olan kimlerdi.

Şirin Zehra sezer miydi kîtâl varmış dünyada
Biraz sonar asayışe memur olan kimlerdi
Jandarmalar niçin gezer ne iş görür, ne yapar
Anne evlat kesilir mi yakılır mı dünyada.

Urdu cana kama ile annesinin karnına
Küçük zemu ise şaşıpmıştı bu kankardan kendini,
Akan kanı zannetmişti rengi başkasından akar
Ağlar iken yavaş yavaş emekledi yanına.

Kapa gözün görme beni iner doğru kalbine
Ölüme el bu bir kurşun atıldı da ma'suma
Tepelendi yavrucuklar faskat yarın ahiret var
Melikâne tebessümle baka baka mâdere.

Kapa gözün görme bunu vicdan tanıyan
Rahim ve şevkat sahipleri dine malik ey insan
Nasıl seyir edeceksin ana evlad bir mezar
Mezar değil gül içinde gül edilmiş erguvan.

Ey elemin, ey kederin kanlı Rahim yaşları
Ey yüreği dağlı anne ey mazlumun yaşları
Siller gibi dökülünüz zira burda matem var
Ve sizlr de saklanınız kara deve kuşları.

DESTANLAR

Balkan yazmalarından günümüze kadar ulaşan pek çok destan bulunmaktadır. Bu destanlara özel olarak ilerleyen zamanlarda değinmeyi ve onları bir araya getirip kitap hâlinde yayımlamayı düşünüyoruz. Görünen o ki, bu destanlar arasında belirgin bir fark yoktur. "Balkan Harbi", "Destan-ı Selim Paşa", "Sultan Osman'ın Rüyası", "Kemal Paşa", "Bulgar'ın Zamanı"... gibi birçok Türk destanı arasında "Sultan Cim Cime" başlığı altında iki yazma eser bulduk. Bu iki destanın birbirinden kopyalanmış olduğu görülmektedir. Ancak, bu destanın kime ait olduğu, yani Sultan Cem Ceme'nin kim olduğu hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. İçindeki dörtlükleri incelendiğinde, destanın Sultan Cem hakkında yazılmış olabileceği düşünülmektedir. Destan yayımlan-

dıktan sonra, okuyucular ve Türkologlar tarafından yapılacak araştırmalar sayesinde bu konuda daha kesin sonuçlar elde edileceğini umuyoruz.

HAZA DESTAN-I SULTAN CEM CEME

1.

Her kim ol diler ki Tanrı'ya ire
Tanrı'nın dizarını yarın gore,
Mal mülk kamusun terk eylesin
Tanrı aşkın canına perk eylesin

2.

Dünyayı terk eyleyen uslu durur
Dünyaye dinin satan yaslı durur,
Dünyayı seven kişi pişman ola
Akibet dünya ana düşman ola..

3.

Dünyade kimse baki kalma ister
Dünyaden kimse mürad alma ister,
Ki sakın elde almasın dünyasını
Avuntum budur işidirsən beni.

4.

Her ki geldi dünyaye gitti revan
Tanrı eyder gülümse aleyha fani,
Anden düğün kamu ul-i serdir,
Herne kim eitti ise bu liserdir.

5.

Baki Tanrı'dır yarattı dünyayı
Yiri gökü yarattı Adem'i,
Kerd görsün bilesin bu haberi
Ver salavat şaz kıl peygamberi.

6.

İsa peygamber getirdi bir gün yolun
Arza kıldı Tanrı'ya kendi halin,
Eyder hat u kayumu bir zeval
Ey kerimu ey rahimu zür celâl.

7.

Halimi sensin yaratan padişah
Kamular kurdur sana sensin illahi,
Gördü bir kuziyi Adem başı yetür

Kendüye eyder beni yızdan götür.

8.

Zıftı gibi ol baş hazim yevlek ulu
Çürümüş içi toprak dopdolu,
Kıble'ye döndü İsa yüz urur
Diledi hacet çelebden yalvarır.

9.

Eyder hallak alem müstehan
Sen yarattın yeri, gökü, ins ü can,
Emir kılğıl bu kuru baş söylesin
Kendi halinden hikâyet eylesin..

10.

Ey aceb yiğit midir yohse koca
Ey midir avret midir hali nice,
El getirdi İsa eyledi dua
Hak duasın kıldı İsa'nın serve.

11.

Dile geldi ol kuru baş söyledi
Sensin ol isa ruhulla dedi,
İsa peygamber işitti bu sözü
Yaş ile doldu iki kutlu gözü.

12.

Eyder ey yerde çürümüş kuru baş
Söyle gel halin nedir eyle gel faş,
Ne kişisin kim ehvalin nedir
Ey dürür bir bir bana halin nedir?

13.

Destur oldu ol kuru baş söyledi
Kendi halinden şikâyet eyledi,
Dedi: Ya İsa işit kıl halimi
Ey deyin bir bir sana ehvalimi.

14.

Dünyade sultan i(y)dim yevlek ûlû
Hem dahi cömert idim eyi huyum,
Var idi on iki bin kara yaşım
Aşret idi dünü gün benim işim.

15.

On iki bin dahi kulum var idi
Pehlivanlar kamusunu eritti,

Bin karavaşın cengi çalardı bin fûnun
Bin dahi denürü çalardı bin ezgin.

16.

Bin eyden (eyder) arı mekal kızı
Ağzı hukka sözü kıyma gözü,
Bin dahi urum kizi hitayı
Kirpiği ok kamusunun kaşı yay.

17.

Bin karavaş habeşiyi bin haşeni
Erirdi görenin eti, teni,
Meclisimde kamu zarı kılır iydi
Zühre işte acil kalır iydi.

18..

Dahi beş bin at yedek var idi
Anı yeden kamusu kullar idi,
Bin öküz, üç bin koyun, iki bin at
Pişer idi evimde her gün suvamat.

19.

Misk-I ember zülfüme verirdi bac
Sözün şekerden alırdı haraç,
Kangı kişi kim göreydi yüzümü
Can verirdi işidiydi sözümü.

20.

Sanırdım olmayayım yaki kalem
Yeyip içip daima zevkim kılâm,
Yedi iklim benim miydi döğeli
Hazineme girirdi kamu malı.

21.

Doyururdum günde on bin açları
Hoş tutardım hem işe muhtaçları,
Günde on bin altın verirdim yoksullara
Verirdim bana karşı gelmelere.

22.

Günde bir mum tuz giderdi aşıma
Bilmezdim ne gelirser başıma,
Sana eyden ya İsai hâlimi
Usanasın eydicek ehvalimi.

23.

Cem Ceme sultan idi benim adım
Âlemi tutmuştu adlı adedim,

İsai eyler ey Cem Ceme Sultan hâlim işit
Ver bana haber ehvalin eyit.

24.

Ne zamandan oldu günü söylenil
Kendi hâlimden hikâyet eylenil,
Her ne kim geçti yaşından gel söze
Vasfi hâlin eydi ver birbir bize.

25.

Can alıcı heybetini gördüğün
Almı gece suru hasenab verdin,
Sıyr azabı gördüğünü söylenil
Buna bu demde hikâyet eylenil.

26.

Ala kuldu ol kuru baş söyledi
Kendi hâlinden hikâyet eyledi,
Dedi on bir yıldır olalı bana
İşit imdi hâlim edeyim sana.

27.

Varmıştım bir gün iyli suya
Geldi dellalenler kim başını yuye,
Arkam uyup hizmet ettiler bana
Ya İsa dinle hâlim deyeyim sana.

28.

Çok oturdum iyli suda bilmedim
Ahşamadan sarayıma gelmedim,
Çün çıktım iyli sudan ağırdı başım
Karar yendi kamu için taşım.

29.

Şar hakimlerin okudum dünelin
Arza kıldım hazinemin kamu malın,
Mal okuşu verdim hakimleri yeler
Kim benim derdime derman kırlarlar.

30.

Kimseden bana çare olmadı
Derdimin dermanını kılmadı,
Hayran oldu kamu kaldı biçare
Bulmadılar benim derdime çare.

31.

Elimi gece yeglek zayıf oldu hâlim
Karardı hem ellinci gün dilim,

Dişlerim birbirine bağlanır
Yüreğim yandı ve canım dağlanır.

32.

Görmez oldu iki gözümün nuru
Sızladı kamu sükünlerim varı,
Mal, mülk, tac taht-ü dünya kamu
Çıktı gönlümden kamusu ey amu.

33.

Çünkü bildim irdi bana ölüm afeti
Geldi bir on kulağuma ki kati,
Kim dönen anı getiren suri yu
Tiyz bi ağvun tamuya yüzü kuyu.

34.

Geldi soldum can alıcı katıma
Komadı kim söz eydim yatıma,
Şol saatte tenimden çıktı canım
Aldılar toprağa koydular tenim.

35.

Şol saat cebbarı alem buyurur
Emir edergene gövdeme girir,
Şol dem olike ferişe geldiler
Geli ben karşımda heybetli dururlar.

36.

Ne kim ettim yazılar kefenine
Bir heybet düştü ecel canıma,
Kefinim boynuma dolanuben gittiler
Ya İsa işit bana ne ettiler.

37.

İki ferişe gelür oldum giru
Yüzi kara gözi gök bağı saru
Yeri yırtı yırtı gelürler iydi
Nekim idun bulasın dir iydi

38.

Biri geldi sundi dürtti sakalım
Birisi bir yandan dürtti elim
Seni kim yarattı diyü sordiler
Amu dile birde pare urdiler

39.

Sanasın kim yüreğimi yardiler
Ben garip odalara yandirdiler

Çün sordiler bu sözleri bana
Aklım gitti ya İsa nidem sana

40.

Yine aklım geldi bir kez söyledüm
Korktuğumdan sizsiniz Tanrım didüm
Ol birisi amudile şöyle urur
Sanasın tenüm ezulur gül olur

41.

Yine bir kezden diyu buyurdiler
İssi amudile dahi anler urdiler
Şöyle sıktı bir beni kimenedim
Dilüme gelmez ya İsa kime ne söyleyim

42.

Ben anamdan emdüğüm süti yiyere
Damla damladan gelüp aktı yere
Yine oldem iki ferişte gelür
Çünkü anler temuhe getürdiler

43

Tamu kapusunda bir dem durdiler
Bir kuşak getürdiler iki pare
Bağladılar belumi sare sare
Çok ol kuşağıyle bağladılar belüm

44.

O den yendi sanasın ağzım dilüm
Vardılar bir tac daha getürdiler
Anı daha başuma yargıttılar
Çünkü ol tacı başuma urdılar

45.

Sanasım kim yüreğimi yardılar
Zarı kıldım bir ker ban anladım,
Ad kıldım bir ucum su diledim
Bir ferişte geldi baktı hâlime.

46.

Dileme döndüm ani susunu beni
Ol hoz zehre imiş güyendür beni
Ol kadeh dahi dilüme yapışur
Yüreğüm yanar ciğerüm tutuşur

47.

Ol kadehten elli kezin kavla nurem
Tamu içre ahile vah ağlare

Sekran adlu var imiş bir dağ dahi
Suruyu ilindiler ana dahi

48

Ya ruhullah ol dağ üzrehyi hesab
Eyledüler canume türlü azab
Akrep yılan çıyan ol dağ kamu
Çevresinde ol dağın yedi tamu

49.

Dağ eteğinde bir ırmak gördüm
Su sanuben ırmağa karşı varurum
Uzattum elum anden su içtüm
Eridi ağzum dilüm dimağum

50.

Ol zebaniler beni perk düttiller
Getürüp ırmak içine attüler
İki yıl ırmak içinde kalurum
Eiülir etim benim gül olurum

51.

Yine beni ırmaktan çıkardılar
Tamu maliki katma getürdiler
Malik eydür tiyz iladen damuye
İşiduben ibret olsun kamuye

52.

Beni ol dem içinde tuttilar
Götürüp tamü içüne attılar
Bin yıl tamu içinde durmuşem
Nice çevru mihnet ande görmüşem

53.

Bunca yıldan sonra emretti celeb
Ol kerim-u ol rahim-u kerdurub
Çıkarup anden dahi getürdiler
Aldiler bu yol üstüne getürdiler

54.

Bin oldi işbu yolda yatarım
Nice ağuları kanler yutarım
Çünkü İsa sözün anun değildi
Ah kıldı zari zari inledi

55.

Dedi: Kim neye tapardın dünyaye
Kim bu resme canuni yaktun öde,

Didi: Ya İsa puta tapardum
Dünü gün put ayağını öperdün.

56

Padişahden ker beni dileyesün
Ya ruhullah lütf-ü idüp söyleyesun,
Emir kıla yine dünyaye gelem
Tanrı bir, seni peygamber bilem.

57.

Ker benim hacetum kılurser kabul
Dinine girem ya İsa resul
Ömrüm oldukça taat eyleyim
Dün-ü gün kulluğa bel bağlayım.

58.

İsa oldem çelebten bileli
“Ya illahi can ki sen vir”, dedi
Destur oldi çün dua kıldı ane
Bir latif yıktı oldi nidem sana.

59.

Bir latif hub kaşı gözü kara
Ağzı sadaf dişi benzer cevhere
Dünyaya gelmeği kuldi taleb
Ya yani sanursın virdi celeb

60.

Parmağın kaldırdı getirdi imane
Vir salavat bul cehennemden eman
Kırk sekiz yıl oldi diri dünyade
Ömür oldukça tagt ederdi ey derde.

61.

Kâfir iken doğru yola varmazdı
Virdiğin hak yoluna virmez i derdi,
Binin günahı def ider bir salavat.

Failâtu failâtu failât

**DERLEME
COMPILATION**

YASTIK ALTINDAKİ MASALLAR

Ayser LESKOVCI*

Özet

Bu çalışmada, Prizren’de anlatılan sözlü anlatılar arasında çok çeşitli masallar, hikâyeler, güldürü masalları, dinî masallar derlenerek bir araya getirilmiştir. Küçük yaştan itibaren çocuk masallarına ve hikâyelerine karşı bir ilgim vardı. Kendi hikâyelerimi yazmaya başlamadan önce, ninemin ve annemin bana anlattığı masallarla yolumu çizmeye karar verdim. 2020 yılının mart ayında, pandemi dönemi sokağa çıkma yasağını fırsat bilerek ilk olarak ninemin bana ve kardeşlerime anlattığı masalları derlemeye başladım. Masalların unutulmaması için bu çalışmayı başlatırken, annemden, ablamdan, abimden ve kardeşimden de hatırladıkları masalları derleyip ekledim. Bu halkayı giderek genişlettim ve araştırmalarımı kapsamlı bir şekilde sürdürmeye başladım. Eş, dost, akraba, komşu ve tanıdıklara ulaşarak büyük çaplı bir araştırma yürüttüm. Sonuç olarak Mart 2020’den Mart 2025’e kadar süren bu beş yıllık çalışma sonucunda toplam 146 anlatıya ulaşabilmiş bulunmaktayım. Geçmiş dönemlerle kıyaslandığında bu sayının az olduğu söylenebilir; ancak günümüzde bu kadar çeşitli anlatıya ulaşmak oldukça zor. Ne yazık ki Prizren Türk halkı birçok masalı artık anlatmadığı için bu kültürel miras unutulma tehlikesiyle karşı karşıyadır ve bu durum inkâr edilemez bir gerçektir.

Beş yıl boyunca derlediğim anlatıları, BAL-TAM Türklük Dergisi’nde (S.36,37, 38, 40, 41, 42) yayımladım. İlk olarak yirmi beş masal, standart Türkçe ile yazılıp, BAL-TAM Türklük Dergisi’nin 36. ve 37. sayılarında yayımlandı. Masal ve hikâyeleri yalnızca derlemekle kalmayıp, aynı zamanda bu derlemeler üzerinde kapsamlı incelemeler yaparak 2024 yılında "Prizren’de Derlenen Eski Türk Masalları Üzerine Bir İnceleme" başlıklı yüksek lisans tezimi tamamladım. Araştırmalarım hâlâ devam etmekteyim.

Bu çalışma, Prizren halk edebiyatı ve sözlü kültürünün korunması ve gelecek nesillere aktarılması açısından önemli bir adımdır. Derlenen masallar, hikâyeler ve güldürü masalları, hem Prizren’in kültürel kimliğini yansıtan değerli birer kaynak hem de Türk halk edebiyatına katkı sağlayan özgün eserlerdir. Bu çalışma, sözlü kültürün yok olmasını engellemeye yönelik bir çaba olarak halk bilimi araştırmalarına ışık tutacak, dilin doğru kullanımını teşvik edecek ve bölgedeki kültürel mirası

* Mr. İlkokul Öğretmeni, Prizren, ayser.leskovci@hotmail.com

yaşatmaya devam edecektir. Masalların ve hikâyelerin derlenmesi, sadece bir kültürün korunması değil, aynı zamanda kültürel bağların güçlendirilmesi ve Türk halk edebiyatının zenginleşmesi açısından da önemli bir katkıdır. Böylece, bu değerli anlatılar geçmişten geleceğe köprü kurarak kültürel mirasımızı güvence altına alacaktır.

TALES AND STORIES UNDER THE PILLOW

Abstract

In this study, among the oral narratives told in Prizren, a wide variety of fairy tales, stories, funny tales, religious tales have been compiled and brought together. From an early age I had an interest in children's tales and stories. Before I started writing my own stories, I decided to draw my path with the fairy tales my grandmother and my mother told me. In March 2020, taking advantage of the pandemic-era curfew, I first started compiling the fairy tales my grandmother told me and my siblings. While starting this work so that the fairy tales would not be forgotten, I also compiled and added the fairy tales that my mother, sister and brother remembered. I gradually expanded this circle and started to continue my research in a comprehensive manner. I conducted a large-scale research by reaching out to spouses, friends, relatives, neighbours and acquaintances. As a result of this five-year study, which lasted from March 2020 to March 2025, I was able to reach a total of 146 narratives. Compared to past periods, this number can be said to be small; however, it is very difficult to reach such a variety of narratives today. Unfortunately, since the Turkish people of Prizren no longer tell many tales, this cultural heritage is in danger of being forgotten, and this is an undeniable fact.

I published the narratives I compiled for five years in the BAL-TAM Journal of Turkishness (S.36, 37, 38, 40, 41, 42). First, twenty-five tales were written in standard Turkish and published in the 36th and 37th issues of the BAL-TAM Journal of Turkishness. I not only compiled fairy tales and stories, but also made comprehensive studies on these compilations and completed my master's thesis titled 'An Investigation on Old Turkish Tales Compiled in Prizren' in 2024. The results I obtained in this study were also evaluated in my thesis study and I am still continuing my research.

This study is an important step in terms of the preservation and transmission of Prizren folk literature and oral culture to future generations. The compiled fairy tales, stories and funny tales are both valuable sources reflecting the cultural identity of Prizren and original works that

contribute to Turkish folk literature. This study, as an effort to prevent the extinction of oral culture, will shed light on folklore research, encourage the correct use of language and continue to keep the cultural heritage of the region alive. The collection of tales and stories is an important contribution not only to the preservation of a culture, but also to the strengthening of cultural ties and the enrichment of Turkish folk literature. In this way, these valuable narratives will build a bridge from the past to the future, securing our cultural heritage.

93. Bi Cün Sen, Bi Cün Ben¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari em bi koca. Onların var imiş bi çocukları. Zaman ceçmiş, çocukları büyümiş. Evlenme çağına celmiş. Anaylen baba da karar vermiş çocukları evlendirma. Her yerde bakmışlar çocukları kız. Sononda bulmuşlar cüzel em çok isla bi kız em aratmışlar. Kızın babası da kızını çocoga vermiş. Bunlar da çocukları evlendirmişler. Bük düğün yapmışlar. Celini almışlar evlene cütürmüşler. Cel zaman cit zaman celin nasıl ne celmiş hiç kovkmaymış payçlama. Ep kaynana işley, siley süpüri. Kaynanaylen kaynata bi cün otormuşlar dertleşiler. Kaynana ağlaşı, kocasına dey:

- Bu celin dembel. Ne payçlay, ne siley, ne süpüri. Nasıl kuyacaz buni sıraya?

Adam da karısına demiş:

- Ayt be kari sen tasalanma! Yarın saba ben erçen kovkarım. Eviçinden başlarım payçlama, hayata çıkarım, silerim süpürürüm. Çıktım mi hayata, sen çık arkama em bağırırçen süle. Bana de çi: “Av av adam ne yapaysın, ayıptır! Evde biz var içen sen ne yapaysın? Ben varyim, celin var, sana mi kaldı evi silesın süpüresın? Aramızda kapuşma. Celin duyar, utanır em alır silma süpürma.

Kari koca anlaşmışlar. Yarındasi cün kaynata em kaynana oyanmışlar, celin hala uyemiş. Başlamış kaynata evi silma süpürma. Açın çıkmış kaynata hayati süpürma koşmış kaynana kocasının yanına. Başlamış kocasına bağırma:

- Av more adam nedir ne almısın süpürceyi eline süpürma? Erçekler evi silmez, süpürmez! Ayıp vela koyşılardan ne cürürlar. Evde ben varyım, celin var. Sana mi kaldı süpüresın, payçlayasın?

¹ Çazime (Leskovçalı) Leskovci. (1948 -). Prizren.

Başlamış kari koca aralarında kapuşma. Kari aray alma adamın elinden süpürcey, adam vermey. İçisi bağırırçen celin oyanmış. Çikmiş dışarı bakma ne oli. Ne baksın kaynatasilen kaynanası kapuşı. Kaynana süpürceyi cendisine çekey. Kaynata vermey, cendisine çekey. O bagırı, bu bagırı. Celin da cirmiş aralarına, sormiş niçin kapuşılar? Kaynata da demiş:

- Ep hanım payçlay. Çimse yardım etmey. Bare ben biraz yardım edeym. Ema hanım kızay.

Karısı cene bağırırçen süley:

- Ayüptür biz bunda varıçen sen erçek payçlayasın. Ben var iyım. Celin var. Biz payçlarız.

Onlar kapuşurçen celin da demiş:

- Aman efendi baba, anım ana ne kapuşısınız alayse? Bunda kapuşacak ne var? Aranızda anlaşıñ. Bi cün sen süpür payçla. Bi cün da sen süpür payçla em kavga olmaz.

Kaynanaylen kaynata celini ararçen sıraya kuyma, celin kaynanaylen kaynatayı sıraya kuymuş.

94. Kaplibaga Nasıl Olmuş²

Var imiş bi kari. O karının var imiş bi celini. Celini cebeymiş. Bi cün celinini almış müsafırlığa citmiş. Citikleri evde ev saibi olan kari kaynatırmış yumurta yema. Neka almış yema yumurtaları kapi vurulmuş. Kari yumurtaları tencereye ceri atmış. Kapıda müsafırlşarı cürmiş. Kapiyi açmış, müsafırları içeri almış. Saygi yapmış, tencerede ne kaynatırmış yumurtaları cebe celine çıkarmamış. Tencereyi kapagilen ürtmüş, saklamış cürmesınlar. Cebe celin yumurtanın kokosoni duymış. Cani yumurta yema istemiş. Beklemiş cüya ev saibi çıkarır yesın yumurta ema ev saibi çıkarmamış. Müsafırlar otormişlar neka ne otormişlar celmiş vakıt kovksonlar eve citma. Kovkmişlar müsafırlıktan çıkmışlar. Kari da toplamış bardakları, çanakları. Citmiş alma kaynatırdığı yumurtaları yema. Açın cirmiş mutfaga Ne baksın şporedın üstündeçi tencere em kapagi olmuş kaplibaga. İçindeçi yumurtada olmuş kaplibaganın vücudi. Kari şaşırmiş. Anlamış çi cebe kariya ne tatırmamış yumurtayı yumurta olmuş kaplibaga. Ondan kalmıştır kaplibaga. Yokarısı em aşası taş cibi kavidir. Ortasi yumuşaktır.

² Melahat Müfti. (1947 -). Prizren.

95. Ocaya Halal Çobana Haram³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bük bi kasabada bi angılı oca em bi çoban. Çoban bi zencinin koyonlani bakaymış, otlatırmış. Er cün saba yaylaya cütürümiş, akşam da cetirilmiş. Bi cün da koyonlari otlatırmış. Akşam eve dünerçen sokakta bi koyon bulmuş. Koyonon saibi yogımuş. Sokakta üte beri dolaşımı. Çoban er tarafına bakınmış bakınmış çimseyi cürmemiş. Almış koyoni, evine cütürmüş. Açın cütürmüş evine, cürmüş karısı koyoni çok şenilmiş. Zanetmiş çi kocasına koyonlarını baktığı adam vermiş. Kocasına sormuş:

- Adam koyoni nerde aldın? Çobanlık yaptığın adam mi verdi?
Çoban da karısına demiş:
- Yok anım, eve celırçen sokakta buldum. Saibi yok, acıdım, aldım. Eve cetırdım.
Çobanın karısı haram yema istemeymiş. Kocasına demiş:
- Bak efendi ben evimde haram yema istemem. Bu koyon haramdır. Çimbili çimındır. Sen en isla cit kasabanın ocasına sor. Oca halal derse tutarız, büyütürüz. Haramdır derse cütürürüz buldugun yerde koroz.

Yarındasi cün saba erçen kovkmişlar. Almışlar koyoni da yanlarına citmişlar ocaya. Çoban karısına koyoni vermiş tutsun. Cendisi cirmiş ocaylen süleşma. Ocaya başlamış danışma.

- Oca efendi celdim derdimi sana anlatma em danışma, demiş.
Oca da çobana demiş:
- Derdın nedir düver, belçi derman olorum.
Çoban da başlamış ocaya derdını anlatma:
- Oca efendi dün akşam eve ciderçen sokakta saipsız bi koyon buldum. Baktım çimsenin dil. Aldım koyoni evime cütürdüm, sokakta kalmasın. Beslerim, büyütürüm. Karım razi dil. Dey ben evimde haram istemem. Son çare celdik sana danışma. Bakam sen ne deysın?
- Oca aç cüzli birisiymiş. Açın duymış bu süzleri çobana demiş:
- Hmm valla cendi aklımlen bişi istemeym sülema. Ben en isla bakaym ne yazay allahın verdiği çitapta. Çitap ne derse o. Sen biraz bekle ben çitabımı alim.

³ Leskovci – Leskovçalı, Çazime. (1948 -) Prizren.

Oca raftan biç itap almış. Çitabın yaprakları karıştırmış, bakmış bakmış. Agzını oynatmış, yapmış korseçi oki. Dünmiş adama demiş:

- Çitapta yazay: Bulana haram, ocaya halal. Şindi sen bilersin!

Çoban haram istemediği için okoma yazması da yok, ocaya inanmış. Almış koyon karısından cetirmiş ocaya vermiş. Ocaya üç çe alal olson demiş. Alal etmiş. Oca koyon almış. Çoban da koyonsoz kalmış. Masal ceri, biz ileri.

96. Krallen Baykuş⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kral. Kral çok sert imiş. Bi cün cendi cendisine bi karar vermiş. Vezirini yanına çağırmiş. Ona emir vermiş yarın sarayına bütün kuşları çağırın. Kuşlarla toplantı tutma istemiş. Vezir da yarındası cün kovkmiş her yeri cezmiş. Bütün kuşları toplantıya çağırmiş. Kral o cece bütün cece uyumamış, beklemiş kuşlar sarayına celsin. Kuşlar yavaş yavaş başlamışlar toplanma sarayın bahçesinde. Kral saba erçen kovkmiş, azırlanmış. Çikmiş sarayın çardasına. Ne baksın bahçesi kuşlarla dolmuş. Sarayın bahçesindeki ağaçların dallarında çeşit çeşit kuş konmuş. Episi ayrı ayrı üteymiş. Kral cüzleni cezdirmiş. Baykuşi cürememiş. Biraz beklemiş, sora da toplantıyı baykuş olmadan tutmuş. Bütün kuşlar evlerine dağılmış. Kral baykuşa çok kızmış ne celmemiş toplantıya. Emen vezirini çağırmiş. Vezirine sormuş:

- Bucun bütün kuşlar bahçedeydi. Episi toplantıya celdi, bi baykuş çelmemiş idi. Baykuşa aber verdin mi? Aber verdiysen niçin çelmedi?

Vezir krala demiş:

- Kralım ben dag dag, ova ova, kasaba kasaba, çüy çüy cezdim. Bütün kuşları toplantıya çağırdım. Belçi astadır çi celmedi.

Kral da kızmış. Vezirine demiş:

- Yarın cit baykuşi bul. Çağır yarın tek başına celsin, benimlen cürüşün.

Vezir da ne yapsın tekrar yarındası cün çikmiş saraydan citmiş baykuşi çağırma. Dag dag, ova ova cezmiş. Baykuşi bulmuş. Baykuşa demiş:

- Kral kızdı ne celmedin toplantıya. Yarın seni bekley celesin yalnız cürüşme. Çelmesen cezan ağır olacak, demiş.

Baykuş ta yarındası cün kovkmiş sarayın yolunu tutmuş. Kralın karşısına çikmiş. Kral baykuşa kızgınlmış, sert sert baykuşa sormuş:

⁴ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

- Dün bütün kuşlari çağırışıldım. Episi sarayımın baçesine celdi ema sen celmedin. Niçin celmedin. Ben kraliyım, istersem senin soyoni yok ederim.

Baykuş krala demiş:

- Kralım, benim çok önemli bi işim varidi. Onon için celemedim.
- Kral da çok kızmış. Baykuşa sormiş:
- Benden da önemli angi işin olabiler?

Baykuş krala demiş:

- Kralım ben sayaydım dünyada da çok mi erçek var se da çok mi dişi var. Onon için sayımı yarıda bragamadım, celmedim.

Kral açın duymış bu sözleri o da merak etmiş. Cendi cendisine demiş iç aklıma celmemiştir bakma dünyada neka dişi neka erçek vardır. Tekrar baykuşa sormiş.

- Eeeeeeee madam bakmısın dünyada da çok mi dişi var se da çok mi erçek var? Ne çıktı? Dünyada da çok erçek mi, e se dişi mi var imiş?

Baykuş krala dünmiş demiş:

- Neka ne saydım dünyada da çok dişi çıktı.
- Kral cene merak etmiş. Baykuşa cene sormiş:
- Nasıl da çok dişi çıktı?

Baykuş ta demiş:

- Eeeeeeee kralım senin cibi kuş biynli erçeklerin episini dişiden saydım. Onon için sayı da çok dişi çıktı demiş.

Baykuş bu sözleri söylemiş em oradan uçmuş, citmiş. Masal ceri, biz ileri

97. Eşek Oğli Eşek Katır Oğli Katır⁵

Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi arkadaşı. Uzun zaman cürüşmemişler. Bi cün kovkmiş demiş cideym arkadaşına müsafir. Bi ziyaret edeym. Citmiş oturma, mabet mabet kalmış yatma. Arkadaşı çok şenilmiş. Adama saygi yapmış. Yemişler içmişler, mabet etmişler. Adam cüya citmiş oturma o cece yatiya kalmış. Bi cün, içi cün derçen adam bilmemiş citma evine. Ev saibi arkadaşı da utanmış dema ayt atık cit evine. Müsafir celen adam er cün bi beyane bulmuş. Bucun çok sovk ciderım yarın. Bucun yagmur yagay ciderım yarın. Bucun da üşenim citma, yarın kismet ciderım. Deya deya celmiş ema bi türlü bilmeymiş citma. Ep bi beyane bulmuş. Ev saibi da ne yapsın nasıl kovson müsaafirni, utani. Ema atık canına da tak etmiş. Düşünmüş taşınmış citmiş

⁵ İsmet Spahi (1950 -) Prizren.

abdesananın kapısının arkasına bi yazi yazmış. Demiş çıktımı abdesanaya karşısında yazıyı cürür. Okodimi utanır em evine cider. Ertesi cün müsafir açın çikay abdesanaya, kapının arkasındaçı yazıyı cürü em oki. Ev saibi kapının arkasında yazmış:

*Eşek ogli eşek, katır ogli katır,
Müsafir bi cece müsafir,
İçinci cece pek vafır,
Üçünci cece kovk evine cit be çafır.*

Müsafir arkadaşın agrısına citmiş. Okodogi yazıyı silmiş. Arkadaşına başka yazi yazmış. Açın cirmiş ev saibi abdesanaya ne baksın cendi yazısı silinmiş. Başka yazi yazılmış. Adam şenılmış çi arkadaşı yazıyı okomış. Başlamış arkadaşının yazdığı cevabi okoma. Arkadaşı da kapının arkasına yazmış:

*Eşek ogli eşek, katır ogli katır
Ne hal biler, ne hatır
Evine er celen müsafir
İsterse alti ay yatır.*

Ev saibi kızmış. Okodogi yazıyı silmiş. Müsafir arkadaşına tekrar bi yazi yazmış. Demiş cendi cendisine madam okomış cene okor. Cene arkadaş çikay abdesanaya açın cürü ev saibi cene yazi yazmış. Başlamış okoma.

*Saçak yoli kuridir
Müsafirın yolidir*

Arkadaşı yazıyı okomış. Cene ev saibına cevap yazmış:

*Eşek ogli eşek, katır ogli katır
Ne yagmur bileri ne hatır
Müsafir istediği kadar kalır.*

Arkadaşı çikay abdesanadan. Ev saibi çabuk ciri arkasına cüya sısıkmış bakma ne yazmış. Açın oki yazıyı dey cendi cendisine:

- Aaaaaa bu buldi ratlığı. İstemey bi türlü citma. Yok yağmur, yok hatır.

Siley yazıyı yazay tekrar.

*Saçak yoli kuridir,
Müsafirın yolidir
Saçak saçak, sokak sokak
Cidılır da cidılır evine da varılır.*

Arkadaşı açın okomış bu yazıyı arkadaşına kızmış. Toplamış pılını pırtını em evine citmiş. Anlamış çi ev saibi atık bıkmış. Ev saibi da müsafirından kurtulmuş. Evinde rat nefes almış.

98. Ondandır⁶

Var imiş bi yaşlı adam. Bayagi yaşlanmış. Bi cün da astalanmış. Çocukları eve doktor cetırmışlar. Doktor adami bakmış. Sorılar sormış. Yaşlı adam da doktora anlatmış nesi var. Doktor bakmış vermiş alsınlar ilaç. Yaşlı adam da doktora sormış:

- Doktor neyim var?
- Doktor yaşlı adama cülmiş em demiş:

- Ondandır, ondan!

Yaşlı adam sısırmış. Doktor evine citmiş. Adam kısa bi vakıt sora cene astalanmış. Cene doktori çağırmişlar. Doktor celmiş yaşlı adami bakmış. Ciderçen cene adam sormış:

- Doktor neyim var?
- Doktor cülmiş. Cene yaşlı adama demiş:

- Ondandır, ondan!

Yaşlı adam merak etmiş nedir o ondandıur. Sormış doktora:

- Doktor ep açın soraym neyim var sen ondandır ondan deysin.
- Ondandır ondan ne demektir?

Doktor cene cülmiş. Yaşlı adama demiş:

- Ne olacak, yaşlılıktandır yaşlılıktan.

Yaşlı adam kızmış. Agrına citmiş ema doktora iç bi şi dememiş. Cel zaman cit zaman yaşlı adam cene astalanmış. Çocukları cene o doktori cetırmış. Doktor bakmış cene yaşlı adama demiş:

- Ondandır ondan! Em cülmiş.

Yaşlı adam da kızmış. Doktora bi şamar vurmuş.

- Bu da ondandır, demiş.

99. Biraz Yaz Biraz Yazma⁷

Var imiş bi adam. Evliymiş em çok kıskançımı. Karısını çok kıskanmış. Karısını iç bi yere komaymış citsin. Bi cün da karısını em mot-rasını çağırmişlar bi düğüne. Karısı düğüne citmek için çok yalvarmış kocasına. Kocası da karısına demiş:

- Motram ciderse sen da cit. Çitmese sen da citma.

Kari da sormış cürümcesine cidecekmi düğüne. Cürümcesi da karının atrından demiş:

- Tamam, celırım.

⁶ İsmet Spahi (1950 -) Prizren.

⁷ Belkiz Katırpap (1953 – 2024) Prizren.

Düğün cüni celin cürümce citmişlar düğüne. Bi yerde otormişlar. Adam cenekise demiş motrasına:

- Bak karım ne yaparse yaz. Kaçe oynay, çiminlen süley, ne yapar ne yapmaz hepisini yaz.

Motrası da kardaşına demiş:

- Tamam, yazarım.

Düğüne ciderçen yanına bi çağıt em bi kalem almiş. Düğünde kalabalık var imiş. Dayreler çalaymış erçez ayakta oynaymış. Celin da pek seveymiş oynama. Ema cürümcesi onda, korkay kovkma oynama. Oturmuş cürümcesinin yanında. Dayreler çalarçen ev saibi yaklaşmış yanlarına kaldırma oynasınlar. Cürümce kovkmamış oynama. Celin dayanamamış kovkmiş. Başlamış yavaş yavaş oynama. Cürümcesi da çıkar-mış çağıdını yazma. Celin biraz yavaş oynaymış. Em oynay em dey cürümcesine:

- Biraz yaz, biraz yazma. Biraz yaz biraz yazma.

Em oynay yavaş em bakay cürümcesi yazaymi. Cürmiş çi cürümcesi yazay cene oynarçen dey:

- Biraz yaz, biraz yazma. Biraz yaz, biraz yazma.

Başlamış dayreci coşma da ızlı çalma. Celin da dayanamamış, pek ovardaymış. Başlamış ızlı oynama, erçezin ününde titrema. Em titrerçen dünmiş cürümcesine demiş:

- Amaaaannn ister yaz, ister yazma. İster yaz ister yazma.

100. Acı Beg⁸

Var imiş bi beg. Çok çetrefil imiş. Agzından bi tatlı süz çıkmaymış. Onon için erçez ona acı Beg deymiş. Adamın evi çok bügümiş, beg evi. İçi katli tatadan em çerpiçten yapıliymiş. Adami çimse sevmeymiş. İç bi koyşi karışmaymış onlarlen. Cel zaman cit zaman adamın karısı ülmüş. Yalnız bi kızı var imiş. Kızilen beraber yaşaymış. Açın celmiş kızı on yedi yaşına astalanmış em ülmüş. Adam asta kızını bakmış ema açın kızı ülmüş adam dayanamamış kızını cümma. Evın alt katında var imiş bi bük cüneş cürmeyen bi sobası. Soba çok serin imiş. Acı Beg'ta kızını o sabada komış. Kızının üldüğünü çimseye düvermemiş. Er cün o sobaya cirimiş em aglaymış. Kızını okşaymış. Sobanın evin içine bakan camlarına parmaklık taktırmış. O onda yog içen cirmesın yabırısı. Uzun bi vakit kızını onda tutmuş. Cel zaman cit zaman arp patlamış. Acı Beg da kızını o sobada cümmiş em kaçmış. Bi da da ceri dünmemiş. Ev boş durmuş. Üçümet evi almiş, çiraya vermiş. Çiracının da var imiş karısı, bi kızı em bi çocogi. Eve yerleşmişlar. Cel zaman cit zaman bi cece

⁸ Liriye Balibaşa Luboten (1963 -) Prizren.

mum ışığında otororçen sobada bi cülce çeçmiş. Kapi arkasında cügüm em legen durimiş. Duvar da avli asıliymiş. Onda eller yikanımış. O cülce citmiş cügümi kaldırmış. Legende elleni yıkamış. Duvar daçı avliya silmiş. Sobadaçı çiracının kızı, karısı em çocogi buni cürmiş. Episi çok korkmuş, nefes alamamışlar korkidan. Çiracının kızı en küçügiymiş em anasının yanındaymış. Anası kızının cüzleni kapamış cüya cürmesin ema kız atık cürmiş. Koyşılar anlamışlar çi adam kızını o evin alt katındaçı serin sobada cümü. Koyşılar üle süleymişlar. Çiracılardan da kulagına cirmiş ema yog imiş nereye citsınlar. Çok zaman ceçmeden çiracının karısı bi cece korkidan eli, ayagi, dili tutulmuş. Kısa bi vakit sora ülmiş. Kari üldükten sora çocogi o evden kaçmış. Küçük kız onda kalmış. Ema ep korkilen yaşamış. Neka biraz büyümiş kız da evlenmiş. O evden citmiş. Bi da ceri dünmemiş. Adam yalnız kalmış yaşama o evde. Uzun vakit onda tüle korki içinde yalnız yaşamış. Cün celmış adam da ülmiş. Ev boş kalmış. Kızın ruhi evin içinde cezeymiş. O eve gayri çimse cirmemiş. Koyşılar er cece cürimişlar kızın ruhi çi dolanımış evde. Zamanlen ev yıkılmış em yok olmuş. Evlen beraber kızın ruhi da yok olmuş. Atık çimse cürmemiş kızın ruhunu çi dolaşmış. Ev yıkılmış, kızın ruhi rat etmiş. O toprakta çimse atık ev yapmamış. Erçez o topraga bedovalı toprak deymiş.

101. Türbe⁹

Çok evvel var imiş bi kari. O karının var imiş kocası em beş çocogi. Bi çeşit çeçinmişlar. Çocuklar da küçük içen karının kocası ülmiş. Kari beş dane çocuklen kalmış. Etrafındaçı eş dost kariya yardım edeymiş. Evine erzak cütürümüş. Bi cün da bi kari o karının kapısını vurmuş. Kari kapiya çıkmış. Kapiya celen kari kocası ülen kariya bi türbeyi vermiş baksın. Türbeden ne kazanırse kari alsın çeçinsın demiş. Em demiş kariya:

- Bak unutma er cece türbede bi mum yak se türbe baba karanlıkta istemez kalma. Sakın mumi yakmayı unutma!

Kari da kabul etmiş. Demiş cendi cendisine türbeyi bakarım, payçlarım, mum da yakarım ema bare bi şi kazanırım. Yarındası cün kari citmiş türbeye. Türbeyi payçlaymış, bakaymış, er cece da bi mum yakaymış sora evine cideymiş. Türbeye ne ataymışlar pare ne cetürimişlar nezirleni kari onlarlen çeçinmiş. Çocuklarına bakaymış. Çocukları başlamış büyüme. Bi cün da kari citmiş bütün cün türbede kalmış. Akşam evine citmiş. Türbede o cece unutmuş mum yakma. Açın citmiş evine

⁹ Nehal Katırpere (1939 – 2017) Prizren.

hazırlamış ekmek çocuklana, yemişlar. Üte beri olmuş. Yatakları yapmış episi cirmiş uyuma. Kari beş büle çocogilen aynı sobada uyumuş. Kariyi uyuki almaymış, düşekte çevril devril yaparçen çocukları uyumuş. Cece yarısı açın olmuş. Sobanın kapsını bi çimse toporlak yaparçen başlamış kapiya sürtmə elini. Kari duymış. Üç çe sürtmış em kapi açılmış. Kari usulcez bakmış kapiya. Kapıda bi tabut, tabutun içinde da türbe baba. Karinin aklına celmiş çi türbede o akşam mum yakmamış. Bük kızı yanında yatıymış. Korkosondan başlamış kızını pistutma. Kızını neka edebilerse pistudi cüya kızı oyansın. Kız iç duymamış vela. Türbe baba da kariya demiş:

- Emanetini yerine cetirmedin. Ben karanlıkta kaldım bu cece!

Neka to süzleri demiş kapi kapanmış. Karinin kızı oyanmış. Kızın etleri mosmor olmuş anası ne pistutmuş. Anasına demiş:

- Ne yapaysın kız ana ne pistudisin ? Etlemi kopardın.

Anası demiş kızına:

- Kovk anam se unuttum türbede bu cece mum yakma! Ciyam carlamızı em çestirme yollarlen cidam mumi yakam.

Kız anasına demiş:

- Aman ana yarın yakarız. Orta cecede sokaga mi çıkacaz mum yakma. Yarın yakarız.

Anası kovkmiş carını cimiş. Kız açın cürmiş çi anası ciyınmış yalnız cidecek. O da cimiş carını. Kaldırmış cendısından küçük motrasını em düvermiş çi cideylar türbeye. Demiş biz celene kadar uyuma. Ana kız evden çıkmışlar. Çestirme yollarlen türbeye citmişlar. Kari mumi yakmış. Dova okomış. Kızilen cene evine dünmiş. O cece çok korkmuş. Konolan emanet lazım imiş yerine cetirilsin. Türbe baba da karanlıkta kalma istemeymiş. O ceceden sora atık hiç bi cece unutmamış mumi yakma. Ta nekadur türbeyi bakaymış er cece mum yakaymış.

102. Dertli Babanın Çocukları¹⁰

Var imiş bi evli çift. O evli çiftın var imiş bi kızı em bi çocogi. Çocukları büyümiş, evlendirmişlar. Er içisi da uzaga evlenmiş. Çift evde yalnız kalmış. Çocukları ara sıra celimış ziyaretlene ema anaylen baba citmeymiş. Er içisi da merak edeymiş çocukları nasıl bi hayat yaşay. Bi cün da adam karısına demiş:

- Anım ben cideym biçe kızda em çocukta. Bakaym nasıl yaşaylar. Nasıldır işleri. Var mi ne yesınlar, içsınlar. Var mi yabi sıkıntılari? Kari da demiş kocasına:

¹⁰ Reşat Leskovci (1938 – 1999) Prizren

- Çok isla aklına celmış efendi. Cıt bak biçe se hep ne sorays isla deylar. İşalla dedikleri cibidir.

Adam da azırlamış eşiyalani, yola çıkmış. Bi efte kızında, bi efte da çocogonda kalacak imiş. İlki kızında citmiş. Kızı çok şenilmiş. Adam kızında bi efte kalmış. Cüvegisi çok saygi yapmış. Adam bi efte ep bakmış kızı nasıl yaşay. Bi efte olmuş, adam içi rat yola çıkmış çocogonda citma. Kızının hayatını pek begenmiş. İçi rat etmiş. Açın citmiş çocogonda çocogilen celini da şenilmiş. Adam çocogonda da bi efte kalmış. Çocogi nasıl yaşay bakaymış. Adam çocogonon hayatından iç memnun kalmamış. Ep çocogi işley karısına. Koş ev işlerine yardım et, koş kariya sabalığı azırla. Adam açın cürmiş çocogoni üle canı yanmış, pus olmuş. Çocogonda o bi efte bilmemiş çeçma. Kovkmiş evine citmiş. Adamın karısı da merak edeymiş. İçi efte soram adam evine ceri dünmiş. Karısı pek şenilmiş kocasına sormuş:

- Efendi çocuklar nasıl? Hayatlari isla mi? Nasıl yaşaylar? İşalla yoktor yabi sıkıntilari!

Adam da başlamış karısına anlatma:

- Ehhhhh hanım! İlki kızda cittim. Kız ne bakasın sultanlar cibi yaşay. Kocasi bi dedığını içi etmey. Ününe arkasına koşay. Agzına bakay. Sofrayı azırlay. Ev işlende yardım edey. Cidey pare kazani. Eve celi vela yatmay koşay kıza yardım etma. Ümrüm arti.

Kari çok şenilmiş. Derin bi nefes almış, yüzi cüzi cülmiş. İçi rahat etmiş. Adama çocogoni sormuş:

- Ya çocogon hayati nasıl idi? Nasıl cürdün? Nasıl kodon efendi? Adam dudagını bükmiş. Yarım yüreklen anlatmaya başlamış:
- Valla be hanım çocoga içim parçelendi! Cürsan aglarsın. Karısı istirat edey çocuk bizim işley. İşle işte, işten cel, işle evde. Karısının bi dedığını içi etmey. Agzına bakay. Korse karısının izmetçisi olmuş. Çeşke citmesaydım, içim parçelendi. Tam eşek olmuş idi, demiş.

-

103. Babaylen Üç Çocogi¹¹

Adamın birinin üç dane çocogi var imiş. Adam zencin imiş. Çok altını var imiş. Cel zaman, cit zaman adam yaşlanmış. Karısı ülmiş. Adam da bi zamandan sora düşege düşmüş. Celinleri ilk başta bakmışlar sora da bıkmışlar. O bekley bügi baksın kaynatasını. Bügi bekley küçügi baksın. Küçügi bekley ortancısı baksın. Adamın çimse cirmey sobasına. Açın celmiş çocuklari cirimiş bakma babalani. Adam da yok nasıl düversın çocuklana. Çocuklari da sormay. Düşünmüş taşınmış bi

¹¹ Reşat Luboten (1950 -) Prizren.

cün da çok tasalanmış em kızmış. Çocuklari ondayçen başlamış bağırma:

- Altınlami çaaalmışlaaar. Altınlami çaaalmışlaaar. Altınlami çaaalmışlaaar...

Çocuklari çabuk koşmuşlar babalarının sobasına. Sormuşlar babalarına:

- Ne oldi baba? Altınlarını çim çaldi?
Babalari da demiş:
Aaa be ogollarım altınlami çalmışlar!
Çocuklar şaşırmiş, babalarına demiş:
- Baba eve çimse celmemiş çi altınlani çalsınlar. Celinler bitin cün evde. Celen ciden olmamiş.
Adam da demiş:
- O vakıt karılarınıza soron, angısı aldi altınlami? Bunda benim sobamdaydi altınlam.

Adamın er üç oğlu dışarı çıkmış. Episi karılarının yanına citmiş. Karılarına sormuşlar, çim çalmış babasının altınlarını. En bük çocogon karısı demiş kocasına:

- Valla te dokoz ay ben babanın sobasına ayak basmamışım. Te eltileme sor. Babana sor. Nasıl çalacam açın iç sobasına ayak basmadım.

İçinci çocuk ta karısına sormiş. Karısı demiş:

- Ben babanın sobasına te alti ay cirmemişim. Nasıl çalacam altınlani. Sor babana düversın. Ben almamışım.

Üçüncü çocuk ta sormiş karısına:

- Babamın altınlani sen mi aldın?

Karısı kızmış kocasına demiş:

- Ne ararım alma, ben senin babanın sobasına te dert ay cirmemişim. Vela ayak basmamışım. Sor istersen babana, demiş.

Çocuklar episi çıkmış sobalarından, buluşmuşlar. Bük kardaş demiş:

- Altınlari benim karım almamiş.

Ortanci kardaş ta ayni demiş. Küçük kardaş ta ayni demiş. Üç kardaş cirmişler babalarının sobasına. Babalana demişler:

- Baba sen deysın çi celinler altınlani çalmış ema benim karım dokoz ay senin sobana cirmemiş. Ortanci kardaşımın karısı da alti ay senin sobana cirmemiş. Küçük kardaşımın da karısı te dert ay senin sobana cirmemiş. Senin sobana ayak bile basmamışlar. Altınlani onlar nasıl çalacak?

Yaşli baba da çocuklana demiş:

- Ben da oni aradım size düverma, çi celinlerım te kaç ay sobama ayak basmaylar bakma ülimiyım, dirimi. Lazım mi yabi şi sormaylar. Bi bardak suya bile müftaç kalim. Ben desam inanmazdınız, ema karılarınız cendi ağızlarilen düvermişlar çi iç biri beni bakmay. Bi baba on çocuk bakar. On çocuk bi baba bakamaz, ayıp, demiş.

Adamın çocuklari utanmış başlarını egmişlar. Sobadan dışarı çıkmışlar.

104. Şiri Bülbül Şiri Vak Vak¹²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi cenç çocuk em bi cenç kız. Seveymişlar birbirini. Cel zaman cit zaman evlenmişlar. Ema çok isla ceçirmişlar. Ep cüleymişlar, süleymişlar. İç kırmaymışlar birbirleni. Otormaymışlar biri birisiz. Koyşi karilari kıskanımış. Bi cün da koyşi karilari kariya fitneyi kuymış, demişlar:

- Kocan sever sever ema olson sana bi şi, yedın ceçmeden evlenir. Seni unudur.
Kari da demiş:
- Yok benim kocam bensiz yaşayamaz. Biz biri birimize süz verdik. Ne ben onsoz yaşarım, ne o bensiz.
Koyşi karilari başlamışlar cülma, demişlar kariya:
- Sen ala cençsın ema istersen yapam korse çi üldün. Bizde kalırsın. Biz seni saklarız. Bakam kocan ne yapacak? Sensiz yaşayabilecek mi? Yedın ceçmeden alacak mi başka kari, cürecez.
Cenç kari da kaylolmuş. Koyşi karilarına:
- Tamam, demiş.
Bi kaç cün sora koyşi karilari koşaylar adami çağırılar işten:
- Koş se karın üldi, deylar.

Adam şaşırı, karısını sapasag evde komiş. Neyse cidey evine koyşikarilari azır edeylar cenazeyi korse, bitirilar. Adam karısını oka çok seveymiş çi karısını istememiş mezarlıkta cüma. Cümmiş evinin avlısında. Neka cümmişlar kariyi. Koyşi karilari topragi kazımişlar kariyi çıkarmışlar, almışlar. Kari citmiş bi koyşıda. Bakaymış kocasi nekadar yas tutacak. Em koyşi karilari ertesi cün citmişlar barsaga adama. Almışlar adamın karısını da. Karının üsti başı saçi em yüzi ürtiliymiş. Koyşi adamına demişlar:

- Yanlızlık Allaha masustur. Seni evlendiram. Erçek yalnız yaşayamaz.

¹² Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren. Çazime Leskovci annesi Ferdane Feyzullah Balibaşa'dan dinlemiş.

Adam:

- Olmaz demiş. Ben karımı eniz cümdüm. Siz bana başka kari bulsınız.

Karısının çifi olmuş, koyşılarna demiş:

- Ben size dedim, siz inanmadınız. Te kocam benden sora gayri evlenmez.

Koyşi karilari cene ertesi cün alılar bu karilen beraber cideylar adama, deylar:

- Biz bulduk bi kari sana, yalnız yaşamayasın. Bi can yoldaşı olor sana. Ekmek, yemek yapar. Yalnız kalmasın. Sen ona bulunursun, o da sana bulunur.

Adam da şenilmiş, demiş:

- Tamam aranın o kariyi evlenim.

Koyşi karilari da azır edeylar adamın karısını, yapaylar celin. Duvaklen da ürteylar yüzünü. Kari biraz sadasını degıştiri. Em adam evleni. Ciri cüvegi, başlay karilen süleşma. Kari da mabet edey. Adam pek begenmiş kariyi. Ala duvagi açmamış. İçi de bir deymiş:

- Ahh şiri bülbül, şiri vak vak. Şiri bülbül, şiri vak vak. Şiri bülbül, şiri vak vak...

Tam aramış duvagi açma, karısı demiş:

- Ben çok sıkıştım. Korkaym yalnız çıkma dışarda abdesanaya. Sen beni çıkar.

Adam da:

- Tamam, demiş.

Almış yini karısını abdesanaya çıkarma. Abdesana avlinın ta çüşesindeymiş. Üşenmiş cütürma, demiş:

- Çık te bunda bağede. Okadar uzaga citmeyam.

Kari da cidey biney cendi mezarının üstüne edey. Adam iç bi şi demey. Karısının agrısına citmiş. Dey cendi cendisine “*mezarımın üstüne etim, da üte cit demedi*”.

Adam cene dey:

- Şiri bülbül, şiri vak vak. Şiri bülbül, şiri vak vak. Şiri bülbül, şiri vak vak.

Em mabet edey em ep to süzleri tekrarlay. Karısı da merak etmiş.

İçeri cırırçen kocasına sormiş:

- Olor mi sana bi şi soraym?

Adam:

- Olor sor, canın ne isterse sor, demiş.

Karısı da sormiş:

- İçide bir deysın “*Şiri bülbül, şiri vak vak. Şiri bülbül, şiri vak vak*”. Nedir o süz ep ne tekrarlaysın cendi cendine?

Adam demiş:

- Sen açın süleysın sesın kulagıma bülbül cibi celi. Rametli karım açın sülerdi sesi kulagımı tırmalardı. Korse çi şotkalar bagırı “*vak vak vak*”. Onon için deym şiri bülbül sana. A rametli karıma deym şiri vak vak.

Karısı çok kızmış. Erçeklerin kimet bilmediğini anlamış. Aldi mi başka kari seni bi cün için unudmuş. Kari dayanamay çekey başından duvagi. Kocasına dey:

- Çok akliymiş koyşı karıları. Sen beni oka seveydın çi bi cün için unuttun. Yini karını mezarımın üstüne etirdın. Da üte cit deyemedın. Sesimi da şotkaya bengzetirdın. Yini aldığın karını da başına bindirdın. Birden senin bülbülün oldi. Sen ülsaydın ben buni sana yapmazdım, demiş.

Adam açın cürmiş karısını şaşırılmış.

- Dün süzüm ceri, demiş.

Yaptığından utanmış, ema karısını kaybetmiş. Kari oka kızmış çi kocasından dogri ayrılmış. Bi şakadan yuvaları yıkılmış. Koyşı karıları karının yuvasını büle bozmış. Kocasi da çok pişman olmuş, ema zemani ceri çevirememiş. Masal ceri, biz ileri.

105. Yanglış Dova¹³

Adamın biri çok isla birisiymiş. Erçeze islalık yapaymış. Çim ne yaklaşımiş kapısına ceri çevirmeymiş ema fukaraymış. Ep araymış bi bük insan olma. Camiya cideymiş, camida duymış çi oca demiş:

- Kadir cecesi bük cecedır. Cükyüzünün kapıları açılır. Çim bu kapıların açıldığını cürür lazım istegini çabuk sülesın. Neka kapi kapanmamış, çi istegi olson. Bütün cece cükyüzüne bakın. Em o cece ep dova okonon.

Kadir cecesi olmuş. Adam bütün vakıt ep dova okomış. Bi vakıt sıkışmış. citmiş abdesanaya çıkmış. Karşısında var imiş bi küçük pencere. Tam to vakıt bakmış bencereden cükyüzüne. Açın cürmiş cükyüzünde açılı kapi. Adam çabuk kovkmiş abdesananın küçük penceresinden başını dışarı çıkarmış. Kapılar kapanmasın aceleden demiş:

- Allahım beni bük em önemli bi insan yap deyecek yerde. Allahım beni bi bük baş yap, demiş.

Em to dakikada adamın dovasi tutulmuş. Başı birden büyümiş. Pencerede kalmış. Ne içeri cirebilmiş. Ne dışarı çıkabilmiş. Yanglış dova edersen yanglış şiler başına celır.

¹³ İsmet Spahi (1950 -) Prizren

106. Açtan Korkma Toktan Kork¹⁴

Var imiş bi koca em bi kari. Bi cece tasalanmışlar. Çıkmişlar kuşluktan sora bi dostlanda ziyarete citmişlar. O dostlarının var imiş işleri. Kuşluga vaktında yeyememişlar. Komışlar da ceç yema. Neka otormışlar sofraya celmiş bu dostlari ziyarete. Almışlar içeri. Buyur etmişlar sofraya. Müsafirlar demiş:

- Yok biz tok iyız. Yedik em celdık.

Ev saiplari cene utanilar onların yanında yema. Cene buyurilar sofraya, bikaç çe deyler:

- Ade allayse buyurun sofraya. Allah ne verdiyse yeyam beraber.

Müsafirlar da demiş:

- Madam Allahın adını angdınız otoram. Biraz tatam se tokiyız. Yedik, celdık.

Müsafirlar da kovkmişlar, sofraya otormışlar. Başlamışlar yema. Ye ye doymaylar. Neka ataylar, bunlar oka yeylar. Ev saiplari şaşırmiş. Neyse doymışlar sofrayı kaldırmışlar. Müsafirlar otormiş neka ne otormiş kovkmişlar citma. Açın citmişlar, ev saibi demiş karısına:

- Tok idilar toklar alsın onlari. Neka doldordon oka yedilar. Em tok idilar ya aç olsaydılar, beni da yerdilar. Onon için açtan korkma toktan kork.

107. Beş Balık Piş Balık¹⁵

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kari iç evlenmemiş. Dagin birinde yalnız yaşaymış. Karının yaşadığı yerde iç bi ev başka yog imiş. O dagın oradan ceçeymiş bi bük dere. Bi cün başka bi çüyden bi kız çıkmiş cezma o dagın oralani. Celmiş dere çenarına. Kız çok cüzel imiş. Dere çenarında cezerçen bi beg cürmiş. Kıza aşık olmuş. Cürmiş onda yalnız bi ev var. Demiş cendi cendisine zay o evin kızıdır. Yalaym anami arasın bu kızı. Beg da çok yakışıklıymış. Bütün kızlar bege bakaymış. Açın citmiş beg evine anasına demiş:

- Filan yerde çok cüzel bi kız cürdüm. Çok begendim. Çok cüzel bi kız idi. Cit bana o kızı aratır.

Anasi da cidey. O evi buli, kapiyi vuri tık tık. Çikay kari kapiya. Begin anasi dey:

- Çocogom bi cün buradan ceçerçen kızını cürmiş. Pek begenmiş. Beni yoladi arayaym kızını çocogoma. Ben da celdim arama.

¹⁴ Melahat Müfti (1947 -) Prizren.

¹⁵ Kadri (Leskovçalı) Leskovci (1969 -) Prizren. Ninesi Nuriye (Leskovçalı) Leskovci' den dinlemiş.

Kari şenilmiş. Can sıkıntısından patlaymış. Ayt demiş biraz oynasım. Begın anasına demiş:

- Kızım pek cüzeldir. Çim cürdiyse aramıştır ema ben vermedim. Seni pek begendim. Senin çocogona kızımı veririm. Filan filan cün celin alırsınız kızımı, demiş em kapiyi kapamış. Em cendi cendisine cülmiş.

Beg azırlık yapmış. Kızın evine ep yeyecek içecek cündermiş. Kari begın cünderdiği er bi şiyi yemiş içmiş. Açın celmiş sıra beg alsın kızı, kari ep evlenma cününi ütövermiş. Bi cün beş cün, bi cün beş cün atık beg da fazla beklema istememiş, demiş:

- Falan cün ben kızı yolarım alsınlar. Em o cün alırlar kızı.

O cün açın celmiş, kari ne yapsın. Düşünmüş taşınmış, düşünmüş taşınmış kız yok. Ne yapsın, dikmiş bi bezden kız. Saçları da sari yünden yapmış. Begın yoladığı celinliği ciydirmiş, beklemiş celsınlar alma. Açın celmişler alma, kari demiş:

- Kızım beni istemey yalnız brakma. Aray ben da celim ononlen. Ben celim neka kızım alışsın, sora cene evime dünırım. Em arabaya kızım istedi yalnız ben em o binam, olorse?

Begın anası da kariyi kırmamış. Tamam demiş. At arabasını kapiya cetirmişler. Kari diktığı bez kızın belinden tutmuş. At arabasına bindirmiş. At arabasında içisi yalnız imiş. Açın celmişler çüpriye dereyi ceçma çüpri tatadan imiş, başlanmış saga sola salanma. Çüpri sallanırçen kari ütöveri o bezden celini at arabasından. Celin suya düşey. Kari da başlamış bağırma:

- Celin suya düştiiii! Celiinnn suuyaaa düştiiii!

Bütün at arabaları durmuş. Erçekler çabuk suya dalaylar bakma kızı bulma. Kari başlamış cüya aglama sızlama:

- Citi kızım, nazlı kızım. Ben nasıl dayanacam?

Derçen kaçay evine. Adamlar celini ararçen bi su perisi yakalamışlar. Sanmışlar çi celini buldılar. Ne baksınlar celin dünya cüzeli. Alılar peri kızını saraylar sarmalaylar tüle bege cütürılar. Beg periyi çok begenmiş. Yakından da cüzel imiş, demiş cendi cendisine. Ema çimse bil-meymiş çi bu kız peri kızı. Begın anası da bi cün celinine demiş:

- Obi celinler ep yapay yemek. Bi cün da sen yap. Bakam elin lezetli mi.

Peri kızı da demiş:

- Peki, yarın ben yaparım.

Eltileri bu peri kızını çok kıskanmış. Niçin onlardan çok da cüzel imiş. Em er bi işi çabuk yapaymış. Açın citmiş peri kızı yemek yapma eltileri da arkasından citmiş. Bi yerde saklanmışlar bakma nasıl yapacak yemegi. Peri kızı cirmiş yapma yemegi, em demiş:

- Dizılın odonlar dizılın.

Odonlar dizilmiş.

- Yan ateş yan.

Ateş yanmış.

- Cel tava cel, elime cel, demiş.

Tava eline celmiş. Tavayı ateşte komiş. Tavadağı yağ ısınmış, kızmış. Elini açmış em kızgın yaga batırmış. Elinin em üstünü em altını çevirmiş, demiş:

- Beş balık piş balık.

Tavada beş balık olmuş em emen kızarmış. Almış sofraya cütürmüş. Eltileri cürmiş kıskanmış. Demişler kolay imiş. Biz da yarın üle yaparız. Yarındasi cün citmişler ateşi yakma. Odonlara seslenmişler:

- Dizılın odonlar dizılın. Dizılın odonlar dizılın.

Odonlar dizilmemiş. Odonlara demişler:

- Siz dizilmeseniz biz sizi dizeriz.

Almışlar odonları dizmişler. Ateşe seslenmişler.

- Yan ateş yan. Yan ateş yan. Yan ateş yan.

Ateş da yanmamış.

Almışlar cendileri bi çibrit yakmışlar ateşi. Tavaya seslenmişler.

- Cel tava cel, elime cel. Cel tava cel, elime cel.

Tava elerne celmemiş. Oni da cendileri almışlar. Em ateşin üstünde komişlar. Tavadağı yağ ısınmış, kızmış. Kızgın yaga tam eltisi elini batırmış demiş:

- Beş balık vela deymemiş piş balık. Alalalalal başlamış bağırma bütün eli kızgın zeytünde yanmış.

Piskaya episi koşmuş. Peri kızı açın cürmiş eltisini acımış, dayanamamış düvermiş çi cendisi peri kızıdır. Üç çe eltisinin eline üfürmüş. Eltisinin eli eşçisi cibi olmuş. Agrıları da durmuş. Peri kızını erçez anlamış çi peri kızıdır. Peri kızı oradan citma istemiş. Beg kaylolmamış citsin. Peri kızı da perilikten çıkmış. Beglen ülineye kadar yaşamış. Çologa çocoga karışmış. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık.

108. Yini Yorgan Cecesi¹⁶

Var imiş bi kari. O karının var imiş bi çocuğı. Kocasi ülmiş. Kari çocogoni büyütürmüş, evlendirmiş. Cel zaman cit zaman kari yaşlanmış. Celini da iç bakmaymış. Karının da fenasına celimş. Oka bakmış çocogoni, tek başına büyütürmüş. Cendi evinde istenilmeymiş. Bi cün da demiş koyşılana:

¹⁶ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

- Bakın duyarseniz çi yabi adamın üli karısı em aray evlenma ben evlenırım.

Koyşı karilari da bi cün duymışlar çi bi adamın karısı ülmüş. Adam araymış tekrar evlenma, deylar adama:

- Bak var birisi, ülmüştür çoktan kocasi em aray evlenma. Var bi çocogi ema evlidir.

Adam da kabul edey. Cidey çocogondan anasını aratırı, çocuk ta demiş:

- Anam bakaym ne dey. Soraym bi çe. Kabul ederse verırım anami sana.

Üle dey adama ema çok kızmış anasına. Açın citmiş eve anasına anlatırı dey:

- Filan filani aratırdi seni. Sen isteymişin evlenma. Adam bana üle dedi. Ne evlenecen, atık gayri yaşın ceçmiş. Benim yüzümi mi alacaksın?

Anasi da demiş:

- Em dügeysınız em komaysınız agraym. Ne bakaysınız, ne saygi sayaysınız. Cendi evimde fazlalık cibiyım, onon için evlenecem.

Çocogi da anasına demiş:

- Madam oka isteysin evlenma bu cüce çerimitlıkte yat. Sabaya kadar yatırsen çerimitlıkte yarın ben seni o adama verırım.

Anasi inadından demiş:

- Tamam, yatırım.

Çocuk anasını bindirmiş çerimitlıkte. Komiş onda, hava sovk imiş. Yanına da iç bi şi vermemiş. Demiş cendi cendisine anam sovga dayanamaz, aş a ener. Endi mi ben evlendirmem. Anasi da bütün cece inadından o sovkta otormiş çerimitlıkte. Tir tir titremiş ema aş a enmemiş. Bütün cece cendisine sülenmiş:

- Bu cece dam cecesi, yarın yini yorgan cecesi. Bu cece dam cecesi, yarın yini yorgan cecesi.

Okadar sovk imiş çi koca kari bütün cece düşünmüş çi kocasi ona yini yorgan açacak ta o yorganın altına isinecek. Kocakari bütün cece derçen bu cece dam çeçesi, yarın yini yorgan çeçesi sovkta donarak ülmüş. Açın saba olmuş çocogi cürmiş çi anasi enmemiş aş a. Ala çerimitlıkte. Binmiş bakma anasını, açın binmiş ne baksın anasi donmuş. Onda kalmış. Sora çocogi pişman olmuş ema faydasi olmamış. Masal ceri, biz ileri.

109. Hanımın Çocogi¹⁷

Çok eşçi zamanlarda var imiş bi kari. Kari zencin eve evlenmiş. Çok varyetliymişlar. Evinde izmetçileri varımiş. Kari pek işlemeymiş. Süslenimiş püslenimiş bütün cün otorimış. Evinde izmetçileri var imiş, onlar işleymiş. Cel zaman cit zaman olmış bi çocogi. Çocogoni bakaymış. Ononlen vakit ceçirimiş. Çocuk büyümiş. Başlamış mitebe ma. Kari çocogi mitebe cütürimiş cideymiş alimış. Yemek vakti çocogona ep cendisi azırlaymış, çocogon mitebine cütürimiş, çocogi aç kalmasın. Bi cün da çocogoni mitebe cütürmüş ema çok astalanmış. Çocogon yemek vakti celmiş. Eeeee ne yapsın kari yerinden kovkamay. Çocogi aç kalacak. Evine yini aldığı izmetçisini çağırmiş. İzmetçisi çok çirkin em çok esmer imiş. Onon da bi çocogi var imiş. Çocogi da anasına bengzeymiş. Hanımının çocogilen aynı mitepte em aynı odadaymış. Hanım izmetçisine demiş:

- Ben astayım. Mitebe cidemeym cütürma çocogoma ekmek. Aç Kalmasın nazli çocogom. Sen ko işını, al tebu yemegi em cütür mitebe. Cir içeri em ver çocogoma, de çi anan yoladi.

İzmetçi demiş:

- Tamam anım. Cütürürüm, cütürürüm ema çocogoni be da cürmedim, seçmeym. Bilmem çime verma.

Hanım da demiş:

- Sen citın mi mitebe cir çocogomon odasına. Bak bütün çocuklara. Angısı en cüzel ise ekmegi ona ver. O benim çocogomdor, demiş.

İzmetçi da ne yapsın, almiş ekmegi yola çıkmış. Mitebe citmiş. Mitepte sormiş nerde filan filanının çocogi? Düvermişlar, o da citmiş o odanın kapısını açmış. Aynı odada da cendi çocogoni cürmiş. Bütün çocuklara bakmış, hangisi en cüzel? Bakmış bakmış cendi çocogondan da cüzel bulamamış. Ekmegi da cütürmüş cendi çocogona vermiş yesin. Hanımın evine ceri dünmiş. Hanımı sormiş:

- Verdın mi ekmegi?

İzmetçi da demiş anımına:

- Verdim anım, verdim. Verdim te ceri dündüm.

Bi zaman sora tega celi çocuk mitepten. Bağrı kapidan:

- Anaaaa anaaa ben çok aç oldom. Bana ekmek cetirmedin. Şindiye kadar bi şi yemedim. Açiyım grep.

Anım:

- Aavvvv avvvv vay bana, vay bana, demiş! Nasıl more anam yemedin? Ben sana ekmek yoladım yeyesin.

Çocuk demiş:

¹⁷ Çazime (Leskovcali) Leskovci (1948 -) Prizren.

- Yok ana yemedim. Çimse cetirmedi bana ekmek.
Anım kızmış. Dogri başlamış bağırma, izmetçisini çağırma. İzman-
çi koşmuş çabuk anımının yanına.
- Buyur anımım, demiş:
Anımı da demiş:
- Sen bana dedin çi çocogoma ekmek cütürdün, verdin. Çocogom
yememiş. Aç kalmış. Çime verdin yesin?
- Aaaa anım aaa! Ben mitebe cittim. Odayı buldum. Sen bana dedin
“*odada en cüzeli çocuk çim ise ona ver*”. Ben da odadaçi bütün
çocoklara baktım, baktım, baktım odadaçi bütün çocoklardan bana
en cüzeli benim çocogom celdi. Ben benim cüzlerimlen baktım.
Bana benimçisi dünya cüzeli oldogi için ona verdim.
Anım da anlamış çi er çocuk cendi anası için çirkin olsa da dün
yada en cüzeli celmiş. İzmançısına da yog imiş ne desin. İzmançi da
çocogonon yüregini peknam doydormuş. Anımın da çocogi aç kalmış.
Masal ceri, biz ileri. Düşmana ayran, bize bayram.

110. Dügün Dügmiş¹⁸

Var imiş bi ceç çocuk, delikanli. Çobanlıklen oğraşmış. Araymış
evlenma. Begenimiş bi kızı. O kızı aratırmiş ema babası aramış başlık
paresi. Fukaralık, yok nasıl kızını azırlasın. Çoban da kaylolmuş. Cün
cece işlemiş. Başlık paresini toplamış. Kızın babasına cütürmiş, vermiş.
Başlık paresini vermiş ema kız araymış çoban düğün yapsın. Cene cün
cece işlemiş, işlemiş düğün paresi toplamış. Toplamış pare ema yo-
rolmuş. Neyse evlenma cüni celmiş. Azırlıklar yapılmış. Dügün olmuş.
Almışlar kızı eve cetirmişlar. Çoban da cüvegi cirmiş. Nasıl ne cirmiş
sobaya bütün cece çıkmamış. Saba olmuş, cene lazım citsin işleme eve
pare cetırma. Kovkmiş saba çıkmış yaylaya citmiş. Yaylada ayvanlari
kivirmiş otlasınlar. Cendisi da citmiş bi ağacın cülcesinde yatmış
uyuma. Uyumuş bambayat. Uyurçen sümükleri em ligalari akmiş. Ço-
banın aberi olmamış. Celmiş tavuklar çobanın sümükleni yemiş. Çoban
oka derin uyukida çi oni vela duymaymış. Tavuklar sümükleni yerçen
bi tavuk burnuni gagasilen ısırmiş. Çoban şah kovkmiş. Ne baksın yor-
gonloktan sümükleri, ligalari akmiş tavuklar da yeymiş. Akşam olmuş,
çoban ayvanlari toplamış. Evine dünmiş. Evde çobana sormişlar:

- Nasıl çeçti evliliğının ilk cecesi?
- Çoban em yorgon em kızgın imiş. Dünmiş, demiş:
- Nasıl var çeçsin! Başlık paresi başlangıç idi. Dügün düğdi. Kari da
yordi. Onon için tavuklar sümüklemi yey aberım yok.

¹⁸ Sebahat Karabacak (1950 -) Prizren.

111. Sigareyi Çekeysın Dumanını Ataysın¹⁹

Var imiş bi adam. Adamın karısı em dert dane çocuğı varımiş. Epısını sırasılen evlendirmiş. En küçük çocuğı kalmış beçar. Cün celmiş, küçük çocogoni da evlendirmiş. Adam ratlanmış. Bütün çocoklani ratlatırmiş. Epısına yuva kurmiş. En küçük çocogonon karısı iç sülemeymiş. Eniz yini celin oldogi için pek utanımış. Bi cün da epısı toplanmış bi sobada otorimişlar. Çay içeymişlar. Adam içeymiş sigare. Adam içey sigaresini yini celin bakay ne içey kaynatasi sigare em tablasını boşadi. Epısı dalmışlar mabete. Erçez bi şi süley. Yini celin ep sısaymış. Kaynatasi acımış. Celinine dünmiş, demiş:

- Celin erçez bi şi süley. Sen yalnız sısaysın. İç bi şi sülemeysın. Senda süle yabi şi.

Celin da demiş:

- Amannn efendi baba ne süleyeym?

Kaynatasi demiş:

- Ne istersen süle. Senda mabete karış.

Celin da kaynatasına demiş:

- Asa sorabilermiyim bişi efendi baba?

Kaynatasi sor demiş. Celin da sormuş:

- Sigareyi çekeysın. Dumanını ataysın. Eee ne bokomi yutaysın?

Kaynatasi beklememiş büle bi sori sorson celini erçezın yanında.

Şaşırmış adam kalmış, demiş:

- Neka ne sülemeydın çok da islaydın celin. Da anım idın. Agzını açtın, anımlığını bozdon. İsla ne demişlar. Bilmedın mi sülema, bil susma. Sen isla sısaydın ben zorlen sületırdım. Adam erçezın yanında hor olmış.

112. Süt Poparasi²⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi çoban. Okomasi yazmasi yog imiş. Er cün cideymiş otlatırma koyonlani. Koyonlani koymış otlasın, cendisi beş vakıt namaz kılımış. Açın kılacak alımış çevresini²¹ düşediymiş yere em namazını kılımış. Bilmeymiş dova okoma. Niyet edeymiş em namaz kılımış. Namazını kılırçen dova edeymiş, deymiş:

¹⁹ Belkiz Katırpate (1953 – 2024) Prizren

²⁰ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

²¹ “Çevre” kare şeklinde, çevresi nakış işlemeli büyük bir mendildir. Kızlar çeyizinde götürürmüş. Erkekler dışarda çalışırken mendili kare şeklinde yapıp başlarına bağlarlarmış. Üçgen şekli erkeklerin ense kısmına, bağladıkları düğüm de alınlarına gelirmiş. Soğuktan ve güneşten koruma amaçlı kullanılmış.

- Allahım sana dova edeym. Sana süt poparasi yaparım. Aman Allahım sana süt poparasi yaparım.

Ep üle dova edeymiş em kılmış. Senelerlen üle kılmış. Bi cün da çoban ovada kılırçen ceçey oradan Hazreti Musa em cüri bu nasıl kılı. Yati kovkay, yati kovkay. Yaklaş çobanın yanına dey:

- Allah kabul etsin, namazını kıldın. Kılırçen ne dova okısın?
Çoban da düveri, dey:
- Yatim, kovkaym, dova edeym aman Allahım sana süt poparasi yaparım. Aman Allahım sana süt poparasi yaparım. Başka yok ne deym. Zencin da diliyim çi başka bi şi verim. Yedigim em sevdiğim şi da süt poparasi. Bende ne var Allaha da verim. Buka bileym, buka dova edeym.

Hazreti Musa da çobana ügredi nasıl kılsın em hangi dovalari okoson. Em çevrili ali secadesini salay suya. Biney secadesinin üstüne em başlamış sunun üstünde citma. Çoban da ali namaz kılma ema Hazreti Musa ne ügredi o dovalari tutamay aklına, dogri unudi. Çabuk koşay Hazreti Musa'nın arkasına neka citmemiş. Da bi çe sorson dovalari. Ali çevresini salay suya em biney üstüne. Çabuk çabuk dalay Hazreti Musa'nın arkasına em bagırı:

- Hocaaa, hocaaaa ben dovalari unuttum. Nasıl lazımidi kılım? Ne lazım idi okim se unuttum!

Açın çevrili Hazreti Musa ne baksın çoban çevresinin üstünde, su da arkasına celi. Hazreti Musa şaşırı! Dünmiş, demiş:

- Nasıl kılırsen kıl dovalan kabul olmuş.
- Hazreti Musa citmiş. Çoban ceri dünmiş. Dünmiş ema kılamay, dovalari bilmey, unutmuş. O cünden sora brakmış namaz kılmağı, iç kılmamış. Bi cece Hazreti Musa'nın rüyasına çıkay celeşanu dey:
- Musa benim er cün üten bülbülümi susturdun! Atık ütmey. Niçin çestirdin benim üten bülbülümi?
- Sana malumdur Allahım, çoban kılidi dagda. Yaklaştım sorma nasıl kılı, cüya ügretma nasıl kılınır. Cürdüm çi yanglış kılı. Sordom ne okısın? Düverdi çi dova bilmeymiş. Deymiş aman Allahım sana süt poparasi yaparım. Ben ügretim çobana dogrosoni. Çoban aldı namaz kılma ben yoloma devam ettim. Dereyi çeçmek için suya secademi saldım em üstüne bindım. Arkamdan bi ses celdi. Dündüm arkama, cürdüm çoban çevresini suya atmış üstüne binmiş. Çevreylen suyi ceçey, dedim çobana:
- Kıl nasıl kılırsen se benden üstünimisin.
Celeşanımız demiş:
- Cit de nasıl ne kılidi bucune kadar cene üle kılsın. Ben bülbülümün dovalani kabul edeydim. Onon niyetini da bileydım. Bana ünemli olan niyet em payç kalptır, demiş. Çobanın niyeti payçidi. Toni ne

bileydi toni bana dova edeydi. Benim için beş vakit secdeye düşeydi. Korse dogrodasın epten bozmısın demiş. Masal ceri, biz ileri. Masal taştı, biz başta.

113. Ecin Develeri²²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi oca em bi pope. Oca çok sert, atırsız, em çetrefilimiş. Çimse hocaya agzını açamaymış. Pope çok usliymiş. Erçeze koşaymış yardım etma. Çimsenin istemeymiş çifini bozma. Çok imiş cüler yüz. Cel zaman cit zaman oca astalanmış em ülmiş. Cütürmişlar cümüşlar. Kısa bi vakıt ceçmemiş pope da ülmiş. Oni da cütürmişlar cümüşlar. Cel zaman cit zaman otormiş o kasabanın erçekleri mabet edeymişlar. Açılmış mabet ocadan em popeden, deylar:

- Oca çok sert, çok çetrefilimiştir, çok atırsız. Agzını açamazdın bi şi dema. A pope usliymiştir.

Obirisi dey:

- Pope dinine nalet ema erçeze koşardi yardım ederdi. Çimseyi kırmazdi.

Birisi da demiş:

- Valla merak edeym mezarında rat mi yati?

Başka bi adam da demiş:

- Madam merak edeysin cidam ocanın mezarını açam bakam ocayı ne alemde.

Obirleri da demiş:

- Vala bu cece karanlık oldi mi cidam, açam hocanın mezarını. Bakam oca ne alemde. Se çok fenalık yapmıştır.

Açın akşam oli toplanılar fenerlerlen cideylar açaylar ocanın mezarını. Ne baksınlar, ne cürsünlar ocanın mezarında pope yati, deylar:

- Olamaz pope bu mezara cümülmedi. Bu mezarda pope ise oca nerede? Burası müsliman mezarlığı.

Adamlardan birisi demiş:

- Cidam popenin mezarına, bakam popenin yerine çim yati?

Açın cideylar popenin mezarına açaylar ne cürsünlar oca popenin mezarında yati. Deylar olamaz büle bi şi. Cideylar en bük hafıza, durumu anlatırılar. Alılar afizi cütürilar cürsün. Açın afız cüri dey adamlara:

- Oca bu mezarda cümüldi. Pope da cendi mezarlığında cümüldi. Ema ceceylen ecin develeri popenin em ocanın mezarlarının yerlerini degıştırmış. Ocayı taşımışlar popenin mezarına cütürmişlar. Popeyi da taşımışlar hocanın mezarına cütürmişlar. Ne olorsen ol

²² Sevin Bütüç (1968 -) Prizren.

ilki insan ol. Demek çi çim angi yeri allahın indinde aketmiş oraya citmiş. Masal ceri, biz ileri.

114. Tavuk Oldi Mi Piliçler Olor²³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. Nasıl ne dogmuş, tam dilmiş. Erçez ononlen oynaşmış. Adam da gayri alışmış. Çimseye kızmaymış. Cendi işine bakaymış. Neka çıkarse sokaga ep dokonimişlar rat komaymışlar. Yabi şi ne bulmuş işleymiş. Ema fakir imiş. Oni ne kazanmış yetmeymiş ceçinsin. Bi cün da maleden birisi demiş: “Ayt biraz dokonim atık büyüdi opo adam oldi. Soraym evlenecek mi?”

Adama seslenmiş, demiş:

- Ne düşünisin? Gayri büyüdü. Lazım evlenesin. Evlendiram mi biz seni? Alam bi tavuk sana da cetiram. Orozlar evde yalnız otormaz.

Adam da demiş:

- Zay ben sizin cibi deli. Cendi cendinizi besleyemeysınız a çocuk beslema araysınız. Tavuk cetirdin mi. O tavuk arar yema. Yarın o tavugunun olor piliçleri. Piliçler da ayaklani sarar. Arar yema. Ben orozon cendisini zorlen besleym da tavugi em piliçleri nasıl besleyecem.

Maledeçi adamlar demiş:

- Valla buna biz deli deys, ema bu bizden da akıllıymış. Biz deli. Oka çocuk yapmisık içbirisini bayagi bakamaysık. Deliler akıliyi deli sanmış ema akıllılar deli çıkmış.

115. Kaynananın Çiçeği Kulagında²⁴

Var imiş bi kari. Çok sıralı em çok payç imiş. Yanlız çok sert imiş. Araymış evde erbi sırasını. Em açın kızaymış. İç üçe beşe bakmaymış. Çocogi büyümiş, evlendirmiş. Celini evine cetirmiş. To cünler ceçmiş neka ne ceçmiş. Almış celinini ününe, demiş:

- Bak celin. Ben evde sıramı ararım, payçlığımı ararım. Yabiçe kızarım. Uyükidan mamur kovkarım, kızgın kovkarım. Onon için ep kulagımda çiçek taşıyım. Açın iyim isla sag kulagıma çiçeğimi atarım. Açınıyım kızgın sol kulagıma çiçeğimi atarım. Onon için sen bak çiçek angi kulagımdadır. Ona cüre davran. Seninlen kapuşmayam.

²³ Sebahat Karabacak (1950 -) Prizren.

²⁴ İsmet Spahi (1950 -) Prizren.

Celin da kaynanasına demiş:

- Aaaamann anım anne! Ben atım mi bi içi bardak raki çok çürürüm senin angi kulagındadır çiçeğin.

116. Aç Kapiyi Taykom²⁵

Bi var imiş, bi yog imiş. bi zamanlar bi keçi var imiş. O keçinin üç dane yavrusu var imiş. Her zaman anneleri cideymiş dagda bayırda bi şiler toplama, cetırma. Eee yavruları da büyüma başlamış. Bir cün da anneleri yavrularını çağırmiş. Demiş kapiyi çimseye açmasınlar. Onlar da annelerini dinglemişlar. Kapiyi çimseye açmamışlar. Sora anneleri demiş çi ben celdim mi bana kapiyi açarsınız. Anneleri cidey çocuklarına yabişi ali, cetiri çocuklarına. Yavrılardan birisi anasına soray:

- Ana nasıl seni anlayam celdin mi kapiya, dey? Çi ona cüre açam biz kapiyi.

Anneleri da anlatırı:

- Bak, dey! Ben kapiya celdim mi şarki sülerım. Duydunuz mi benim şarkımı kapiyi açarsınız.

Anneleri onlara şarkıyı süley, kapiyi açmag içine, dey: Bu şarkıyı süledım mi açarsınız kapiyi, se ben iyim. Başlamış anası şarkıyı sülema:

*Aaaççç kaaapiyiii taaayykoom
Mememde sütçez, kuullaaagımmda sucaaz
Boynozomda yeemmceezz
Anan iyum aannaan
Açın ana kapiyi açın*

İşte anneleri süley em cene devam edey citma dağda bayırda bişiler toplama çocuklana cetırma. Celi yavrularına cetiri. Celdi mi kapiya, kapi kapanık. Anneleri bu şarkıyı süley. Yavruları da kapiyi açay. Eee bi cün da kapıda keçi anay dingley. Bunlar annelerilen ne süleylar. Ehh anneleri cidey, bunlar da kapiyi çilitleylar, em cirilar içeriye. Oli bi zaman kurt celi kapiya. Başlay o da aynı şarkıyı sülema, anneleri cibi. Bunlar koşaylar kapiya ema anlaylar sesinden çi anneleri dil, deylar:

- Yooookkk yooookk sen annemiz dilsın! Bizim annemizin dır başka sesi.

O kurt cidey. Kurt cidey, anneleri celi kapiya. aynı şarkıyı aykırı:

*Aaaççç kaaapiyiii taaayykoom
Mememde sütçez, kuullaaagımmda sucaaz
Boynozomda yeemmceezz*

²⁵ Neime (Laç) Kovaç (1959 -) Prizren.

*Anan iyum aannaan
Açın ana kapiyi açın*

Koşoşi yavrıları, şenililar anneleri celmiş. Bi şiler cetürmiş. Açıylar kapiyi. Ciri anneleri içeriye. Otorilar şi olılar. Anneleri cene ayni, saba kovkay cene ayni cidey daga bayıra. Ceelii kuurt tekraar. Celi kurt ema bu defa süley şarkiyi da kalın sadaylen.

*Aaaççç kaaapiyii taaayykoom
Mememde sütçeş, kuullaaagımmda sucaaz
Boynozomda yeemmceezz
Anan iyum aannaan
Açın ana kapiyi açın*

Onlar koşaylar. Kapiyi sesiz sedasız dingleylar.

- Yooookkk, deylar. Sen anamız dilsın. Bizim anamızındır başka sadasi.

Tekrar kurt cidey. Bunların anneleri celi akşama. Bunlar düverilar annelerine, deylar:

- Annee tebüle tebüle kurt celdi.

Analri dey:

- Sakıınn anaaa açmanın sakıınn! Siz bilersınız benim sadami.

Neyse saba oli. Anneleri tekrar cidey yavrılarına bi şiler cetırma. O sırada cenek celi kuuurt kapiya. Vuri kapiyi. Bunlar içerde başlaylar korkmaaa. Kapıda dingleylar. Kurt başlay aykırma. Aykırı ema yapay ayni nice annelerinin sesini. Aaaavv çocuklar inanılar. Sanaylar çi anneleri celmiş. Kapiyi açaylaar. Ne cürsünlar karşılanda kurt, celmiş kapiya. Bu kurt ta yavrıları yeeey. Kapiyi kapay em cideeyy. Akşam oli celi anneleri. Celi kapiya. Aykırı aykırı kapıda. Vuri kapiyiiiii. Ses sada yok, iç çimse yok. Çimse açmay kapiyi. Cenek aykırı. Üçünci defa açay cendisi bi türlü kapiyi. Açın açay kapiyi, ne cürsün. Kurt yavrılarını yemiş, citmiş. Anne aglay, aglay yavrıları citmiş. O da bi cün dey:

- Ben bak ne isterım yapma o kurta!

Bi açay bi kuyi. O kuyının içini doldori suuu. Çağrı o kurti kuşluga. Kuyiyi ürtey tişkalarlen, şilerlen kuyının üstünü. Celır çelmez kurt oraya basti mi kuyiya düşşün. Em onda kalsın. Celi kurt, ciri içeriye. Basay kuyının üstüne em ciri kuyının içneee. Kuyının içi su doliymış. Keçi da bi çıkari bu kurti kuyidan. Çesey içini em doldori taş. Em kurti küveri citsın. Kurtun içi taş doli oldogi için yürüyemey. Bi düşey, tekırleni tekırleni tekırleni em vuri başını bi taşa em kali, üli. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize saglık.

117. Caroylen Curo²⁶

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş içi dane motraaa. Bi motranın adı Caro, bi motranın da adı Curo' ymiş. İçi motra bi evde yaşaymışlar. Bi cün kovkmişlar saba. Motralar süleşmişlar bucun yapma bi pogaça em bi kuzi pişırma. Kovkaylar pogaçayı yapaylar. kuziyi pişırmışlar şpo-rette pek cüzel. Pogaçayı koylar furunda. Eee kuziyi koylar ateşte. Az çok isi dursun. Çikaylar, cideylar odon toplama dagda. Bunlar da içi motra çıkarçen evden o arada ceçey bi adam kapının ünilen. O adam iç dil farkında bu içi motranın. Caro'ylen Curo da sanaylar çi adam bakay bunlara. Bunlar da kapaylar kapiyi anatarlen em saklaylar anatar bi yerde çi cirmesın yabırısı. O adam da bakmamış. Farkında dilimiş. Bunlar da deylar:

- Bak aco, cirmeyesın içeriye! Biz yapmısık pogaçaaa, pişırmısık kuzi. Cirmeyesın yabi onlari yema!

Adam şaşırı, bakay bunlara. Bunlar da kapaylar kapiyi. Başlaylar yürüma, cıtma. Devam edeylar, yürilar yollarınlen. O adam da cüri anatar nerde. Ali anatarı açay kapiyi em cırıiii içeriii. Açın cırı içeriye ne cırsın şporedın içinde bi pogaça. Ateşte komışlar bi kuzi, sıcak. Adam da bi otori pek cüzel onlari yey. Pogaçayı yey koy kabuklani. Kuziyi da yey koy yalnız cemiklerini. Pek nam, pek cüzel yey. Siley biyıklerini. Em çıkarçen kapidan, kapının ününde bük abdesını yapay. Em çikay dışarı, avli kapısını da kapay cidey. Yolona devam edey. Akşam olmuş. Bunlar içi motra yorolmışlaar, celilar. Şenililar var yesınlar pogaçaylen kuziyi. Alılar, bakaylar, anatar aynı yerinde. Alılar anatarı, kapiyi açaylar. Açarçez kapiyi onda adamın etıgi bük abdesına ayaklarilen basaylar oraya. Aaaaaaa başlaylar aglama. Anlaylar çi birisi cirmiş içeriii. Açın cideylar mutfaga ne baksınlar kabuklari kalmış pogaçanın. Kuzinin kalmış cemikleri. Aaaaaavvvvvv otorilar, aglaylar içisi. Yorolmışlar ne yapsınlar, alılar yeyler kabuklani pogaçanın. Kuzinin da cemirilar cemikleni. Aglaylar, aglaylar. Ne yapsınlar atık olmuş bitmiş. Bunlar da aç kalmışlar. Akşam olmuş, yatılar. Saba açın olmuş kovkmişlar Caro cidey halasında. Curo cidey tezesinde. Yagmur yagay tuz eri. Cüneş dogay buz eri. Masal ceri biz ileri.

²⁶ Neime (Laç) Kovaç (1959 -) Prizren.

118. Topal Çavka²⁷

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi çavka. O çavka bi cün dolaşırçez cirmiş bi cübrelere. Onda cübreleri bakaçez ayagina bit tiçen ciii. O tiçeni aglay, piskalay yok çim çıkarsın. Aglay, aglay. O sırada ceçey bi furuncının ününden. Ciri furunciya dey:

- Allayse dey. Olor mi tebu tiçeni çıkarasın ayagımdan?

Furunci da dey:

- Nasıl yok dey, çıkarırım.

Çikari furunci o tiçeniiii, em atay furuna yansın. Bu çavka da çikay, cidey. Açın bi cün ceçey oradan furunciya dey:

- Allayse to tiçenimi dey verimisin? Allayse dey.

Furunci da:

- Ne tiçeni more dey. Ben tiçeni yaktım pişirdim ekmekleri.
- Nasıl more dey yaparsın üle?
- Ne yapacam? Demiş furunci. Furuni yaktım. Ekmeklerimi pişirdim.

Çavka da dey:

- Ya tiçeni, ya somoni? Ya tiçeni, ya somoni? Ya tiçeni, ya somoni?

Çekilmey kapidan. Adam da kovkay veri somooniii. Ali bu da somoni, ayt ayt ayt yüri. Cidey bi kapiyi vuri. Çikay o erif kapiya dey:

- Ne var çavka?

Çavka dey:

- Allayse tebu somoni tutaymısın? Var bi işim, torayayden cideym, açın bi cün celırım, alırım.

Adam da somoni almiş. Tonda komiş. O somon da tonda durii duriii. Adam da ali somoni atay çümezde tavuklarına, horozona yesın. Bi cün beş cün, bi cün beş cün celi çavkaaa. Çalay kapiyiiiii. Adam çikay, çavkaya dey:

- Haaa dey! Ne oldi çavka?

Çavka dey:

- Valla celmişim to ekmegimi arama. Verirsen?

Adam demiş:

- Ne more ekmegi! Ben o ekmegi attım oroza, tavuklara yesın. Somon başladı çüflenma.

Topal çavka da dey:

- Ööööyyttt dey been ararım ekmegimi veresın! Ben sana kodom emanet bunda. Ya orozi, ya somoni? Ya orozi, ya somoni? Ya orozi, ya somoni?

²⁷ Neime (Laç) Kovaç (1959 -) Prizren.

Çekilmey çavka kapidan. Çikari adam, veri orozoni. Ey taksirat, bu da ali orozoni ay tayt ay tayt ayt ayttt yüri yüri. Cidey cene bi eve varay. O evın çalay kapısınıiii. Çikay bi adam, dey:

- Haaa çavka, ne var dey?

Çavka dey:

- Allayse tebu orozomi tutaymısın?

Adam demiş:

- Nasıl yok more, tutarım!

Ali orozi. Adamın var imiş ahırı. Ahırında var imiş üçüzleri, inekleri. O da küveri oraya orozi. Bu cidey. Açın bi cün, üç cün beş cün ceçey çavka cene celi kapiyaa. Vuri kapiyi. Çikay adam. Oroz dey:

- Allayse be to orozomi verimısın, dey?

Adam demiş:

- Ne orozi more, demiş? Ben atım orozoni senın ahıra. Onda inek, üçüz basmışlar. Cebermiş orozon.

- Ööööyyyyyytttt demiş! Ben kodom sana emanet. Bana ya orozi verırsın, ya üçüzi?

Adam demiş:

- Nasıl more demiş, verırım üçüzümi bi oroz içne?

Topal çavka başlamış tekrarlama:

- Ya üçüzi verırsın, ya orozi?

- Ya orozi, ya üçüzi? Ya orozi, ya üçüzi? Ya orozi, ya üçüzi?

Çekilmey kapidan. Adam da kovkay, çikari veri üçüzünüiii. Bu ali üçüzi, çekleştıri aytt aytt aytt cidey bi yere. Cenek çalay bi kapiyi. Çikay o evın saibi kapiya. Adam dey:

- Ne var topal çavka? Ne isteysın?

Topal çavka dey:

- Allayse tutarmısın tebu üçüzümi?

Ev saibi demiş:

- Ne yapacam more ben senın üçüzünü?

- Allayse tut se var bi işım. Var cideym bi yere. Celırım alma.

Bu adam da ali topal çavkanın üçüzünü, bağlay onda. Megerem var imiş adamın düğünüiii. Alacagımış celiiinn. Ne yapma, ne yapma? Topal çavka celmey alma üçüzünüiii. Bunlar da çeşeylar. Yapaylar düğünü. Alılar celiniiii. Alılar pek nam, neyse bi vakıt cene celi topal çavka. Çalay kapiyi. Çikay o adam kapiyaaa, dey:

- Haaaa çavka dey?

Topal çavka da dey:

- Te to üçüzümi be celdım alma, verimısın?

Adam dey:

- Ne üçüzi more dey?

Topal çavka dey:

- Ya kodom mi ben sana üçüzümü bunda bakasın?
Adam demiş:
- Yok valla, ben üçüzünü çestim. Aldım celini.
Topal çavka kızmış, demiş:
- Nasıl more çesersın sen benim üçüzümü? Alırsın celini?
Adam demiş:
- Valla ne yapaym, sen celmedın alma. Ben da çestim. Aldım celini.
Topal çavka demiş:
- Madam çesmisın üçüzümü almısın celin, şindi ya üçüzi verırsın, ya celini?
Adam demiş:
- Nasıl more verırım celinii?
Topal çavka da demiş:
- Valla verırsın celini. Asa ver üçüzi.
Adam demiş:
- Yaa more üçüz yok.
Başlamış topal çavka dema:
- Ya üçüzi, ya celini? Ya üçüzi, ya celini? Ya üçüzi, ya celini? Ya üçüzi, ya celini?
Adam da ne yapsın, çıkari veri celiniiii. Topal çavka da ali celiniiii em cideeey. Cidey ema ne yapsın celini? Buna ne lazım celin. Yok ne yapsın. Yürürçez buluşı bi davulcilen. Dey davulciya:
- Allayse dey, ver to davuluni bana. Al tebu celini.
Davulci demiş:
- Yok more! Nasıl verırım davulumi?
Topal çavka demiş:
- Eeee bana ne lazım celin? Al sen celini, ver bana davuli.
Adam da allah allah ne yapsın. Veri davuluni, alli celiniiii. Çavka da yüri yüri bi biney bi agaca em çalay davuli.
Duniga dunigaga, dunigaa dunigaaagaa
Duniga dunigaga, dunigaa dunigaaagaa
Duniga dunigaga, dunigaa dunigaaagaa
Ey ahali toplani onda. Çavka em davuli çalay duniggaaa dunigaga, dunigaa dunigaaggaa em dey:
Verdım tiçeni. Aldım somoni
Verdım somoni. Aldım orozi
Verdım orozi. Aldım üçüzi.
Verdım üçüzi. Aldım celini
Verdım celini. Aldım davuli. E duniga dunigagaaa duniga du-
nigaga

Bütün el alem şaşırmiş çavkanın meselesine. Da te büle bi tiçenden celine, celinden davula kadar celmiş çavka. Masal ceri, biz ileri. Masal taştta, biz başta.

119. Deve Bin Akçe²⁸

Bi var imiş, bi yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi çocogi em bi karısı. Adam işleymiş pazarlarda, sataymış. Ema bi devesi velam yog imiş. Sırtına yüklemiş ne satacakse üle pazara kadar cütürimüş. To iside kan ter içinde kalimüş. Ema ne yapsın, mecbur işlema da yema. Er yerde fakırlık imiş. Adam ciderçen pazara alimüş çocogonida. Yanında alışsın işlema, satma. Bi cün da pazarda satarçen koşmış çocogi, babasına seslenmiş:

- Babaaa babaaa deve sataylar. Develer bi akçe. Çok ucuz alam bi tene. Yük taşımazık sırtımızda.

Babasi da demiş:

- Ko satsınlar. Deve bi akçe citsın, deve bin akçe celsın. Çocogi şaşırı, cidey babasının yanına dey:
- Baba develer çok ucuz. Da ucuzuni bulamasın. Bi deve bi akçe. Alam bi deve ne deysın?

Babasi dey:

- Çocogom benim bi akçem yok. Nasıl alim deveyi. Açın çi iç parem yok. To bi akçem velam yok.

Neyse cene er cün develer ceçey. Çıkarılar satılığa. Epısı bi akçe. Çocok er cün cene babasına sesleni, dey:

- Babaaa babaaaa develer bi akçe.

Babasi dey:

- Ciiittsınnnn... deve bi akçe citsın. Deve bin akçe celsın.

Bi cün beş cün zaman ceçey. Adam işleya işleya çekey pare çenara. Biraz pare toplay. Başlamış işi da isla citma. Em bi cün çocogi cene bagırı:

- Babaaaa develer paliiii bin akçe.

Babasi da çocogona dey:

- Celsınnn, deve bi akçe citsın. Deve bin akçe celsın.

Çocok koşay develeri satan adamlara dey celsınlar. Adamlar develerlen celilar adamın yanına. Adam da üdey bin akçe em satna alli bi deve. Çocogi da şaşırı, babasına dey:

- Aman be baba deveyi bi akçe sataydılar almadın. Şindi deveyi bin akçe sataylar aldın.

Babasi da çocogona dey:

²⁸ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

- Açın yoktor bi akçen oni da alamasın. Bucun parem var bin akçe aldım bi deve. Ne deydim deve bi akçe citsin. Deve bin akçe cel-sin. O cün bi akçem yogidi alamadım. Bucun bin akçem var aldım. Masal ceri biz ileri.

120. Tuttum Arabi²⁹

Var imiş bi pudar. Bütün vakıt dolaşımış baglarda. Bakaymış bag-lari yabiçimse cirmesin çalma. Pudar orasını burasını cezerçen açın ba-kay cenek cirimiş birisi üzümleleri çalaymış. Bi arap cirimiş em bagi ça-laymış. Bi cün beş cün, bi cün beş cün pudar yok ne yapsın cenegise bag çalını. O da çocogondan yardım istemiş, çocogona demiş:

- Cel be babam bana yardım et tutaym to apaşı. Se mafeti çalarçen. Beni da pudarlıktan atacaklar.
Çocogi da kaylolmuş, demiş:
- Babaa ben celırım ema ne yapacam bilmeym.
Babasi demiş:
- Sen yalnız tut em sora bana seslen. Ben yetişirim. İsterim düverma onon işini.

Baba çocuk yarındasi cün kovkaylar cideylar baglara. İsi çeller pi-sey. Baba cidey bi taraf. Çocuk cidey bi taraf. Bakaylar tutma apaşı. Açın çocuk bagırıiii bi vakıt:

- Babaaaa baabaaa babaaa ben cürdüm arabi. Koş çabuk.
Babasi bagırı:

- Koş yakala.

Çocuk koşay hızlı yakalay arabi. Babasi açın cüri o arap içi metro, opo şi. korkay. Bagırı çocogona:

- Tamam brak citsin.

Çocuk ta bragay arap citsin ema arap citmey. Çocogi da kivermey. Çocogi bagırı:

- O babaaa ben bragaym oniiii ema şindi o brakmay beniiiiii
-

121. Oca Babanın Saruş Çocogi³⁰

Var imiş bi oca. Ocanın var imiş bi çocogi. Çocogi çok içeymiş raki. Er cün saruş imiş. Oca cenek en angılı ocaymış. Erçeze ders veri-miş, akıl verimiş. Bi cün da oca ders verirçen cemaata dey:

- Raki içmek dinimizde haramdır.

²⁹ Belkis Katırpore (1953 – 2024) Prizren

³⁰ Belkis Katırpore (1953 – 2024) Prizren

Cemaatan birisi ocaya sesleni:

- Oca sen isla süleysin ema çocogon bütün cün kavede içey. Bütün cün ep saruşlarlen otori. İlki çocogoni kuy sıraya em dine sora bizi kuyarsın sıraya, dey.

Oca utani. Cendi cendisine dey, adam akli. Neyse evine cidey çocogoni ününe alli, dey çocogona:

- Bak babam yüzümi alısın. Ben oca, camida ders verim. İnsanları sıraya kuyaym. Cendi çocogom dinden dışarı. Bütün cün saruş. Raki haramdır. Em cendine em parene yazık edeysin em benimda yüzümi alısın.

Oca bütün vakıt süley süley çocogona. Çocogi da bıkey em dey babasına:

- Ben seni dingleyecem baba. Rakiyi da bragacam. Bi damla agzıma atmayacam ema bi şartım var.

Babasi soray:

- Nedır şartın? Ben yaparım ema sora sen süzünde durursun. Ne dersen ben yaparım.

Ocanın çocogi da dey ocaya:

- Yarın cece kismet senda benimlen otor sofrada, içam raki beraber. Yalnız bi çe. Sora ben gayri ebet bi damlasını agzıma kuymam demiş.

Oca da elüçmililah ne yapsın. Çocogoni uzaklaştırma raki şişesinden çocogona demiş:

- Tamam.

Yarındasi cün açın akşam oli çocogi azırlay sofrayı. Kapay perdeleri dışardan koyşılari cürmesın çi oca raki içey, dey babasına:

- Baba ade buyrun. Cel beraber içam. Em ben gayri süz verim çi içmem.

Oca ne yapsın elüçmillah başka çaresi yok, otori sofrada. Çocogilen bütün cece içey, saruş oli. Saruşlugu pek begeni, ebedi içmemiş. Açın oli yarındasi cün çocogi gayri içmey raki. Açın oli akşam, oca bekley çocogi sofrayı kursun. Bekle bekle çocogi raki sofrasını kurmay. Ocanın da oşona citmiş. Oca dayanamamış çocogona demiş:

- Babam kapat to perdeleri kuram to sofrayı

122. Yakay Minonon Alvasi³¹

Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi kızı. Karısı ülmiş, kız küçük kalmış. Adam da kovkmiş evlenmiş. Almış bi kari, eve cetirmiş. O

³¹ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

karının da olmuş bi kızı. Adını Mino atmış. Kari içi büle kızı bir büyü-türmüş. Cendi kızını çok bakaymış. Ügi kızını bakmaymış. Cendi kızını çok bakaymış se cendi kızı Mino çok yakaymış. Cel zaman cit zaman kızlar büyü ema kari iç değişmemiş. Bi cün da karının ügi kızı astalanmış em ülmüş. Ügi ana ügi kızının bütün sıralarını yapmış. Cüleymiş, süleymiş insanlara saygi yapaymış. Sofralar kuray. Yemekler yenili. Sofraya çıkarılar alva. Bu ügi ana em insanlari buyur edey sofraya yesınlar alva em cendisi avuç avuç alva yey em dey:

- Ben alva çok severim yema. Ben alva çok severim yema. Buyrun sizda allayse canı için yenin.

Em yey em içi de bir buyur edey. İnsanlar şaşırı em aci o ügi kızını ne ülmüş. Bi cün beş cün zaman çeçey. Ügi ananın kızı da astalani em üli. Ügi ana pus olmuş. Celen cidenlen agzını vela açmaymış. Sofralar kurulmuş. Açın yenilmiş ekmek çıkarmışlar sofraya alva. Kari ne ekmek yey ne alvaya elini uzadı, sofradaçılar deylar:

- Ade al ye. Yemeden olmaz. Sen çok seversın alva yema. Bare biraz tat. Buyurturi insanlar. Yeee yeee, sen alva seversın. Ügi ana dey.
- Severim severim ema yeyemeym se bogazımdan çeçmey. Cenek deylar:
- Ye se obi kızının avuç avuç alvasını yeydın, çok seveydın alva yema. Ye şimdi bare biraz Minonon canı için em bi dova okorson. Ügi ana aghlay. Em aghlay em dey:
- Dova okorom cün cece ema ceeçmey booogaazımdan se yaakaa-ay Mino'noon aalvaasiii.
-

123. Pareler Citi Celin Cevşek³²

Var imiş bi kari em bi koca. Adam yabancıymış. Bilmeymiş isla sülema. Var imiş bi çocuklari. Çocuklari büyümiş. Kovkmişlar kız bakma, çocuklari evlendirme. Neyse bakmışlar bakmışlar bulmuşlar bi kız. Kızı çok ügmüşlar. Adam da kızı çocogona aratmış. Pareleri ne çekmişlar çenara çocuklarına düğün yapmışlar. Bütün parelerini arcetmişlar. Düğün çeçmiş ema celin dembel çıkmış. İç bi iş elinden celmeymiş. Cüç belaylen otoremiş. Cüç belaylen kovkaymış. Adam üzülmiş em paresi citmiş. Em celin işe yaramaymış. Bi cün beş cün zaman çeçmiş. Haaa değişir sıraya cırrır. Haaa değişir sıraya cırrır. Celinin tabiyati üleymiş. İç değişmemiş. Bi cün adam karısilen çay içeçen karısına aramış dema çi pareler citi celin dembel, deyememiş, demiş:

³² Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

- Ahhh be kari! Pareler citi celin cevşek.

124. Nanenin Var İspidi³³

Var imiş bi celin em bi kaynana. İç çeçiremeymişlar isla. Açın celır ayaktaşlarım otor sobanda, demiş celin kaynanasına. Açın celi celinin ayaktaşlari o cenek otori onlarlen. Biraz korsem saygi yapma em biraz da zavalem korse onlarlen vakıt çeçırma. Ehhh cüya biraz avunma isteymiş. Celinin kaçet celi ayaktaşlari kaynanası da onlarlen otori. Celin da onların ynında utani kaynanasını kovma. Ayaktaşlarından da utani çi yalnız kalamaylar. Araylar rat otorma. Kaynana da bütün cün evde, aray onlarlen cüya mabet etma. Ehh celin da ne yapsın açın celi ayaktaşlari veri kaynanasına resimli gazatalar hem dey kaynanasına:

- Anım anne, sen hade tebunlari oko. Bare ne cürürsün ne duyarsın ayaktaşlami.

Kaynana da pek seveymiş okoma em gazatalara bakma. Kaynana da yapay celininin dediklerini. Kaynana da yavaş yavaş gazatanın yapraklani açay em bakay kosem oki cibi yapay. Em ep o gazatalari ne oki bi yere toplay, em saklay. Bi cün da celin istey kocasilen bi yere citma. Dey kocasına:

- Bak sor anaya bakay mı çocogi? Biz çikam.
Karinin çocogi da anasına cidey dey:
- Ana çocoga sen bakaymısın? Biz biraz çikacaz.
Kaynana da dey:
- Vallah bakamam.
Celin dey:
- Niçınnn bakamasın ana? O senin unukan dilmidir?
Kaynana da demiş:
- Bakamam, çünçi yarın var ispide çikaym.
Celin kocasına dey:
- Oooo kuuuuu benim için, more epten delirmiş anan.
Çocogi dey anasına:
- Ana sen ne deysın? İslamısın?
- Eeeee moreee çocogoom! Ben çok isla yım. Dünyanın gazatasını okomışım. Eeeee badiyava mi ben onlari okodom?
Em kari bakmamış unukasına. Celin dey kocasına:
- Ade cütüram anani doktora.
Alılar kaynanayı em cütürilar doktora. Doktor demiş:
- Bizi yalnız konon.

³³ Zekije Gushi (1960 -) Prizren.

Onlarda yalnız komişlar, dışarı çıkmışlar. Çeçmiş bi vakit doktor bagırı:

- Heyyyyy cençleerr hade celin içeriyee!
- Em çocogi em celin çabuk koşoşmışlar içeriye. Çocogi korkmış.

Korkilen sormış doktora:

- Doktor nesi var anamın?
- Doktor demiş:
- Anan çok isla em çok akıllı bi kari. Ema siz dilimisınız isla.
- Niçuınn biz dilimisık isla? Demiş çocogi.
- Doktor da demiş:
- Aaaaa sen oni sor karına. Karın da isla anlatırır sana.

125. Akıllı em Sabırlı Kaynana³⁴

Var imiş bi cadı celin. Konolmuş kocasına ila anasını koson. Ep dey kocasına:

- Anani istemeym!
- Asa ne yapaym mori anami? Dey kocasi.
- Üldüram, dey celin.
- Üldürma mi? Mori sen tamam mısın? Ne deysın? Dey kocasi.
- Em sanay çi şaka yapay karısı ema karısı vazçeçmey, cene dey:
- Ya anani ya beni?
- Mori ben üldüremem anami, cenek dey adam.

Karısı er cün vır vır vır vır, kır dük yaparçez atık kocasına takedır em razi olor anasını üldürma.

- Nasıl yapacaz? Nice yapacaz? Ne vakıt yapacaz? Der bu çaresız çocuk karısına.
- Yarın cece, ne vakıt uyur çocogomoz çi cürmesın. Bi çuval ceçırırız ananın başına em odonlen bam bum bam bum bam bum vururuz em arabaylen cütürürüz em bi dagdan aşı brakarız, dey celin.
- Ya bulurselar? Dey kocasi.

Celin dey:

- Bulurselar, derız çi varidi unutkanlığı. Çıkaydı evden. Zaten içi cün sora haber ederız polisiyaya. Korsem kaybuldı anan derız. Sen merak etma, ben er şiyi düşünmüşim, hazırlamışım.

Em te büle bu iş yarın cece olacak. Bunlar sülerçen bilmeylar çi beş yaşında çocukları olmuş korsem uyi em epısını duymış. Celin düşünmemiş çi onon ise kaynanası çocogondor nanesi. Neyseee yarın saba çocuk mazum oyani. Nane merak etmiş, çocoga sormış:

- Ne var çocogom? Nesin mazum?

³⁴ Zekije Gushi (1960 -) Prizren.

Çocuk içkire içkire başlamış aglama.

- Avavav avav vay ümrüme cünüme! Ne oldi moreee çocukoom?
- Babam em annem bu cece seni araylar tepelema, dey

Nane kali nefesiz ema çabuk celi cendisine çi korkmasın çocuk, dey unukasına:

- Yok anaam yooook yabi ruya cürmisin!
- Yok be nane, yok ruya cürmedim. Çok isla duydum. Ben ne yaparım sensiz?

Der em da çok aglama başlar. Nane zaten inanmış ema atık tamamen inani. Ema cenegise unukasını çok aci, dey unukasına:

- Yok anaam yook yanglıış duymisin.

Akıllı kaynana çok düşünür. Yarın cece ne yapacak. Arar celinin anasını em der:

- Olor mi celesin bu cece bakma unukani? Se bana haber verdilar çi kardaşım hasta imiş. Lazım cideym bu cece bakma oni.

Celinin anasi dey:

- Oloooooor, niçin olmasın? İç merak etma ben celırım bakma çocukgi. Allah şifa versin kardaşına, der.
- Çok hayır cüresin ne celisin, der kızının kaynanasi.

Akşama celini em çocukgi korsem çıkacaklar cezma azırlanilar em soraylar:

- Ana bakaymısın çocukga, biz çıkacaz?
- Tabi çi bakarım. O benim unukam. Çıkın siz çıkın hiç merak etmanın, dey kaynana.

Onlar çıkarçez akıllı kaynana bakay içisine. Çocukgi çok mazum a celini şenlikten da biraz havaya uçacak. Dayanamay kari çocukgona soray:

- Ne var çocukgom nesin mazum?
- Çocuk hemen sarılır anasının boynona.
- Beni afet, hakkını halal et anaaamm. Beni nasıl büyüttüdüün unutmadım. Şindi da çocukgomi bakaysın.

Anasi dey:

- Oooooo sen evladım. O evladımın evladi, tabi çi bakarım unukam. Hade hade siz çikin cezın.

Çıkarçen evden çocukgonon boyni egri kalır anasına bakarçez. Çikaylar dolanilar üte beri, üte beri bekleylar çocukken kaynana uyusun. Bileymişlar bi tamina nevakıt uyurlar. Çocukgi em celin çıkar çıkmaz celir celinin anasi. Cirir unukanın sobasına. Çocukgon anasi der:

- Çocuk uyudi. Hade sen cir yat benim yerimde. Hiç yakma şefki çi çocuk oyanmasın. Hade ben cideym. Sana allah ratlık versin.
- Sen iç merak etma se bu çocuk benimda unukam. Neka senin oka benim unukam dey celinin anasi.

Neysee akıllı kaynana çıkay evden avlinın bi çüşesinde saklani. Bekley em cizlin bakay. Tega celi celini em çocogiii. Çocogonon elinde odon a celininin elinde çuval. İçeri cirilar bam bum bam bum bikaç odon başına kuyaylar çuvala em ataylar gepege. Cütürilar dagın birinde kariyi aşaya furladılar. Kari koca eve düneylaaar. Celin çok şen. Offff bee buu iş ta biti. Celin okadar şen çi var mi? Kocasi ise çok mazum em çok pişman. Nasıl cürecek anasız o boş evini. Celin da cendi cendisine der:

- Atık oldi, bittiii.

Cideylar eve. Tam yatacaklar uyuma şevkler siner. Akıllı kaynana kapinin zilini çalar. Celin kovkar kapiyi açar. Cürdügüne inanamaz, ne baksın kaynanasi ülmemiş, diri imiş. Celin havaya kadar piskalar,em der:

- More kocaaamm tepelememısık senin anani po tepelemısık benim anami!

Karının kocasi okadar şenılır çi anasi diri imiş, anasını çok kucaklar. Durmadan ellerini üper. Anasına yalvarır:

- Beni afet anammm. Çooookk pişmaniyım çok. Da bi çe te büle ebedi olmayacak, der anasına.

Celin kaynanasına der:

- Sen ne yaptın? Aldattın anami.

Akıllı kaynana der:

- Valla anani çok acıdım ema mecbur idım. Se senden kurtulamaydım. Ep tiçenler üstünde yaşaydım. Em ağlayacağına oğlom anasını, da isla agla sen anani. Te busoy. Masal ceri biz ileri.

126. Eşek, Tilçi em Kurt³⁵

Var imiş bi eşek, tilçi em bi kurt. Citmişlar çıkarma bi çağıtlar belediyede. Açın celmişlar belediyeye tilçi demiş:

- İlki ben cirim içeri se ben kurnaziyım. Çabuk bitirırım. On beş dakikada uzatmaz çıkarım. se ben kurnaziyım. Ederım kılırım bize lazım olan çağıdı alırım.

Eşeklen kurt:

- Tamam, demiş.

Cirmiş tilçi içeri. Uzatmamış on beş dakika tilçiye düğmişlar yaka paça dışarıya atmışlar. Kurt demiş:

- Cirim ben se ben küvvetliyım. Benden korkarlar. On beş dakika beni beklenın bunda, bitirırım işımı em çıkarım.

³⁵ Belkis Katırpore (1953 – 2024) Prizren.

Cirmiş kurt belediyeye. Uzatmamış on beş dakika vela kurti da düğmişlar lom yapmışlar em dışarı atmışlar. Eşek demiş cirim ben belçi ben aledırım. Siz beni beklenin. Ciri eşek yigirmi dakika sora çıkay:

- Aaaaauuuu alletim ade cidam.
- Kurtlen tilçi şaşırmiş. Demişlar eşege:
- Nasıl more alletin?
- Eşek dey:
- Auuuu açın cirdim içeri episi benim ayaktaşım, odalım. Beş dakika bitirdim. Bakma onlarlen kave içtim. Eglendim bi yigirmi dakika. Kusura bakmanın se ben beş dakika sora dışarı çıkardım.
- Tilçi kurnazlıklen, kurt yigitlığınlen aramış bitırma iş. Eşek da arkaşaşlarilen alletmiş. Masal ceri biz ileri.

127. Kaynananın Çocogi, Çocogomon Babası³⁶

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın çimi çimsesi yog imiş. Bi anasi, bi karısı em küçük çocuklari var imiş. Başka da çimsesi yog imiş. durumu da pek isla dilimiş. Bırısından borç almış. Zeman çeçmiş adam borconi bi türlü çevirememiş. Biraz da borcona imalcıymış. Alacaklilen bi cün sokakta buluşmuş. Adam borconi aramış. Bunun da paresi yog imiş. Sokak ortasında başlamışlar verişma, kapuşmuşlar. Adam da demiş:

- İsterim seni tepelema.

Neyse aradan bi zeman çeçmiş. Alacakli bi cece demiş cideym adamın evine em tepeleym. Madam vermey borcomi ona da kalmasın bu dünya. Sormış, soroştormuş adamın evini bulmuş. Bi cece karanlıklen adamın evine citmiş. Kapiyi vurmuş. Borci olan adamın karısı çıkmış kapiya. Bileymiş çi kocasının var düşmanı. Açay kapiyi ne baksın kapıda bi adam aray kocasını. Kari dey cendi cendisine bu vakıta kapiya ya zori olan celır ya alacakli. Ne yapsın, dey adama:

- Buyrun çimi baktınız?
- Adam dey:
- Filan filanını bakaydım. Burasi onon eviymiş. Olor mi çağırasın çıksın kapiya?
- Adamın karısı ne yapsın şüpeleni adamdan.
- Yaaa budur evi. Ben karısıyım. Ema bizim ev kalabalıktır. İstersen çağırım?
- Alacakli açın duyay çi ev kalabalık soray kariya:
- Çim var?

³⁶ Kadri Leskovci (1969 -)Prizren. /Ninesi Nuriye Leskovçalı – Leskovci'den dinlemiş/.

Kari dey:

- Aauuuu dolidır ev. Biz kalabalık yaşarız. Kocam, kaynanam, kaynanamın çocogi, çocogomon babası, çocogomon nanesının çocogi, cürümcemin kardaşı, babamın cüvegisi, acomon kardaşı kızının kocası, halamın kardaşı kızının kocası, tezemin motrası kızının kocası, kaynımın kardaşı, kaynanamın celini, çocuklarımin anası, çocuklarımin nanesi...

Kari sayay sayay ema ep ne sayay cendi kocasını düveri. Adam korkmuş. Cendi cendisine demiş:

- Kaç se bu kalabalık soy imiş. Oğraşmayaym bunlarlen. Em paremden em canımdan olorum.

Adam yaka paça kaçay oradan. Bi da o adamın oralara citmemiş. Masal ceri, biz ileri.

128. Belüli Dana³⁷

Ne var imiş, ne yog imiş. Uzak bi yerde yaşaymış bi ayle. Bu ayleymiş çok zencin. Var imiş çok inekleri. Her sene adamın bu inekleri yavrılaymış. Bi danası damızlık imiş, adiymiş Belüli Dana. Bu dananın yavrıları en islaymış. Açın büyümiş danaları adam sataymış. Bi cün adam çıkarmış Belüli danayı satma pazarda. Celmiş bi adam alma. Alıcı ciri pazarlığa dananın saibilen. Satna ali danay. Adam evine düney. O adam da ne almiş danay ali danayı cütüri evine. Demiş çeserız yaparız kış için pastırma. Ertesi cün adam çağırı kasabi celsın çesma danayı. Kasap celi, ali çesma danay. Dana iç bi türlü yatmay çesınlar. Dana zorlani, kaçay kasabın elinden sokaga. Koşay kasap tutma danay, tutamay. Çağırı sokaktaçi adamları yardıma. Bi türlü tutaylar bu Belüli danay. Ema iç bi türlü zapt edemeylar, yatırma yere çesma danayı. Oradan ceçey hazreti Hızır. Cüri bunlari ne bogoşılar danaylen. Yaklaşı adamların yanına em soray:

- Nedır bu telaş?

Hazreti Hızır biley çi bu dana Belüli dana dır, dey:

- Rica edeym konon ben deym bi içi laf dananın kulagina. Sora yatır dana siz çesesınız.

Bu adamlar kızaylar, deylar:

- Biz buka çişi zorlen yatıramays danay çesma. Seni mi anlayacak dana, koyacak çesam?

Bu adamların iç biri bilmey çi bu adam Hazreti Hızır. Hazreti Hızır cene yalvari bu adamlara. Adamlar da sononda deylar:

- Tamam, süleş sen danaylen. Bakam ne yapacan?

³⁷ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

Hazreti Hızır yaklaşı danaya dey dananın kulagina:

- Yat çesınlar se başka çaren yok.

Belüli dana dey:

- Üç çere celdim dünyaya hayvan. Üç çere çesıldım, gayri istemeym çesılma.

Hazreti Hızır demiş:

- İzin ver da bu çeret çesınlar. Bundan sora dünyaya insan olarak celecen. Ben Hazreti Hızır'iyım.

Dana açın duyyay bu süzleri duruli. Hazreti Hızır ali danayı cütüri kasabın ününe. Kasap ali danay, yatırı yere. Dana yatı, kasap çesey danay. Belüli dana açın cenek celi dünyaya nice ne demiş Hazreti Hızır insan dogay. Belüli dananın da hayati değışı. Atık insan cibi yaşay. İnsan cibi üli. Hayati değışı gayri çesılmey. Masal ceri biz ileri.

129. Hacılık³⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kasabada çok isla bi ayle yaşaymış. Bu aylede kari koca çok dürüst imişlar. Bi sene kurban bayramı yaklaştı. Koyşılardan bi adam azır olmuş haca citma. Bayramdan çok evvel çıkmış yola se o vakıt develerlen, beycirlerlen cideymişlar acılıga. Kurban bayramının ertesi cüni tavaf edeylar. Tavafa başlamanadan evvel bi kari dagıdı halva ondaçı insanlara. Bu adam cüri çi o halva dagıdan kari cendi koyşılari, seçey. Var imiş bi küçük makazi yanında. Çikari makazını em anlamasın kari kopari karının anterisinden bi parçe. Adam dey cendi cendisine:

- Kocasının aberi yok çi karısı celmiş hacılıga.

Koyşı adami dünay hacdan evine. Buluşı bu karının kocasilen, em dey:

- Koyşom senın aberın varmiydi çi karın cidecek haca?

Karının kocasi dey haci olan koyşosona:

- Yoook ne haca citmesi!

Haci koyşosi dey:

- Valla ben cürdüm karını hacılıkta. Dagıdidi halva. Büle benim yanında var idi makaz. Aldım makazlen Çestım anterisinden bi parçe, cetırdım sana cüsterma çi ondaydi. Karının kocasi ali o anterinin parçesini. Cidey evine dey karısına:

- Hanım ci to çiçekli anterini cüreyim üstünde.

Adamın karısı bilmey iç bi şi. Ne süleşmiş kocasi koyşosilen. Ciye anterisini celi kocasının yanına. Kocasi dey karısına:

- Çevır arkani.

³⁸ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

Kari çeviri arkasını. Ne cürsün kocası say anterisinden bi parçe çe-silmiş. Karısına düveri koyşosonon anlatıklarını. Kari da cüri çi anterisi çesik şaşırı, dey kocasına:

- Ben ep senin yanındaydım, bi yere citmedim. Ema demek çi bük sevap işlemişim çi ben acılığa citmedim ema ruhum citmiş.

Bi kaç cün sora adam buluşı koyşosilen, koyşosona dey:

- Evet o parçe ne çesmisin karımın anterisinin parçesi. Sen haca cittin ema kalbın payç dilimiş. Cetırdın o parçey bana bizim yu-vamızı dağıtma. Bak karımın kalbi payç imiş. Karım idi benim yanımda. Benim karımın ruhi senden pişin hacılığa citmiş. Sen kaybettin hacılığını. Benim karım payç kalbilen Allah tarafından haci olmayı kazanmış. Koyşom insan er vakıt lazım vicdanlı ol-son. A yok fesat kuysun, yuva bozson. Haci olma kolay dildir lazım cüzleni kapayasın çi cürmeyesın. Kulaklani kapayasın çi duymayasın. Agzını kapayasın çi her ne sülemeyesın.

Adam utanmış, koyşosona hak vermiş. Bilememiş nasıl kaçma ora-dan. Masal ceri, biz ileri.

130. Hacılığa Citmeden Haci olan Adam³⁹

Var imiş bi adam. İşlemiş senelerlen, kazanmış. Kazandığı parey-len evini ceçındırmış. Çolok çocogoni evlendirmiş. Gayri sıra cemiş citsın hacılığa. Paresini çenara çekmiş, hacılığa beklemiş vakıt celsin citma. Bi cün sokaktan ceçerçen bi çocuk cürmiş. Çocuk cübreleri ka-rıştırmış. Cübrede bulmuş bi ceberık tavuk. Almış o ceberık tavuğu ça-buk başlamış evine koşma. Adam da cürmiş çocogi çi almış ceberık ta-vuğu cübrede. Başlamış çocogon arkasına koşma bakma nereye cidey. Çocuk cidey cidey, celi bi eve ciri. Adam da o evin kapısını vurmış. Kapiyi çocogon anası açmış, kariya demiş:

- Az evvel bi çocuk cürdüm içeri cirdi. Cübrede bi ceberık tavuk aldi bu eve cetirdi.

Kari demiş:

- Benim en bük çocogomdor. Beş çocogom var, kocam üldi. Bizi çok fena brakti. Yok ne yeyam. Te çocogom yabi şi cetiri biz yeys.

Adamın çok fenasına cemiş, acımış. Oradan ayrılmış. Cidey ha-cılık için ayırdığı pareyi ali em cidey ali harç, kap kakak, çocuklara eş-iya em cütüri karının kapısına. Kari da, çocuklari da çok şenili. Adam ali ne ali ceri kalan pareyi da kariya veriii. Açın celi vakıt citma hacılığa adam adamın ayaktaşı soray:

- Hazırlandın mı? Kismet filan vakıt yola çıkacaz.

³⁹ Çazime (Leskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

Adam da demiş:

- Siz cidın se ben astayım çok. Sizinlen celemeyecem. Allah kismet etmemiş. İşalla obi sene.

Neysee celi vakıt cidılı hacılığa. Adamın ayaktaşı da cidey. Açın hacılıkta cidey akşam namazını kılma ne cürsün ayaktaşı da akşam namazını bunlarlen beraber kılı. Namazını bitiri çimseyle sülemeden kayboli. Adam dey cendi cendisine:

- Bana dedi astayım celemeym ema benden pişin celmiş namaz kılı.

Neyse hacılık bitey. Erçez evine develerilen düney. İçi üç ay çeçey. Adamın ayaktaşı da evine düney. Adam da cidey ayaktaşına oşceldın dema. Açın cidey ayaktaşilen buluşı. Ayaktaşı dey:

- Allayse düver ne sevap işledın çi hacılıkta benden ileri namaz kılıdın. Cürdüm cendi cüzlerimlen.

Adam da anlatırı, dey:

- Valla parem azır idi ema bi çocogi cübreden ceberık tavugi alırçen cürdüm. Arkasına cittım. Çocuk o tavugi evinde anasına em kardeşlarına cütürdi yesınlar. Çok acıdım. Komadım yesınlar o ceberık tavugi. Citim aldım hacılığa ayırdığım bütün paremi verdim onlara. Allah kismet ederse cideym hacılığa cene ciderım, demiş. Ayaktaşı demiş:

- Sen en bük sevabi yapmısın. Benden pişin haci olmsın. Onon için sen citmemısın ema ruhun citmiş, haci olmuş. Başından haci takıyasını çekmiş ayaktaşının başına atmış. Masal ceri, biz ileri.

131. Ocanın Cemaati⁴⁰

Bi kasabada var imiş angılı bi oca. Çok var imiş cemaati. Erçes cideymiş onda ders dinglema, danışma. Erçeze yardım edeymiş. Çimseyi zor durumda brakmaymış. Cel zaman cit zaman ocanın karısı çok astalanmış. Sağiltırmak için lazım imiş çok pare. Ocanın paresti yetmemiş. Düşünmüş taşınmış tek çaresi cemaatan pare toplamak imiş. Ocaya zor celmiş nasıl kızartacak yüzünü pare arama a bi tarafta karısı ülecek. Tek çaresi cemaatan pare aramak imiş. Bi cün da namazdan sora oca cemaatına seslenmiş, demiş çi:

- Eyy cemaati müslimin ben zor durumdayım! Hanımım çok asta. Sağiltırmak için benim parem yetmey. Sizin neka koparse cünlünüzden pare yardımı yaparseniz beni em anımımı kurtarırsınız, demiş.

⁴⁰ Ebrüler Bilurdagi (1971 -) Prizren.

Açın demiş büle cemaat saga sola yavaş yavaş dağılmış. O kaçmış bu kaçmış camida çimse kalmamış. Ocanın fenasına citmiş. Çok üzül-miş, camidan mazum çıkmış. Dertli dertli evine ciderçen kavenin ünün-den çeçeymiş. Kaveden bi saruş adam çıkaymış. Ocayi cürmiş. Ayak-lari saga sola ciderçen ocaya seslenmiş:

- Oooo oca nesın buka mazum?

Oca da adama demiş:

- Nasıl mazum olmayaym. Hanımım asta. Benim parem yetmey sa-gılırtma. Camidaçi cemaatımdan yardım istedim. Episi sesiz sada-sız camidan kaçtı. Ben üzölmeym çi karım asta, Allahın işi ema üzöldüm çi benim cemaatım üle çıktı. Çimse bişi demeden o bita-raf bu bi taraf cizlin kaçtilar. Ne insanlar var imiş onon için üzöl-düm.

Saruş adam dey ocaya:

- Oca bekle biraz alayse.
- Ciri kaveye bagırı:
- Eyyy Ocaya yardım lazım! Karısı asta, lazım sagılırtırsın. Çimin ne-ka var ise paresti çıkarsın. Ocaya yardım edam.

Masalardaçi erçez salmış elini cepine. Ceplende neka pare varimiş ise çıkarmışlar adama vermişlar. Adam almış o pareleri, çıkmış ocaya cütürmiş, vermiş.

- Al ocam bunlar sizin. Karınızın canını kurtarın. Yalnız allayse bizi da bu yoldan kurtarın. Sizin cemaatınıza katın. Biz da Allah yo-londa olam, demiş.

Oca cülmiş em demiş:

- Aman! Benim cemaatıma katılmanın. Onlar cibi olorsonoz. Onlar size katılsın.

132. Allah Kurtarsın⁴¹

Var imiş bi adam. O adam Allah'a çok inanimiş. Kılemiş, okimiş. Çimseye fenalık yapmaymış. Beş vakit namaz kılemiş. Agzında ep Al-lah var imiş. Cel zaman cit zaman adam bi cün çüpriden çeçerçen düşey suya, bagırı.

- Allahımmmm kurtaaarr beniii! Allahımmmm kurtaaarr beniii! Alla-hımmmm kurtaaarr beniii!

Allah ta cünderi birisini kurtarsın o adami. Adam duymış sadasını em koşmış kurtarma adami. Uzatmış bi tata parçesi.

- Tutul buraya, ben seni çekeym, demiş.

Adam elini uzatmamış. Cene piskasi cügün bi katına citmiş:

⁴¹ Ebrüler Bilurdagi (1971 -) Prizren.

- Allahımmmm kurtaaarr beniii! Allahımmmm kurtaaarr beniii! Allahımmmm kurtaaarr beniii!
Allah ta da bi adami karşısına atmış. Adam koşmuş yardım etma, kurtarma. Egilmiş çüpriden, demiş:
- Ver elni kurtarim seni.
Adam cene vermey elni. Allah'tan yardım istey. Cene bagiri:
- Allahımmmm kurtaaarr beniii! Allahımmmm kurtaaarr beniii! Allahımmmm kurtaaarr beniii!

Son da bi çe Allah dabırısını cünderi kurtarsın adami sudan. Celi da bi adam dey:

- Tutul tebu ipe ne salaym, kurtarim seni.
Adam cene istemey ipi tutma. Bekley Allah kurtarsın. İstemey insanlar kurtarsın. Tutmay ipi em bogooli sudaana. Cidey obi dünyaya. Açın çıkay Allahın karşısına sorgiya, dey:
- Allahım ben sana inandım. Kıldım, okodom, sana ep dova ettim. Yolondan çıkmadım. Ema biçe aradım sen kurtarasın beni, sen da kurtarmadın.
Allah ta dey:
- Eeee ne bekledın? Benm mi celecegidım seni sudan çıkarma. Üç dane adami yoladım sana, kurtarsın seni. Sen cendın istemedın. Ne bekledın ben mi sana cükyüzünden elimi uzatacağıdım. Kurtulman için adamları ben cünderdım. Sen istemedın.

133. Alışmıştır Alma⁴²

Var imiş bi papaz. O papaz biç ün binmiş bi vapore citma başka bi yere. Vapor çok kalabalık imiş. Neyse vapor ciderçen oli bi tersinelik, vapor bozoli. Başlay batma. İnsanlar suya düşey. Papaz da düşey. Bi adam cüri çi papaz bogolacak, aci. Uzadi elni, dey:

- Papaz efendi ver elni. Kurtarim seni.
Papaz elni vermey. Adam bikaç çe dey papaza ema papaz mazalla vermey elni em bogoli. Vapordaçi insanların çimi kurtuli çimi bogoli. Bi kaç cün sora papazın cenazesi var imiş. Adam da citmiş papazın karısına. Karısı avazlen ağlaymış papazı. Adam da yaklaşmış papazın karısının yanına, demiş:
- Valla ben aradım papaz efendiyi kurtarma. Kaç çe elimi uzattım. Papaz efendi ver elni dedim ema o elni vermedi.
Karısı avazlen ağlay dey adama:

⁴² Ayla Leskovci Grzybek (1974 -) Prizren.

- Yaaa senn yannglıış demiiisün papaz efendiyeee! Ya o alışmamış-tır vermaaaa. Alışmıştır almmaaa. Deyeydün papaz efendiii al elimiiii o alırdiii elinii em kurtulurdi!

134. Sonya Kızım⁴³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi adam. O adamın var imiş bi kızı. Kızının adiymiş Sonya. Karısı ülmiş. Adam da evlenmiş bi kari-len. O karının da var imiş bi kızı adiymiş Fatime. Adam almış kariyi kızilen cetirmiş evine. Beraber başlamışlar yaşama. Bu kızlar olmuşlar içi motra. Bu baba çok seveymiş Sonya kızını. Evlerinin avlilariymiş çok büyükk. Ne vakit akşam celimş işten. Ep sokak kapsından bagıri-miş:

- Sonya kızınımmmm. Sonyaaaaa kızıınımmmm.

Bu kız dey:

- Lepeee babaaamm

O cene bagırimiş:

- Sonya kızınımmmm. Sonyaaaaa kızıınımmmm.

Kız cene bagırimiş:

- Lepeee babaaamm, Lepeee babaaamm

Ep çıkaymış karşılaymış babasını. Bu ügi ana başlamış kıskanma. Niçin ep Sonya'yi çağırımış, ep Sonya'yi. Durumları iyiymiş. Evle-rinde var imiş izmetçileri da. İzetçiler taraymış kızların saçlarını. Ügi ana da izmetçilerinden birisine demiş:

Sonya'nın saçları tararçen ver bi kaynanık yumurta yutsun. Yuti mi yumurtayı süleyemez, çi gayri sadasını duymayaym.

Neyse izmetçi ali taray saçları veri yumurtay ema cene kızı acı çok sevey Sonya'yi. Veremey yutsun yumurtayı. Neyse yarın cene tekrar baba akşam celi avli kapsından cene bagırı:

- Sooonnyaaa kızıınımmmm, Sooonnyaaa kızıınımmmm

Bu dey:

- Lepe baabaamm, lepee babaaam...

Aaaavv bu ügi ana deliri. Anlay çi izmetçi yumurtayı vermemiş. Cene dey izmetçiye, emredi, dey:

- Verırsın yumurtayı yarın em beklersın yanında yutsun. Senin ya-nında, bütün yumurtayı.

Neyse izmetçi da ne yapsın kaynatmış yumurtayı. Tararçen saç-ları dey Sonya'ya:

- Al tebu yumurtayı em yut.

⁴³ Belkis Gota (1956 -) Prizren. / Annesi Nebiye hanımdan (1933 – 2021) dinle-miştir.

Bu da yutay, em yumurta kali bogazında. Ali sülema kluç kluç kluç süleyemey. Baba cene akşam düney işinden. Cene kapidan bagırı:

- Soonyaa kuuuuuummm, Sooonnyaaaa kuuuuuummm

Bu ali sülema:

- Kluç, kluç, kluç...

Babasi cene çağırı:

- Soonyaa kuuuuuummm, Sooonnyaaaa kuuuuuummm

Bu cene:

- Kluç, kluç, kluç...

Süleyemey, nerde sülesin. Neyse sora bu ügi ananın kızı Fatime çok seveymiş Sonya'yi çokook. Bu üg, ana yaptıri Sonya'ya bi şamdan, dey izmetçiye:

- Yarın neka yoktor evde kocam atın Sonya'yi bu şamdana em şamdani atın dereye. Atın ema bakın çimse cürmesin.

Neyse bunlar da ne yapsınlar. Citmişlar yapmışlar bi cüzel şamdan. Şamdanın içine ataylar Sonya'yi. Kapaylar şamdani. Açın kapaylar şamdani şamdanın içinde Fatime. Fatime dey:

- Korkma, korkma Sonya beniyım bunda.

Fatime dumiş ne sülemiş anasi izmetçilerlen. Akşamdan yapmış bi pogaça em almiş bi testi su. Kuymış şamdanın içine. Cendisi da cirmiş. İzmetçiler almişlar şamdani çimse cürmeden citmişlar atmişlar dereye. Sonya da bagıramamış se çıkmaymış sadasiii. Açın ataylar dereye çevrililar düneylar evine. Ügi ana şenilmiş çi Sonya'dan kurtulmiiş. Oradan ceçeymiş bi kralın cocogi, bi prens. Prens cürmiş deredeçi şamdani. Çabuk çıkartmış şamdani dereden. İzmetçileri almiş şamdani prensın sarayına cütürmüş. Ne vakıt açmışlar şamdani ne cürsünlar bu Sonya dünya cüzeli. Prens aşık olmuş bu Sonya'ya. Em evlenmiiş. Kırk cün kırk cece düğün yapmışlar. Prens atık en isla şileri yapmışlar. Ema Sonya sülemey. Prensın anasi em babasi krallen kraliçe deylar prence:

- Karın sülemey. Lazım seni evlendıram içinci bi kari alam.

O vakıt çocuklar mecburimış analani em babalani dinglema. Ehhh prence da bulmuşlar başka bi kız içinci çe evlendırmaa. Episi azırlani sarayda düğüne. Cideceklar alma celinii. Fatime da ep Sonya'nın yanındaymış. Almiş Sonya'yi azırllaamaa, citma alma celinii. Fatime cidırı Sonya'yi ali tarama Sonyanın saçlani. Tararçen saçlani Sonya'nın sıkleti kocasi evleni. Başka kari cetireceklar kocasına. Sıkletten durmay rat, Fatime dey:

- Sonya dur rat se tarayamaym saçlarını! Dur bayagi!

O cenegise oynay sıkletten. Yerinde duramay. Fatime da kızgınlıktan vuri Sonya'nın başına bi yumruk, kızgınlıktan. Açın vuri Fatime Sonya'nın başına yumruklen yumurta Sonya'nın ağzından çıkay, em Sonya süley sora. Avvvvv pek şenililar içisii, Fatime dey:

- Bak! Dey, sen iç şindi sülema.

A bu celini ne alacaklar çok imiş bizde ne derlar soysoz. Soysoz bi ailenin kızıymış. Cendisi da soysoz imiş. Fatime da demiş Sonya'ya bak sen iç sülema. Ol korse çi sülemeysin cene. Ta çi alırsız celini cetırırız eve. Sonya'yi cidirmişlar en isla altından cübbesini. Cümlekleri ep altından sırmadan işli. Dügünde ep kazanlarlen yemek kaynatırmışlar. Fatime da bileymiş çi bu celin ne çececek çi çok soysoz imiş, demiş Sonya'ya:

- Bak celini eve cetırinceze kadar sen sülema. Açın alırsız yema ekmek sen cübenlen alırsın kazanın kubuna dokonma, dey. O celin dayanamaz süler. Erçez cürsün nedir.

Neyse bu dinley. Cideylar sataylen celini alma. Celini alılar, cetırılar eve. Onda düğün baçede, kalabalık. Bütün çüylerin insanlari onda. Neyse bi ara sora kaynayan kazani bu ali cübbesinin ucilen kazanın kubuna dokonma. Üteden celin atılı dey:

- Aaavvvvv cürmişim cürmişim büle insan cürmemişim. Altın cübbesilen siya kazanın kubuna dokonson. Altın cübbesini karartırsın. Ne vakıt Sonya dey:
- Cürmişim cürmişim büle celin cürmemişim. Ben yedi senedir iç sülemedim. A sen da yini enız bi cünlük celin süledin.

Ne vakıt bunlar duyaylar çi Sonya süley. Episi bütün halk başlay bi ağızdan dema.

- Sonya süley, Sonya süley, Sonya süle, Sonya süley...

Em te büle Sonya'da patlamaktan sülemiş. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık.

135. Şamdan Cüzeli⁴⁴

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi cenç kız. Annesi ülmiş. Kız babasilen kalmış. Babası evlenmiş. Cetırmış eve bi ügi ana. Ügi ana ügi ana cibi bi türlü bu kızı istememiş. Ep ataymış kızı dışarda mutfakta ne yapaymışlar yemek oralani payçlasın. Kız ep imiş çül içinde. Üsti başi simsiya. İla kızın babasına deymiş:

- Buni atacan. Buni atacan.

Kızın babası da karar vermişkızını atma. Kızın babasının durumu cene çok islaymış. Kızına yapmış bi şamdan. O şamdan imiş altından cüzel taşlarlen işli. Çok cüzel bi şamdan imiş. Şamdanda bi delik var imiş. Kızını o cüzel şamdanın içine atmış. Şamdani da atay dereyeee.

⁴⁴ Belkis Gota (1956 -) Prizren. / Annesi Nebiye hanımdan (1933 – 2021) dinlemiştir.

Kızı o şamdanın içinde, cüya kızına isla bi şi yapay. Şamdani kızın babası dereye atay ema şamdan çıkay suyun üstüne. O çüye yakın imiş prensin sarayiii. Prens ta çıkmış atilen cezma oralarını. Er saba çıkaymış atilen cezma dere çenarında em atına su içirmiş. Atına su verirçen ne baksın ilerde bi şamdan. Çağırı etrafındaçı yardımcilani epısını, dey:

- Celin, alın tebu şamdani çıkarın.sudan se şamdan çok cüz el.
- Şamdan oka cüz el çi prens şamdana aşık oli. Yardımcilana dey:
- Alın bu şamdani koyon benim odama.

Neyse alılar yardımcilari o işli şamdani kuyaylar, koylar prensin yatak odasında. Prens bütün cün atilen cezey ancak akşam celi. Akşam ne vakit celmiş izmetçileri siniyle hazır yemek cetirimişlar. Kız da şamdandaçı delikten bakatmış dışarısını. İzmetçiler aöın koylar yemekleri kız o delikten cüri. Prens yorgon dogri tutay uyuki. Bu aç, açın uyi prens kız delikten cüri, şamdani açay, dışari çıkay. Yey biraz cenek kaçay içeri şamdana. Saba kovkay prens dey:

- Allah allah yedıgımı iç atırlamaym zay çok yorgon idim.

Prens tekrar azırlanı atını ali çıkay dolaşma. Cene dolaşı atilen. Tekrar akşam oli sarayına düney. İzmetçileri tekrar ne azırlamışlar o yemekleri sinilen cetirilar prensin sobasına. Sofra kuraylar. Prens cene oka yorgon cene yemeden iç bi şi kalmış, uyumış. Şamdan cüzeli cene bakay şamdanın o deliginden. Cüri çi prens uyi bu çabuk açay şamdani. Çıkay yey yemekleri, doay. Cene çabuk çabuk kaçay, ciri şamdanın içine. Bi cece, da bi cece, bi cece da bi cece prens ta dey:

- Olamaz kaç cece ben yemekleri yemeym ema yemekler yenili. Şübeleni dey acaba var mi bu şamdanda biri çi cizlin çıkay em yey. Neyse ali biraz çesey parmagını, dey:
- Agridan uyuyamam kalırım oyanık. Yemeklere da dokonmaya cam. Bakaym çim yeyecek?

Prens beklerçen cene uyi. Kız cene cüri çi prensi ali uyuki. Cene çıkay yey yemekleri çabuk çabuk em kaçay. Ema kaçarçen şamdanın kapagını kaparçen şamdanın ucunda kali anterisinin bi uci. Prensın açın çıkay uyukusi ne cürsün şamdanın çüşesinde kızın anterisinin parçesi. Prens anlay çi şamdanda var birisi. Cene yarındasi cün prens celi cezmetken em yapay korse çi çok yorulmuş. Em kapay cüzlerini oli korse çi uyiii ema uyumay. Bekley bu kıza ne vakit çıkacak şamdandan dışari çi yakalasın. Bi vakit bu şamdan cüzeli sanay çi prens uyumış em çıkay şamdandan dışari yema yemekleriiii. Yerçen yemekleri prens yakalay bu kıza. Açın yakalay kızın üstü başı er tarafi safi siya. Ep ne işlemiş o çüllerlen o şilerlen ne payçlamış mutfagi. Prens ta dey izmetçilerine:

- Alın buni kuyun hamama, yikanın, payçlanın.

İzmetçiler da ali bu şamdan cüzelini. Yıkaylar, payçlaylar, cidırılar ema cidırılar ep cüz el şileri. Em çıkarılar prensin huzuruna. Prens ne

baksın bu kız dünya cüzeli. Prens ta bu kızı cüri cürmey aşık oli, em evleeni. Kırk cün, kırk cece düğün yapmışlar. Düğüne beni da çağır-dılar. Ben da citim. Yedim, içtim. Sora dedim verimisiniz biraz baklava cütürim çocuklarıma. Neyse onlar verdılar bana o baklavalari, ben cetir-im. Celırçen Tabana da guskalar yapaylar vak vak vak ben zanedim deylar brak brak brak em ben da bragaym baklavalari em baklava yok. Biz da çok üzülürdük çi baklavalari yeyemezdık çi bizim baklavalari guskalar yemiş. Se o vakıt buka zencinlık yok imiştir nice şindi. Ehh masal ceri biz ileri.

136. Kurtlen Keçi⁴⁵

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi keçiiii o keçinin yedi dane yavrusi var imiiış. Bi cün aç olmış keçiler, analana demişlar:

- Anne anne cit al yabişi bize. Cit al yabişi bize.

Anne keçi dey:

- Yaa çıkamam şimdi se celebiler sizi kurt alma.

Yavrilar demiş:

- Celırse da biz kapiyi açmasık.

Keçi anne da acımiş yavriları aç kalmasın açmiş kapıda bi delik. Yavrilara demiş:

- Bak ben celdim mi ayagımı bu delikten içeri kuyarım. Cürürseniz çi beyaz o vakıt beniym. Eger ise ayak kara kurttur, açmanın ka-piyi. Anladınız mi? Ben cideym yabi şi bulma size cetırma.

Yavriları dey:

- Açmasık açmasık salt sen cit al.

Keçi anne da ali bi sepet eline em çıkay. Ütede karşıda o kurt ep bekley. Cüri çi anne keçi çıkay evden, cidey. Neka uzaklani evden anne keçi, kurt ta çabuk çabuk eve cidey. Tak tak tak tak kapiyi vuri. Yavrilar dey:

- Çimdır o?

Kurt dey:

- Ben anneniz.

Yavrilar cüri çi bunun sadasi kalın. Anneleri dil, deylar:

- Yoook sen dilsın bizim annemiz. Senin sadan kalın. Bizim anne-mızın dildir büle sadasi.

Kurt ta yok ne yapsın ceri düney. Celi bi vakıt sora cene. Vuri ka-piyi tak tak tak. Bunlar cene deylar:

- Çimdır ooo?

⁴⁵ Birsen Gota (1954 -) Prizren. / Annesi Nebiye hanımdan (1933 – 2021) dinlemiştir.

Kurt yapay sadasını ince. İnce sadaylen dey:

- Ben iyim anneniz.

Yavrılar inanmay, deylar:

- Kuy bi çe ayagını o delikten bakam.
Açın kurt kuyay ayagını delikten ayagi kara.
- Aaaaavvv sen cene dilsın bizim annemiz. Annemizin ayagıdır beyaz, senin ayagın kara, dey yavrılar.

Kurt ta cideyyy cene, taksirat. Cidey bi degirmene, kuyay ayagını unlara. Cenek çevrılı o ayagını ne batırmış unlara tutay, unlar dükülmesin. Aksaya aksaya cene cidey keçinin evine. Kapiyi vuri tak tak tak. Em ince seslen cene dey:

- Ben anneniz, açın kapiyi.

Yavri keçiler inanmay, deylar:

- Kuy ayagını delikten bakam say mi sen bizim annemiz.
Kurt ta unli ayagını kuyay delikten içeri, yavrılar şenlik.
- Aavv annemiz celdi, annemiz celdi.

Şenlilar, açaylar kapiyi. Açın açaylar kapiyi ne cürsünlar kurt. Kurt bunlara hücum episini yey birer birer. Bi yavri keçi saklani büyük saatin arkasına. Kurt buni cürmey. Bitevi yavrıları birer birer yey, doyay. Yüreği şişmiş, cücbelaylen yüri. Çıkay avlida bi yerde yati em uyi. Açın celi anneleri aaaaavvvv açık kapi. Başlay aglama avazlen:

- Aaaaavvv yavrılarım cittmiişş, yaaavrılarım cittmiişş...

O bi tene ne saklanmış saatin arkasından çıkay, dey:

- Anne anne anne kurt aldı episini yedi.

Keçi anne yavrisına soray:

- Anegadır şindi?

Yavri dey:

- Dur cidam bakam nerededir.

Cideylar kurti bakma. Açın bulılar kurt yatmış uyi. Anne keçi da ali makazını em çesey yüregini kurtun. Çıkari bitevi yavrilani, yavrilana dey:

- Koşon epınız taş toplanın, cetırın. Kurtun yüregini taş doldoram.

Yavrıları dagılı er bi tarafa. Çabuk taş toplaylar annelene cetırılar. Anneleri kurtun yüregini o taşlarlen doldori em dikey kurtun yüregini. Bi vakıt oyani kurt, dey:

- Uuuuuu ne uyumişım, yanmışım suyaaa.

Kovkay, cidey onda bunar var imiş. O ali bunara egili su içma. O ağır taşlar em batay bunara. Kurt üli, bunlar şenlilar em şenlikten başlaylar atılma oynama haykırma.

- Kurtulduk, kurtulduk, kurtulduk...

Masal ceri biz ileri.

137. Serçe⁴⁶

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi serçeee. O serçe bi cün çıkay cezmaaa. Yüri yüri yüri av ciri bit içen ayagina. Bi furunun yanındaymiş. Ciri furuna dey furunciya:

- Furunci aco, furunci aco cirdi bit içen ayağıma, çıkarırmısın?
Furunci da dey:
- Tamam tamam, cel beri çıkarım.
Furunci çıkari tiçeni em koy çenarda. Serçe dey:
- Olormi bu tiçeni ben koym sana? Cideym var bi işım, cezeym, celırım alma.
Furunci da dey:
- Tamam, cit.
Bu serçe cidey, dolaşı dolaşı celi bi vakıt, dey furunciya:
- Olor mi to tiçenimi?
Furunci dey:
- Aaaa ben furuna kuuuyduum. Ekmek pişirdım o tiçenlen, tiçeni yaktım.
Serçe başlay:
- Ya tiçeni ya somoni, ya tiçeni ya somonii, ya tiçeni ya somoni...
O da çıkari veri bi somon. O da ali somoni cidey. Yüri yüri cene yoroli serçe. Açın cüri bi koca kari bi kapıda, dey:
- Nane, nane olormi te bu somoni koym sende? Se var bi işım.
Nane da dey:
- Tamam, ko avlıda to taşın üstüne. Celırsın alma.
Serçe da koy avlıdaçı taşın üstüne somononi em cidey. Cenek cidey dolaşı dolaşı, bi vakıt celi alma somononi. Vuri kapiyi çıkay nane, dey naneye:
- To somonomi celdım alma.
Nane dey:
- Avvv yemiş tavuklar senın somononi, hayt taksirat.
Serçe dey:
- Ben ararım somonomi. Ya somoni ya tavugi, ya somoni ya tavugi, ya somoni ya tavugii...
O da çıkari veri bi tavuk. Serçe da ali bi tavuk. Bağlay tavugun ayagina bi ip em tosoy çekey tavugi. Yüri yüri, çekey tosoy iplen tavugi arkasına. Yürürçen cene yoroli, cidey bi eve vuri kapiyi tak tak tak, dey:
- Olormi koym tebu tavugi sizde? Celırım alma.
Deylar:

⁴⁶ Birsen Gota (1954 -) Prizren. / Annesi Nebiye hanımdan (1933 – 2021) dinlemiştir.

- Tamam, olur olur.kuy tonda ahıra.
Ahırda cene var imiş başka hayvanlar, koyonlar, inekler... Bu da koy ahırda tavuguni cene cidey dolaşı, cene celi bi vakıt. Vuri kapiyi tak tak tak, dey:
- Celdım to tavugumi alma.
Deylar:
- Te dur bakam.
Açın ne baksınlar aaaavv üçüz ezdirmiş tavugi. Deylar serçeye:
- Tavuguni üçüz ezdirmiş, tepelemiş.
Serçe dey:
- Avvvv! Ya üçüzi ya tavugi, ya üçüzi ya tavugi, ya üçüzi ya tavu-
gi...
- Bunlar da atamaylar başa, bağlaylar bi ip üçüze em verilar serçeye. Serçe da ali üçüzi ipinden, cidey cidey cene yoroli. Cene bi bük kapılar cüri. Cidey o bük kapılara vuri tak tak tak. Açay kapilari bi bük adam, dey:
- Ne var?
Serçe dey:
- Olormi tebu üçüzümi koym sizde celırım alma. Var bi işim cideym işimi bitırma, celırım.
Bunlar da alılar kuyaylar üçüzi avliya. O bük avlilar, bağlaylar bi yere üçüzi. Serçe cidey cene dolaşı dolaşı celmey üç cün. Bi vakıt celi, tak tak tak kapiyi vuri. Adam çıkay kapiya, adama dey:
- Celdım alma to üçüzümi.
Adam dey:
- Aaaa biz çestık üçüzi, aldık celin. Yaptık yemekleri ononlen.
Serçe dey:
- Aaaaavvv! Ya celini ya üçüzi, ya celini ya üçüzi, ya celini ya üçü-
zi...
- Atamaylar başa serçey. Verilar celiiniiii. Serçe da ali celini em ci-
dey. Em ali bu celinlen yüri yüri, yürürçen açın duyay bi kaval çalay dagda, dey:
- Aaaa cideym bakaym çim çalay dagda kaval.
Cidey celinlen yokari, daga. Cüri çobani, çobana dey:
- Olormi veresın bana to kavali, ben verim celini sana?
Celin imiş put cüzel. Şenli çoban, ali celini veri kavali. Bu da ali kavali. Biney bi agaca başlay kavali çalma em aykırma:

*Verdım tiçeni, aldım somoni
Verdım somoni, aldım tavugi
Verdım tavugi, aldım üçüzi
Verdım üçüzi, aldım celini*

*Verdim celini, aldım kavalı
Tüüütüürüüü tüüüüüttt
Tüttüüürüüüü tüüüüüttt*

138. Al Başlıklı Kız⁴⁷

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi al başlıklı kız. Bi cün annesi dey:

- Kızım cütürürmısın anaannene yabişiler yesın.

Al başlıklı kız dey:

- Tamam anne cütürürüm.

Veri bi sepet. O sepeti doldori pogaça, ayran, alma, armut, müve yabi şiler. Em doldori ürtey bi bezlen em veri kızın eline sepeti dey kızına:

- Ayt kızım şindi cit. Ciderçen ep sag taraflen cidesın. Sol taraflen citmeyesın se sol tarafta var kurt. Em başka yollen da citmeyesın kurt çıkmasın.

Al başlıklı kız da dey:

- Tamaaam.

Em çıkay yola. Yüri yüri yüri açın celi bi yolda cüri bi cüzel çiçekler. Hayt dey koparım biraz anaanneme çiçek ta cütürim. Çiçekleri koparıçen şaşırı yoli em yüri obi yollen sol taraflen. Em te kurt çıkay karşınaaa.

- Aaaa dey! Al başlıklı kız nereye cideysın?

Al başlıklı kız dey:

- Cideym anaanneme.

Kurt soray:

- Nerededir anaannenın evi?

O da elilen cüsteri hangi taraf. Kurt ta dey:

- Haaaaa tamam! Benım var başka bi işlerım cideym bi yere.

Em kurt cidey kızdan uzaklaşi. Bu da yüri yüri bi vakıt buli anaannesının evini. Cidey açın açay anaannesının kapısını açın cüri anaannesini krevetteee. Bi bük baş bi bük cüzler, cüzlükler. Meger kurt celmiş da evel Al başlıklı kızdan em yutay anaannesini em ciri yatagina.

Al başlıklı kız da dey:

- Anaanne, anaanne neymiş senın büüük cüüüzleerınnnn.

Kurt dey:

- Seni daysla cürmek içınnn.

Al başlıklı kız dey cene:

⁴⁷ Birsen Gota (1954 -) Prizren. /Birsen Gota annesi Nebiye hanımdan (1933 – 2021) masalı dinlemiş/.

- Anaanne neymiş büüük senının elleeerınnn.

Kurt dey:

- Seeniii tutmak iiiçınnnn.

Al başlıklı kız cene dey:

- Ooooo anaanne neymiş senın bük agzınnn.

Kurt dey:

- Seeniii yuuutmaakkkk içınnnn.

Hammm Al başlıklı kızı yutay. Em çıkay dışarda. Çekey anaanne-sının eşiyalani. Em başından başlığını em yatı dışarda. Çok yemiş ya gayri yürüyemey. Uzani yerde, üteden celi bi avci ep açın cideymiş av-lama bakaymış naneyi. Dur demiş cene bakaym naneyi biçet ne yapay. Açın bakay naneyi sobasında yok. Çıkay dışarıya ne baksın kurt, yüregi büyümiış.

- Aaaaavvvv dey bu yutmuş naney!

Ali bıçagilen çesey kurtun yüregini em çıkay naneylen Al başlıklı kız. Avv şenililer oynaylar şenlik. Avci dey:

- Dur ben taş toplaym kurtun yüregini doldorim.

Avci taş toplay. Kurtun yüregini doldori. Nane dikey kurtun yü-regini. Kurt ta yanay suya. Cidey onda bunarda içma su. Açın eğili taş-lar ağır çekey kurti. Kurt ta batay bunara. Em kali bunarda, çıkamay. Masal ceri biz ileri.

139. Ağaça Yanan İlan⁴⁸

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi çobanın biri. Çoban bi cün dagda yanan bi ağaç cürmiş. Sündürmek için ağacın yanına yaklaşmış. Açın ağaca yaklaşmış ne cürsün ağacın dalında bi ilan ha yandı ha ya-nacak. Sesler çıkarı cııızzz cııızzz. Çoban da esasını uzatmış. İlan da asaya sürünerek sarılmış. Daldan asaya, asadan çobanın kolona, kolon-da da çobanın bogazına sarılmış.

- Seni isireceemmm, demiş.

Çoban demiş:

- Nasıl olur ben senin hayatını kurtardım. Sen beni öldürme araysın. Olmaz büle! Bi anlaşma yapam. Bulam birisini da baksın bizim devamızı çözsün.

Dagda çimse yok. Yokarda bi su akaymış. Karar vermişlar suya sorma. Suya yaklaşmışlar, olan biteni anlatmışlar. Su da demiş:

- İnsan ogli namçordor. Beni içma suyi cibi kullanırlar. Yikanırlar, payçlanırlar cene bana pıslıkleni dükerlar.

Çoban karşıda bi üçüz cürmiş, ilana:

⁴⁸ Dr. Hülkiye Dalduş (1951 -) Prizren. / Babası Çamil

- Üçüz kardaşa soram, demiş.
Üçüz kardaşa da meseleyi anlatmışlar. Üçüz cevap vermiş:
- Ben tarlayı sürdüm. Bütün ağırlıkları ben taşıdım. Arabayı çektim. Şindi gayri yaşlandım. Yaşlandığım için da çesecekler.
Çoban dağın obi tarafında bi tilçi cürmiş. İlane demiş:
- Cel tilçiye bizim meseleyi anlatam. Ona da soram, düşüncesini alam.
İlan da:
- Tamam, demiş.
Tilçiye yaklaşmışlar, olan biteni anlatmışlar. Çoban tilçiye anlatmış ilanı çi agaça yanmaktan kurtarmış. İlan da çobanı aramış ısırma. Tilçiye sormuş:
- Şindi bu adaletli mi tilçi kardaş?
Tilçi kurnaz, ilana:
- Sen adamın bogazını çok sıkımsın. Bak adam süleyemey, en aşaya, demiş. Se olan biteni duyamaym.
İlan çobanın bogazını cevşetmiş. Yavaşşş yavaşşş yere enmişşş. Tilçi çobana cüzlen asanlen ilanı üldürmesini işaret etmiş. Çoban da yerdeçi ilanı asasilen ezmiş. İlanı üldürmiişş. Çoban çok şenilmiş, tilçiye:
- Bu cece bizde cel. Benim tavuklarım var. Sana bi ziyafet vereyim se sen benim canımı kurtardın, demiş.
Tilçi akşam karanlıgilen çobanın evine citmiş. İsla bi ziyafette tavukları yemiişş. Tam ratlanmış çobanın karısı içeri cirmiiş. Kocasının kulagina demiş:
- Tilçinin çürki çok cüzel imiş. Tilçiyi üldür, bana bi çürk yaparız postondan.
Çoban karısını dinlemiiş. Tilçiyi karar vermiş üldürma. Tilçi açın anlamış çi çoban üldürecek, çobana demiş:
- Ben son süzümi süleyem em sora beni tepelersin. Adem ogli hilebazdır. Herçezi cendısından sakın!
Em çoban tilçinin postoni almak için tilçiyi üldürmüş. Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık bize sağlık.

140. Altın Saçlı, Sırma Dişli Kız⁴⁹

Ne var imiş, ne yog imiş. Çok eşçi zamanlarda var imiş bi kari em kocası, fakir imişler. İç olmamış çocukları. Kari koca isla ceçirimiş ema canları sıkılımış. Kari ep kocasından cizlin, ağlarçen Allah'a dova edeymiş. Allah'tan isteymiş bi kızı olson. Saçları altın cibi sari, cüzleri

⁴⁹ Çazime (Laskovçalı) Leskovci (1948 -) Prizren.

mavi, dişlei da inci cibi olson, cüz el olson. Bi cece da rüyasında bi yaşlı kariyi cürmiş. O yaşlı kari demiş:

- Çok yakında bi kızın olacak. Saçları altın cibi sari, cüzleri deyniz cibi mavi, dişleri inci cibi parlak em beyaz. Çok cüz el bi kızın olacak. Ema kızını cadıdan koroyacan, demiş.

Bu süzleri demiş em kaybolmuş. Kari da emen oyanmış. Açın oyanmış uyukusundan içkire içkire aklamiişşş. Cel zaman cit zaman kısa bi vakit için karının say oli bi kıziiii. Kızı büyü, çok cüz el bi kız oli. Anasilen babasilen yaşay. Zaman ceçey. Kız büyü, anasilen babasi yaşlani. Kız da bi cün dagda cidey odon toplama evine cütürma. Onda cenegise cadinin eviymiş. Kız odon toparçen evine cütürma cadı kızı cürmiş. Kızın cüzellğine kıskanmış. Kıza üç çe üfürmüş em kızı çirkinleştirmiş. Kız odonları toplamış evine cütürmüş. Açın cürmiş anası kızını çok üzölmiş. ruyası aklına celmiş. Ema gayri yog imiş ne yapsın. Kızı açın cürmiş cendisini aynada cünlerlen aqlamış, dişariya çıkmamış. Yaşlı anası em babası cideymiş toplama odon, em alma su cetırma eve. Cel zaman cit zaman kızın anası astalani. Kız aci anasını em babasını dey anasına:

- Ana bu cun ben cidecem alma odon dagda toplama. Su da alırım cetırırım. Sen çıkma. Baba da çıkmasın seni baksın.

Anası cene istemey çıksın cadı cürmesin. Kızını tepelemesin. Kız anasına yalvari, dey:

- Araym çıkma çok tasalandım. Kuşlarlen aykırırım, ayvanlarlen mabet yaparım.

Anası da ne desa, anlatamay. Kızına izin veri çıksın, dey:

- Evden uzaklaşma! Çabuk topla odon, al su em cel.

Kız da dey anasına:

- Tamam eglenmem, celırım çabuk.

Kız da daga cidey. Komiş testileni su dolson. Odon toplamış. Kuşlarlen şarki sülemiş, hayvanlarlen dertleşmiş. Yorolmuş, demiş uzanım tebu ağacın cülcesinde biraz istirahat edeym sora eve ciderım. Yatmış ağacın altında em uyumuş. Oradan ceçeymiş bi şezade. Açın cürü bu kızı çok cüz el. Meger kız açın uyumuş cüzellği ceri celimiş. Açın oyanmış çirkinleşmiş. Cadının siiri üleymiş. Neyse şezade ceçerçen kızı cürü yaklaşı yanına ne baksın kız put cüz el. Şezade aşık oli bu kıza. Kız uyurçen kızı üpey. Açın üpey kızı siir bozoli. Kız eşçi halına dünay. Kıza soray:

- Ne işın var dagda? Çımın çimsen var mı?

Kız da dey:

- Bi anam, bi babam var. Küçük bi evım em mutli bi yuvam var.

Şezade kızı pek begeni. Kızlen evleni kırk cün kırk cece düğün ya-
pay. Cadiyi da yakalay. Sarayının podrumunda kapay. Zincirlerlen bağ-
lay. Cadi kıskançlığından üdi patlay em üli. Altın saçlı kız da cadıdan
kurtuli. Ali sarayına anasınlen babasını da birlikte ülincezeyden mutli
yaşaylar. Masal taşta, biz başta. Masal eşege, biz düşege.

141. Alanın Adi Büyüktür⁵⁰

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kasabada çok cüzel bi kari.
Kari evliymiş. Kari için bütün kasaba süleymiş çi çok cüzel imiş. Ada-
mın varıymış bi ayaktaşı. Adamlen çok yakın imiş. Duymış çi ayaktaşı-
nın karısı çok cüzel imiş. Ep araymış ayaktaşının karısını cürma ema
cüremeymiş. Kari evden dışari çıkmaymış. Bi cün da ayaktaşı isteyçen
adam ayaktaşının evine citmiş. Kapiyi vurmuş, vurmuş. Kapiya adamın
karısı çıkmış.

- Çim o? demiş.

Kapiyi açmamış. Kapinin arkasından sormuş. Adam şenilmiş çi
ayaktaşının karısı çıkmış kapiya, demiş:

- Ben iyim filan filani. Celdim bakma kocan evde mi dır?

- Yok evde dildir, düşçandadır, demiş kari.

Adam er cün cidey ayaktaşı isteyçen ayaktaşının evine. Vuri kapiyi
bakay açacak mi karısı kapiyi çi cürsün ayaktaşının karısını. Kari da ep
kapinin arkasından süleymiş, iç kapiyi açmaymış. Bi cün da cene saba
erçen cidey ayaktaşının evine em vuri odondan kapiyi. Dey cendi cen-
disine belçi kari bu çe açar kapiyi, çürürüm yüzünü. Kari cene kapiya
çikay, soray:

- Çim o?

Adam cene dey:

- Ben iyim filan filani. Celdim bakma kocan evde mi dır?

- Yok evde dildir, iştedir. Lazım mi yabi şi? Demiş kari.

- Ya aradım kocanlen süleşma. Düçan çok uzak cidemeym. Belçi
evde tutururum dedim.

- Varidi bi şi süleyeym.

Kari dey cene kapi arkasından:

- Yok evde dildir, düşçandadır.

Adam da kariya dey:

- Olormi açasın kapiyi bi çe neka cürim yüzünü?

Kari kızmış, adama dünmiş demiş:

- Ben evliyim. Çolok çocuk anasıyım. Ne var sen benim yüzümü cü-
resin. Cit cendi işine bak.

⁵⁰ Leskovci – Leskovçalı, Çazime. (1948 -). Prizren.

Kari adami kovay kapidan citsin. Adam kapidan çekilmey, kariya demiş:

- Alanın adi için madam yüzünü cüstermeysin bare parmagını kapının boşlogondan cüster.

Kari da alanın adi için kapinin deliginden çıkarmış parmagını. Adam karinin parmagını cürmiş em citmiş. Kari alanın adi için parmagını cüstermiş ema cünaya cirmiş. Akşam açın celi kocasi eve kari yalan sülema istemeymiş, kocasına düvermiş. Ema demiş çi alan adi bende büyüktür. Alanın adi için parmagımı cüsterdım. Kocasi çok kızmış. Demiş ben seni yarın kadiya cütürürüm. Kadi seni derse afedim ben da afedirim.

Yarındasi cün adam almiş karısını citmiş kadiya. Kadiya er bi şiyi anlatırmışlar. Kadi da demiş:

- Madam parmagını cüstermisin avkun erçegine lazım cezalanasın. Kari kadiya yalvarmış.
- Ben bi şi yapmadım. Kocami çocuklami utandırmadım. Kocamın ayaktaşı alanın adi için parmagını cüster dedi. Bende alanın adi bütktür. Açın dedi alanın adi için bende parmagımı kapının deligin-den cüsterdım. Kocama da düverdım, yalan sülemedım, demiş. Kadiya yalvarmış.

Kadi da demiş:

- Tamam cezalisın. Avkun erçegine parmagını cüstermisin. Kızgın furuna cirecen. Cünani payçlamak için cenem ateşinde yanacan. Yarın saba celın furun da ben beklerim.

Kari kocasilen eve dünmiş. Bütün cece uyumamış. Çocuklani acı-mış. Saba olmuş kari yıkanmış payçlanmış. Namazını kılmış. Kocasilen beraber kadinın beklediği furuna citmiş. Kadi furuni isla ısıtmış. Açın celmiş kari kocasilen, kadi demiş:

- Şindi bende deym alanın adi için cir kızgın furuna.
- Kari açın duyay çi kadi dey alanın adi için cir kızgın furuna, demiş:
- Alanın adi benim için büyüktür. Kızgın furuna da cirırım.

Kari alanın adi için kızgın furuna ciri. Karinin kocasi em kadi beklemişlar kari bagırsın. Kari iç ses çıkarmamış. Yarım saat beklemişlar. Demişlar atık kari çül olmuştır. Açam gayri furuni. Açın açmışlar furuni ne baksınlar kari kızgın furunda namaz kılı. Kari kırırçen yanmamış, yalnız içi üç damla anlında ter var imiş, em papuçlarının altı yanmış. O vakit kadi da karinin kocasi da anlamış çi karinin kabati yog imiş. Alanın adi için yapmış. Adam almiş karısını evine cütürmüş. Ülinceye kadar karisilen yaşamış. Masal ceri, biz ileri. Düşmana çümür, bize ümür.

142. Dembel Dervişler⁵¹

Ne var imiş, ne yog imiş. Bi kasabada var imiş bi teçe. Teçede var imiş bi Şeh. Şeh'in var imiş doli dervişleri. Dervişler er cün teçedeymiş. Yabi derviş çok asıl imiş. Yabi derviş ta çok dembel imiş. Asıl dervişler er cün teçede işleymiş, baçeyi bakaymış. O dembel dervişler da teçenin içinde bi şiltede kurulmuş bilmeymiş yerinden kovkma. O asıl dervişler kızaymış. Onların canı çıkaymış. Dembeler da azır yeymiş. Bi cün beş cün o asıl dervişler karar vermişlar citma şe ye ağlaşma. Citmişlar Şeh'e demişlar:

- Biz işleys yabi dervişler otori. Bi cün işlerselar on cün yerlen-den tepişmeylar.

Şeh ta sormiş dervişlene:

- Çim o dervişler?

Dervişler ad verma istememiş. Şeh ta dervişlerini teçede toplamış. İçi derviş neymiş asıl yanına almış, onlara demiş:

- Bana içi arani su kaynatırın. Kaynadimi sular beni çağırın.

İçi derviş almişlar birer harani doldormişlar su komişlar kaynasın. Su açın kaynama başlamış, Şeh e citmişlar. Düvermişlar çi su kaynamiş. Şeh ta cirmiş onda ne otoremiş ep dervişler. O içi dervişine demiş:

- Cetırın to aranilen kaynar sulari.

İçi derviş citmiş aranilen kaynar sulari almişlar, Şeh'in yanına ce-tirmişlar. Şeh dervişlene demiş:

- Dükün kaynar sulari yere.

İçi derviş aranıdaçi kaynar sulari yere dükmişlar. Asıl dervişler dogri fırlamışlar yerinden. Dembel dervişler yalnız yerinden tepişmiş. Yanmışlar emay yerlerinden kovkmamışlar. Şe da asıl em dembel olan-lari cürmiş. Dünmiş dervişlene demiş:

- Cürdünüz mi? Dembelin kaynar su altına at yerinden kovkmaz.

Masal ceri, biz ileri. Düşmana yağlık, bize sağlık. Düşmana çümür, bize ümür.

143. Agzı Var Dili Yok⁵²

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi karının bi kızı. Kız çok se-veymiş cezma. Çirkin bi kız imiş. Boyi küçük, ema dili çok uzun imiş. Erçeze çok süz çevirimiş. Kız büyümiş. Bi cün da bi kari çocogona ara-mış aratırma bi kız, bu kızı düvermişlar. Kari da mantosoni cimiş, kızın malesine citmiş kızı sorma soroştorma. Açın citmiş malesine buluşmuş

⁵¹ Leskovci – Leskovçalı, Çazime. (1948 -). Prizren.

⁵² Leskovci – Leskovçalı, Çazime. (1948 -). Prizren.

kızın dip koyşosilen. Koyşi karısına kızı sormiş. Kızın anası duvarın arkasından duymış çi cendi kızını soraylar şenılmış çi kızını soraylar. Başlamış duvarın obi yanından dinglema. Kari da koyşi karısına kızı başlamış sorma. Koyşi karısı korkmuş duymasın koyşosi nasıl düversın kariya çi kız isla dildir. Duyarselar lazım koyşosilen darılsın. Kari koyşi karısına sormiş:

- Filan kızı tanaymısın? Nasıl kızdır?
Koyşi karısı da başlamış anlatırma.
- Aaa çok isla bi kızdır, demiş.
Ema ellen yakasını silkma başlamış.
- Boyi uzunmidir? Sormiş kari.
- Aaa uzundur uzun. Fidan boylidir.
Cenek koyşi karısı ellen cüstermiş çi çok küçüktür.
- Asıl mıdır?
- Aaa çok asıldır. Bütün cün ayna tarak ferece sokak iç durmaz.
Yapay elilen çi ep cezer.
Cenek kari soray koyşi karısına.
- Ya dili var mı?
- Aaa agzi vardır dili yoktor. Ema ellen koloni cüsteri çi dili çok uzundur.

Kari cürmiş çi kız isla bi kız dil. Kızı aratırmaktan vazceçmiş. Kızın anası da beklemiş cüya kızını koyşi karısı çok ügmiş celırlar aratırma. Bi cün beş cün ne celen olmuş ne ciden olmuş. Karının kızı da evde kalmış. Masal ceri, biz ileri. Masal saçaga biz yataga. Düşman taşta, biz başta.

144.Kardaşlen Motra⁵³

Ne var imiş, ne yog imiş. Var imiş bi kardaşlen bi motra. Ep beraber oynamışlar. İçisinin da yaşları yakın imiş. Çocuk kızdı da bük imiş. Açın imişler küçük anaları ülmiş. Bunlar kalmışlar babalarilen. Babalarıda kovkmiş evlenmiş. Cetırmış bunlara bi ügi ana. O ügi ana bunları iç istememiş. Bi cün demiş kocasına:

- Al tebu çocukları cütür ko dagda. Ben istemeym bakma. Ya çek bunları evden, ya ben ciderim.

Adam da ne yapsın, almış çocukları cütürma dagda koma. Çocuk duymış cene babası ügi anasilen ne süleşmiş. Atmış cepine kolomoç tenesi. Doldormiş cepleni. Babaları da almış bunları cütürma daga, çocuk ta ep nereylen ceçmişler birer kolomoç tenesi kıvrımış yere çi evi bulma, cene dünma ceri. Babaları koy bunları dagda em dey bunlara:

⁵³ Leskovci – Leskovçalı, Nuriye. (1893 – 1984). Prizren.

- Siz biraz oynanın, benim var bi işim. Bitirim, celırım sizi alma. Çocuklar da demiş:

- Tamam.

Çocuklar oynamışlar, koşmuşlar, yorulmuşlar. Kurt karanlığı başlamış. Kız başlamış korkma, demiş kardaşına:

- Ben çok aç oldom. Karanlıkta başladı olma, baba ala celmedi. Ya bizi kurtlar yerse!

Kardaşı demiş:

- Yok sen korkma! Ben evin yoloni bilerim. Baba celmese bizi alma, biz cendımız ciderız eve.

Almış motrasını elinden başlamış bakma nereye atmış kolomoç teneleni. Bak bak kolomoç teneleri yok. Be o tarafa bak, be bu tarafa bak, yok! Meger çocuk ne atmış o kolomoç teneleni kuşlar yemiş. Kardaşlen motra dagda kalmışlar. Demişler ayt bekleme Yam bunda bare yürüyam, bi yere degeriz. Başlamışlar yürüma. Citmişler citmişler açın cürmişler bi ev, çok şenilmişler. Koşmuşlar o eve. Açın yaklaşmışlar ne baksınlar ev çukulatadan yapılmış. Camları seçerden. Gorabiyeden sandaliyeleri. Bunlar aaaç, başlamışlar evin yabi parçesini koparma yema. Yemişler, yemişler doymuşlar. Açın cürilar bi cadi süpürcesilen avada uçay celi bunlara. Bunlar korkidan saklanılar bi dolapta. Cadi eney süpürcesinden aşı. Bakay evi yenilmiş. Kokolay evini, dey:

- Aaaaa bunda çocuk vaaaarrrr.

Dolapta çocuklar duyaylar. Korkidan sarılılar birbirine. Cadi koklay er bi tarafı. Koklarçen celi dolaba. Aaaaaa ne baksın onda içi çocuk. Cadi çok şenli, dey:

- Aaaa bucin isla bi yemek yeyecem. İçi dane çocuk. Em benim dolabımda beni bekleylar. Hahahahah hahahahha hahhah cülma başlamış.

Almış çocukları zincirlen bağlamış. Er cün onları beslemiş çi semirsınlar, da sora yesın çocukları. Ceçmiş bi vakıt. Cadi almış kazanını. Yakmış ateşi, kazani doldormuş su em komiş ateşin üstüne. Suya atmış tuz. Dogramış kazanın içine patlican, büber, kompir, sogan... Kız başlamış ağlama korkidan. Kardaşı motrasına demiş:

- Korkma bize bi şi yapamaz.

Cadinın kazanındaçi su başlamış kaynama. Cadi da citmiş alma çocukları atma kazanın içine kaynatırma. Neka çüzmiş çocukların zincirleni, çocuk bi atılmış cadının üstüne, cadi kaynar suylen doli olan kazanın içine cirmiş. Motrası da çabuk kazanın kapagını kapatmış. Cadi kazanın içinde kalmış. Kazanda kaynarçen duman olmuş, avalara uçmuş, yok olmuş. Çocuklar da oradan kaçmış. Babaları da çocukları acımış, ne brakmış dagda. Ügi anayı düğmüş, evinden savurmuş. Çikmiş çocuk-

lani kodogi yerde arama. Aramış, aramış em abi türlü bulamamış. Aglamış sızlamış ema aramaktan vazçeçmemiş. Bi sincap adami cürmiş. Adama sormış:

- Ne aglaysın?

Adam demiş:

- Çocuklami bunda kodom oynasınlar ema bulamaym. Kurt mi yedi? Cadi mi aldı?

Sincap adami acımış.

- Ben sana yardım ederim, demiş.

Sincap daldan dala atılmış. Ağacın en üst dalına binmiş. Çocuklari cürmiş, adama demiş:

- Çocuklani buldum. Cel ben seni çocuklana cütürim.

Babalari çok şenilmiş. Sincap neka izli citiyse babalari da okadar ızlı koşmuş. Açın cürmiş çocuklani çok şenilmiş. Çocuklarda çok şenilmiş. Koşmışlar babalani kucaklamışlar. Babalari da onlari almış, evlene cütürmüş. Bi da da çimse için brakmamış. Masal ceri biz ileri. Masal saçağa, biz yataga.

145. Hazreti Ali⁵⁴

Peygamberler vaktında Hazreti Ali çocogoni çağırmiş yanına, çocogona demiş:

- Bak babam sana emanet koym, yarın bi cün ülürsem. Beni birisi deveylen celır alma. Epısının yüzlerinde peçe var. Sakın aramaya-sın açsınlar peçeleni! Bu benim emanetımdır. Epımız can taşız. Ne vakıt üleceksık beli dildir. Onon için zamanında düverim bilesin.

Çocogi da Hazreti Ali'ya:

- Tamam, demiş.

Cel zaman cit zaman bi cün Hazreti Ai üli. Em açın duyay çocogi koşay eve. Ne baksın Hazreti Ali yerde yati ema yüzi peçeylen kapalı. Üteden aber vermişlar çi celmişlar alma babasını. Hazreti Ali'nın çocogi koşay dışari. Babasının dediği cibi celmiş bi adam deveylen alma Hazreti Ali'yi ema adamın da yüzi peçeylen kapalı, devenın da yüzi peçeylen kapalı. Adam devesini yere egdirmiş. Almış Hazreti Ali'yi devenın üstündeçi tabuda atmış. Deveyi kaldırmadan çocogi dayanamamış em devenın peçesini açmış. Açın açmış ne cürsün Hazreti Ali. Tabutta babasının yüzünü açmış cene Hazreti Ali. Açın açmış adamın peçesini cene Hazreti Ali. Çocogi şaşırı deve Ali, deveyi çeken Ali, tabutta Ali. O vakıt Hazreti Ali tüküri çocogonon yüzüne, em dey:

⁵⁴ Leskovci – Leskovçalı, Nuriye. (1893 – 1984). Prizren.

Ben sana emanet komiş idım, açmayasın ne tabutta benim yüzümi, ne devenın yüzünü, ne deveyi çeken adamın yüzünü. Sen emanete hiyanetlik ettın. Bundan sora senin adın duyulmasın demiş. Ondın sora ço-cogonon adı duyulmamış.

146.Caroylen Curo Motralar⁵⁵

Ne var imiş ne yog imiş. Var imiş Caroylen Curo motralar. Bi cün çıkacagımışlar cezma. Almışlar yapma yemek koma hazır evde çi cel-dimilər hazır yesınlar. Pişirmişlar bi tavuk. Pişkın tavugi da saklamışlar niçvada. Ne zaman çıkaylar evden cürilar birisini,em deylar:

- Bak anatarı eşigin altında komisık. Niçvada da pişkın tavuk var. Cirmeyesın elbete yema, pişkın tavugi ne komisık niçvada. Adam bakay ne deylar, dey:
- Aaaa bu içi motra cendi agzilen düveri çi anatar eşigin altında, pişmiş tavuk ta niçvada.

Adam aç imiş. Demiş cendi cendisine ta celırlar onlar ben doyarım. Citmiş Caroylen Curonon evine. Almış eşigin altından anatarı. Açmış kapiyi, citmiş niçvadan pişmiş tavugi almış em yemiş. İsla doymış. Çikarmış ayaklandan çarıkları tencereye kuymış em citmiş. Caroylen curo açın celmişlar eve açolmuşlar. Citmişlar alma pişmiş tavugi yema açın açmışlar niçvayı ne baksınlar tencerenin içinde çarıklar. Aç kal-mışlar, yog imiş ne yesınlar. Aç yatmışlar uyumışlar. Masal ceri, biz ileri.

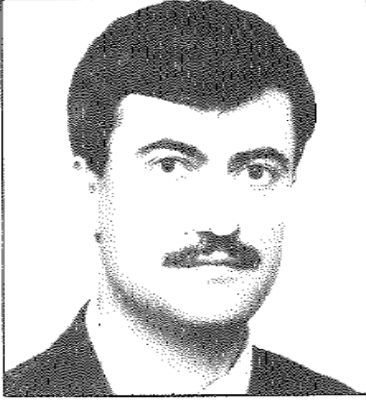
⁵⁵ Gota, Birsen. (1954 -). Prizren.

ANI
MEMOIR

ÇOK ESKİ VE DEĞERLİ DOSTLARIMDAN BİRİ İSKEÇELİ ABDURRAHİM DEDE

Nimetullah HAFİZ*

Özet

1972 yılında İstanbul'da düzenlenen Türkoloji Kongresi'nde, Yunanistan Türklerinden Abdurrahman Dede ile tanışma fırsatı bulduk. Kongre sırasında, ertesi yıl Hacıbektaş'ta gerçekleştirilecek olan ilk uluslararası Bektaşî Sempozyumu'na yurt dışından Dr. M. Kiel'in de katılacağını söyledi. Aynı zamanda, o dönem Yugoslavya'da bulunmam sebebiyle benim de sempozyuma katılmam için davette bulundu. Gerçekten de öyle

oldu. İstanbul'da buluşup, birlikte Ümit Kaftancı ile buluşup üçümüz Hacıbektaş'a doğru yola çıktık.

Bu sempozyumda Adnan Binyazar, Adnan Birinci ve ve Cahit Öztelli'yle de tanışmış olduk. Bu görüşmemizden sonra uzun zaman geçti görüşemedik fakat dostluğumuz, kardeşliğimiz hep sürdü, hâlâ da sürmektedir. Abdurrahman kardeşim, bir Türk olarak Yunanistan tarafından arandığı için anavatanı Türkiye'ye sığınmak zorunda kalmıştı. Bu sebeple bir daha Yunanistan'a geri dönemedi. Oradaki evinin adresini bana verdi ve Gümölcine'deki ailesini ziyaret etmemi rica etti. Ben de bu vesileyle, babasıyla ve aynı zamanda *Trakyanın Sesi* adlı Türkçe gazeteyi düzenli olarak yayımlayan değerli kardeşi Abdülhalim Dede ile tanışmak üzere evlerini ziyaret ettim. Bu ziyaret sırasında, Abdurrahman kardeşimin kaleme aldığı şiir ve öykülerden oluşan el yazması defterini de teslim aldım. Yazılarını yayımlamayı düşünürken kendisinden bana hayatıyla ilgili bilgiler iletmesini rica ettim. Bu isteğimi yerine getirdi ve gerekli bilgileri benimle paylaştı. Henüz kitabını yayımlamamış olmakla birlikte, bu aşamada onunla ilgili bilgileri ve son mektubunu yayımlamayı uygun buluyorum.

* Prof. Dr., Emekli öğretim üyesi, Prizren / Kosova.

ONE OF MY VERY OLD AND VALUABLE FRIENDS İSKEÇELİ ABDURRAHİM DEDE

Abstract

At the Turkology Congress held in Istanbul in 1972, we had the opportunity to meet Abdurrahman Dede, one of the Turks of Greece. During the congress, he said that Dr. M. Kiel from abroad would also attend the first international Bektashi Symposium to be held in Hacıbektaş the following year. At the same time, he invited me to attend the symposium since I was in Yugoslavia at the time. And indeed, that was what happened. We met in Istanbul and met with Ümit Kaftancı together. The three of us set off for Hacıbektaş. At this symposium, we also met Adnan Binyazar, Adnan Birinci and Cahit Öztelli. After this meeting, we could not meet for a long time, but our friendship and brotherhood always continued. My brother Abdurrahman had to take refuge in his homeland, Turkey, because he was wanted by Greece as a Turk. For this reason, he could not return to Greece. He gave me the address of his house there and asked me to visit his family in Komotini. On this occasion, I visited his house to meet his father and his dear brother Abdülhalim Dede, who also regularly published the Turkish newspaper “Trakyanın Sesi”. During this visit, I also received the manuscript notebook of poems and stories written by my brother Abdurrahman. While I was thinking of publishing his writings, I asked him to send me information about his life. He fulfilled my request and shared the necessary information with me. Although I have not yet published his book, I find it appropriate to publish information about him and his last letter at this stage.

27 Haziran 1954’te Batı Trakya’nın İskeçe şehrinde dünyaya geldi. Yazar, şair, folklor araştırmacısı, iş insanı, yatırımcı ve avukattır. Çok sayıda avukatla birlikte çalıştığı büyük bir hukuk bürosunun kurucusu olarak mesleğini sürdürürken, Batı Trakya Türklerinin sözlü edebiyat ürünlerini bilimsel yöntemlerle kayıt altına almayı ve bunları kitaplaştırmayı kararlılıkla sürdürmektedir.

Dede, daha genç yaşlarında kültür insanı olmaya karar vermiş ve bu hedefin gerektirdiği donanımı kazanmak için kendini bu doğrultuda yetiştirmiştir. Yarım asrı aşkın süredir kaleminden bırakmayan bu kültür ve hukuk adamı; şiir, hikâye, masal, efsane, mâni, kitabe çözümlemeleri, atasözü, bilmece, ninni ve türkü gibi anonim halk edebiyatı ürünlerini büyük bir titizlikle derlemiş ve bunları kitaplaştırmayı başarmıştır.

Üç erkek kardeşin en büyüğü Abdurrahim Dede'nin ilk hocası babası Hafız Abdurrahman ve amcası Hafız Abdullah'tır. Terzilik de yapan babasını o bölgede tanımayan yoktur. Annesinin adı Ayşe'dir.

İskeçe'de bulunan Azınlık İlkokulu'na başlasa da burada fazla kalmaz. Babası ve amcasının özel gayretleriyle kurulan 2. Azınlık İlkokuluna devam eder. Dört beş kişilik bu okulda Yunanca ve Osmanlıca öğrenir. İlkokulu bitirene kadar Latin harflerini bilmez. Türklerin hor görüldüğü acılı yıllardır. Türkler kendi aralarında bile her zaman birlik olamaz. Yaşadığı huzursuz ortam, küçük Abdurrahim'i bir an önce büyümeye, faydalı bir insan olmaya zorlamış; hayata erken atılmış, yaşına bakmadan işportacılık yapmaya başlamıştır. Böylece hem kendine güveni artmış hem babasının gözüne daha çok girmiştir. Bir yandan da terzilik yapan babasına yardım etmekte, pantolon dikmektedir. Çalışma hayatı ortaokul ve lise yıllarında da devam eder. Sokaklarda hiç futbol oynamamıştır. Denizi bile ancak orta son sınıfta görebilmiştir. Ortaokul ve liseyi İskeçe'de, azınlık okullarında tamamlar.

Abdurrahim Dede, küçük yaşlardan itibaren sanata ve edebiyata ilgi duymakta şiirler, öyküler yazmaktadır. Bu çalışmaları ortaokul yıllarından itibaren Batı Trakya'da çıkan gazete ve dergilerde yayımlanmıştır. Batı Trakya'da yayımlanan Akın Gazetesi sık sık genç yazarın eserlerine yer vermektedir. Öyküler, şiirler, röportajlar, mâniler, daha önce yazıya dökülmemiş halk ezgileri, bilmeceler, masallar vs....

Babasından ve okuldan çok iyi öğrendiği Osmanlıca ona tarihin gizemli sayfalarıyla ilgilenme yolunu açmıştır. Batı Trakya'da bulunan tarihî eserleri inceler, kitabelerini okur, bugünkü Türkçeye çevirir, makale hâline getirir, gazeteler bu kültürel çalışmaları yayımlardı. Tarihle birlikte Türk folkloru ile de yakından ilgilenir, etnografik objeler toplardı. İleride bu çalışmalarını Türkiye'ye taşıyacak, sergiler açacak bu konuda kitaplar yazacaktır.

Bununla ilgili bir anısını şöyle anlatır Dede:

“Öğretmen diye bir dergi vardı. Öğretmenler çıkarırdı. Tutulan bir dergiydi. Orta 2. veya 3. sınıfta “*Seven Öğretmen*” adlı yazımı ve ‘*Annem*’ isimli şiirimi gönderdim, yayımlanmıştı. Sonra bunları unuttum. Yıllar sonra, üniversite okumak için İstanbul’a geldiğimde Millî Eğitim Bakanlığı Talim Terbiye Kurulu’ndan aradılar. Ortaokul yıllarında yazdığım ‘*Seven Öğretmen*’ başlıklı yazımı Lise 3 Edebiyat kitabına okuma parçası olarak koymak için izin istediler. Yazım hâlâ edebiyat kitabında, üstelik Cengiz Aytmatov’un bir yazısıyla yan yana yayımlanmaya devam ediyor. Üniversite seçme sınavlarında edebiyat sorusu olarak da çıkmış.”

Okul derslerinde de çok başarılıdır Abdurrahim. Kendi yaşıtlarına Yunanca dersi bile vermektedir.

Abdurrahim Dede, lise yıllarında ilginç bir çatışmanın ortasında bulur kendini. Disiplinli, sağlam itikatlı ve İslami geleneklere sıkı sıkıya bağlı babasından aldığı kültürle okullarda öğrendiği bilgiler zaman zaman çatışmakta, genç delikanlıda kafa karışıklığına sebep olmaktadır. Fazla etkilenmeden bu sorunu çözerek iki kültürü kaynaştırmaya muvaffak olur.

Türkiye ve İstanbul’la tanışması 1971 yılında olur. Bir yıl sonra da artık İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi öğrencisidir.

Üniversite eğitimi dışında Prof. Dr. Cengiz Orhonlu, Prof. Kenan Özbel, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş gibi hocalarla yakınlık kurar, onlardan çok şeyler öğrenir. Samiha Ayverdi, Ekrem Hakkı Ayverdi, İlhan Ayverdi, Fethi Gemuhluoğlu gibi o yılların İstanbul’unda kültür meşalesi gibi parlayan kişilerden hem destek hem ilgi görür, feyiz alır.

İskeçe’de ortaokula başladığı yıl tanıştığı Züleyha Hanım’la uzun bir nişanlılık döneminin ardından 1974 yılında İstanbul’da evlenir. Ailesinin maddi durumu iyi olmadığı, kayınpederiyle de kafaları uymadığı için hem okula devam etmek hem çalışmak zorunda kalır, zorlu günler yaşar. Hâlâ Türk vatandaşı bile değildir. Bu arada ilk çocukları Evren dünyaya gelir ama sıkıntılar da peşindedir. Yine de girişimciliği sayesinde başladığı işlerde önemli başarılar sağlar. 1990’da Türk vatandaşlığına kabul edilir.

Bu arada kitap çalışmalarına başlar, kendi adıyla kitaplar yayımlar. Kitaplarına ilgi büyüktür. Çünkü Türkiye’de insanların yabancı olduğu Batı Trakya’nın sorunlarını, kültürünü, hayatını dile getiren, yerinde derlenmiş bilgilerle beslenen ayağı yere basan kitaplardır bunlar. Şiir ve öyküyle geliştirilmiş, daha sevimli kalıplara dökülmüş güzel bir Türkçesi olduğu yazılmaktadır gazete ve dergi yorumlarında.

Kitaplar, Kültür Bakanlığı’nın da dikkatini çeker, Bakanlık Müsteşarı Prof. Dr. Emin Bilgiç özellikle Abdurrahim Dede ile ilgilenir. Bunun sonucu, Kültür Bakanlığı ilk defa Türk Dünyası Eserleri serisine başlar ve ilk olarak Abdurrahim Dede’nin Batı Trakya Türk Folkloru kitabını yayımlar. Hem de 30 bin adet! Kültür Bakanlığı bununla da yetinmez, Dede’nin organize etmesiyle üç yıl boyunca Türkiye çapındaki Devlet Güzel Sanatlar Galerilerinde Batı Trakya Türk Sanatı konulu sergiler açar. Sergide sunulan bütün eserler Dede’nin yıllarca topladığı parçalardır. Üç yılın sonunda bakanlık bu eserlerle Türk Âlemi Etnografya Müzesi kurmak için Dede’den satın almak ister. Dede ancak hediye ederse bunları verebileceğini söyler ve bütün parçaları bakanlığa bağışlar. Ne yazık ki müze proje aşamasında kalır, bir türlü açılmaz.

Abdurrahim Dede, Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi, daha sonra Türk Dünyası Araştırmaları Vakfının kuruluşunda da ön safta yer

alır. Adı pek öne çıkmasa bile, ortağı Şaban Gülbahar’la birlikte dergi ve vakfın maddi manevi destekçisi olur. İşlerinden güzel paralar kazanmakta, Hukuk Fakültesinden diplomasını aldığı avukatlığı düşünmemektedir.

Avukatlığa başlaması, Hukuk Bürosu kurması ancak 2000’li yılların başında gündeme gelir. Bu konuda da kısa sürede başarılı olur, birçok genç avukatla güçlü bir Hukuk Bürosu oluşturur.

Dede hukuk eğitimiyle ilgili içinde yaşattıklarını *Batı Trakya Türk Folkloru* kitabında şu satırlarla dile getirir:

“Hukuk Fakültesi’ne *Devletler Hukuku*’nda doktora yapıp yeryüzünde ezilen tüm azınlıkların derdine çare bulmak için yazılmıştım. Somut olaylar ve yaşadıklarım, Devletler Hukuku’nun yaptırım gücünün bulunmadığını, ‘*Çare olmak*’ tan çok uzak olduğunu gösterince fikrimden vazgeçtim. ‘*Çare bulma işi*’ devletlere aitti!

Her devletin kendi ülkesinde yaşayan ve ‘*Bahçesindeki farklı çiçekler*’ mesabesinde dili, dini farklı ama aynı toprağı paylaşan ve aynı topraklardan beslenen insanları ana şefkatiyle bağrına basması devlet olmanın gereği idi çünkü.

Ülkedeki değişik kültür, din ve dili kullanan “*Azınlık Çiçekleri*”ni kenden mahrum tutmaz, bakım ve görünümünde kusur etmezsen, *Osmanlı gibi* devlet olmaya adaysın demektir... Avrupa Birliği’nin bu yolda yürüdüğünü ve “*Megali İdea*” ile “*Turan*”ı Kopenhag Kriterleri etrafında buluşturduğunu görmek gerçekten büyük saadet!

Başta Yunanistan olmak üzere *Avrupa Birliği* devletleri de bahçelerindeki “*Azınlık Çiçekleri*” dediğimiz “*Batı Trakya Gülleri*”ni tanımalı... Bu insanların çevrelerine güzel koku yaymak ve faydalı olmanın dışında başka amaçları olmadığını anlamalı... Bizler AB Birliği üyesi, Yunanistan vatandaşı Türk gülleriyiz.”

Kendi gibi avukat olan oğlu Ahmet Dede ile İstanbul’da Hukuk Bürosu yanında başka yatırımlarla da uğraşan Abdurrahim Dede’nin üçü erkek, beş evladı; sekiz torunu var. Bir de yayımlanmış 15 kadar kitabı.

Kitaplarından bazılarının isimleri şöyle:

Rumeli’de Bırakılanlar, Batı Trakya Türk Folkloru (*Trakya’nın Sesi Yayınları*), Tarih ve Memleketim / İskeçe’de Türk Eserleri (*Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği yayını*), Bulgaristan Türklerin Dramı (*S. Arabistan Dostluk Derneği yayını*), İnhanlı Destanı, Batı Trakya Türk Folkloru (*Kültür Bakanlığı*), Balkanlarda İstiklal Hareketleri (*Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı*), Azınlıklar Ezilmemeli (*Batı Trakya Türkleri Dayanışma Derneği yayını*), Azınlıklar Musalla

Taşında, Kırım'da ilk Ezanlar, Pomaklar ve Ahiyanlar (Han Yayınları), Kosturma Günleri (Han Yayınları)...

Ayrıca birçok uluslararası konferans ve seminerde sunulan akademik tebliğleri, bildirileri; kitaplaşmamış röportajları bulunmaktadır. Dostum Abdurrahim Dede'den Şubat 2021 tarihinde hayatıyla ilgili göndermiş olduğu mektubunu da yazıya eklemeyi uygun buluyorum, çünkü bu mektubu şimdiki çalışmalarıyla nasıl ve ne şekilde Türkoloji çalışmalarını bırakmaya ve idaresi nedeniyle hiç istemediği avukatlıkla çalışmaya mecbur kaldığını açıklamaktadır

Sevgili meslektaşlarım...

Hepinizi sevgi ve saygıyla selamlıyorum...

Öncelikle "Halk gözünde avukat algısı"nı anlatacak çok daha tecrübeli ve söz üstadı meslektaşlarımız varken benden dinleme talihsizliğinizden dolayı özür diliyorum. Bu görevden kaçma çabalarım sonuç vermediğinden huzurunuzdayım.

Çocukluğumu hatırlıyorum. Her soruya mantıklı ve tutarlı cevaplar yetiştirdiğimden "bu çocuk avukat olacak" diyorlardı takdirle. Avukatlığın halk gözünde, "Hakkı savunan, hakkı arayan, haksızlığa karşı duran, haklinin hakkının yenmesini önleyen" iyi bir şey olduğunu anlıyordum. Bu yüzden avukatlığa karşı meylim küçüklüğümdendir. Halkın sorunlarıyla ilgilenmek, onların problemini çözmek, çözmeye çalışmak, zalimlere karşı durmak, zulmün önüne geçmek, geçmeye çalışmak... İnanılmaz, masalımsı bir haz ve keyif veriyor. Halk gözünde avukat kahramandı... Ejderhayı alt edip prensesi kurtaran yiğitti... Haksız yere idama mahkûm olanı "ipten" kurtarandı...

Büyüdükçe, lise sıralarında yerimi aldıkça, halk gözünde avukat algısının değiştiğini fark ettim. Avukat, her şeyden önce "yalancıydı". İyi yalan uydurmayan avukat olamazdı. Para karşısında zayıftı avukat. Karşı taraf parayı bastırdı mı müvekkilini "satan adamdı". Kısaca avukat, vebalıydı. Uzak durulmalıydı ondan, hatta "Allah insanı avukata düşürmemeliydi". Bu algı avukat olma hayalimi yıktı. Yıktı ama "Hukukçu" olma arzumu engelleyemedi. Yalana-dolana başvurmadan halkın haklarını savunabilmenin bir yolu olmalıydı. Vardı da!

Bu arada unuttum! Ben 1954 yılında Yunanistan'ın İskeçe şehrinde Yunan vatandaşı olarak dünyaya geldim. İlk orta ve liseyi Yunanistan'da azınlık okullarında okuyarak bitirdim. Son sene 34 kişilik sınıftan sadece 4 kişi mezun olmuştu. Yunanlılar son sınıf öğrencisi 30 kişiyi Eski Yunanca dersinden sınıfta bırakmıştı. "Azınlık insanı" olarak devlet tarafından pek çok baskı ve haksızlıklara maruz

kalmak alıştığımız bir husustu. Lakin ana dili Türkçe olan sınıf arkadaşlarımın kullanılmayan Eski Yunanca dersinden kahir ekseriyetinin sınıfta bırakılması katlanılacak, kabullenebilecek bir husus değildi. Bu yüzden İstanbul'a yüksek öğrenim için geldiğimde tereddütsüz Hukuk Fakültesine kaydoldum. Devletler hukukunda doktora yapacak, azınlıkların ezilmesinin önüne geçecektim. Ama önce sınıfta kalan arkadaşlarıma yapılan haksızlığı gidermeliydim. Hocalarımla görüştim, dersime çalıştım. Batı Trakya Türkleri, İstanbul Rumlarına karşılık mübadele dışı bırakılmıştı. Türkiye "garantör" devletti. Bu sorunu Türkiye çözmeliydi. İstanbul Milli Eğitim Müdürlüğünde Rum okullarından sorumlu müdür yardımcısı Necdet beyle birlikte çalıştık. Rumca ders kitaplarından öyle sorular hazırladık ki çalışkan bir öğrenci bile cevap veremesin. O yıl İstanbul'daki Rum çocuklar Yunanca dersinden geçemeyince iki devlet yetkilileri görüştü ve karşılıklı olarak sınıfta kalan tüm öğrencileri mezun ettiler. Haksızlık giderilmişti. Arkadaşlarım mezun olmuştu olmasına ama usul ve metot içime sinmemişti. Hayalimdeki "hukuk" farklıydı. Zalimin zulmünü önleyecek yaptırım imkânım olmadıktan sonra boşa kürek çekmenin anlamı yoktu. Toplumdaki algı sebebiyle de avukat olmayı hiç düşünmedim. Düştüğüm boşluktan kültürel ve edebî çalışmalarla kurtuldum. Kültür Bakanlığının desteği ile Devlet Güzel Sanatlar galerilerinde sergiler açtım, kitaplarım basıldı. Geçimimi de ticaret ve sanayicilikle temin ededurdum. Ta ki 2001 yılındaki ekonomik krize kadar. Bir hastanedeki hisselerim sebebiyle "döviz borcu"na yakalanmıştım. Borç bir gecede ikiye, üçe katlanmıştı. Üstesinden gelmek için "protokolle" hisselerimi birisine devrettim. Avukatım yanımdaydı. Hisselerimi devralan kişi protokoldeki taahhüdü yerine getirmeyince tüm borç sırtımda kaldı. 20 yıllık avukatım da istifa edip hisselerimi alan adamın "avukatı" oldu. Avukatım beni "satmıştı"... Tanıdığım başka avukat arkadaşlara gittiğimde ise benden astronomik rakamlar talep ettiler. Harç bedelini ve vekalet ücretinin yüzde 25'ini peşin istiyorlardı. Oysa benim yiyecek param bile yoktu.

O gün çaresizlikten karar verdim. Kendi davalarım için "avukat" olmayıydım. Hukuk mezunu olduğum için Baro'ya başvururdum ve o zaman baro başkanı üstat Sn. Yücel SAYMAN'dan avukatlık ruhsatımı aldım. Hakkın, hukukun hizmetinden milim şaşmayarak hayatını devam ettiren bu örnek, üstat avukatın şahsiyeti karşısında saygıyla eğiliyorum.

Halk gözündeki avukat algısı yüzünden yıllarca kaçındığın avukatlık cüppesini; halkın algısını haklı çıkarıp beni satan ve param olmadığı için davalarımı üstlenmeyen avukatlar yüzünden giymek

zorunda kaldım. İyi ki de giymişim... Zira gördüm ki avukatların kahir ekseriyeti bu kötü algıyı hak etmiyordu. Anadolu'nun, Trakya'nın yağız ve pırıl pırıl delikanlıları, kızları ideal doluydu. Adalet terazisi dengede tutulmalı, bir tarafa ağır basmamalıydı. Ne var ki sepetteki elmaların içinde çürük ve kurtlu olanlar vardı. Çürük ve kurtlu olanlar ayıklanmadığından halk sepetteki tüm elmaları çürük ve kurtlu zannediyordu. Sorun halkta değildi. Sorun sepetteki elmaların içinde bulunan çürük ve kurtlu elmaların ayıklanmamasındaydı.

Söylediklerimi canlı misallerle somutlaştırayım:

1) X kişi İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesinden mezun olduğuna ilişkin sahte bir diplomayı noterden "aslı gibidir" suretini çıkararak İstanbul Barosuna başvurmuş ve Avukatlık ruhsatı almıştır. Bu sahte "avukat" 3 yıllık süre içerisinde pek çok müvekkili dolandırmış, sonunda foyası meydana çıkmış ve Baro levhasından silinmiştir. Ne var ki UYAP'tan silinmediği için sahtekârlıklara devam etmiş ve müvekkilini 170.000 TL dolandırmıştır. Adalet Bakanlığı ve Barolar Birliği nezdinde açtığımız davadan sonra UYAP'tan kaydı silinmiştir.

2) X avukat "ahz-u kabz" yetkisi bulunmayan vekaletnamede tahrifat yaparak "ahz-u kabz" yetkisini eklemiş ve önemli miktardaki müvekkilinin parasını tahsil etmiştir. Bu işlemi bu meslektaşın(!) meslek hâline getirdiğini, hakkındaki pek çok ağır ceza davalarından anlıyoruz. Bende dört müvekkilimin parasını tahsil edip ödemediğine ilişkin dosya mevcut! Baroya yaptığımız şikâyetler "Hakkında kesinleşmiş yargı kararı bulunmadığı için" işleme konulamıyor. Ağır Ceza davaları da bugüne kadar zamanaşımı sebebiyle düştü. Verilen mahkûmiyetler de komik, sadece 6.000 TL. Kesinleşmiş icra takibi nedeniyle Baro levhasından silinmesini talep ettiysek de henüz silinmedi. Silinme kararın kesinleşmesi bekleniyormuş! On yıllık hukuki mücadelemiz, sepetteki çürük elmaların ayıklanmasını sağlayamadı.

Halkın "avukat" algısını tüm halk nezdinde düzeltmek ancak Adalet Bakanlığı, Barolar Birliği, Barolar, meslek kuruluş ve derneklerin ortaklaşa çaba ve çalışmalarıyla ve içimizdeki çürük elmaların temizlenmesiyle mümkün olabileceğini takdir edersiniz. Ne var ki kurumlar çalışırken bireysel olarak, çevremizi oluşturan halkın gözünde avukat algısını değiştirmek ve imrenilen, sözü dinlenen, âkil, haktan şaşmayan, dürüst ve iş bitirici avukat olmak mümkün. Nasıl mı?

Bu konuda idealist tüm meslektaşlarımın uyguladıkları veya önercekleri pek çok fikir olduğu muhakkak. Bu fikirlerin arasında ben de tecrübelerimi aktarmak istiyorum müsaadenizle:

Adını duyduğu zaman "tanıyorum" diyebileceğin çevrendeki insanların listesini çıkarırsın. Hizmet verebileceğin insan sayısını kendine göre belirlersin. (Genelde 10-15 müvekkil yeterlidir.)

Bu insanları tek tek veya küçük gruplar hâlinde ofisine davet edip onlara "avukatsız" yaşamının risklerini örnekleriyle anlatıp, gösterirsin.

Avukata danışmadan atılacak bir imzanın sonuçları vahim olabilir. Avukata problem oluştuğunda değil, problem oluşmadan başvurulmalı. Bu yol hem ucuz hem kolay. Yeter ki "yüzde yüz" güvenilecekleri ve işinin erbabı bir avukat bulunsun! Ve sen bu göreve, bu hizmete talipsin. İsterlerse "Aile avukatları" olabilirsin. Çok küçük bir bedel karşılığında...

Vekil-müvekkil ilişkisi "aile" sıcaklığında kurulup devam ettirilince "İyi ki varsın", "Allah razı olsun! Önce Allah sonra sen"ler gelir peşi sıra.

Kısaca en azından kendi çevrendeki halkın gözündeki avukat algısını değiştirir, düzeltirsin. Ve hatta eğer belli bir süre "ip gibi dos-doğru" kalabilirsen inanılmaz teklifler alırsın.

"Sadece bu dünyada değil ahrette de avukatım ol!"

Vekil-müvekkil ilişkisini sonsuza kadar devam ettirmek senin elinde! Hayır, hayır "Elinde değil" mâdem ki avukat oldun, "görevin bu!"

SANAT
ART

KÜLTÜREL MİRASI DİJİTAL OYUNLARLA YAŞATMAK: MİNYATÜR SANATIYLA YAPILMIŞ BİR PLATFORM OYUNU KONSEPT TASARIMI*

Ozan KÜÇÜKUSTA**
Birsen ÇEKEN***

Özet

Geleneksel minyatür sanatı, Türk millî kimliğini ve kültürel mirasını yansıtan en önemli sanatsal disiplinlerden biri olarak öne çıkmaktadır. Din, tarih, mitoloji ve edebiyat gibi temaları işleyerek kolektif hafızanın oluşumuna katkı sağlayan bu sanat dalı, geçmişin kültürel belleğini günümüze taşıyarak kimliğin korunmasında önemli bir işlev üstlenmektedir. Ancak çağımızda, minyatür sanatının gerek sanatsal üretim gerekse kültürel aktarım açısından yeterince görünür olmadığı ve genç kuşaklara etkin biçimde ulaştırılmadığı gözlemlenmektedir. Küresel kültürün etkisiyle ortaya çıkan bu yabancılaşma, uzun vadede öz kimliğin zayıflamasına ve kültürel asimilasyona neden olabilmektedir. Bu bağlamda, gelenekselin günümüz dünyasında yeniden yorumlanarak geleceğe aktarılması gerekliliği ortaya çıkmaktadır. Söz konusu çalışma, bu sorunsaldan hareketle, geleneksel minyatür sanatının modern estetik anlayış ve tasarım ilkeleriyle dijital oyunlar aracılığıyla nasıl yeniden kurgulanabileceği fikrini temel almaktadır. Günümüzde hem eğlence hem de eğitim aracı olarak geniş bir etki alanına sahip olan dijital oyunların, minyatür sanatının daha geniş kitlelere ulaştırılmasında etkili bir mecra olabileceği, bu yolla kültürel farkındalık oluşturabileceği ve millî kimliğin korunmasına katkı sunabileceği öngörülmektedir. Bu doğrultuda, “Ferhat ile Şirin” anlatısı sadeleştirilerek bir platform oyunu senaryosuna dönüştürülmüş; oyunun kurgusal evrenini oluşturan karakterler, yaratıklar, mekânlar, nesneler ve olaylar, geleneksel min-

* Bu çalışma, “Geleneksel Minyatür Sanatının Dijital Oyunlara Uyarlanması: “Ferhat ile Şirin” Platform Oyunu Konsept Tasarımı” adlı sanatta yeterlik tezinden uyarlanmıştır.

** Öğr. Gör., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü e-posta: ozan.kucukusta(at)hvbv.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1858-3980

*** Prof., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü e-posta: birsen.ceken(at)hvbv.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8112-992X

yatür örneklerinden yararlanılarak Eylem Araştırması Yöntemi kapsamında uzman görüşleriyle desteklenmiş modern bir tasarım anlayışıyla oyuna entegre edilmiştir. Çalışma sonucunda, geleneksel minyatür sanatının çağdaş bir üslupla dijital bir oyun konseptine uyarlanması hem sanatsal hem de kültürel açılardan önemli kazanımlar sağladığı, ayrıca bu tür disiplinler arası yaklaşımların kültürel mirasın korunması ve yeni nesillere aktarılmasında yenilikçi bir perspektif sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Minyatür Sanatı, Dijital Oyunlar, Konsept Tasarımı, Karakter Tasarımı, Oyun Tasarımı

SUSTAINING CULTURAL HERITAGE THROUGH DIGITAL GAMES: A PLATFORM GAME CONCEPT DESIGN BASED ON MINIATURE ART

Traditional miniature art stands as one of the most significant artistic disciplines reflecting Turkish national identity and cultural heritage. By addressing themes such as religion, history, mythology, and literature, miniature art contributes to the construction of collective memory and plays a vital role in preserving cultural identity through the transmission of the past. However, in contemporary times, it has been observed that miniature art is not sufficiently visible in terms of artistic production and cultural transmission, and it fails to effectively reach younger generations. The alienation caused by the influence of global culture may, in the long term, lead to the erosion of national identity and cultural assimilation. In this context, the necessity of reinterpreting traditional elements within the framework of contemporary culture and transmitting them to future generations becomes evident. This study is grounded in the idea of how traditional miniature art can be reimagined and adapted to modern aesthetics and design principles through digital games. Considering that digital games today serve as powerful tools for both entertainment and education, it is suggested that they can function as effective platforms for introducing miniature art to broader audiences, fostering cultural awareness, and contributing to the preservation of national identity. In this direction, the narrative of Ferhat and Shirin has been simplified and transformed into a game scenario; various characters, creatures, settings, objects, and situations that constitute the levels of the game were derived from traditional miniature sources and integrated into the game through a modern design approach, supported by expert opinions within the scope of Action Research Methodology.

As a result of this study, it has been concluded that reinterpreting traditional miniature art within a contemporary framework and transforming it into a digital game concept provides mutual benefits to both disciplines. Furthermore, this interdisciplinary collaboration presents a new perspective for preserving cultural heritage and ensuring its transmission to future generations.

Key Words: Miniature Art, Digital Games, Concept Design, Character Design, Gaming Design

Giriş

Minyatür sanatı, el yazması eserlerdeki metinlerin görsel açıdan desteklenmesini ve anlaşılmasının kolaylaştırılmasını amaçlayan, geleneksel bir resimleme biçimi olarak tanımlanmaktadır (Deveci, 2017: 2). Bu sanat dalı; din, tarih, mitoloji ve edebiyat gibi çeşitli temaları işleyerek kültürel hafızanın oluşumuna katkıda bulunmuş ve bu yönüyle geçmişe ait anlatıların görsel bir belleği hâline gelmiştir. Dolayısıyla minyatürler, geçmişin izlerini taşıyan ve kültürel sürekliliği mümkün kılan görsel hafıza unsurlarıdır. Bu bağlamda minyatür sanatı, tarihsel ve kültürel kimliğimizi yansıtan ve millî aidiyetin gelecek kuşaklara aktarılmasında önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Türk geleneksel sanatları arasında oldukça köklü bir geçmişe sahip olan minyatüre yönelik ilginin, özellikle Fatih Sultan Mehmet’in İstanbul’u fethinin ardından belirgin biçimde arttığı bilinmektedir. Bu sanata duyulan ilgi, 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar artarak devam etmiş; ancak daha sonraki süreçte Batı resim sanatının etkisiyle eski cazibesini yitirmeye başlamıştır. Günümüzde ise minyatür gibi korunması gereken geleneksel bir sanatın, Türk sanatı ve kültürü içindeki görünürlüğünün azaldığı ve geniş kitlelerce yeterince tanınmadığı gözlemlenmektedir. Bu bağlamda, kültürel değerlerin korunarak çağdaş topluma ve gelecekteki nesillere aktarılması, milli kimliğin sürdürülebilirliği açısından büyük önem taşımaktadır. Nitekim minyatür sanatının 2020 yılı itibarıyla UNESCO’nun “İnsanlığın Somut Olmayan Kültürel Mirası Temsili Listesi”ne dâhil edilmesi, bu sanatın yalnızca yerel değil, küresel ölçekte de taşıdığı değeri ortaya koymaktadır (Aktaş, 2020).

İçinde yaşadığımız dünya sürekli bir dönüşüm içerisinde. Toplumlar da bu değişimle uyumlu hâle gelmek üzere sosyal, kültürel ve teknolojik anlamda sürekli bir dönüşüm geçirmektedir. Bu değişim süreci, bir dönemde “güncel” olan kavramların zaman içinde “geleneksel”e dönüşmesine neden olmaktadır. Böylece tarihsel süreçte toplumların “biriktirdiği” değerler, o toplumun kimliğini ve kültürel dokusunu

şekillendirmekte; kimi değerler ise geleneksel karakter kazanarak varlıklarını sürdürmektedir. Bu bağlamda, minyatür sanatı da Türk toplumunun tarihsel geçmişinden süregelen önemli bir kültürel miras olarak değerlendirilmelidir. Ancak bu kültürel değerın yalnızca geçmişe ait bir unsur olarak kalmaması; çağdaş bireyler ve gelecek kuşaklar nezdinde de tanıtılması ve yaşatılması gerekmektedir. Bu yönde gösterilecek çaba, millî kimliğin uzun vadede korunmasına ve kültürel devamlılığın sağlanmasına katkı sunacaktır.

Bu noktadan hareketle, geleneksel kültürel öğelerin günümüz yaşamına entegre edilmesi gerektiği fikri öne çıkmaktadır. Geleneksel bir unsurun modern yaşama nasıl uyarlanabileceği sorusu ise bu çalışmanın temel problemini oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, çağdaş bireylerin günlük yaşamlarının önemli bir parçası hâline gelen dijital oyunların bir araç olarak kullanılabilmesi düşüncesi ortaya atılmıştır. Günümüzde milyarlarca dolarlık bir hacme ulaşan dijital oyun sektörü, dünya genelindeki oyun geliştiricileri ve her geçen gün artan kullanıcı kitlesiyle dinamik bir şekilde büyümektedir. Bu büyüme, geliştirilen oyunların etkili tanıtım süreçleri sonucunda kısa süre içerisinde geniş kitlelere ulaşabilmesine olanak sağlamakta ve sektörü sürekli olarak beslemektedir (Sağıroğlu, Bülbül, Kılıç, Küçükali, Bayzan ve Samur, 2022: 6).

Dijital oyunların bu denli popüler olmasının temel nedeni, kolay erişilebilir eğlence araçları olmalarıdır. Ancak bu oyunların sadece eğlence amacı taşımadığı; aynı zamanda öğrenme ve öğretme süreçlerine de katkı sunduğu bilinmektedir. Eğlence ve eğitimi bir araya getiren bu yaklaşım “Edutainment” kavramı kapsamında değerlendirilmekte olup etkileşimli teknolojilerin hem öğretici hem de eğlendirici şekilde kullanılmasını ifade etmektedir (Cartwright, Peterson ve Gartner, 2007: 512). Bu bağlamda, dijital oyunların dikkat çekici görsel içerik sunmaları, kullanıcı motivasyonunu sürdürmeleri, öğrenme süreçlerini hızlandırmaları ve anlamlı öğrenmeyi desteklemeleri, onları eğitimsel amaçlar için kullanılabilir kılmaktadır (Ülker ve Bülbül, 2018: 2).

Dijital oyunların eğitimsel potansiyeli, geleneksel minyatür sanatının özgün estetik yapısını koruyarak çağdaş bir yorumla dijital ortama aktarılabilmesi düşüncesini doğurmuştur. Çalışma öncesinde yapılan literatür taramalarında, oldukça farklı görünen bu iki disiplinin bazı temel özellikler bakımından benzerlik taşıdığı anlaşılmıştır.

Tasvir yasağının etkisiyle kendine özgü ve iki boyutlu bir anlatım dili geliştiren minyatür sanatının, teknik açıdan iki boyutlu yapısıyla dikkat çeken platform türü dijital oyunlarla görsel açıdan önemli benzerlikler taşıdığı tespit edilmiştir. Günümüzde platform oyunlarının teknolojik gelişmelerle birlikte üç boyutlu biçimlerde de geliştirilebildiği

bilinmektedir. Ancak minyatür ile iki boyutlu platform oyunları arasındaki bu görsel ve teknik benzerlik, bu çalışmada her iki yapının uyum içinde bir araya getirilebileceği düşüncesini doğurmuş ve bu nedenle minyatür sanatı, iki boyutlu bir platform oyunu formatında yeniden kurgulanmıştır. Bu bağlamda çalışmanın temel amacı, tarih boyunca kültürel aktarımda önemli bir rol oynamış olan minyatür sanatının, günümüz dijital anlatı araçları aracılığıyla hak ettiği ilgiyi tekrar kazanmasını sağlamaktır. Bu amaç doğrultusunda, günümüzün etkili kültürel aktarım biçimlerinden biri hâline gelen platform oyunları, geleneksel minyatür sanatı ile bir araya getirilmiş ve bu sayede minyatür sanatının klasik izleyici kitlesi dışında yeni hedef kitlelere de ulaşması hedeflenmiştir.

Çalışma, nitel araştırma yaklaşımlarından biri olan “Eylem Araştırması” yöntemiyle yürütülmüştür. Bu doğrultuda çalışmanın başlangıcında kapsamlı bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve konuyla ilişkili akademik çalışmalara ulaşılmıştır. İlk olarak, bu çalışmayla benzerlik gösteren örnek projeler incelenmiş; ardından, uygun görsel materyalin sağlanabilmesi amacıyla detaylı bir minyatür arşiv araştırması yapılmıştır. Bu süreçte Metin And ve Günay Kut’un yanı sıra, Banu Mahir, Emel Esin, Filiz Çağman, Zeren Tanındı, Mazhar İpşiroğlu, Hüseyin Gazi Yuraydın ve Oktay Aslanapa gibi alanında uzman isimlerin çalışmaları ile yerli ve yabancı minyatür koleksiyonları, çalışmanın temel kaynaklarını oluşturmuştur. Ayrıca “Ferhat ile Şirin” anlatısının oyunlaştırılmasına yönelik olarak kapsamlı bir kaynak incelemesi gerçekleştirilmiştir. Bu çerçevede, Ozan Yılmaz’ın derlediği Şeyhi’ye ait “Hüsrev ü Şirin”, Mehmet Kanar’ın hikâyeleştirdiği Lami’i Çelebi’nin “Ferhat ile Şirin” eseri ve Metin Özarslan’ın “Mukayeseli bir Araştırma: Ferhat ile Şirin” adlı çalışması ayrıntılı olarak incelenmiştir. Son olarak, dijital oyunlar ve bu oyunların alt türlerinden biri olan platform oyunları üzerine derinlemesine bir literatür taraması yapılmış, hâlihazırda piyasaya sürülmüş dijital oyunlar uygulamalı olarak analiz edilmiştir.

Türk Minyatür Sanatı

Minyatür, yazma eserlerdeki olayların anlatımı destekleyecek şekilde görselleştirilmesini sağlayan kitap resimleri olarak tanımlanmaktadır (Mahir, 2020:15). Başka bir ifadeyle, minyatürler; el yazması kitaplarda yer alan hikâye, olay ya da bilgileri resim diliyle aktaran betimleyici görsel anlatımlardır (Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006: 14). Minyatürün kökeni, Orta Çağ’da el yazması eserlerde kullanılan özel bir boyayla ilişkilendirilmektedir. Avrupa’da “Minimum” adıyla

bilinen bu boyanın Türkçedeki karşılığı “Sülüğen” olup erimiş kurşunun hava akımı ile etkileşime girmesiyle elde edilen, kırmızı-turuncu renkli, yoğun ve oldukça zehirli bir pigment türüdür (Sozluk.gov.tr, T.Y.).

“Minyatür” sözcüğü, Latince “miniare” kökünden türeyerek İtalyancaya “miniatura”, Fransızcaya ise “miniature” olarak geçmiştir; Türkçeye de bu Batı dillerinden aktarılmıştır. Ancak Osmanlı dönemi kaynaklarında bu kavrama karşılık olarak “tasvir” ya da “nakış” sözcüklerinin kullanıldığı gözlemlenmektedir (Mahir, 2020: 15). Bu çerçevede, Türkçede “nakış” ya da “tasvir” olarak anılan minyatürler; el yazmalarındaki anlatıları, olayları ve bilgileri görsel dile dönüştüren resimlemeler anlamına gelmektedir (Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006: 14).

Minyatür sanatı ve anlatım biçimi, farklı ülke, imparatorluk ve medeniyetlerce benimsenmiş ve bu toplumlar, kendi kültürel anlatılarını kendilerine özgü teknik ve üsluplarla ifade etmiştir. Bu bağlamda, savaş, fetih ve ticaret gibi etkileşimler aracılığıyla, minyatür sanatı farklı uygarlıklar arasında aktarılmış ve zamanla geniş bir coğrafyada kabul görerek farklı kültürel dokular içinde yer edinmiştir. Bu kültürel aktarım sürecinde İpek Yolu’nun büyük bir rol oynadığı söylenebilir. Çin’den Orta Asya’ya, Hindistan’dan Ön Asya ve Anadolu’ya kadar uzanan bu ticaret yolu; ipek, altın, cam ve demir gibi malların yanı sıra sanat ve kültürün de farklı toplumlar arasında yayılmasına aracılık etmiştir (İnal, 1995: 6). Bu noktada, minyatürün farklı kültürlerce hangi zaman diliminde ve hangi koşullarda benimsendiğini tam olarak belirlemek güçtür. Ancak aynı dönemlerde yaşamış uygarlıkların sanatlarında ortak etkilerin izlerine rastlanabilmekte ve zamanla her birinin minyatür sanatı içinde kendine özgü bir anlatım dili geliştirdiği gözlemlenmektedir.

Türklerin Anadolu’ya yerleşmesi 11. yüzyıl civarına denk gelmektedir. Ancak minyatür sanatı, bu tarihten çok daha önce Anadolu topraklarında varlık göstermiştir. Özellikle 5. yüzyıldan itibaren Süryaniler, Kiptiler ve Bizans dönemine ait Hristiyan sanatında, İncil’in süslemelerinde minyatür tekniği yaygın olarak kullanılmıştır. Bu doğrultuda, minyatür sanatının Anadolu’daki mevcudiyeti, 5. yüzyıldan 11. yüzyıla dek Hristiyan topluluklar arasında sürdürülmüş, ardından Türklerin bölgeye gelişi, İslamiyet’in yayılması ve İran sanatının etkisiyle farklılaşarak yeni bir biçime evrilmiş ve Türk sanatı içerisinde kendine özgü bir yer edinmiştir (Eyüboğlu, 1981: 330).

Osmanlı İmparatorluğu dönemine gelindiğinde ise İstanbul’un fethine kadar minyatür sanatının geniş kitlelerce rağbet görmediği anlaşı-

maktadır. Ancak bu tarihi dönüm noktası sonrasında Osmanlılar arasında minyatür sanatına olan ilgi belirgin şekilde artış göstermiştir. Fatih Sultan Mehmet ile başlayan bu ilgi, Sultan II. Bayezid ve Kanuni Sultan Süleyman dönemlerinde de devam etmiş; imparatorluğun doguya doğru genişleyen sınırlarından getirilen sanatçılar, ürettikleri eserlerle bu ilginin daha da pekişmesine katkı sağlamışlardır. Başlangıçta Osmanlı nakkaşları, özellikle İran'dan gelen sanatçıların eserlerini taklit ederek üretim yapmış olsalar da zamanla bu alanda faaliyet gösteren Türk nakkaşların sayısının artmasıyla birlikte klasik Osmanlı minyatür üslubunun doğmasına zemin hazırlanmış ve sanat daha özgün bir kimlik kazanmıştır (Tez, 2018: 90).

Minyatürde Tasvir Yasağı

Minyatür, temelde bir tasvir sanatı olarak kabul edilse de görsel anlatımı belirli kurallar ve kalıplar doğrultusunda şekillenmiştir. Bu yapı nedeniyle minyatür sanatı, kimi zaman “yasaklı” bir sanat biçimi olarak da anılmaktadır. Bu durumun başlıca nedeni, İslam dininin sanata yaklaşımıdır. Kur'an-ı Kerim'de tasvir yasağına dair doğrudan bir hüküm bulunmamakla birlikte bazı hadislerde yer alan ve kıyamet gününde tasvirle uğraşan kişilerin cezalandırılacağına dair ifadeler, bu yasağın toplumda yaygınlaşmasına zemin hazırlamıştır (Mahir, 2020: 16).

7. yüzyıldan itibaren Arapların, başta İran olmak üzere çeşitli coğrafyalarda gerçekleştirdiği fetihler, İslam dininin hızla yayılmasına neden olmuştur. Bu yayılma süreci, yerel halkların kültürel yapısını derinden etkileyerek dinî kuralların sosyal yaşam ve sanat üzerindeki etkilerini artırmıştır. Sanatsal üretimde de bu etkiler açıkça gözlenmiştir. İslam inancına göre yalnızca Allah, yarattığı varlıklara ruh vererek onlara can bahşetmektedir. Dolayısıyla Allah'ın yarattığı varlıkların görsel olarak resmedilmesi, ona benzemeye çalışmak anlamına geldiğinden “şirk” olarak değerlendirilmiştir. Bu yasak özellikle insan ve hayvan suretlerini kapsamaktadır. Buna karşın bitki betimlemeleri için böyle bir sınırlama söz konusu olmamaktadır.

Bu düşüncenin arka planında, kutsal olanın dünyevileştirilerek sıradanlaştırılması ve insan eliyle yorumlanarak özgün ilahi gerçekliğin bozulacağı inancı yer almaktadır. Çünkü insan zihninin, Allah'ın yarattığı ilahi güzelliği resmetme çabasıyla o gerçekliği tam anlamıyla kavraması mümkün değildir. Bu nedenle minyatür sanatında temsil edilen figürler, görsel gerçeklikten, boyutsallıktan ve perspektiften bilinçli olarak uzak tutulmuştur. Nakkaşlar, eserlerinde perspektif, gölge ve hacim gibi unsurlardan özellikle kaçınarak, doğayı ve bireysel bakışı geri plana itmişlerdir (Tez, 2018: 7-97).

İslam sanatlarında "güzel" kavramı, Allah'ın ilahi nitelikleri çerçevesinde şekillenmektedir. Buradaki düşünce, güzelliğin ilahi olana ait olduğu ve yalnızca Allah'ın yarattığı güzelliği hatırlatması gerektiği anlayışıdır. Sanat, bu bakış açısına göre, yeni bir güzellik yaratmamalı, sadece Allah'ın yarattığı ilahi güzelliği yansıtmalıdır. Güzellik, özünde yalnızca Allah'a ait bir kavram olduğundan, sonradan yaratılması mümkün değildir. Bu nedenle, İslam sanatlarında Allah, sanatçıyı ve sanatçının eserini bir arada yaratıcı olarak kabul etmektedir. Bu özelliklerinden dolayı, İslam sanatları izleyiciye görsel derinlikten çok anlamsal bir derinlik sunmaktadır. Nakkaşlar, teknik anlamda gerçekçilikten çok eserde anlam yaratma amacını gütmektedirler. Onlar için kullandıkları renklerin ölümlü dünyayı yansıtmaması değil, bu renklerin ebedî, ilahi dünyayı yansıtmaması daha önemlidir. Perspektif, gölge veya hacim gibi öğeler, onların sanatında dünyevi olanı yüceltmek yerine sıradanlaştırmak olarak görülmekte ve bu nedenle bazı minyatürlerde atlar sarı veya mavi, dağlar ise sarı, pembe veya mor tonlarında tasvir edilebilmektedir. Nakkaşlar, tasvir ettikleri dünyada, dünyevi renk ve biçimlerin ötesinde, özledikleri ilahi hayatı temsil etmek amacıyla bu unsurları yeniden şekillendirmektedirler (Karadeniz, 2020: 24-33).

Tasvir yasağının doğurduğu perspektif, gölge ve hacim gibi sınırlamalar, minyatür sanatında iki boyutluluk algısını güçlendirmiştir. Bu durum hem minyatür sanatı hem de iki boyutlu platform oyunları arasında benzer teknik sınırlamalar yaratarak her iki türü anlatım ve görsellik açısından birbirine yakınlaştırmaktadır.

Acaib-ül Mahlukat Türü

Minyatürlü el yazmalarının arasında belki de en ilgi çeken, *Acaib-ül Mahlukat* tarzında yapılmış olan çalışmalardır. Tam adı *Acaib-ül Mahlukat, Garabet-ül Mevcudat* ya da *Acâ'ibü'l-Mahlûkât ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât* olan bu tarz eserler, dönemin bilinmeyenleriyle ilgili ansiklopedik çalışmalar olarak tanımlanabilir. Bu eserler, coğrafya, tarih, astronomi, edebiyat, folklor, tıp ve biyoloji gibi alanlarda dönemin bilgi gereksinimlerini karşılayan kaynaklar olarak ortaya çıkmışlardır (Kut, 2010: 1). Bu bağlamda, "Acaib-ül Mahlukat" terimi, İslami edebiyatların ya da yazıldıkları dönemin coğrafya ve kozmografya anlayışına göre hazırlanmış ve ansiklopedik bilgiler içeren eserlerin ortak adı olarak kabul edilmektedir.

Eserler arasında büyük bir çeşitlilik olmamakla birlikte toplamda beş adet *Acaib-ül Mahlukat* nüshası bulunmaktadır (Sarıkaya ve Kut, 2019: 14). Ancak bunlar arasında en bilineni, 555-1160 yılları arasında yaşamış Muhammed bin Mahmud bin Ahmed et-Tûsî es-Selmanî'nin

yazdığı ve 681-1283 yılları arasında yaşamış Zekeriya bin Muhammed bin Mahmud Ebu Yahya'nın yazdığı nüshalardır. Bu iki nüsha içinde ise en fazla ilgi gören ve çeşitli dillerde çevirisi yapılan versiyon, Zekeriya Kazvini'nin yazdığı *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* ve *Garâ'ibü'l-Mevcûdât* olmuştur (Kut, 2010: 2).

Arapça ve Farsça olarak kaleme alınan *Acâ'ibü'l-Mahlûkât* eserleri, Osmanlı İmparatorluğu'nda da büyük bir ilgi uyandırmış ve sürekli merak edilen eserler arasında yer almıştır. Osmanlı döneminde, eserin çeşitli dönemlerde Osmanlıcaya yapılmış on çevirisi bulunmaktadır. Kazvini, eserinde “Garaib” kavramını peygamberler ve velilere atfedilen mucizeler, Güneş ve Ay tutulmaları, depremler, tılsımlar veya nazar gibi konularla tanımlamıştır. “Acaib” kavramını ise, piramitler, İskenderiye Feneri gibi antik dönemin mimari eserleri, ilginç yeryüzü şekilleri, uzak coğrafyalarda yaşayan insan toplulukları, hayvanlar ve bitkilerin şaşırtıcı özellikleri üzerinden ele almıştır. Eserde “Acaib ve Garaib” olarak tanımlanan bazı varlıklar, nesneler veya durumlar incelenmediğinde, olağanüstü ve doğaüstü özelliklere sahip oldukları görülmektedir. Tek boynuzlu atlar, mantikor adı verilen insan kafalı, aslan vücutlu ve akrep kuyruklu yaratıklar gibi çeşitli doğaüstü varlıklar bu eserlerde yer almakta olup sayıca diğer konulardan daha az bir yer tutmaktadır. Ancak bu tür varlıklar, o dönemin insanları tarafından gerçek olarak kabul edilmiş, dolayısıyla günümüz dünyası için gerçeküstü sayılabilecek bu olgular, o dönemin insanları için bilinmeyenlerle dolu ve şaşkınlıkla karşılanan bir gerçekliğin parçası olmuştur (Coşkun, 2019: 272).

Platform Oyunları

Oyunlar, tarih boyunca insanlık için nasıl vazgeçilmez bir parça olmuşsa, dijital oyunlar da çağımızın modern insanı için önemli bir eğlence aracı hâline gelmiştir. Dijital oyunlara gösterilen bu ilgi, günümüzde milyarlarca dolarlık bir endüstriye dönüşmesini sağlamıştır. Dünya çapında yüzlerce oyun geliştiricisi ve milyarlarca oyuncuya sahip bu sektör, küresel dağıtım, reklam ve pazarlama ağlarıyla, bireysel, toplu ya da e-spor yarışmaları gibi çeşitli oyun deneyimleri sunarak her geçen gün daha fazla katılımcıya ulaşmakta ve hızla büyümeye devam etmektedir (Sağiroğlu, Bülbül, Kılıç, Küçükali, Bayzan ve Samur, 2022: 6).

Dijital oyunlar, kullanıcılarına eğlenceli ve interaktif bir deneyim sunarak, stresin azaltılmasına yardımcı olabilecek özelliklere sahiptir. Bu sayede oyunlar, insanları günlük yaşamın zorluklarından kısa bir süreliliğine de olsa uzaklaştırabilmektedir. Çok oyunculu çevrimiçi oyunlar

ise oyunculara dünyanın dört bir yanındaki diğer oyuncularla iletişim kurma ve iş birliği yapma fırsatı tanımakta, böylece oyuncuların farklı kültürlerle tanışmalarını ve küresel bir topluluğun parçası olmalarını sağlamaktadır.

Dijital oyun türleri arasında dikkat çekenlerden biri de platform oyunlarıdır. Platform oyunları, genellikle ana kahramanın, oyun evreni içerisinde farklı büyüklük ve yükseklikteki platformlar arasında hareket ederek ilerlediği bir oyun türü olarak tanımlanabilir (Demirbaş, 2015: 365). Bu tür oyunların görsel tasarımları, pixel art, iki boyutlu grafikler ya da üç boyutlu grafikler gibi farklı tekniklerle oluşturulabilmektedir.

Resim 1. “New Super Mario Bros. 2” adlı oyunun görseli (killscreen.com, 2013).

Bu bağlamda, platform oyunları, durağan veya hareketli çeşitli platformlar üzerinde yerleştirilmiş engellerin oyuncu tarafından aşılma-ya çalışıldığı bir oyun türüdür. Platform oyunları, genellikle yatay ve dikey olarak tasarlanmış seviyelerde gerçekleşir ve oyuncu, bu platformlar üzerinde hareket ederek çeşitli varlıklar, silahlar, mekanizmalar, canavarlar veya bazen platformun yapısal özelliklerinden kaynaklanan engellerle mücadele ederek bölümü tamamlamaya çalışır. Bu tür oyunlar genellikle yüksek tempolu ve dinamik bir şekilde tasarlandığı için, oyuncunun başarısı büyük ölçüde kendi becerilerine bağlıdır. Oyuncunun oyun sırasında gösterdiği zamanlama ve refleksler, oyun başarısını etkileyen en önemli faktörlerdendir.

Platform oyunları, ortaya çıktığı ilk günden bugüne kadar geniş bir kitle tarafından ilgiyle oynanmıştır. Kişisel bilgisayarlar, oyun konsolları, tabletler, oyun platformları ve mobil cihazlar gibi farklı mecralarda oynanabilen platform oyunları, basit kontrolleri, etkileyici iki ya da üç

boyutlu grafikleri, dinamik oyun yapıları ve kullanıcı beğenisine sunulan sürekli yenilenen oyunlar sayesinde her geçen gün daha fazla yeni oyuncuyu kendine çekmeye devam etmektedir.

Ferhat ile Şirin Hikâyesinin Bir Platform Oyunu Konseptine Dönüşümü

Edebî hikâyeler arasında farklı coğrafyalarda ve farklı kişiler tarafından yüzyıllar boyunca tekrar tekrar yazılan ve resmedilen en ünlü hikâyelerden birisi de “Ferhat ile Şirin” hikâyesidir. Bu hikâye, mesnevi tarzı yazı formunun yanı sıra, ağızdan ağıza aktarılan hikâye anlatım geleneğinde de varlığını sürdürmüştür (Alptekin, 2005: 18).

Öykünün Farsça ve Türkçe olarak 15. yüzyılda yazılmış yorumlarından özellikle iki tanesi, en çok resmedilen yazmalar olmuştur. Bunlardan ilki, ünlü Osmanlı şairi Şeyhi’nin, Nizami Gencevi’nin mesnevilerinden esinlenerek 1420’li yıllarda yazdığı “Hüsrev ü Şirin” adlı eserdir (Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006: 42-43). Bu versiyon, edebî bir aşk hikâyesi olmasının yanı sıra farklı ve çeşitli bilimlere ait yararlı bilgiler sunmayı amaçlayan didaktik ve ansiklopedik bir eser niteliği taşımaktadır (İnalıcık, 2018: 103).

İkinci versiyon ise 1490’lı yıllarda Suzi adlı bir sanatçının, Herat’lı sanatçı Hatifi’nin mesnevilerinden esinlendiği versiyondur. Bu yazmalarda hikâyenin üçüncü kahramanı olan Ferhat, mühendis ve sanatçı kimliğiyle Hüsrev ve Şirin’in hikâyesine dâhil olmakta ve Şirin’e duyduğu ölümsüz aşk ile tanınmaktadır (Bağcı, Çağman, Renda ve Tanındı, 2006: 42-43). İran kültüründe Hüsrev’in ana karakter olarak yer aldığı hikâyelerde, Türkçe versiyonlarında Ferhat baş karakter olarak öne çıkmaktadır. Yani İran kaynaklarında "Hüsrev ü Şirin" olarak bilinen hikâye, Türk kültüründe "Ferhat ile Şirin" olarak yeniden şekillenmiştir (Aksel, 1960: 20).

Bu çalışmanın gerçekleştirilme süreci, minyatür sanatının edebî bir hikâye vasıtasıyla oyunlaştırılmaya çalışılmasını içermektedir. Tasvir yasağı etrafında şekillenen minyatür sanatı, anlatım olarak kısıtlı, ancak eşsiz bir dile sahiptir. Perspektif, gölge veya derinlikten yoksun olması, minyatür sanatını görsel olarak iki boyutlu bir sanat biçimi hâline getirmektedir. İki boyutlu platform oyunları da teknik kısıtlamalar nedeniyle oyunculara iki boyutlu bir oyun deneyimi sunmaktadır. Üç boyutlu platform oyunları, x, y ve z koordinatlarını kullanacak şekilde üretilirken oyuncu iki boyutlu platform oyunlarında yalnızca yatay ve dikey düzlemler üzerinde hareket edebilir. Üç boyutlu platform oyunlarında ise derinlik faktörünün de devreye girmesiyle oyuncuya 360 derecelik bir hâkimiyetle oyun oynama deneyimi sağlanmaktadır. İki boyutlu ve üç

boyutlu platform oyunları arasındaki temel fiziksel fark, iki boyutlu platform oyunlarında yalnızca iki koordinatın bulunmasıdır.

Ferhat ve Şirin oyunu, temel olarak iki boyutlu platform oyunları referans alınarak tasarlanmıştır. Bu oyunda, minyatürlerin kısıtlı anlam imkanlarının yarattığı estetik algı ile iki boyutlu platform oyunlarının estetik algısı birleştirilerek yeni bir tür yaratılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, tasvir yasağı nedeniyle kendine has ve iki boyutlu bir anlam biçimini benimseyen minyatürün, ortaya çıktıkları dönemdeki teknik yetersizlikten ötürü ancak iki boyutlu olarak tasarlanabilen platform oyunları ile benzerlik gösterdiği görülmüştür. Gerçekten de bu çalışma sürecinde platform oyununun iki boyutlu yapısı sayesinde, oyun konseptini oluşturan minyatürlerin anlatımının ve tasarım üslubunun des- teklediği gözlemlenmiştir.

Resim 2. Solda “Super Meat Boy” adlı oyunun görseli (Ford, 2020), sağda ise Ferhat ile Şirin oyununun görseli

Platform oyunu fikrinin uygulanabilmesi ve dolayısıyla bu çalışmanın gerçekleşebilmesi için gerekli olan ilk ihtiyaç bir senaryo olmaktır. Bu bağlamda, senaryonun temel amacı, oyunun görsel içeriklerinin şekillenmesini sağlamak ve oyunun oynanış mekaniğini belirlemek için gerekli olan bir kılavuz görevi görmektir (Çalış ve Çevik, 2021: 39).

Senaryo aşamasında, minyatürün platform oyununa bir “epik aşk” teması üzerinden uyarlanabileceği fikri ortaya çıkmıştır. “Epik Aşk” kavramı, iki sevgilinin her türlü zorluğa rağmen aşkları için mücadele ederek birbirlerine kavuşma arzusu olarak tanımlanabilir (İpşiroğlu, 2005: 28). Âşıkların aşkları için yaptıkları fedakarlıklar, bu tür hikâyelerin temel iskeletini oluşturmaktadır. Ferhat ile Şirin hikâyesindeki dağlı delip şehre su getirme gibi pek çok farklı aşk hikâyesinde, kahramanların aşklarına ulaşabilmek için imkânsız eylemleri başarmaları istenmekte, kahramanlar da bu eylemleri gerçekleştirebilmek için çeşitli zorluklar ve maceralar yaşamak durumunda kalmaktadır. Ancak tüm görevler başarılsa bile kahramanlar sonunda yine aşklarına kavuşamamaktadır. Bu durum, uğruna çaba gösterilen aşkın ilahiliğini ve saflığını

güçlendirmekte, kavuşamayan aşıklara duyulan üzüntü o aşkı kutsallaştırmaktadır.

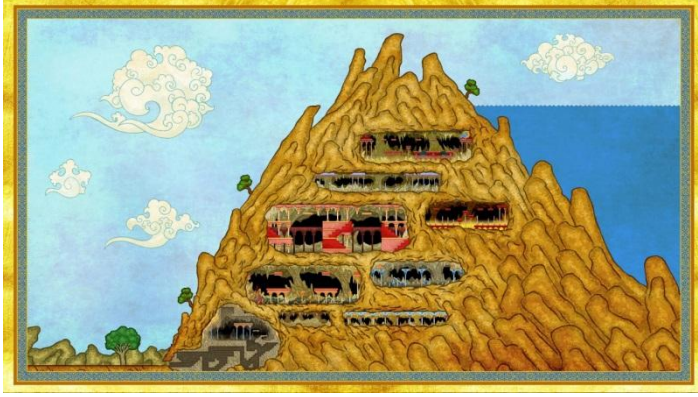
Bu bağlamda, minyatür taraması yapılırken bu tanıma uyabilecek en uygun örnekler olarak Ferhat ile Şirin'in hikâyesi ve Varka ile Gülşah'ın hikâyesiyle karşılaşılmış ancak kaynakların uygunluğu sebebiyle bu çalışma için Ferhat ile Şirin'in hikâyesi tercih edilmiştir.

Senaryo çalışmasına başlamadan önce Ferhat ile Şirin hikâyesi araştırılmıştır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu hikâyenin Anadolu, Orta Asya ve Azerbaycan edebiyatında kendine yer bulduğu ve anlatılan hikâyelerin farklı varyasyonlara sahip olduğu görülmüştür. Bu kadar farklı varyasyona sahip olmalarından dolayı, Ferhat ile Şirin hikâyesi benzer olmakla birlikte hikâye içindeki pek çok kişi, mekân ve durumun birbirinden oldukça farklı bir biçimde ele alındığı anlaşılmıştır. Bu durum, oyun konsepti için rehberlik etmesi gereken tek bir anlatı olması gerekliliğini ortaya koymuştur. Bu sebeple hikâyelerin hepsi gözden geçirilerek kişi, olay ve mekânlar sadeleştirilmiştir. Bu bağlamda, bu konuda yapılmış olan Türkçe araştırmalar öne çıkmış ve Ozan Yılmaz'ın derlediği Şeyhi'nin *Hüsrev ü Şirin*'i, Mehmet Kanar'ın öyküleştirdiği Lami'i Çelebi'nin *Ferhat ile Şirin*'i ve Metin Özarslan'ın derlediği *Mukayeseli Bir Araştırma: Ferhat ile Şirin* adlı eserler incelenmiştir. Yapılan araştırmalar sonucunda, ana referans olarak Özarslan'ın yaptığı karşılaştırmalı altı versiyondan biri olan *Ferhat ile Şirin El Yazmaları*'nin kullanılmasına karar verilmiş ve konsept oyun senaryosu, bu metinler kısaltılarak hazırlanmıştır.

Oyun konsept tasarımının senaryosu hazırlanırken ilk olarak Ferhat, Şirin, dağ ve epik aşk için mücadele temaları ele alınmıştır. Ancak Özarslan'ın metinleri sadeleştirerek oluşturduğu senaryonun, yalnızca Ferhat'a verilen dağ delme görevi ve Şirin ile olan kavuşamama olgusu üzerinde durması, oyun senaryosunun yeterliliği açısından zayıf kalmıştır. Bu durum, Ferhat'a verilen dağ delme görevlerinin daha küçük alt görevlere bölünerek çeşitlendirilmesi zorunluluğunu ortaya çıkarmıştır. Bu strateji, hem epik aşk temasına vurgu yapacak hem de oyunu zorlaştırarak oyuncunun daha uzun bir sürede oynamasına olanak sağlayacaktır. Bu sayede Ferhat'ın dağ delme ve Şirin'e kavuşma süreci dokuz göreve ayrılmış ve her biri bir oyun seviyesi olacak şekilde tasarlanmıştır.

Oyun, giriş bölümü, oyun oynama bölümü ve bitiş bölümü olmak üzere toplam üç bölümden oluşmaktadır. Seviyeler, oyun oynama bölümü için toplamda dokuz adet olarak tasarlanmış ve her bir seviyeye şu isimler verilmiştir: *El Cinn'ül Esir*, *Ashab-ı Kehf*, *Kem Gözle Gelen Yüink*, *Ab-ı Har*, *Dev Uc*, *Yecüc ve Mecüc*, *Yedi Başlı Ejderha*, *Şehretü'n-Nar* ve *Şahmaran*.

Bu seviyeler, dağın içerisinde geçen toplam dokuz bölümden oluşmakta ve her bölümde çeşitli yan karakterlerle birlikte Ferhat'ın bölümleri geçmesi için yok etmesi gereken bölüm sonu canavarları bulunmaktadır.

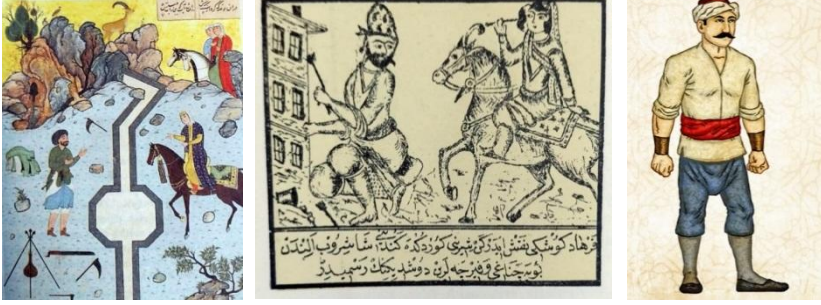
Resim 3. Oyun seviyelerini gösteren harita

Bu durum, yeni tasarlanan dokuz bölümün her biri için özgün karakterler yaratma ihtiyacını doğurmuştur. Bu bağlamda, Ferhat ve Şirin dışında bu konsept tasarımı kapsamında toplam 24 adet karakter tasarlanmıştır. Bu karakterler arasında “Kör Nakkaş”, “Cadı Azraka”, “Hz. Süleyman’ın taşa hapsediği cin”, “Yedi Uyurlar ve Kıtırmır”, “Kem Gözle Gelen Yünk”, “Nazar Kuşları”, “Es-sakankurlar”, “Kadınkuşlar”, “Devekuşuna Binen Gulyabaniler”, “Dev Uc”, “Yecüc ve Mecüc”, “Yedi Başlı Ejderha”, “37 Yüzlü Cinlerin Anası Şhretü’n-Nar”, “Cin Oğullar” ve “Şahmaran” gibi fantastik unsurlar yer almaktadır.

Buna ek olarak, oyuncunun oyun içerisindeki ilerleyişini destekleyecek toplam 10 adet nesne tasarımı gerçekleştirilmiştir. Bu nesneler; “Külünk”, “Ab-ı Hayat”, “Hacer-i La’l”, “Şebreçağ”, “Hacer-i Deh-nec”, “Uyku Muskası”, “Nazar Kalkanı”, “Gaddare”, “Tatar Yayı” ve “Cam-ı Cem” olarak belirlenmiştir.

Karakter ve nesne tasarımlarının oluşturulmasında, dönemlerinin bilinmezlikler ansiklopedileri olarak nitelendirilen *Acâibü’l-Mahlûkât* türündeki eserler en önemli kaynaklardan biri olmuştur. Ancak bu tür yazmaların farklı dönemlerde, farklı kişilerce kaleme alınması nedeniyle, çalışmada tek bir ana kaynağın kullanılması uygun görülmiştir. Bu bağlamda, Günay Kut ve Bülent Sarıkaya’nın çevirisini yaptığı *Ter-cüme-i Acâ’ibü’l-Mahlûkât ve Garâ’ibü’l-Mevcûdât* adlı eser ile Metin

And'ın *Minyatürlerle Osmanlı-İslam Mitologyası* adlı çalışması, minyatürlerde tasvir edilen karakterlerin tespiti ve yeniden tasarlanması sürecinde temel kaynaklar olarak kullanılmıştır.

Resim 4. Minyatür ve duvar resimlerindeki Ferhat tasvirleri ve oyun için tasarlanmış versiyonu

Resim 5. Minyatürlerdeki Şirin tasvirleri ve oyun için tasarlanmış versiyonu

Minyatürlerde anlatılan *Ferhat ile Şirin* hikâyesinde karakterlerin fiziksel özellikleri, farklı versiyonlara göre değişiklik göstermektedir. Ferhat, kimi zaman orta yaşlı bir figür olarak, kimi zaman ise genç bir delikanlı olarak tasvir edilmiştir. Buna karşılık Şirin, tüm varyantlarda genç ve güzel bir kız olarak betimlenmiştir. Bu çeşitlilik dikkate alınarak, oyun konseptinde Ferhat ve Şirin'in fiziksel özellikleri, geleneksel anlatıların ortalamasını esas alan bir yaklaşımla şekillendirilmiştir.

Anca bu yaklaşım bölüm sonu canavarları ya da yaratıklar için geçerli değildir. Minyatürlerde yer alan yaratık ve mitsel figürlerin çoğu, kaynaklarda tasvir edildikleri biçimiyle doğrudan oyun konseptine dâhil edilmiştir. Bu noktada minyatür sanatının iki boyutlu anlatım dili, platform oyunlarının iki boyutlu yapısıyla önemli bir benzerlik gösterdiğinden çalışmaya önemli ölçüde kolaylık sağlamıştır.

İki boyutlu platform oyunlarında grafikler çoğunlukla iki boyutlu çizimlerden oluşmaktadır. Bu görsel öğelerin yoğunluğu, oyunun oynanabilirliği açısından kritik öneme sahiptir. Görsellerin fazla karmaşık ya da detaylı olması, oyuncunun dikkatini dağıtabilir ve oyun deneyimini olumsuz yönde etkileyebilir. Dolayısıyla oyun tasarımında, görsel yoğunluk ve sadelik dengesi titizlikle korunmalıdır.

Benzer biçimde, minyatür sanatında tasvir yasağı nedeniyle gelişen anlatı sadeliği, karakterlerin sade ama etkili bir biçimde temsil edilmesine olanak sağlamaktadır. Bu sadelik, karakterlerin yeniden tasarlanmasında hem estetik hem de teknik anlamda avantaj sunmuş ve minyatür formunun oyun konseptine uyarlanmasını mümkün kılmıştır. Bu yönüyle minyatür sanatı, platform oyunu tasarımında hem biçimsel hem de işlevsel açıdan ideal bir kaynak olarak değerlendirilmiştir.

Resim 6. Minyatürlerdeki yaratıkların tasvirleri ve oyun için tasarlanmış versiyonları

Karakterlerin dijital konsepte uyarlanması sürecinde gözetilmesi gereken en temel unsur, minyatür sanatında kullanılan biçim, renk ve kontur gibi yapısal özelliklerin korunması olmuştur. Bu bağlamda, dijital ortamda gerçekleştirilen konturlama ve renklendirme işlemleri, geleneksel minyatür çizimlerinin özünü yansıtacak biçimde uygulanmıştır. Geleneksel minyatür sanatında konturlar, ince fırça darbeleriyle oluşturulmakta; çizginin kalınlığı ise fırçanın kâğıt üzerindeki basıncına göre değişmektedir. Fırça bastırıldığında kalın, hafifçe dokundurulduğunda ise ince çizgiler oluşmakta ve bu değişkenlik, durağan bir yüzeyde bile belirgin bir dinamizm algısı yaratmaktadır. Dijital tasarım sürecinde bu teknik göz önünde bulundurularak, karakterlerin öncelikle

eskiizleri hazırlanmış, ardından minyatür üslubuna sadık kalınarak kapalı ve net çizgilerle konturlanarak boyanmıştır.

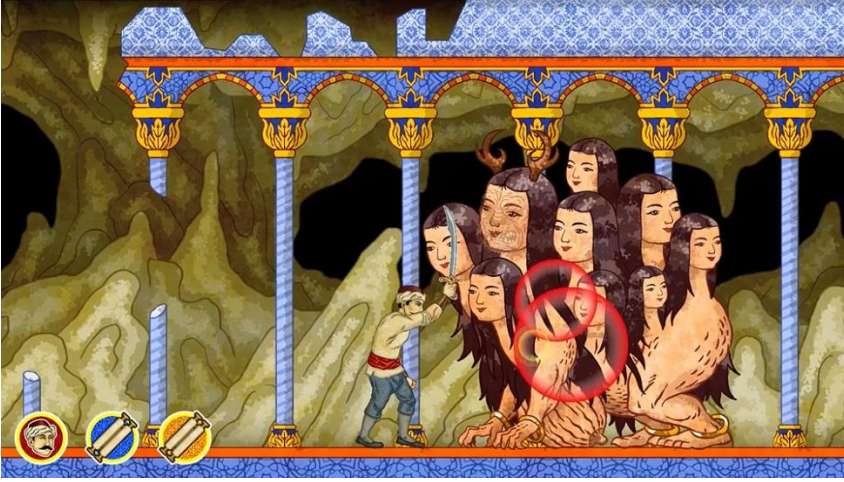
Renk seçimi konusunda da geleneksel minyatür sanatının estetik anlayışı temel alınmıştır. Minyatür sanatında tasvir yasağı sebebiyle kullanılan renkler, doğrudan gerçekliği yansıtmak yerine, daha çok uhrevi anlamlar taşımaktadır. Nakkaş gördüğünü değil, idealize edilmiş olanı temsil etmeye çalıştığından; renkler de dünyevi olmaktan çok sembolik ve manevi anlamlar taşımaktadır. Bu anlayış doğrultusunda oyunda yer alan yaratıkların renkleri geleneksel sınırlara bağlı kalınmaksızın kimi zaman pembe, kimi zaman yeşil gibi sıra dışı tonlarda tercih edilmiştir. Ancak Ferhat ve Şirin karakterlerinin insani niteliklerinin vurgulanması amacıyla bu iki karakter geleneksel ten rengi ve kıyafet renkleri ile tasvir edilmiştir. Böylece oyunda yer alan tüm karakter ve mekânlar, biçim ve üslup açısından geleneksel minyatür estetiğine yaklaştırılmaya çalışılmıştır.

Oyun tasarımında oyuncunun, Ferhat karakteriyle özdeşleşmesi ve onun yerine geçerek oyunu deneyimlemesi hedeflenmiştir. Edebî anlatının aksine, bu interaktif yapı oyuncuya, Ferhat'ın hikâyesini mutlu bir sona ulaştırma imkânı tanımaktadır. Anlatının yazılı versiyonunda okuyucu yalnızca bir gözlemci konumundayken oyun ortamında hikâyeyi kendi becerileriyle şekillendirebilen aktif bir özneye dönüşmektedir. Bu fiziki müdahale imkânı, oyuncuyu oyuna dâhil eden temel motivasyonlardan biri olarak düşünülmüştür. Oyuncu yalnızca Şirin'i kurtarmakla kalmayacak aynı zamanda şehre su getirme görevini de üstlenecektir. Böylece oyunda biri bireysel (Şirin'i kurtarma), diğeri toplumsal (şehre su getirme) olmak üzere iki temel hedef bulunmaktadır.

İki boyutlu platform oyunları, oyunculara yatay, dikey ve çapraz eksenlerde hareket edebilme imkânı sunmakta; böylece düz, parçalı ya da çok katmanlı yapılara sahip oyun dünyalarında ilerleyebilmektedirler. Bu lineer yapı, ileri, geri, yukarı ve aşağı yönlerde kurgulanan dinamik bir hareket alanı yaratmaktadır. Bu nedenle oyunda tasarlanan seviyelerin gerçekleşeceği mekânlar da bu hareket çeşitliliğine olanak tanıyacak şekilde, çok katmanlı ve farklı zorluk derecelerine sahip platformlar olarak inşa edilmiştir.

Resim 7. “Yecüc ve Mecüc” adlı seviyenin mekân tasarım örnekleri

Resim 8. “Şehretü’n-Nar” adlı seviyenin mekân tasarım örnekleri

Oyunun seviye tasarımları, yapısal temelini oluşturan mekân kurguları üzerinden şekillendirilmiştir. Bu doğrultuda mekân tasarımı sürecinde, karakter tasarımlarında olduğu gibi Osmanlı minyatür geleneğindeki mekân gösterimleri esas alınmıştır. Kompozisyon kurgusu, bina yerleşimleri, coğrafi unsurlar, bitki tasvirleri, sütun yapıları, kullanılan renkler, bezemeler ve motifler gibi unsurlar, özellikle Metol Tulum’un çalışmasına konu olan ve Vehbi tarafından resmedilen *Surname*

adlı eserdeki minyatürlerden alınan referanslarla oyun tasarımına entegre edilmiştir.

Mekânların oluşturulmasında her yaratığın, bir mağaranın içinde konumlanmış yarı yıkık bir sarayda yaşadığı varsayımı temel alınmıştır. Ancak bu saraylar bütünlük arz eden mimari yapılar olarak değil; kısmen çökmüş, yer yer mağara dokusunun açıkça görülebildiği yıkıntılar hâlinde kurgulanmıştır. Bu yıkıntıların görsel detayları, geleneksel minyatürlerde betimlenen mimari öğelerden esinlenerek dijital ortamda yeniden üretilmiştir. Yapı unsurlarını bir arada tutan kemerler, duvarlar ve sütunlar, Osmanlı minyatür sanatında sıklıkla tasvir edilen saray, konak ve diğer yapılarla uyumlu olacak biçimde oyun mekânlarına dâhil edilmiştir. Aynı zamanda bu mimari unsurlar üzerinde yer alan süslemeler, minyatür estetiğine özgü bezemelerden alınan referanslarla tasarıma dâhil edilmiştir.

Karakter ve mekân tasarımları eşzamanlı olarak gerçekleştirilmiştir. Bu tercih, minyatür üslubunun bozulmadan korunmasını mümkün kılmak adına gerekli olmuştur. Bu nedenle her bölüm için öncelikle iki boyutlu bir platform mekânı oluşturulmuş, ardından bu mekâna uygun şekilde, minyatür estetiğiyle yeniden yorumlanan karakter tasarımı gerçekleştirilmiştir. Bu üretim mantığı hem görsel tutarlılığı hem de oyuncu deneyimini olumlu yönde etkilemiştir.

Oyunda yer alan bölümler kurguya dayalı olsa da yalnızca “Yedi Uyurlar” bölümünde, minyatür sanatında doğrudan tasvir edilmiş bir mekândan faydalanılmıştır. Bu bağlamda yalnızca bu bölümde, yedi uyurların yer aldığı mağara betimlemeleri referans alınarak özgün bir dijital mekân tasarımı gerçekleştirilmiştir. Diğer bölümlerde yer alan “Dev Uc”, “Kem Gözle Gelen Yünk”, “Otuz Yedi Yüzlü Cinlerin Anası Şehretü’n-Nar” veya “Şahmaran” gibi karakterler için ise özgün ancak minyatür estetiğiyle uyumlu yeni mekânlar yaratılmıştır. Minyatürlerde bu yaratıklar genellikle benzer biçimlerde tasvir edilseler de yerleştirildikleri mekânlar ya farklılık göstermekte ya da hiç mekân unsuru içermemektedir.

Seviye tasarımları, Ferhat’ın dağda ilerleyişini bölümlere ayırmak ve her bölümde farklı görevler kurgulamak amacıyla yapılandırılmıştır. Oyuncu, her bir bölümü başarıyla tamamladığında dağın bir uçtan diğer uca kadar kazmış olacak ve böylelikle hem fiziksel hem de anlatısal bir başarıya ulaşacaktır. Oyndaki zorluk seviyesi, bölümler ilerledikçe kademeli olarak artmaktadır. Bu artış, yaratıkların sayısında, saldırı biçimlerinde ya da mekânların fiziksel zorluklarında gözlemlenebilir. Böylelikle oyunun seviye tasarımı, kullanıcı deneyimini çeşitlendiren dinamik bir yapı kazanmaktadır.

Dijital oyunlarda, karakterler, mekânlar ve nesneler genellikle birbirini tekrar eden hareket döngüleri ile canlandırılmaktadır. Bu tür animasyonlara “loop animasyon” adı verilmektedir. Loop animasyon, bir hareketin sürekli olarak döngü hâlinde tekrarlanmasını sağlayan bir tekniktir (Taşdemir, 2023). Bu teknik, oyunun bütünsel yapısının senkronize biçimde işlemesi için oldukça önemlidir. Çünkü karakter, mekân ve nesne animasyonlarının birbirleriyle uyumlu bir şekilde çalışabilmesi, oyunun teknik bütünlüğü açısından büyük önem

Bu doğrultuda söz konusu çalışmada oyunda yer alan karakter, yaratık, nesne ve efekt animasyonları, çeşitli hareket döngüleri (loop animasyonlar) oluşturacak şekilde tasarlanmıştır. Minyatür sanatında tasvir yasağı sebebiyle farklı dönemlerde farklı nakkaşlar tarafından üretilmiş olsalar da oyunda kullanılmasına karar verilen yaratıkların büyük çoğunluğunun benzer biçimlerde tasvir edildiği görülmektedir. Ancak bu yaratıkların dijital ortamda animasyona dönüştürülmesi sürecinde bazı anatomik sorunlarla karşılaşmıştır. Geleneksel minyatürlerde yalnızca estetik bir çizim amacıyla resmedilen bu figürler, hareketli bir karakter hâline getirildiklerinde, çizimlerin anatomik tutarsızlıkları inandırıcılığı olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Bu yaratıklar tarihsel bağlamda yalnızca iki boyutlu ve durağan bir formda resmedilmiş olduğundan animasyon sürecinde bu sabit görüntülerin estetik değerini bozmadan canlandırılmaları gerekliliği doğmuştur. Bu bağlamda, yaratıkların orijinal minyatür çizimlerine bağlı kalmakla birlikte animasyona elverişli olmayan çizim unsurları örneğin orantısız kollar, bacaklar ya da kafa yapıları yeniden tasarlanarak iki boyutlu canlandırmaya uygun hâle getirilmiştir. Bu tasarımlar sırasında çizgi kullanımı, renk paleti ve anatomik yapı, minyatür estetiğini koruyacak biçimde modernleştirilmiştir.

Her bir karakter, kendi hareket döngüsüne uygun şekilde parçalara ayrılarak animasyon süreci için yapılandırılmıştır. Bunun yanı sıra karakterlere ait çeşitli aksiyonlar örneğin silah kullanımı, ateş etme, vurma, parçalama, yeniden canlanma, nesne toplama veya ölüm gibi durumlara ilişkin görsel efektler de döngüsel animasyonlar biçiminde hazırlanmıştır. Böylelikle hem karakterlerin hem de etkileşime girdikleri çevresel unsurların oyun içerisinde tutarlı ve dinamik bir biçimde canlandırılması sağlanmıştır.

Sonuç

Geleneksel minyatür sanatı, Türk millî kimliği ve kültürünü bünyesinde barındıran en önemli görsel anlatım biçimlerinden biridir. Min-

yatür sanatı, kendi sınırlılıkları içerisinde geliştirdiği eşsiz anlatım diliyle; din, tarih, mitoloji ve edebiyat gibi konuları işlemiş ve bu konuların kültürel hafızaya kazınmasını sağlamıştır. Bu yönüyle minyatürler, geçmiş anlatıların görsel bellekleridir. Dolayısıyla minyatür sanatı, geçmişimizi yansıtan ve milli kimliğimizi geleceğe taşıyacak temel geleneksel sanat dallarından biri olarak kabul edilmelidir.

Ne var ki geçmişte olduğu gibi bugün de varlığını sürdürmesi ve gelecek kuşaklara aktarılması gereken bu sanat dalının, günümüz Türk sanatı ve kültür ortamında yeterince temsil edilmediği gözlemlenmektedir. Her ne kadar bazı sanatçılar, geleneksel minyatürden esinlenerek çağdaş sanat üretimleri gerçekleştirse de minyatürün Türk sanatındaki yeri ve görünürlüğü neredeyse silinmiştir. Ancak kültürel değerlerin yaşatılarak aktarılması, millî kimliğin korunması açısından son derece önemlidir.

Günümüz dünyası hızlı bir dijital dönüşüm süreci yaşamaktadır ve bu dönüşüm, toplumların kültürel yapılarında da önemli değişimlere yol açmaktadır. Geleneksel sanatlar da bu değişim sürecinden etkilenmekte; yerel ve ulusal kimlik unsurları, küresel kültürün baskısıyla geri plana itilmektedir. Minyatür sanatının yalnızca belirli çevrelerde ve sınırlı sayıda üretilebilmesi de bu durumun somut bir sonucudur.

Popüler kültürün ve küresel etkileşimin baskın hâle gelmesi, bireylerin kendi kültürel kökenlerinden uzaklaşmalarına, dolayısıyla öz kimliklerini yitirmelerine yol açabilmektedir. Oysa “millî öz”ün korunması hem bugün hem de gelecek için varoluşsal bir gerekliliktir. Bu bağlamda geleneksel kültür ve sanatla kurulacak bağ, sadece estetik değil aynı zamanda kimliksel bir süreklilik sağlamaktadır. Gelenekselin yitirilmesi, geçmişle bağların kopmasına ve milli kimliğin erozyona uğramasına neden olabilmektedir.

Tarihte “modern” olarak nitelendirilen bazı sanatlar, zamanla “geleneksel” hâline gelmişlerdir. Bu dönüşüm, toplumların tarihsel süreç içerisindeki kültürel tercihlerine göre biçimlenmiştir. Modern ve geleneksel sanat biçimleri arasındaki bu evrimsel ilişki, toplumların kendi estetik ve ideolojik yönelimlerini şekillendirdiği bir dinamiğe işaret etmektedir. Buradaki amaç, modern olanı eleştirmek değil, her iki sanat anlayışının bir arada değerlendirilebileceğini ve birbirini besleyebileceğini ortaya koymaktır. Nitekim bugün modern olarak değerlendirilen birçok sanat formu, gelecekte geleneksel olarak adlandırılabilecektir. Ancak bu süreçte geçmişin korunması, özellikle geleneksel sanatların yaşatılması, kültürel süreklilik açısından önem taşımaktadır.

Bu bağlamda minyatür sanatı, geçmişten günümüze ulaşan kültürel bir miras olarak yalnızca tarihsel bir belge değil, aynı zamanda kimliğin taşıyıcısıdır. Bu mirasın yeni nesillere aktarılması, çağımızın kültürel

görevlerinden biri olarak değerlendirilmelidir. Bu çalışmanın temel amacı da geleneksel bir sanat formunun modern bir araç olan dijital oyun aracılığıyla yeniden yorumlanabilirliğini araştırmaktır. Bu bağlamda, geleneksel olanın özünü koruyarak modern bir anlatım biçimiyle yeniden kurgulanması fikri hem kültürel sürdürülebilirlik açısından hem de çağdaş toplumların ilgisini çekecek yaratıcı çözümler sunması açısından önemli bir potansiyel taşımaktadır.

Bu potansiyel, günümüzün en yaygın dijital eğlence araçlarından biri olan dijital oyunlar üzerinden değerlendirilmiştir. Dijital oyunların bu denli yaygınlaşmasının temelinde, kullanıcılara düşük maliyetle yüksek oranda eğlence sunmaları ve aynı zamanda eğitici işlevler üstlenebilmeleri yatmaktadır. Bu işlevsellik, geleneksel minyatür sanatının da estetik yapısı bozulmadan modern dünyaya uyarlanabileceği fikrini doğurmuştur.

Minyatür ve dijital oyunlar, birbirinden farklı disiplinler olmalarına rağmen bazı ortak noktalarda buluşabilme potansiyeline sahiptir. Örneğin, minyatürün iki boyutlu yapısı, dijital oyun türlerinden biri olan platform oyunları ile biçimsel bir benzerlik göstermektedir. Platform oyunları, ilk ortaya çıktıkları dönemlerdeki teknik sınırlılıklar nedeniyle iki boyutlu olarak geliştirilmiş ve zamanla bu biçimiyle özgün bir tür hâlini almıştır.

Günümüzde gelişmiş teknolojilere rağmen birçok başarılı ve ticari anlamda yüksek gelir elde etmiş iki boyutlu platform oyununun hâlâ üretiliyor olması, bu formun geçerliliğini koruduğunu göstermektedir. Bu çalışma da minyatür sanatının doğası gereği iki boyutlu oluşunu, platform oyunu türü ile örtüştürerek değerlendirmiştir. Nitekim, oyun tasarımı sürecinde minyatürlerin anlatım üslubu, platform oyununun iki boyutlu yapısıyla uyumlu bir şekilde bütünleşmiştir.

Bu sayede, minyatür sanatı estetik yapısını kaybetmeden günümüzün dijital kültürüne entegre edilmiş ve daha geniş kitlelerle buluşması sağlanmıştır. Ayrıca bu birleşme, dijital oyunlara farklı bir bakış açısı kazandırarak oyun geliştiricilerine ve oyunculara özgün bir deneyim sunma potansiyeli yaratmıştır. Sonuç olarak bu çalışma hem minyatür sanatı açısından bir farkındalık yaratmış hem de dijital oyunlar için özgün bir içerik üretmiştir.

Uzman görüşleri de bu yaklaşımın, geleneksel sanatın dijital araçlarla yeniden yorumlanması açısından değerli ve yerinde bir uygulama olduğunu ortaya koymaktadır. “Ferhat ile Şirin” platform oyunu konsepti üzerinden geliştirilen bu model, geleneksel sanatın çağdaş araçlarla buluştuğu özgün bir örnek olarak değerlendirilmektedir.

Minyatürün, modern bir estetik ve tasarım diliyle dijital kültür içerisinde uyarlanabileceğini göstermekte ve bu iş birliğinin her iki disiplin için de kazanımlar sağlayabileceğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKLAR

- Aksel, M. (1960). *Anadolu Halk Resimleri*, İstanbul.
- Alptekin, A. B. (2005). *Halk Hikâyelerinin Motif Yapısı*, Ankara.
- And, M. (2020). *Minyatürlerle Osmanlı İslam Mitologyası*, İstanbul.
- And, M. (2020). *Kırk Gün, Kırk Gece*, İstanbul.
- Bağcı, S., Çağman, F., Renda, G. ve Tanındı, Z. (2006). *Osmanlı Resim Sanatı*, İstanbul.
- Coşkun, F. (2020). “Osmanlı Coğrafya Literatürü ve acaib-ül mahlukat janrı”. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, 17(33), 269-286.
- Çağman, F. ve Tanındı, Z. (1979). *Topkapı Saray Müzesi İslam Minyatürleri*, İstanbul.
- Çalış, M ve Çevik, M.U. (2021). “Bilgisayar Oyunlarında Etkileşimli Senaryo Tasarımlarının Oyuncu Deneyimine Olan Etkisi”. *Sanat Eğitimi Dergisi*, 9 (1), 38–50.
- Cartwright, W., Peterson, M. P. ve Gartner, G. (2007) . *Multimedia Cartography*. Berlin.
- Demirbaş, K. Y. (2015). “Dijital Oyunlara "Oyun Türü" Yaklaşımlarının Sorunları: "Platform Oyunları" Türü Örneği, *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, (1), 363-387.
- Deveci, A. (2017). *İran-Türk Minyatüründe Savaş ve Mücadele Sahneleri*, İstanbul.
- Esin, E. (2019). *Cinlere Ayna Tutan Nakkaş: Mehmet Siyah Kalem*, İstanbul.
- Eyüboğlu, İ.Z. (1981). *Anadolu Uygarlığı*, İstanbul.
- İnal, G. (1995). *Türk Minyatür Sanatı*, Ankara.
- İnalcık, H. (2018). *Has Bahçede Ayş-u Tarab*, İstanbul.
- İpşiroğlu, M. (2005). *İslamda Resim Yasağı ve Sonuçları*, İstanbul.
- Kanar, M. (2018). *Lami'i Çelebi, Ferhat ile Şirin*, İstanbul.
- Karadeniz, M. U. (2020). *İslam Sanatlarında Estetik*, İstanbul.
- Kut, G. (2010). *Acaib-ül Mahlukat, Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları II*, İstanbul.
- Mahir, B. (2020). *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul.
- Özarslan, M. (2006). *Mukayeseli bir Araştırma: Ferhat ile Şirin*, İstanbul.
- Sağiroğlu, Ş., Bülbül, H. İ., Kılıç, A., Küçükali, M., Bayzan, Ş., ve Samur, Y. (2022). *Dijital Oyunlar -I: Araçlar, Metodolojiler, Uygulamalar ve Öneriler*, Ankara.
- Sarıkaya, B. ve Kut, G. (2019). *Tercüme-İ Acâ'ibü'l-Mahlûkât Ve Garâ'ibü'l-Mevcûdât*, İstanbul.
- Tez, Z. (2018). *Yasaklı Sanat Olarak Minyatür, Resim ve Grafik Tarihi*, İstanbul.
- Ülker, Ü. ve Bülbül, H. İ. (2018). “Dijital Oyunların Eğitim

Seviyelerine Göre Kullanılma Durumları”. *Tübav Bilim Dergisi*, 11(2), 10-19.

Yılmaz, O. (2020). *Hüsrev ü Şirin Şeyhi*, İstanbul.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Aktaş, Y. (2020). *www.aa.com.tr*. 02 13, 2024 tarihinde *www.aa.com.tr*: <https://www.aa.com.tr/tr/kultur-sanat/minyatur-unesco-insanligin-somut-olmayan-kulturel-mirasi-temsili-listesine-alindi/2079408#:~:text=K%C3%BClt%C3%BCr:%20ve%20Turizm%20Bakan%C4%B1%20Mehmet,Temsili%20Listesi'ne%20kaydedildi%C4%9Fini%20bildirdi>. adresinden alındı
- Ford, S. (2020). *gamespace.com*. 1 4, 2024 tarihinde *gamespace.com*: <https://www.gamespace.com/all-articles/news/check-out-the-super-meat-boy-forever-gameplay-stream/> adresinden alındı
- killscreen.com*. (2013). 1 3, 2024 tarihinde *killscreen.com*: <https://killscreen.com/previously/playlist/new-super-mario-bros-2/> adresinden alındı
- nisartgallery.com*. (2024). 1 19, 2024 tarihinde *nisartgallery.com*: <https://www.nisartgallery.com/en/product/3104307/hatice-evran-cam-alti-sahmeran-28x38-cm-imzali> adresinden alındı
- sozluk.gov.tr*. (2023). 4 18, 2023 tarihinde *sozluk.gov.tr*: <https://sozluk.gov.tr/> adresinden alındı
- Taşdemir, F. (2023). *www.faruktasdemir.com*. 02 16, 2024 tarihinde *www.faruktasdemir.com*: <https://www.faruktasdemir.com/photoshopta-dongusel-animasyon/> adresinden alındı

BALKAN KÜLTÜRÜ VE REKLAMCILIK: GELENEKSEL DEĞERLERDEN DİJİTAL DÖNÜŞÜME

Birsen ÇEKEN*
Mustafa MERDİN**

Özet

Bu makale, Balkan kültürü ve reklamcılık arasındaki dinamik etkileşimleri tarihsel, sosyal ve ekonomik bağlamlarda ele almaktadır. Balkanların çok yönlü kültürel yapısı, reklamcılık sektörünü hem fırsatlarla hem de zorluklarla karşı karşıya bırakmıştır. Makale, geleneksel kültürel unsurların modern reklamcılık uygulamalarıyla nasıl harmanlandığını ve dijital dönüşümün bu süreçleri nasıl etkilediğini incelemektedir.

Türk Hava Yolları'nın "4 Mevsim Balkanlar" reklam kampanyası, bu bağlamda göstergebilimsel bir analizle değerlendirilmektedir. Kampanya, Balkanların doğal güzelliklerini, kültürel mirasını ve geleneklerini dört mevsim boyunca sunarak, izleyicilerle güçlü bir duygusal bağ kurmayı amaçlamaktadır. Reklam, kültürel semboller ve imgeler aracılığıyla yerel halkın tarihsel birlik duygusunu ve bölgenin eşsiz coğrafi zenginliklerini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, makale Balkanlardaki reklamcılık uygulamalarının sadece ticari hedeflerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda kültürel mirası koruma ve tanıtmaya amacını da taşıdığını vurgulamaktadır. Geleneksel değerlerle modern pazarlama stratejilerinin birleşimi, bölgenin benzersiz kimliğini koruyarak sürdürülebilir bir ekonomik kalkınma için güçlü bir temel oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Reklam, Balkan Kültürü, Kültür, Medya

* Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü Profesör /0000-0001- 8112-992X/birsen.ceken@hbv.edu.tr

** Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Sanat ve Tasarım Fakültesi Grafik Tasarımı Bölümü Araştırma Görevlisi /0000-0003-4698-0342/mustafa.merdin@hbv.edu.tr

BALKAN CULTURE AND ADVERTISING: FROM TRADITIONAL VALUES TO DIGITAL TRANSFORMATION

Abstract

This article examines the dynamic interactions between Balkan culture and advertising within historical, social, and economic contexts. The multifaceted cultural structure of the Balkans has presented both opportunities and challenges to the advertising industry. The article explores how traditional cultural elements are blended with modern advertising practices and how digital transformation has influenced these processes.

Turkish Airlines' "4 Seasons of the Balkans" advertising campaign is evaluated in this context through a semiotic analysis. The campaign aims to establish a strong emotional connection with viewers by showcasing the natural beauty, cultural heritage, and traditions of the Balkans throughout the four seasons. The advertisement highlights the historical sense of unity among the local people and the region's unique geographical richness through cultural symbols and images.

In conclusion, the article emphasizes that advertising practices in the Balkans are not solely driven by commercial goals, but also serve the purpose of preserving and promoting cultural heritage. The fusion of traditional values with modern marketing strategies creates a strong foundation for sustainable economic development while preserving the region's unique identity.

Keywords: Advertising, Balkan Culture, Culture, Media

GİRİŞ

Balkan kültürü ve reklam arasındaki etkileşim, tarihsel, sosyal ve ekonomik faktörlerin dinamik bir uyumunu temsil etmektedir. Bu bölge, yüzyıllar boyunca farklı etnik gruplar, diller ve dinlerin bir arada bulunduğu, karmaşık ancak zengin bir kültüre sahip olmuştur. Böylesine benzersiz bir çeşitlilik, reklamcılığı hem kültürel bağlamlarla uyumlu hâle getirme gerekliliğini hem de bu çeşitliliğin yarattığı fırsatları değerlendirme potansiyelini ortaya koymaktadır. Reklamcılık sektörü, Balkanların kültürel dokusunu anlamadan etkili kampanyalar yürütmeyecek kadar derin bir kültürel ve tarihsel bağlam içinde yer almaktadır.

Geleneksel kültürel unsurları modern reklamcılık pratikleriyle birleştiren Balkan reklam sektörü, tüketici davranışlarını etkileyen ve yerel değerleri öne çıkaran bir dizi yaratıcı strateji benimsemiştir. Ancak

bu şekillenme, basit bir adaptasyondan daha fazlasını gerektirmektedir. Çapraz kültürlü iletişim, ülkeler arası etkileşimler ve küreselleşme, reklamcılık sektörünü Balkanların özgün kültürel kimliği ile dünya pazarı arasında bir denge kurmaya zorlamıştır.

Dijital dönüşümün etkisiyle sosyal medya ve çevrim içi formlar, reklamcılığın bu bölgedeki dönüşümünü daha da hızlandırmıştır. Bu platformlar, yerel kültürel unsurları öne çıkaran ve geniş kitlelerle daha doğrudan bir etkileşim kuran yeni bir pazarlama şekli sunmaktadır. Jusufi'nin araştırmaları, Kosova gibi Balkan ülkelerinde dijital reklamcılığın sadece küresel trendlerle uyum sağlamakla kalmayıp aynı zamanda yerel tüketicilerle bağ kurma potansiyelini de vurguladığını ortaya koymaktadır.

Balkan kültürü ve reklam arasındaki bu etkileşim, yalnızca ticari değer taşıyan bir faaliyet olmaktan öteye geçmiş, aynı zamanda kültürel mirasın korunması ve tanıtımı için bir aracı hâline gelmiştir. Bu makale, reklamcılığın Balkanların kültürel çeşitliliğiyle nasıl bir etkileşim içinde olduğunu, özgün kimlikleri nasıl öne çıkardığını ve küreselleşmenin bu süreçlere etkisini detaylı bir şekilde incelemeyi amaçlamaktadır.

REKLAM VE KÜLTÜR

Reklamcılık, kültürel değerleri ve toplumsal normları yalnızca yansıtan değil, aynı zamanda şekillendiren güçlü bir araçtır. Reklamcılık ile kültür arasındaki karmaşık ilişki, reklamların ürünlerden tüketicilere anlam aktarımı yapan kültürel aracı roller üstlendiği fikriyle vurgulanmaktadır. Bu süreç, özellikle ulusal kültürler bağlamında, reklam mesajlarının belirli kitlelerin kültürel değerleriyle uyumlu hâle getirilmesiyle belirginleşmektedir. Örneğin, Czarnecka ve arkadaşları, reklamların tüketici tutumlarını ve davranışlarını etkilediğini, bu nedenle reklam içeriği ve etkilerinin farklı kültürel çerçeveler içinde incelenmesinin önemli olduğunu vurgulamıştır (Czarnecka ve diğerleri, 2017). Benzer şekilde Nwokoro ve Akwaowo, reklam mesajlarının Nijerya kültürel değerleriyle uyumlu olmasının etkinliği artırdığını, bu değerlere uyulmamasının ise olumsuz tüketici tepkilerine yol açabileceğini belirtmiştir (Nwokoro & Akwaowo, 2022). Bu uyum, hedef kitleler arasında inandırıcılığı ve bağlılığı artırmak için esastır.

Kültürün reklamcılık üzerindeki etkisi, Chang ve arkadaşları tarafından daha da detaylandırılmıştır. Bu araştırmacılar, kültürel bağlamın reklam stratejilerini ve tüketici algılarını önemli ölçüde şekillendirdiğini ifade etmiştir (Chang ve diğerleri, 2009). Saleem ve arkadaşları da bu görüşü destekleyerek reklamların dil ve iletişim unsurlarının toplum-

sal kültürle derinlemesine bağlantılı olduğunu ve mesajların nasıl oluşturulduğunu ve alındığını etkilediğini savunmuştur (Saleem ve diğerleri, 2015). Kültürel adaptasyon kavramı, reklamların yerel kitlelere hitap etmesini sağlarken küresel bir marka kimliğini korumalarını mümkün kıldığı için kritik öneme sahiptir. Marn, markaların reklam stratejilerini yerel kültürel bağlamlara uyarlarken tutarlı bir küresel mesajı sürdürdüğü “glokalleşme” uygulamasını tartışmıştır (Marn, 2021). Bu yaklaşım, çok uluslu şirketlerin çeşitli pazarlara nüfuz ederken yerel tüketicileri yabancılaştırmaktan kaçınmalarını sağlamak için özellikle önemlidir.

Ayrıca reklamların etkinliği, genellikle kültürel değerleri ve duyguları çağrıştırmaya yeteneğine bağlıdır. Raza ve arkadaşları, kültürel değerlerin, reklamlarla ilgili tüketici tutumlarını şekillendirmede belirleyici bir rol oynadığını, bu değerlere hitap eden reklamların olumlu davranışsal tepkiler yaratma olasılığının daha yüksek olduğunu öne sürmüştür (Raza ve diğerleri, 2018). Bu görüş, Vietnam reklamlarının nitel bir analizini yapan Luong ve arkadaşları tarafından desteklenmiştir. Onlar, kültürel değerlerin sıklıkla reklam mesajlarına gömülü olduğunu ve bu durumun tüketici algılarını ve davranışlarını etkilediğini ortaya koymuştur (Luong ve diğerleri, 2023). Kültür ve reklamcılık arasındaki bu etkileşim, kültürel dinamiklerin incelikli bir şekilde anlaşılmasını gerektiren küresel bir olgudur.

Çapraz kültürler arası reklamcılık alanında, mesajların farklı kültürel çevrelerde etkili bir şekilde iletilmesi, önemli zorluklar doğurmaktadır. Chattopadhyay ve arkadaşları, reklam mesajlarının hedef kitleler tarafından yalnızca anlaşılmasını değil, aynı zamanda takdir edilmesini sağlamak için kültürel nüansların anlaşılmasının önemini vurgulamıştır (Chattopadhyay ve diğerleri, 2023). Bu durum, reklamcıların kültürel farklılıkların karmaşıklığını aşarak etkili kampanyalar oluşturması gerektiği küreselleşme bağlamında özellikle geçerlidir. Jingrou, reklam mesajlarının hazırlanmasında ve algılanmasında, farklı kültürel grupların farklı değerlerinin önemli bir rol oynadığını vurgulayarak kültürel sembollerin ve bunların yorumlarının önemine dikkat çekmiştir (Jingrou, 2024). Bu durum, reklamcıların yanlış yorumlamalardan kaçınmak ve mesajlarının yerel kitlelerle uyumlu olmasını sağlamak için kapsamlı kültürel araştırmalar yapmalarını gerektirmektedir.

Reklamcılıkta dilin rolü, kültürel temsilin bir diğer kritik yönüdür. Nusrat, Pakistan'daki iki dilli reklamların analizinde, dil seçimlerinin kültürel kimlikleri ve değerleri nasıl yansıttığını ve dolayısıyla tüketici etkileşimini nasıl etkilediğini ortaya koymuştur (Nusrat, 2023). Benzer şekilde Limbu, Hint reklamcılığında kültürel unsurların entegrasyonu

nunu inceleyerek dilin farklı ürün kategorilerinde tutarlı bir unsur olduğunu belirtmiştir (Limbu, 2024). Bu durum, belirli kitlelere hitap eden kültürel açıdan uygun reklam mesajları oluştururken dilsel unsurların önemini vurgulamaktadır.

Ayrıca, reklamların etkinliği, Hofstede'nin bireycilik-kolektivizm ve belirsizlikten kaçınma gibi kültürel boyutları tarafından şekillendirilebilir. Han ve Shavitt'in araştırması, bu kültürel boyutların reklamcılıktaki ikna edici stratejileri nasıl etkilediğini göstermektedir. Örneğin, bireyci toplumlar kendine yönelik çağrılara, kolektivist kültürler ise topluluk odaklı mesajlara daha iyi yanıt vermiştir (Han & Shavitt, 1994). Bu bilgi, reklamcılarının mesajlarını hedef kitlelerin kültürel değerleriyle uyumlu hâle getirmesi için kritik öneme sahiptir.

Sonuç olarak, reklamcılık ile kültür arasındaki ilişki çok boyutlu ve derinlemesine iç içe geçmiş durumdadır. Reklamlar, kültürel değerlerin birer yansıması olarak hizmet ederken aynı zamanda tüketici algılarını ve davranışlarını da şekillendirmektedir. Reklam stratejilerinde kültürel adaptasyon gerekliliği, mesajların yerel kitlelere hitap etmesini ve olumlu tüketici etkileşimini teşvik etmesini sağladığı için hayati öneme sahiptir. Küreselleşmenin reklamcılık uygulamalarını etkilemeye devam etmesiyle, kültürel bağlamı anlamak, etkili ve anlamlı reklam kampanyaları oluşturmak için giderek daha önemli hâle gelmektedir. Kültür ve reklamcılık arasındaki devam eden diyalog, çeşitli türel manzaraların karmaşıklığını aşmak için reklamcılarının sürekli araştırma yapmasını ve uyum sağlamasını gerektirecektir.

KÜLTÜRÜN REKLAMA ETKİSİ

Reklamcılığın kültürel etkisi derin ve çok boyutludur; farklı bağlamlarda toplumsal normları, değerleri ve davranışları etkilemektedir. Reklamcılık, yalnızca ürünleri tanıtmak için bir araç olarak değil, aynı zamanda toplumun kolektif bilincini yansıtan ve şekillendiren önemli bir kültürel öge olarak hizmet etmektedir. Reklamcılık ile kültür arasındaki etkileşim, cinsiyet, yaş, etnik köken ve toplumsal normların temsili ile kültürel ritüel ve pratiklerin evrimi gibi çeşitli açılardan incelenebilmektedir.

Reklamcılığın temel rollerinden biri, kültür içinde tüketim ritüellerinin sürdürülmesine katkıda bulunan bir sosyalleştirme aracı olarak işlev görmesidir. Cross ve arkadaşları, reklam mesajlarının kabul görmüş normları ve uygulamaları içselleştirerek mevcut toplumsal yapıları pekiştirirken aynı zamanda yeni ürün ve teknolojileri de kucakladığını belirtmiştir (Cross ve diğerleri, 2017). Reklamcılığın bu ikili rolü; kültürel

değerlerin hem aynası hem de şekillendiricisi olması, tüketici davranışları ve toplumsal beklentiler üzerindeki etkisini anlamak için önemlidir.

Reklamların göstergebilimsel analizi, kültürel kimliklerin nasıl inşa edildiği ve iletildiği konusunda daha fazla fikir sunmaktadır. Mahmood ve arkadaşları, reklamlarda kullanılan işaretlerin ve sembollerin, cinsiyet kimliklerinin ve toplumsal ilişkilerin oluşturulmasında önemli bir rol oynadığını vurgulamıştır (Mahmood ve diğerleri, 2022). Renkler, görseller ve anlatılar stratejik olarak kullanılarak tüketicilerin psikolojik ve duygusal tepkileri etkilenmekte ve ürünlerin cazibesi artırılmaktadır. Bu kültürel sembollerin manipülasyonu, yalnızca bir pazarlama taktiği değil, aynı zamanda daha derin toplumsal değerleri yansıtan bir unsurdur ve cinsiyet rolleri ile kimlik algılarını etkileyebilmektedir.

Belirli kültürel bağlamlarda, örneğin Nijerya’da, reklam mesajlarının yerel kültürel değerlerle uyumlu olması son derece önemlidir. Nwokoro ve Akwaowo, Nijerya kültürel unsurlarıyla rezonans eden reklamların inandırıcılığı artırdığını ve tüketici bağlılığını teşvik ettiğini belirtmiştir (Nwokoro & Akwaowo, 2022). Bu durum, reklamcılarının kampanyalarına kültürel nüansları dahil etme zorunluluğunu vurgulamaktadır. Aksi takdirde, potansiyel müşterileri kaybetmeye yol açabilecek olumsuz tüketici tepkileri ortaya çıkabilmektedir.

Çeşitli grupların reklamlarda temsili, toplumsal tutumlar ve algılar üzerinde önemli etkilere sahiptir. Zvonova ve arkadaşları, kültürel geleneklerin ve zihniyetlerin, reklam görüntülerinin yorumlanmasını özellikle çokkültürlü bağlamlarda nasıl etkilediğini tartışmıştır (Zvonova ve diğerleri, 2021). Bu, reklamlarda demografik grupların tasvirinin, mevcut kültürel anlatılarla uyumuna veya bunlara meydan okumasına bağlı olarak ya klişeleri pekiştirebileceğini ya da kapsayıcılığı teşvik edebileceğini göstermektedir.

Reklamlarda yaşlı bireylerin temsili, kültürel etkilerin açıkça görüldüğü bir başka alandır. Chen’in karşılaştırmalı çalışması, Tayvan’daki medya temsillerinin, Konfüçyüsçülük gibi kültürel eğilimler tarafından şekillendiğini ve yaşlı bireylerin genellikle daha olumlu tasvir edildiğini ortaya koymuştur (Chen, 2015). Ancak, bu kültürel etkilerin olumlu sonuçları garanti etmediği de belirtilmekte; bu da kültür ve reklam temsili arasındaki ilişkinin karmaşık ve bağlama bağlı olduğunu göstermektedir.

Reklamcılığın tabu temalarla etkileşimi de kültürel dinamikleri yansıtmaktadır. Sabri’nin, reklamlarda tabu konularının iletişim etkilerini inceleyen araştırması, toplumsal normların tüketici algılarını ve satın alma niyetlerini önemli ölçüde etkileyebileceğini ortaya koymaktadır (Sabri, 2012). Bu bulgu, reklamcılarının tartışmalı konuları ele alırken

mevcut kültürel tabulara meydan okuma veya bunları güçlendirme arasındaki hassas dengeyi nasıl korumaları gerektiğini vurgulamaktadır.

Cinsiyet temsillerinin evrimi, reklamcılığın kültürel etkisini daha iyi anlamak için başka bir örnektir. Hatzithomas ve arkadaşları, Super Bowl reklamlarını içeren bir uzunlamasına analizde, reklamcılarının cinsiyet rolleri konusundaki değişen toplumsal normlara yanıt vermekte genellikle geciktiğini ortaya koymuştur (Hatzithomas ve diğerleri, 2016). Bu uyumsuzluk, modası geçmiş klişeleri sürdürebilmekte ve reklamlarda daha eşitlikçi temsillere doğru ilerlemeyi engelleyebilmektedir.

Kültürel etkiler yalnızca cinsiyet ve yaş ile sınırlı değildir; etnik ve ırksal temsilleri de kapsar. Taylor ve arkadaşları, Super Bowl reklamlarında azınlıkların ve kadınların tasvirlerini analiz ederek, temsilde ilerleme kaydedilmiş olsa da önemli boşlukların hâlâ mevcut olduğunu belirtmiştir (Taylor ve diğerleri, 2019). Çeşitliliğin yetersiz temsili, toplumsal önyargıları pekiştirebilir ve marjinal grupların ana akım medyada görünürliğini sınırlayabilmektedir.

Ayrıca reklamcılık uygulamalarının etik sonuçları göz ardı edilemez. Borgerson ve Schroeder, reklamlardaki fotografik temsillerin kültürel bilgileri dolaşıma sokarak toplumsal algıları şekillendirdiğini tartışmıştır (Borgerson & Schroeder, 2002). Bu temsillerle ilgili etik hususlar, toplumsal normlara ve değerlere katkıda bulunma veya onlara meydan okuma açısından kritik öneme sahiptir.

Reklamcılığın küreselleşmesi, kültürel temsilde karmaşıklıklar da yaratmıştır. Karamullaoglu ve Sandıkçı, Batı reklamcılığının Türk kültürü üzerindeki etkisini araştırarak, reklamların sıklıkla toplumsal değerleri ve gelenekleri yansıttığını ve yeniden şekillendirdiğini belirtmiştir (Karamullaoglu & Sandıkci, 2019). Küresel ve yerel kültürel etkiler arasındaki bu etkileşim, reklamcılığın kültürel kimlikleri hem koruma hem de dönüştürme potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir.

Sonuç olarak reklamcılığın kültürel etkisi geniş kapsamlıdır ve toplumsal normları, değerleri ve tüketici davranışlarını çeşitli bağlamlarda etkilemektedir. Reklamcılık, kolektif bilinci yansıtan ve şekillendiren bir kültürel öge olarak, sosyalleşme aracı ve kültürel değerlerin pekiştiricisi rolünü üstlenmektedir. Reklamlarda cinsiyet, yaş, etnik köken ve tabu temalarının temsili, reklam uygulamalarında kültürel duyarlılığın ve etik hususların önemini vurgulamaktadır. Reklamcılık, değişen toplumsal dinamiklere yanıt olarak evrim geçirmeye devam ettikçe kültürel anlatıların şekillendirilmesindeki rolü kritik bir çalışma alanı olarak kalacaktır.

MEDYA VE KÜLTÜR

Medya ve kültür arasındaki etkileşim, toplumsal normları, değerleri ve davranışları önemli ölçüde etkileyen çok yönlü bir olgudur. Çeşitli akademisyenler tarafından tanımlandığı üzere medya kültürü, kitle iletişimi ile toplumsal dinamikler arasındaki etkileşimden doğan uygulama ve kalıpları kapsamaktadır. Bu ilişki, özellikle sosyal medyada kültürel değerlerin, bilginin nasıl yayıldığını ve tüketildiğini şekillendirdiği bağlamda belirginleşmektedir. Örneğin, medya kültürünün ilkelere, özellikle fotoğraf hizmetleri sektöründe faaliyet gösteren şirketler için, sosyal medya pazarlamasının karmaşıklıklarını aşarak kitlelerle etkili bir şekilde iletişim kurmalarında kritik öneme sahiptir (“Sosyal Medyada Fotoğraf Hizmetleri Şirketlerinin Tanıtımında Medya Kültürü”, 2024). Medya kültürünün etkisi yalnızca pazarlama stratejileriyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda, COVID-19 pandemisi gibi kriz dönemlerinde kamuoyu ve toplumsal anlatıları şekillendirmede de önemli bir rol oynamaktadır (Ng & Tan, 2022).

Kültürün medya tüketimindeki rolü, kültürel değerlerin medyanın nasıl üretildiğini ve alımlandığını önemli ölçüde etkilediğini gösteren araştırmalarla daha da belirginleşmektedir. Örneğin, COVID-19 pandemisi sırasında medya haberlerinin ülkeler arasında farklılık göstermesi, bu ülkelerin temel kültürel değerlerini ve hükümetlerin krize verdikleri yanıtları yansıtmaktadır (Ng & Tan, 2021). Bu durum, medyanın bir boşlukta faaliyet göstermediğini, aksine toplumun kültürel dokusuna derinden gömülü olduğunu ve bu nedenle mesajların nasıl çerçevelendiğini ve anlaşıldığını etkilediğini ortaya koymaktadır. Sosyal medya pazarlaması ile marka sadakati arasındaki ilişki de bu kültürel etkinin altını çizmekte, çünkü kültürel bağlamlar pazarlama stratejilerinin etkinliğini şekillendirebilmektedir (“Sosyal Medya Pazarlaması ile Marka Sadakati Arasındaki İlişki: Kültürün Düzenleyici Etkisi – Üniversite Öğrencilerinden Kanıtlar”, 2021). Dolayısıyla medyanın kültürel boyutlarını anlamak, hedef kitleleriyle etkili bir şekilde iletişim kurmak ve marka sadakati oluşturmak isteyen organizasyonlar için elzemdir.

Ayrıca medya kültürünün eğitimsel etkileri de önemli ölçüde dikkat çekicidir. Medya kültürünün mesleki eğitim programlarına entegrasyonu, gelecekteki profesyoneller arasında medya okuryazarlığını geliştirme açısından olumlu sonuçlar göstermiştir (Tatarnikova ve diğerleri, 2022). Bu durum, eğitim kurumlarının müfredatlarını medya kültürünü temel bir bileşen olarak içerecek şekilde uyarlamasını ve öğrencileri modern medya ortamlarının karmaşıklıklarını anlamaya hazırlamasını gerektirmektedir. Medya kültürünü teşvik eden pedagojik koşullar, öğrencilerin medyanın toplumdaki rolüne dair anlayışlarını artırmanın

yanı sıra medya içeriğini ve kamu algısı üzerindeki etkisini eleştirel bir şekilde analiz etme becerilerini kazanmalarını sağlamaktadır (Tatarnikova ve diğerleri, 2022).

Sosyal medya alanında kültürel kimlik kavramı, kullanıcı davranışlarını ve etkileşimlerini etkileyen kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmalar, sosyal medyanın bireylerin kültürel kimliklerini ifade etmeleri ve müzakere etmeleri için bir platform olarak hizmet ettiğini, özellikle göçmen nüfuslar arasında göstermiştir (Dalısay, 2012). Bu dinamik, bireylerin yaşadığı farklı uyum düzeyleri nedeniyle daha da karmaşılaşmakta ve bu durum sosyal medya platformlarındaki etkileşimlerini etkileyebilmektedir (Yang, 2018). Sosyal medya kullanımı ile kültürel kimlik arasındaki ilişki, özellikle birden fazla kültürel bağlamı aynı anda deneyimleyen uluslararası öğrenciler arasında belirginleşmektedir (Zhao ve diğerleri, 2022). Bu, sosyal medyanın yalnızca kültürel değişimi kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel kimliklerin güçlendirilmesi ve dönüştürülmesi için bir alan olarak hizmet ettiğini göstermektedir.

Sosyal medyanın kültürel dinamikler üzerindeki etkisi, aynı zamanda toplumsal algıları ve ideolojileri şekillendirme biçiminde de kendini göstermektedir. Akademisyenler, sosyal medyanın bir ideolojik aygıt olarak hareket ettiğini ve kültürel değişimleri ve toplumsal normları etkilediğini belirtmektedir (Bouajjar, 2024). Bu durum, özellikle temsil ve kimlik meselelerinin tartışıldığı bağlamlarda önemlidir; sosyal medya platformları, marjinalleştirilmiş sesleri güçlendirebilirken aynı zamanda baskın anlatıları da sürdürebilmektedir. Sosyal medyanın erişilebilirliği ve anlık doğası, bilginin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamak ve geleneksel medyanın kültürel söylemin kapı bekçisi rolünü zorlayabilmektedir (Bouajjar, 2024). Ancak bu durum, yanlış bilgilendirme potansiyeli ve kültürel anlatıların manipülasyonu gibi endişeleri de beraberinde getirmektedir. Bu, medya çalışmalarında “rıza üretimi” kavramıyla vurgulanmıştır (Bennis, 2024).

Ayrıca medya ve kültür arasındaki ilişki sadece bir etkilenme durumuyla sınırlı kalmaz; aynı zamanda, medyanın kültürel uygulamaları şekillendirdiği ve bunun tersinin de geçerli olduğu karşılıklı bir dinamikle karakterize edilmektedir. Medya kültürünün kendine özgü bir olgu olarak ortaya çıkması, medya teknolojilerinin gündelik yaşamı nasıl dönüştürdüğünü, siyasal katılımı sosyal etkileşimlere kadar her şeyi etkilediğini yansıtmaktadır (Bennis, 2024). Bu dönüşüm, özellikle medya tüketim kalıplarının kimlik oluşumu ve sosyalleşme süreçleriyle yakından ilişkili olduğu gençlik kültürü bağlamında belirgindir (Gorbat, 2022). Gençler arasındaki medya kültürünün özellikleri, teknoloji, kimlik ve kültürel ifade arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya koymakta

ve medyanın kültürel bağlamlar tarafından nasıl şekillendirildiğine dair daha incelikli bir anlayışı gerekli kılmaktadır.

Sonuç olarak, medya ve kültür arasındaki karmaşık ilişki, medya uygulamalarının kültürel boyutlarını anlamının önemini vurgulamaktadır. Medya, özellikle dijital çağda evrim geçirmeye devam ederken kültürel değerlerin medya tüketimini ve üretimini nasıl etkilediğini tanımak zorunludur. Bu anlayış, eğitimciler, pazarlamacılar ve politika yapıcılar için, sürekli değişen medya ortamının sunduğu zorluklar ve fırsatlarla başa çıkarken kritik bir öneme sahiptir. Medya ve kültürün sentezi, sadece toplumsal dinamiklerin anlaşılmasını şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda giderek daha fazla bağlantılı hâle gelen bir dünyada iletişimin geleceğini de belirlemektedir.

MEDYANIN KÜLTÜR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Medyanın kültür üzerindeki etkisi, dijital teknolojilerin ve sosyal medya platformlarının ortaya çıkışıyla birlikte önemli ölçüde evrilen derin ve karmaşık bir ilişkidir. Medya, yalnızca bilgi iletimi için bir araç olmanın ötesine geçerek kültürel normlar, değerler ve davranışlar üzerinde güçlü bir etkileyici rol oynamaktadır. Bu etkileşim, özellikle kültürel kimliklerin çevrim içi etkileşimler yoluyla müzakere edildiği ve yeniden şekillendiği sosyal medya bağlamında belirginleşmektedir. Medya ve kültür arasındaki dinamik, pazarlama, eğitim ve sosyal entegrasyon gibi çeşitli perspektiflerden incelenebilmekte ve bu da bu karmaşık ilişkinin farklı yönlerini ortaya koymaktadır.

Medyanın kültürü etkilemesinin en önemli yollarından biri, marka sadakati oluşturmaya hedefleyen işletmeler için kritik bir araç hâline gelen sosyal medya pazarlamasıdır. Araştırmalar, sosyal medya Pazarlama stratejilerinin etkinliğinin genellikle kültürel faktörler tarafından şekillendirildiğini göstermekte ve kültürel bağlamın tüketici davranışlarını biçimlendirmede önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır (“Sosyal Medya Pazarlaması ile Marka Sadakati Arasındaki İlişki: Kültürün Düzenleyici Etkisi – Üniversite Öğrencilerinden Kanıtlar”, 2021). Örneğin, çeşitli pazarlar söz konusu olduğunda, kültürel inceliklerin anlaşılması, pazarlama kampanyalarının etkinliğini artırabilmekte ve markalar ile tüketiciler arasında daha güçlü bağlar kurulmasını sağlayabilmektedir. Bu ilişki, medya uygulamalarında kültürel duyarlılığın önemini vurgulamakta ve mesajların farklı kitleler tarafından nasıl alınıldığını ve yorumlandığını önemli ölçüde etkileyebileceğini göstermektedir.

Ayrıca, medyanın kamu söylemini şekillendirmedeki rolü, özellikle COVID-19 pandemisi gibi krizler sırasında açıkça görülmektedir. Araştırmalar, pandemiye dair medya haberlerinin ülkeler arasında önemli

ölçüde farklılık gösterdiğini ve bu farklılıkların her bağlama özgü kültürel değerleri ve hükümetlerin yanıtlarını yansıttığını ortaya koymaktadır (Ng & Tan, 2022). Bu farklılık, pandemiye ilişkin kamu algısını etkilemiş ve toplumsal tepkiler ile kolektif davranışları şekillendirmiştir (Ng & Tan, 2022). Medyanın, kriz dönemlerinde ulusal değerleri öne çıkarabilme kapasitesi, onun bir kültürel aracı olarak rolünü ve farklı topluluklar arasında dayanışma ve ortak anlayışı teşvik etme potansiyelini vurgulamaktadır (Ng & Tan, 2022).

Eğitim alanında ise medya kültürünün müfredata entegrasyonu, öğrencilerin medya okuryazarlığını ve eleştirel düşünme becerilerini geliştirdiği gözlemlenmiştir. Araştırmalar, medya kültürünü içeren pedagojik yaklaşımların, modern medya ortamlarının karmaşıklıklarını etkili bir şekilde yönetebilecek gelecekteki profesyonellerin yetiştirilmesine katkı sağladığını vurgulamaktadır (Tatarnikova ve diğerleri, 2022). Eğitim kurumları, medyanın toplumdaki rolüne dair bir anlayış geliştirerek, öğrencilerin medya içeriğini ve bunun kültürel kimlik ve kamuoyu üzerindeki etkilerini eleştirel bir şekilde analiz edebilme becerilerini kazanmalarını sağlamalıdır (Tatarnikova ve diğerleri, 2022). Bu eğitim yaklaşımı, bireysel öğrenciler için faydalı olmanın ötesinde, daha bilinçli ve katılımcı bir vatandaş kitlesi oluşturulmasına da katkıda bulunmaktadır.

Medyanın kültürel kimlik üzerindeki etkisi, özellikle göçmen topluluklar ve uluslararası öğrenciler arasında belirgindir. Araştırmalar, sosyal medyanın bireylerin kültürel kimliklerini ifade etmeleri ve müzakeretmeleri için bir platform sağladığını ve bu sayede yerel kültürlerin güçlendirilmesiyle birlikte ev sahibi toplumlara uyum sağlamayı kolaylaştırdığını göstermektedir (Dalisay, 2012). Örneğin, Amerika Birleşik Devletleri'ndeki Çinli uluslararası öğrenciler üzerine yapılan araştırmalar, sosyal medya kullanımının onların uyum deneyimleriyle yakından bağlantılı olduğunu ve psikolojik rahatlıkları ile sosyal etkileşimlerini etkilediğini ortaya koymaktadır (Dalisay, 2012). Bu dinamik, medyanın kültürel kimlikleri hem yansıtabileceğini hem de şekillendirebileceğini ve bireylerin çoklu kültürel aidiyetlerini yönetmeleri için bir alan sunduğunu göstermektedir.

Bunun yanı sıra medyanın ideolojik etkileri de göz ardı edilemez. Akademisyenler, medyanın bir ideolojik aygıt olarak hareket ettiğini ve kültürel değişimleri ve toplumsal normları etkilediğini öne sürmektedir (Bennis, 2024). Noam Chomsky tarafından ortaya konan “rıza üretimi” kavramı, medyanın kamuoyu ve siyasi söylemi şekillendirmedeki rolüne dikkat çekmektedir (Bennis, 2024). Bu perspektif, medyanın yalnızca kültürel gerçeklikleri yansıtmakla kalmayıp aynı zamanda bunları aktif olarak inşa ettiğini ve belirli ideolojileri güçlendirirken diğerlerini

marjinalleştirdiğini öne sürmektedir. Dijital medyanın erişilebilirliği ve anlık doğası, mevcut kültürel anlatıları zorlayabilen veya güçlendirebilen bilgilerin hızlı bir şekilde yayılmasını sağlamaktadır (Bennis, 2024).

Medya, kamu söylemini şekillendirmenin yanı sıra, kültürel pratiklerin ve sosyal davranışların oluşumunda da önemli bir rol oynamaktadır. Medya kültürünün kendine özgü bir olgu olarak ortaya çıkışı, medya teknolojilerinin gündelik yaşamı nasıl dönüştürdüğünü ve siyasal katılımdan sosyal etkileşimlere kadar birçok alanı nasıl etkilediğini yansıtmaktadır (Bennis, 2024). Örneğin, gençler arasındaki medya kültürünün özellikleri, teknoloji, kimlik ve kültürel ifade arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya koymakta ve medyanın kültürel bağlamlar tarafından nasıl şekillendirildiğine dair daha incelikli bir anlayışı gerekli kılmaktadır (Bennis, 2024). Bu dönüşüm, gençlerin genellikle medyayı bir kendini ifade aracı ve kimlik oluşturma aracı olarak kullanmasında açıkça görülmektedir.

Sonuç olarak, medyanın kültür üzerindeki etkisi, pazarlama, eğitim, kimlik oluşumu ve ideolojik etki gibi çeşitli boyutları kapsayan çok yönlü bir olgudur. Özellikle dijital ortamda medya evrim geçirmeye devam ettikçe kültürel değerlerin medya uygulamalarını nasıl şekillendirdiğini ve medyanın kültürel dinamikleri nasıl etkilediğini anlamak gereklidir. Bu anlayış, sürekli değişen medya ortamının sunduğu zorlukları ve fırsatları yönetirken, eğitimciler, pazarlamacılar ve politika yapıcılar için kritik bir öneme sahiptir. Medya ve kültürün sentezi, yalnızca toplumsal dinamiklerin anlaşılmasını şekillendirmekle kalmaz, aynı zamanda giderek daha fazla bağlantılı hâle gelen bir dünyada iletişimin geleceğini de belirlemektedir.

TÜRK KÜLTÜRÜ VE REKLAM

Türk kültürü ve reklam arasındaki ilişki, toplumsal değerlerin, normların ve geleneklerin reklam içeriklerine nasıl yansıdığını anlamak açısından oldukça önemlidir. Reklamlar, sadece ürünlerin tanıtımını yapmakla kalmayıp aynı zamanda kültürel kimlikleri, sosyal normları ve toplumsal beklentileri de şekillendiren bir araç olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda, Türk kültürünün zengin unsurların, reklamcılıkta nasıl kullanıldığını ve bu kullanımın toplumsal etkilerini incelemek önemlidir.

Türk kültürü, tarih boyunca birçok farklı etki ve unsuru barındırmıştır. Bu çeşitlilik, reklamların içeriğinde de kendini göstermektedir. Örneğin, Türk kahvesi gibi geleneksel içecekler, reklam kampanyalarında sıkça yer almakta ve bu içeceklerin hazırlanışı, sunumu ve tüke-

timi ile ilgili kültürel ritüeller reklam mesajlarının merkezine yerleştirilmektedir (Karhan, 2021). Türk kahvesinin sosyal ilişkilerdeki yeri ve önemi, reklamların içeriğinde vurgulanarak, tüketicilere kültürel bir bağ kurma fırsatı sunmaktadır. Bu durum, reklamların sadece ticari bir araç olmanın ötesinde, kültürel bir iletişim aracı olarak işlev gördüğünü göstermektedir.

Reklamların çocuklar üzerindeki etkisi de Türk kültürü bağlamında önemli bir konudur. Ersoy ve Özbaş, reklamların çocukların sosyal gelişimlerine olumlu katkılar sağladığını belirtmektedir (Ersoy & Özbaş, 2020). Bu bağlamda, Türk kültürüne özgü unsurların reklam içeriklerinde yer alması, çocukların kültürel kimliklerini geliştirmelerine yardımcı olabilir. Ancak reklamların içeriği ve sunumu, çocukların algılarını şekillendirdiği için dikkatli bir şekilde ele alınmalıdır.

Reklamların toplumsal cinsiyet rollerine etkisi de Türk kültürü açısından incelenmesi gereken bir diğer önemli konudur. Erdoğan, reklam içeriklerinin feminist değerlerle nasıl etkileşimde bulunduğunu araştırmış ve bu etkileşimin Türk toplumundaki cinsiyet algılarını nasıl şekillendirdiğini ortaya koymuştur (Erdoğan, 2022). Geleneksel cinsiyet rollerinin reklamlar aracılığıyla pekiştirilmesi, toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki tartışmaları da gündeme getirmektedir. Bu nedenle, reklamların cinsiyet temsilleri, Türk kültüründeki toplumsal normlarla uyumlu bir şekilde ele alınmalıdır.

Reklamların kültürel unsurları yansıtırma biçimi, Türk toplumunun modernleşme sürecinde de önemli bir rol oynamaktadır. Taşar ve Sakarya, Türk kültürüne özgü unsurların reklam içeriklerinde nasıl yer aldığını incelemişlerdir (Taşar & Sakarya, 2022). Bu tür çalışmalar, reklamların kültürel değerleri nasıl yansıttığını ve bu yansımaların toplumsal algılar üzerindeki etkilerini anlamak açısından kritik öneme sahiptir.

Ayrıca Türk kültüründeki geleneksel unsurların modern reklamcılıkta nasıl yer bulduğunu incelemek de önemlidir. Türk kahvesinin sosyal ve kültürel bağlamda nasıl bir yere sahip olduğu, reklam kampanyalarında sıkça vurgulanmaktadır (Kefeli vd., 2020). Bu bağlamda, Türk kahvesinin sadece bir içecek olmanın ötesinde, kültürel bir kimlik unsuru olarak reklam içeriklerinde nasıl kullanıldığına dair örnekler, reklamların kültürel etkilerini anlamak için değerlidir.

Sonuç olarak, Türk kültürü ve reklam arasındaki ilişki, toplumsal değerlerin ve normların reklam içeriklerine nasıl yansıdığını anlamak açısından oldukça önemlidir. Reklamlar, sadece ticari bir araç olmanın ötesinde, kültürel bir iletişim aracı olarak işlev görmekte ve toplumsal algıları şekillendirmektedir. Bu nedenle, reklamların kültürel unsurları

yansıtma biçimi, Türk toplumunun modernleşme sürecinde ve toplumsal cinsiyet algılarında önemli bir rol oynamaktadır. Türk kültürünün zengin unsurlarının reklam içeriklerinde nasıl yer bulduğunu incelemek, reklamların toplumsal etkilerini anlamak için kritik bir alan oluşturmaktadır.

BALKAN KÜLTÜRÜ VE REKLAM

Balkan kültürü ve reklamcılığın kesişimi, tarihsel, sosyal ve ekonomik faktörlerle şekillenen karmaşık bir yapıyı temsil etmektedir. Zengin bir kültürel mirasa sahip olan Balkanlar, reklamcılığın hem iletişim hem de kültürel ifade için önemli bir araç hâline geldiği bir dönüşüm yaşamıştır. Bölgedeki şirketler, özellikle sosyal medya aracılığıyla dijital pazarlama stratejilerini benimserken yerel kültürel nüansların anlaşılmasının önemi giderek artmaktadır. Jusufi, Kosovalı şirketlerin küresel eğilimlere paralel olarak dijital pazarlamayı müşteri etkileşimini artırmak ve ürün tanıtımını desteklemek için kullandığını, bu bağlamda reklam stratejilerinde kültürel bağlamın önemini vurgulamıştır (Jusufi, 2023).

Balkanlarda reklamcılığın faaliyet gösterdiği kültürel bağlam çok katmanlıdır ve bölgenin çeşitli etnik ve dini arka planlarından etkilenmektedir. Mishkova, Balkanlar ile Batı arasındaki tarihsel etkileşimlerin kültürel kimlikleri şekillendirdiğini ve bunun reklamcılık uygulamalarını da etkilediğini tartışmıştır. Reklamlarda kültürel kimliklerin temsili, mevcut klişeleri pekiştirebilir veya onlara meydan okuyabilmektedir. Bu nedenle, pazarlamacıların bu karmaşıklıkları dikkatlice ele alması kritik öneme sahiptir (Mishkova, 2008). Ayrıca, Czarnecka ve arkadaşları, reklamların ürünlerden tüketicilere anlam aktaran bir kültürel aracı olarak hizmet ettiğini belirterek tüketici tutum ve davranışlarını şekillendirmede kültürel bağlamın rolünü vurgulamıştır (Czarnecka ve diğerleri, 2017).

Reklamcılıkta geleneksel kültürel unsurların kullanımı, marka özgülüğünü ve tüketici algısını güçlendirebilmektedir. Zhang'ın geleneksel estetiklerin reklamlardaki rolü üzerine yaptığı araştırma, yerel kültürel sembolleri içeren markaların tüketiciler nezdinde bir otantiklik duygusu yaratarak güvenilirliklerini artırabileceğini göstermiştir (Zhang, 2024). Bu, Amjad ve Najmi'nin bulgularıyla da örtüşmüştür; kültürel reklamlarda yerel değerlerle uyumlu mesajların tüketici davranışını önemli ölçüde etkilediğini ve satın alma niyetlerini artırdığını vurgulamıştır (Amjad & Najmi, 2015).

Balkanlarda, kültürel hassasiyetlerin dikkatle ele alınması gereken çapraz kültürlü reklamcılık zorlukları da bulunmaktadır. Fang ve arkadaşları, reklamcıların stratejilerini yerel kültürel bağlamlara uyarlama ihtiyacını vurgulamış, aksi takdirde yanlış anlamalar ve etkisiz kampanyalarla karşılaşılabilceğini belirtmiştir (Fang ve diğerleri, 2009). Bu, tarihsel gerilimlerin ve çeşitli kültürel arka planların olduğu Balkanlarda, yerel kimliklere saygı gösteren ve onları yansıtan bir reklamcılık yaklaşımının gerekliliğini daha da önemli hâle getirmektedir.

Küreselleşmenin Balkan reklamcılığı üzerindeki etkisi de göz ardı edilemez. Şirketler uluslararası pazarlara açıldıkça, yerel kültürel bütünlüğü koruma ile küresel pazarlama uygulamalarını benimseme arasındaki denge kritik bir hâle gelmektedir. Tonta, Balkanlardaki kültürel mirasın korunmasını tartışarak küreselleşmenin ekonomik büyüme için fırsatlar sunarken bölgenin benzersiz kültürel kimlikleri için riskler de oluşturduğunu belirtmiştir (Tonta, 2009). Bu ikilik, reklamcılık sektöründe de kendini göstermekte; markalar, küresel cazibe ile yerel uyum arasında hassas bir denge kurmak zorundadır.

Ayrıca dijital medyanın Balkanlardaki reklamcılık uygulamalarını şekillendirmedeki rolü büyüktür. Sosyal medya platformlarının yükselişi, markaların tüketicilerle nasıl iletişim kurduğunu dönüştürmüş, daha doğrudan ve etkileşimli bir ilişki kurulmasını sağlamıştır. Jusufi, Kosova’da dijital pazarlamaya geçişin daha geniş küresel eğilimleri yansıttığını ve sosyal medyanın çağdaş reklamcılık stratejilerindeki önemini vurgulamıştır (Jusufi, 2023). Bu dijital dönüşüm, bölgedeki tüketici davranışlarının daha derinlemesine anlaşılmasını gerektirmekte; çünkü çevrim içi etkileşimler, geleneksel pazarlama yaklaşımlarından farklılık gösterebilmektedir.

Kültürel kimlik, Balkanlarda tüketicilerin reklamlara tepkilerini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Wang ve Sun’un araştırması, kültürel inançların ve reklamlara yönelik tutumların farklı bölgelerde önemli ölçüde değişebileceğini, dolayısıyla tek tip bir yaklaşımın yetersiz kalacağını göstermiştir (Wang & Sun, 2010). Kültürel kimliklerin ulusal anlatılarla sıkça iç içe geçtiği Balkanlarda, reklamcılarının hedef kitleleriyle etkili bir şekilde iletişim kurabilmesi için spesifik kültürel dinamiklere duyarlı olmaları gerekmektedir.

Balkanların tarihsel bağlamı, çağdaş reklamcılık uygulamalarını da bilgilendirmektedir. Perkins, yirminci yüzyılın başlarında İngilizlerin Balkanlar tasvirlerinin bölgeye dair algıları nasıl şekillendirdiğini incelemiş ve kültürel anlatıların reklam ve pazarlama stratejileri üzerindeki uzun süreli etkisini göstermiştir (Perkins, 2016). Bu tarihsel perspektif, geçmiş temsillerin mevcut reklam uygulamalarını ve tüketici algılarını nasıl etkilemeye devam ettiğini anlamak için kritik öneme sahiptir.

Reklamcılık ile kültürel miras arasındaki etkileşim, tüketiciler arasında bir topluluk ve kimlik duygusu geliştirmek için de önemlidir. Musaraj, Balkanlarda kültürlerarası iletişimin önemini vurgulayarak reklamcılığın yalnızca ticari hedeflerin ötesine geçerek farklı etnik gruplar arasında kültürel anlayış ve uyumu teşvik etmek için bir platform olarak hizmet edebileceğini belirtmiştir (Musaraj, 2013). Bu perspektif, reklamcılığın daha geniş toplumsal hedeflere katkıda bulunma potansiyelini ortaya koymaktadır.

Balkanlar, kültürel kimlik ve küreselleşmenin karmaşıklıklarını aşmaya devam ederken reklamcılığın bir kültürel eser olarak rolü giderek daha önemli hâle gelmektedir. Glisic ve Vujošević'in Zenitizm ve kültürel etkileri üzerine yaptıkları inceleme, reklamcılığın kültürel anlatıları yansıtip şekillendirebileceğini, baskın söylemlere meydan okuyup alternatif perspektifleri teşvik edebileceğini vurgulamıştır (Glisic & Vujošević, 2021). Reklamcılığın kültürel bir yorum aracı olarak bu kapasitesi, pazarlamacıların faaliyet gösterdikleri kültürel bağlamlarla düşünceli bir şekilde ilgilenme gerekliliğini daha da öne çıkarmaktadır.

Sonuç olarak, Balkan kültürü ve reklamcılık arasındaki ilişki, tarihsel, sosyal ve ekonomik faktörlerin dinamik bir etkileşimi ile şekillenmektedir. Bölgedeki şirketler dijital pazarlama stratejilerini giderek daha fazla benimserken kültürel bağlamın ve hassasiyetin önemi artmaktadır. Reklamcılar yerel kültürel unsurları kullanarak ve çapraz kültürlü iletişimin zorluklarını aşarak yalnızca tüketici etkileşimini artırmakla kalmaz, aynı zamanda Balkan kültürel mirasının korunmasına ve kutlanmasına da katkıda bulunabilmektedir.

Balkanların kültürel manzarası, etnik gruplar, diller ve geleneklerden oluşan karmaşık bir tarih tarafından şekillendirilen zengin ve çeşitlidir. Bu çeşitlilik, pazarlama stratejilerini büyük ölçüde etkilemekte; bu nedenle, pazarlamacılar bölgedeki çok yönlü sosyo kültürel ortamda dikkatli bir şekilde hareket etmek zorundadır. Etnik pazarlama, belirli etnik gruplarla uyum sağlayacak kültürel unsurlardan faydalanarak Balkan reklamcılığında önemli bir strateji olarak öne çıkmıştır. Zeqiri'nin çalışması, Kosova'daki etnik pazarlama faaliyetlerinin önemini vurgulamış ve Arnavut tüketicilerin kendi dillerini ve kültürel nüanslarını içeren pazarlama çabalarını son derece değerli bulduğunu göstermiştir. Bu bulgu, reklamcıların yerel kültürel bağlamlara uyum sağlayan mesajlar oluşturmalarının, tüketici katılımını ve satın alma davranışlarını artırma açısından ne kadar gerekli olduğunu ortaya koymaktadır (Zeqiri, 2017).

Balkanlardaki sosyo ekonomik dönüşümler, özellikle agro turizm bağlamında kültürel unsurların pazarlama stratejilerine nasıl entegre edilebileceğini de göstermektedir. Shahini ve arkadaşları, agro turizmin kentsel ve kırsal topluluklar arasındaki ilişkileri nasıl güçlendirdiğini

tartışmış ve pazarlama kampanyalarının yerel geleneklerden ve tarımsal uygulamalardan yararlanarak turist çekebileceğini önermiştir. Bu yaklaşım, sadece yerel kültürü teşvik etmekle kalmaz, aynı zamanda kırsal alanlarda ekonomik kalkınmayı da desteklemekte ve böylece kültürel miras ile ticari çıkarlar arasında simbiyotik bir ilişki yaratmaktadır (Shahini et al., 2022). Kültürel kimliğin ekonomik faaliyetlerle iç içe geçmesi, reklamcılar için hem yerel hem de uluslararası kitlelere hitap eden mesajlar oluşturma açısından benzersiz bir fırsat sunmaktadır.

Kültürel mirasın korunması, Balkanlardaki reklamcılığı etkileyen bir diğer önemli unsurdur. Tonta'nın araştırması, bölgedeki tarihsel ve politik çalkantıların kültürel miras üzerindeki etkisini vurgulamış, bunun reklamcılar için hem bir gurur kaynağı hem de bir zorluk oluşturduğunu göstermiştir. Kültürel mirası ön plana çıkaran reklamlar, duygusal tepkiler uyandırabilir ve tüketiciler arasında bir topluluk duygusu geliştirebilmektedir. Geleneksel el sanatları, yerel festivaller ve tarihsel anlatılar gibi unsurları sergileyerek reklamcılar hedef kitleye hitap eden etkileyici hikâyeler oluşturabilmekte ve böylece marka sadakati ile tüketici güvenini artırabilmektedir (Tonta, 2009).

Ayrıca, Balkanlardaki turizm sektörü, kültürel reklamcılık için önemli bir platform olarak hizmet vermektedir. Baratsas, bölgenin zengin mirası ve coğrafi çeşitliliğinin turistler için çekici bir destinasyon hâline geldiğini belirtmiştir. Yerel mutfak, geleneksel müzik ve tarihî alanlar gibi kültürel deneyimleri teşvik eden reklamlar hem ziyaretçileri çekmek hem de yerel kimlikleri koruyup kutlamak açısından etkili olabilmektedir. Turizm ve kültürel tanıtım üzerindeki bu çift odaklı yaklaşım, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kültürel korunmaya yol açabilmektedir (Baratsas, 2024).

Geleneksel reklam yöntemlerine ek olarak, dijital platformların yükselişi, Balkanlardaki kültürel anlatıların nasıl iletildiğini dönüştürmüştür. Ndou ve arkadaşları, bölgedeki dijital dönüşüm deneyimlerini inceleyerek sosyal medya ve çevrim içi pazarlama stratejilerinin daha geniş kitlelere ulaşmak için nasıl kullanılabileceğini vurgulamıştır. Dijital reklamcılık, tüketicilerle kişisel bir düzeyde bağlantı kurabilecek kültürel açıdan zengin içeriklerin yayılmasına olanak tanımaktadır. Bu dijital platformlara yönelme, pazarlamacıların çeşitli kitlelere hitap eden kültürel açıdan uygun içerikleri dâhil etmelerini gerektirmektedir (Ndou et al., 2023).

Kültürel çeşitlilik ile ekonomik performans arasındaki ilişki de dikkat çekicidir. Hysa'nın analizi, Makedonya ve Bosna-Hersek gibi yüksek kültürel parçalanma düzeyine sahip ülkelerin ekonomik gelişimlerinde benzersiz zorluklar ve fırsatlarla karşılaştığını göstermiştir. Rek-

lamcılar, bu karmaşıklıkları aşarak kültürel çeşitliliği tanıyan ve kutlayan, aynı zamanda ekonomik büyümeyi teşvik eden kampanyalar yaratmalıdır. Bunu yaparak kapsayıcılığı teşvik edebilmekte ve daha geniş bir tüketici kitlesine hitap edebilmektedirler (Hysa, 2020).

Balkanların jeopolitik bağlamı da reklam stratejilerine başka bir karmaşıklık katmanı eklemektedir. Jagiełło, Rusya'nın Balkanlara yönelik politikasını ve bunun uluslararası ilişkilerdeki stratejik önemini tartışmıştır. Reklamcılar, siyasi ortamın ve bunun tüketici algıları ile davranışları üzerindeki etkisinin farkında olmalıdır. Ulusal duygularla uyumlu veya bölgesel konuları ele alan kampanyalar, marka alakasını ve tüketici güvenini artırabilmektedir (Jagiełło, 2021).

Balkanlar gelişmeye devam ederken, reklamcılığın kültürel anlatıları şekillendirme ve ekonomik sonuçlara katkıda bulunma rolü kritik olmaya devam etmektedir. Kültürel unsurların pazarlama stratejilerine entegrasyonu, yalnızca tüketici katılımını artırmakla kalmaz, aynı zamanda kültürel mirasın korunmasına da katkıda bulunur. Balkan kültürünün zengin dokusundan yararlanarak reklamcılar çeşitli kitlelere hitap eden etkileyici hikâyeler oluşturabilir, böylece ekonomik büyümeyi teşvik edebilir ve bir topluluk duygusunu güçlendirebilmektedir.

Sonuç olarak, Balkanlardaki reklamcılık manzarası, bölgenin kültürel çeşitliliği, tarihsel bağlamı ve sosyo-ekonomik dinamikleriyle yakından ilişkilidir. Etnik pazarlama, dijital dönüşüm ve kültürel mirasın teşviki, reklamcıların stratejilerini oluştururken dikkate alması gereken önemli unsurlardır. Balkanların benzersiz kültürel kimliklerini benimseyerek, pazarlamacılar tüketicilerle bağ kuran, marka sadakatini güçlendiren ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmaya katkıda bulunan etkili kampanyalar yaratabilmektedir.

BALKAN KÜLTÜRÜ VE MEDYA

Balkanların kültürel ve medya ortamı, tarihsel anlatılar, sosyo politik dinamikler ve iletişimde teknolojinin giderek artan rolüyle dokunmuş karmaşık bir mozaik temsil etmektedir. Bölgenin medyası, özellikle 1990'lardaki çatışmalar sırasında, çeşitli anlatıların mücadelesine sahne olmuştur. Geleneksel medya, özellikle basılı yayımlar ve televizyon, kamuoyunu şekillendirmede ve çatışmaların seyrini etkilemede önemli bir rol oynamıştır. Reynolds'a göre, medya üretiminde ve yayılmasında önemli değişimler olmuş olsa da bu değişimler Balkanlardaki kökleşmiş etnik tutumları ve arzuları etkili bir şekilde değiştirememiştir (Reynolds, 2003). Bu görüş, çatışma bölgelerinde medya anlatılarının

sürekli gücünü ve çeşitli grupların halkın görüşlerini etkilemek ve rakiplere dair algıları manipüle etmek için enformasyon savaşını nasıl kullandığını vurgulamaktadır.

Günümüzde, dijital medya ve sosyal ağların yükselişi, bilgi yayma ortamını dönüştürmüştür. Twitter gibi platformların anonimliği ve erişilebilirliği, özellikle Balkanlardaki göç konularına ilişkin yanlış bilgi ve dezenformasyonun yayılmasını kolaylaştırmıştır (Abikova & Piotrowicz, 2021). Bu durum, hükûmetlerin ve siyasi aktörlerin sosyal medyayı kendi anlatılarını ve politikalarını iletmek için kullanmasıyla daha da kötüleşmiştir. Bu da yankı odaları ve kutuplaşmış topluluklarla karakterize edilen parçalanmış bir medya ortamına yol açmıştır (Kaylor, 2019). Medyada “Balkanlaşma” kavramı, bireylerin mevcut inançlarını pekiştiren homojen gruplara yönelerek toplumsal bölünmeleri derinleştirdiği bu parçalanma sürecini ifade etmektedir (Kaylor, 2019).

Ayrıca, Balkanlardaki kamu hizmeti medyasının politik kontrol altına alınabilirliği üzerine yapılan eleştiriler önemlidir. Milosavljević ve Poler, Batı Balkanlardaki kamu yayıncılarının genellikle hükûmet kontrolü altında çalıştığını ve bağımsız bir demokrasi gözetmeni olma potansiyellerini zayıflattığını belirtmiştir (Milosavljević & Poler, 2017). Bu durum, medya kurumlarının politik çıkarlar tarafından ele geçirilmesinin genel bir eğilimini yansıtarak kamu yararına hizmet etme yeteneklerini sınırlamakta ve eleştirel angajman yerine bir uyum kültürünü teşvik etmektedir. Bu tür medya kontrolünün sonuçları derindir; sadece halka sunulan bilgi kalitesini değil, aynı zamanda muhalefet ve alternatif bakış açılarını da bastırmaktadır.

Balkanlarda medyanın kültürel boyutu da özellikle müzik ve popüler kültür bağlamında dikkate değerdir. Radyo B92 örneği, medyanın direniş ve kültürel ifade için bir platform olarak hizmet edebileceğini göstermektedir. 1990'larda karşı kültürel bir güç olarak kurulan Radyo B92, çeşitli müzik türlerinin ve alternatif değerlerin teşvik edilmesiyle özdeşleşmiş, kendini Sırbistan'ın kültürel ortamında önemli bir oyuncu olarak konumlandırmıştır (Radio B92 Music Program And Culture As The Language Of Resistance In Serbia – Music As A Tool For Social Provocation And Mobilization, 2019). Bu rol, medyanın baskın anlatılara meydan okuma ve marjinal gruplar arasında kimlik ve aidiyet duygusu geliştirme potansiyelini vurgulamaktadır.

Medya ve kimlik arasındaki etkileşimi incelemede, “banal Balkanizm” kavramı, bölgesel kimliklerin medya anlatılarında nasıl inşa edildiğini ve temsil edildiğini anlamak için önemli bir çerçeve sunmaktadır. Plantak ve Paleviq, post-Yugoslav alandaki medyanın ulusal kimlikleri pekiştiren sembolleri ve anlatıları nasıl sürdürdüğünü, aynı zamanda

daha geniş Avrupa söylemleriyle nasıl etkileşimde bulunduğunu araştırmıştır (Plantak & Paleviq, 2022). Bu ikilik, yerel ve bölgesel kimliklerin küreselleşme ve Avrupa entegrasyonunun baskılarıyla sık sık çatıştığı, post-sosyalist kimlik oluşumunun karmaşıklıklarını yansıtmaktadır.

Sosyal medyanın kültürel kimlik ve topluluk oluşumu üzerindeki etkisi, özellikle diasporik topluluklar arasında belirgindir. Miconi'nin araştırması, sosyal medyanın diaspora toplulukları için nasıl hayati bir araç olduğunu, coğrafi sınırları aşan bağlantıları ve anlatı paylaşımını kolaylaştırdığını vurgulamıştır (Miconi, 2020). Bu çalışma, Balkan bağlamını doğrudan ele almasa da Balkan diasporalarının kimlik ve aidiyet zorluklarını dijital çağda nasıl aştığına dair paralellikler taşımaktadır. Sosyal medyanın sunduğu olanaklar, bireylerin deneyimlerini ve etkileşimlerini şekillendirdiği, genellikle daha geniş toplumsal meseleleri ihmal eden homojen toplulukların güçlendirilmesine yol açmaktadır.

Balkanlardaki spor medyası fenomeni de dikkat çekicidir. Özellikle bölgenin yolsuzluk ve sporda siyasi müdahale geçmişi göz önüne alındığında. Manoli ve Janečić, medyanın sporla olan ilişkisinin nasıl evrildiğini ve medyanın içerik için spora bağımlı olduğu, aynı zamanda gazetecilik bütünlüğünü zedeleyen uygulamalara katıldığı simbiyotik bir dinamiği ortaya koymuştur (Manoli & Janečić, 2020). Bu ilişki, sadece Balkanlardaki medya endüstrisinin karşılaştığı daha geniş zorlukları yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda sporun yolsuzluk, milliyetçilik ve kimlik politikaları gibi daha büyük toplumsal meseleleri anlamak için bir mikrokozmos olarak nasıl hizmet edebileceğini de göstermektedir.

Balkan savaşlarına ilişkin anlatılar, günümüz medya söylemlerinde yankılanmaya devam etmekte, bölgenin hem yerel hem de uluslararası algısını şekillendirmektedir. Abazi ve Doja, Balkan savaşlarının medyada temsilinin, daha geniş jeopolitik çıkarları ve kültürel hayalleri yansıtan ahlaki bir anlatıya dönüştüğünü savunmuştur (Абазин & Doja, 2016). Bu çerçeve, yalnızca bölgenin dışarıdan nasıl algılandığını etkilemekle kalmaz, aynı zamanda topluluklar çatışmaların mirasıyla ve uzlaşma ile kimlik oluşumunun devam eden zorluklarıyla mücadele ederken iç anlatıları da etkilemektedir.

Sonuç olarak, Balkanlardaki kültür ve medya arasındaki etkileşim, tarihsel anlatılar, sosyo-politik dinamikler ve dijital teknolojilerin dönüştürücü etkileriyle şekillenen zengin bir mozaik yansıtmaktadır. Bölgenin medya ortamı, kimlik, temsil ve güç için devam eden mücadeleleri yansıtırken çeşitli aktörler post-sosyalist bir çevrenin karmaşıklıklarında yol almaktadır. Balkanlar gelişmeye devam ederken medyanın kültürel anlatıları ve kamu söylemini şekillendirmedeki rolü, bu çok

yönlü bölgeyi karakterize eden çeşitli sesler ve deneyimlerle sürekli araştırma ve etkileşim gerektiren kritik bir inceleme alanı olarak kalacaktır.

THY 4 MEVSİM BALKANLAR REKLAM KAMPANYASI GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

Kaynakça: Türk Hava Yolları'nın "4 Mevsim Balkanlar" kampanya görseli

1. Balkanlar Bize #okadaryakinki 1. 4 Mevsim Balkanlar Seri 1

Sahne 1: Açılış (Gökyüzü ve Uçak Görüntüsü)

- **Gösteren:** Mavi bir gökyüzünde süzülen Türk Hava Yolları uçağı. Uçağın parlak ve modern tasarımı dikkat çekmektedir.
- **Gösterilen:** Seyahat özgürlüğü, modernlik, Türk Hava Yolları'nın ulaşımı kolaylaştırıcı bir araç olduğudur. Gökyüzü, sınırsızlık ve hayal gücü çağrıştırmaktadır.
- **Konotasyon:** Balkanlara seyahat etmek bir hayal değil; Türk Hava Yolları ile bu mümkün ve kolay.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, kültürel bağları güçlendiren ve bölgeler arasında köprü olan bir ulusal taşıyıcıdır.
- **Balkan Kültürü:** Balkanlara kolay erişim, bu bölgede yaşayanlara birleştiricilik mesajı vermektedir.
- **Reklam Stratejisi:** Hedef kitlenin "ulaşılabilirlik" ve "modern seyahat" algısını güçlendirmek.

Sahne 2: Balkan Yemekleri (Mutfağa Odaklanma)

- **Gösteren:** Geleneksel Balkan yemekleri hazırlanıyor: Börek, etli yemekler, sıcak bir sofrada yer alıyor. Geleneksel bir mutfak ortamı (ahşap masa, sade tabaklar).
- **Gösterilen:** Yerel kültürün sıcaklığı, misafirperverlik, geleneksel değerlerin korunması. Sofra, paylaşımı ve toplumsal dayanışmayı simgelemektedir.
- **Konotasyon:** Balkanlar sadece bir seyahat noktası değil, aynı zamanda kültürel bir deneyim sunar. Yemek, kültürün taşıyıcısıdır.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, insanları bu kültürel mirasa taşıyan bir köprüdür.
- **Balkan Kültürü:** Yemeklerin paylaşılması, ailenin ve toplumun merkezi rolünü vurgulamaktadır. Özellikle börek gibi yemekler Balkan mutfağında hem geleneksel hem de sosyal bir öneme sahiptir.
- **Reklam Stratejisi:** Hedef kitlenin duygusal bir bağ kurmasını sağlamak için tanıdık ve sıcak bir tema kullanılmaktadır.

Sahne 3: Halk Dansları

- **Gösteren:** Renkli halk kıyafetleri içinde dans eden kişiler, geleneksel Balkan müzikleri eşliğinde canlı sahnelemektedir.
- **Gösterilen:** Zengin kültürel miras, eğlence anlayışı, toplumsal uyum ve dayanışma. Renkli kıyafetler çeşitliliği ve özgünlüğü ifade etmektedir.
- **Konotasyon:** Balkanlar hem geçmişle bağlantı kurabileceğiniz hem de eğlenebileceğiniz bir yerdir.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, sadece fiziksel bir taşıyıcı değil; aynı zamanda kültürlerin buluşmasını sağlayan bir platformdur.
- **Balkan Kültürü:** Halk dansları, Balkan toplumlarının tarihsel ve kültürel bir simgesidir. Bu danslar, geçmişten gelen değerlerin bugüne taşındığını göstermektedir.
- **Reklam Stratejisi:** Kültürel bir aidiyet hissi yaratılarak yerel ve uluslararası izleyiciler üzerinde nostaljik bir etki bırakmak.

Sahne 4: Aile ile Yemek Sahnesi

- **Gösteren:** Büyük bir aile, geleneksel yemeklerle dolu bir sofrada bir araya gelmiş. Sofrada neşe ve birlik havası hâkim.
- **Gösterilen:** Aile bağlarının ve toplumsal dayanışmanın önemi. Yemek, sadece beslenme değil, aynı zamanda insanları bir araya getiren bir araç.
- **Konotasyon:** Balkanlar, “ev” gibi hissettiğiniz bir yerdir; Türk Hava Yolları sizi “evinize” ulaştırır.

- **Mit:** Türk Hava Yolları, sadece fiziksel yolculuk değil, duygusal bağların kurulmasını sağlar.
- **Balkan Kültürü:** Aile, Balkan toplumlarında merkezî bir öneme sahiptir. Sofra kültürü, birlik ve paylaşımı simgelemektedir.
- **Reklam Stratejisi:** Hedef kitlenin kültürel bağlarını güçlendirerek markaya yakınlık kurmasını sağlamak.

Sahne 5: Final (Türk Hava Yolları Logosuyla Bitirme)

- **Gösteren:** Türk Hava Yollarının logosu, slogan ve Balkanlar haritası.
- **Gösterilen:** Türk Hava Yolları'nın güvenilirliği ve Balkanlara açılan kapı olduğu.
- **Konotasyon:** Balkanlar artık daha yakın ve daha erişilebilir.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, bölgesel lider ve kültürel bağları güçlendiren bir taşıyıcıdır.
- **Reklam Stratejisi:** Güvenilirlik, ulaşılabilirlik ve liderlik vurgusu.

2. Balkanlar Bize #okadaryakinki

3. 4 Mevsim Balkanlar Seri 2

Kaynakça: Türk Hava Yollarının "4 Mevsim Balkanlar" kampanya görseli

Sahne 1: Doğal Manzaralar (Dağlar ve Göller)

- **Gösteren:** Balkanlardaki yeşil tepeler, ormanlar ve berrak göller. Doğa kuşbakışı bir açıdan gösterilmektedir.
- **Gösterilen:** Balkanların doğal güzellikleri ve huzurlu atmosferi. Doğa, saf ve arındırıcı bir deneyim sunmaktadır.
- **Konotasyon:** Doğa, insanın köklerine dönebileceği bir sığınak ve modern hayatın stresinden uzaklaşma yolu olarak sunulmaktadır.
- **Mit:** Balkanlar, doğa ve huzurun birleştiği bir cennet olarak idealize eder. Türk Hava Yolları, bu güzelliklere ulaşmanın kapısını açan taşıyıcı olarak konumlanır.
- **Balkan Kültürü:** Balkanların kırsal yapısı ve doğa ile iç içe yaşam tarzı, bölgenin kültürel karakterini yansıtmaktadır.
- **Reklam Stratejisi:** Doğa tutkunlarına hitap etmek ve Balkanların saf güzelliklerini Türk Hava Yolları ile keşfetme fikrini güçlendirmek.

Sahne 2: Tarihi Yapılar

- **Gösteren:** Osmanlı mimarisini yansıtan taş köprüler, tarihi camiler, meydanlar.
- **Gösterilen:** Balkanların köklü tarihi, Türk ve Balkan halkları arasındaki ortak miras.
- **Konotasyon:** Ortak tarih, kültürel bağları güçlendiren bir unsur olarak sunulmaktadır. Tarihsel geçmiş, günümüz ilişkilerinin temel taşıdır.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, sadece bir ulaşım aracı değil; geçmişin mirasını ve kültürel bağları geleceğe taşıyan bir semboldür.
- **Balkan Kültürü:** Osmanlı etkisinin izlerini taşıyan mimari yapılar, Balkan kültürünün tarih boyunca çeşitliliği nasıl bir arada barındırdığını göstermektedir.
- **Reklam Stratejisi:** Tarihi ve kültürel bağları öne çıkararak hem yerel hem uluslararası kitlede duygusal bir bağ kurmak.

Sahne 3: Geleneksel Pazaryeri

- **Gösteren:** Baharatlar, yerel tekstil ürünleri, el yapımı hediyelik eşyalar ve kalabalık bir pazar sahnesi.
- **Gösterilen:** Balkanların günlük yaşamı, otantikliği ve yerel kültürün canlılığı.
- **Konotasyon:** Balkanlar, alışılmışın dışında bir deneyim arayanlar için otantik bir cennet.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, otantik ve zengin kültürel deneyimlere erişim sağlayan bir köprüdür.

- **Balkan Kültürü:** Pazar yerleri, Balkan topluluklarının sosyal bir merkezi olarak hem ticari hem de kültürel bir rol oynamaktadır.
- **Reklam Stratejisi:** Egzotik ve otantik bir deneyim sunarak uluslararası turistleri cezbetmek.

Sahne 4: Uçak Yolculuğu (Kokpit ve Hostes Görüntüleri)

- **Gösteren:** Gülümseyen bir hostes, yolculara hizmet sunuyor; kokpitteki pilotlar profesyonel ve güvenilir bir duruş sergilemektedir.
- **Gösterilen:** Türk Hava Yollarının kaliteli hizmet anlayışı ve yolculukta güvenlik.
- **Konotasyon:** Türk Hava Yolları, yalnızca bir taşıyıcı değil; aynı zamanda güven ve sıcaklık sunan bir yol arkadaşıdır.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, "uçmanın en güvenli ve keyifli yolu" olarak temsil eder.
- **Reklam Stratejisi:** Profesyonellik ve müşteri memnuniyeti vurgusu ile markanın güvenilirliği artırılmaktadır.

3. 4 Mevsim Balkanlar Seri 3

Kaynakça: Türk Hava Yollarının "4 Mevsim Balkanlar" kampanya görseli

Sahne 1: Balkan Müziği ile Açılış

- **Gösteren:** Enerjik bir Balkan melodisi eşliğinde halk müzisyenleri. Yaylı çalgılar, zurnalar ve ritmik vurgulamaktadır.
- **Gösterilen:** Balkanların eğlence kültürü, dinamizmi ve yaşam enerjisi.

- **Konotasyon:** Müzik, Balkanların insanlara yaşama sevinci ve coşku kattığını sembolize eder.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, bu enerjik kültüre erişiminizi kolaylaştırır.
- **Balkan Kültürü:** Balkan müzikleri, bölge halklarının tarihi, duygusal bağları ve bir arada yaşama kültürünü yansıtmaktadır.
- **Reklam Stratejisi:** Duygusal bir çekicilik yaratarak, izleyicinin Balkanlara dair olumlu bir algı geliştirmesini sağlamak.

Sahne 2: İnsan Portreleri

- **Gösteren:** Gülümseyen çiftçiler, geleneksel kıyafetler içinde insanlar. Zaman zaman çocukların da yer aldığı doğal, samimi sahnelemektedir.
- **Gösterilen:** Balkan halkının sıcaklığı, misafirperverliği ve doğallığı.
- **Konotasyon:** Balkanlar, samimi ve içten insanların yaşadığı bir bölgedir; burayı ziyaret etmek kişisel bağlar kurmanızı sağlar.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, insanları bir araya getiren ve kültürler arasında bağ kuran bir araçtır.
- **Balkan Kültürü:** Geleneksel kıyafetler, köy yaşamı ve doğal gülümsemeler, Balkan halkının geçmişten gelen değerlere olan bağlılığını yansıtmaktadır.
- **Reklam Stratejisi:** İnsan odaklı bir anlatım kullanarak marka ile duygusal bir bağ oluşturmak.

Sahne 3: Ulaşım Kolaylığı (Balkan Şehirlerine Uçuşlar)

- **Gösteren:** Harita üzerinde Balkan şehirlerinin işaretlenmesi, Türk Hava Yollarının rotalarını temsil eden çizgiler.
- **Gösterilen:** Türk Hava Yolları sayesinde Balkan şehirlerine kolay ve hızlı ulaşım imkânı.
- **Konotasyon:** Balkanlar artık daha “yakın” ve erişilebilir.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, bölgeler arasında kültürel ve ekonomik bir köprü rolünü üstlenir.
- **Balkan Kültürü:** Balkan şehirlerinin tanıtımı, turistik ve kültürel bağlamda önemli bir değer taşımaktadır.
- **Reklam Stratejisi:** Rota çeşitliliğini vurgulayarak pazar genişlemesi sağlamak.

Sahne 4: Spor ve Dinamizm

- **Gösteren:** Balkanlara özgü spor aktiviteleri (futbol, güreş gibi). Dinamik ve enerjik sahneler.

- **Gösterilen:** Gençlik, hareketlilik ve enerjik bir yaşam tarzı. Balkanların canlı ruhu.
- **Konotasyon:** Balkanlar, yalnızca tarihi ve doğal güzellikleriyle değil, aynı zamanda enerjik yaşam tarzıyla da cazip bir destinasyondur.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, her yaş grubuna hitap eden bir markadır.
- **Balkan Kültürü:** Spor, Balkan toplumlarında fiziksel dayanıklılık ve toplumsal birliği temsil etmektedir.
- **Reklam Stratejisi:** Genç kitleyi cezbetmek ve dinamik bir marka algısı yaratmak.

Sahne 5: Kapanış (Kültürel Bütünleşme Mesajı)

- **Gösteren:** Balkan şehirlerinden kısa görüntüler, Türk Hava Yollarının logosu ve sloganı.
- **Gösterilen:** Türk Hava Yolları'nın kültürel bağları güçlendiren bir marka olduğu.
- **Konotasyon:** Balkanlar, herkesin keşfetmesi gereken bir hazine. Türk Hava Yolları, bu hazineyi dünyaya açıyor.
- **Mit:** Türk Hava Yolları, sadece seyahat değil, kültürel keşifler için de bir araçtır.
- **Reklam Stratejisi:** Güvenilirlik, duygusal bağ ve marka algısını güçlendirmek.

Reklamlar, doğal güzellikler, kültürel değerler ve bölgenin günlük yaşamına odaklanarak Balkan kültürünü öne çıkarmaktadır. Her iki video, Türk Hava Yollarının Balkanlara sadece ulaşımı kolaylaştırmakla kalmayıp aynı zamanda bölgeyi tanıma ve hissetme fırsatı sunduğunu vurgulamaktadır. Bu reklamlar hem Balkan halkına hem de uluslararası izleyicilere hitap eden çok yönlü bir stratejiyle hazırlanmıştır. Her üç video boyunca, Balkan kültürünün farklı unsurları (doğal güzellikler, geleneksel danslar, yemekler, aile bağları) Türk Hava Yolları'nın mesajı ile harmanlanmıştır. Barthes'in göstergebilimsel analizi çerçevesinde, bu reklamların:

1. **Doğal ve kültürel zenginlikler:** Balkanların sahip olduğu eşsiz doğal ve tarihî güzellikler üzerinden yerel halk ve uluslararası turistlere hitap ettiği,
2. **Kültürel aidiyet:** Balkan halkına, "Sizin kültürel değerlerinizi tanıyoruz ve destekliyoruz" mesajı verirken uluslararası izleyicilere bu değerlerin cazip olduğu vurgulanmıştır.

3. **Marka imajı:** Türk Hava Yolları'nın, yalnızca ulaşım hizmeti sunan bir marka değil, aynı zamanda kültürleri ve insanları bağlayan bir köprü olduğu ifade edilmiştir.

Bu detaylandırma hem kültürel hem de pazarlama bağlamında güçlü bir mesaj oluşturmaktadır. Videolardaki sahneler, Balkan halkını onurlandırırken uluslararası kitleye Balkanları keşfetmeleri için bir davet sunmaktadır.

SONUÇ

Balkan kültürü ve reklamcılık arasındaki ilişki, bölgenin tarihsel, sosyal ve ekonomik yapısından kaynaklanan çok katmanlı bir karmaşaya sahiptir. Türk Hava Yollarının "4 Mevsim Balkanlar" kampanyası gibi reklam çalışmaları, sadece ticari bir araç olmanın ötesine geçerek Balkanların kültürel değerlerini uluslararası izleyicilere tanıtan bir platform hâline gelmiştir. Bu kampanyalar, Balkan kültürünün güzelliğini doğal güzellikler, geleneksel danslar, aile bağları ve mutfak kültürü gibi unsurlarla harmanlayarak hem yerel halk hem de uluslararası izleyiciler üzerinde güçlü bir etki yaratmaktadır.

Geleneksel kültürel öğelerin reklam içeriklerinde kullanılması, markaların hem yerel kitlelerle otantik bir bağ kurmasını hem de tüketici güvenini artırmasını sağlamaktadır. Zhang'ın araştırması, yerel kültürel semboller içeren markaların tüketiciler tarafından daha otantik algılandığını ve bu durumun tüketici sadakatini artırdığını ortaya koymaktadır. Sosyal medya platformlarının yaygınlığı ise reklamcılara hem yerel hem de küresel çapta benzersiz fırsatlar sunmuş, Balkanlarda sosyal medya kullanımının yaygınlaşması daha doğrudan ve etkileşimli bir iletişim ortamı oluşturarak tüketici davranışlarını önemli ölçüde etkilemiştir.

Bununla birlikte Balkanlardaki çapraz kültürlü iletişim zorlukları, reklam stratejilerinde dikkatle ele alınması gereken bir konudur. Tarihsel gerilimler ve farklı kültürel kimlikler, reklamcılığın yalnızca ticari başarıyı değil, aynı zamanda kültürel hassasiyetleri ve uyumu destekleme potansiyelini de vurgulamaktadır. Türk Hava Yollarının "4 Mevsim Balkanlar" kampanyasında olduğu gibi kültürel olarak rezonansa giren mesajlar oluşturmak, sadece ekonomik faydalar sağlamakla kalmaz, aynı zamanda toplumsal barış ve anlayışı destekleyebilmektedir.

Sonuç olarak, Balkan kültürü ve reklam arasındaki ilişki sadece tüketici davranışlarını şekillendirmekle kalmayıp aynı zamanda bölgenin kültürel kimliğinin korunmasına ve tanıtılmasına da katkıda bulunmaktadır. Balkanların benzersiz kültürel yapısıyla uyumlu, yenilikçi ve du-

yarlı stratejiler geliştiren reklam kampanyaları hem yerel hem de küresel bağlamda başarıyı garantilemektedir. Bu sayede reklam sektörü, bölgenin ekonomik kalkınmasını desteklerken aynı zamanda kültürel mirasın yaşatılması ve kutlanması için güçlü bir aracı olarak hizmet etmektedir.

KAYNAKÇA

Abikova, J. and Piotrowicz, W. (2021). Shaping the balkan corridor: development and changes in the migration route 2015–16. *International Migration*, 59(5), 248-265. <https://doi.org/10.1111/imig.12828>

Alihodžić-Hadžalić, N. (2022). The balkans as the "destructive landscape" of the astonishing otherness. *Post Scriptum*, 11(11), 147-165. <https://doi.org/10.52580/issn.2232-8556.2022.11.11.147>

Amjad, A. and Najmi, H. (2015). Impact of cultural advertisements on attributes towards brand, advertising and purchase intentions. *Pakistan Journal of Humanities and Social Sciences*, 3(2), 87-99. <https://doi.org/10.52131/pjhs.2015.0302.0013>

A. Ə, and Doja, A. (2016). The past in the present: time and narrative of balkan wars in media industry and international politics. *Third World Quarterly*, 38(4), 1012-1042. <https://doi.org/10.1080/01436597.2016.1191345>

Baratsas, V. (2024). A comparative statistical analysis of foreign visitors' volume and overnights spent at the balkan locale. *International Journal of Applied Research in Management and Economics*, 7(2), 1-14. <https://doi.org/10.33422/ijarme.v7i2.1215>

Bennis, M. (2024). Exploring the relationship between media and culture: a cultural studies perspective. *Journal of Humanities and Social Sciences Studies*, 6(2), 83-91. <https://doi.org/10.32996/jhss.2024.6.2.11>

Biserko, S. (2021). Hegemonic nationalist matrices of the past and the future of the balkans. *Urgent Problems of Europe*, (2), 84-100. <https://doi.org/10.31249/ape/2021.02.04>

Borgerson, J. and Schroeder, J. (2002). Ethical issues of global marketing: avoiding bad faith in visual representation. *European Journal of Marketing*, 36(5/6), 570-594. <https://doi.org/10.1108/03090560210422399>

Bouajjar, A. (2024). Exploring social media as an ideological apparatus for sexualization and cultural shifts. *Asian Journal of Education and Social Studies*, 50(5), 142-154. <https://doi.org/10.9734/ajess/2024/v50i51348>

Chang, T., Huh, J., McKinney, K., Sar, S., Wei, W., & Schneeweis, A. (2009). Culture and its influence on advertising. *International Communication Gazette*, 71(8), 671-692. <https://doi.org/10.1177/1748048509345063>

Chattopadhyay, A., Ali, S., Chakraborty, S., Acharjee, S., Roy, A., & Pal, S. (2023). Cultural adoption through advertisements: international and indian scenarios. *International Journal of Research Publication and Reviews*, 04(02), 370-377. <https://doi.org/10.55248/gengpi.2023.4215>

Chen, C. (2015). Advertising representations of older people in the united kingdom and taiwan. *The International Journal of Aging and Human Development*, 80(2), 140-183. <https://doi.org/10.1177/0091415015590305>

Cross, S., Harrison, R., & Gilly, M. (2017). The role of marketing in ritual evolution. *Journal of Macromarketing*, 37(4), 460-478. <https://doi.org/10.1177/0276146717697359>

Czarnecka, B., Brennan, R., & Keles, S. (2017). Cultural meaning, advertising, and national culture: a four-country study. *Journal of Global Marketing*, 31(1), 4-17. <https://doi.org/10.1080/08911762.2017.1376364>

Dalisay, F. (2012). Media use and acculturation of new immigrants in the united states. *Communication Research Reports*, 29(2), 148-160. <https://doi.org/10.1080/08824096.2012.667774>

Erdoğan, Z. (2022). The effect of advertising content dimensions towards feminist advertising value on women. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademik Dergisi*, 4(8), 110-144. <https://doi.org/10.47994/usbad.1002772>

Ersoy, S. and Özbaş, S. (2020). Effect of television advertisements on children's food consumption. *Akademik Gıda*, 18(2), 172-179. <https://doi.org/10.24323/akademik-gida.758833>

Fang, L., Cheng, H., & Li, J. (2009). Consumer responses to sex appeal advertising: a cross-cultural study. *International Marketing Review*, 26(4/5), 501-520. <https://doi.org/10.1108/02651330910972002>

Fogelman, T. and Christensen, J. (2022). Translating the nation through the sustainable, liveable city: the role of social media intermediaries in immigrant integration in copenhagen. *Urban Studies*, 59(11), 2388-2407. <https://doi.org/10.1177/00420980221082922>

Glisic, I. and Vujošević, T. (2021). Zenitism and orientalism. *Zbornik Akademije Umetnosti*, (9), 29-45. <https://doi.org/10.5937/zbaku2109029g>

Gorbat, O. (2022). The state and features of the media culture of modern youth. *Bibliosphere*, (4), 72-80. <https://doi.org/10.20913/1815-3186-2022-4-72-80>

Han, S. and Shavitt, S. (1994). Persuasion and culture: advertising appeals in individualistic and collectivistic societies. *Journal of Experimental Social Psychology*, 30(4), 326-350. <https://doi.org/10.1006/jesp.1994.1016>

Hatzithomas, L., Boutsouki, C., & Ziamou, P. (2016). A longitudinal analysis of the changing roles of gender in advertising: a content analysis of super bowl commercials. *International Journal of Advertising*, 35(5), 888-906. <https://doi.org/10.1080/02650487.2016.1162344>

Hysa, E. (2020). Impact of cultural diversity on western balkan countries' performance. *Journal of Ethnic and Cultural Studies*, 20-40. <https://doi.org/10.29333/ejecs/292>

Jagiello, B. (2021). The balkan kettle: russia's policy toward the balkans. *Security and Defence Quarterly*, 35(3), 47-61. <https://doi.org/10.35467/sdq/138674>

Jingrou, L. (2024). Cultural symbol value in animated advertisement model: systematic review. *Journal of Digital Art & Humanities*, 5(1), 3-19. https://doi.org/10.33847/2712-8149.5.1_1

Jusufi, L. (2023). Digital marketing and social media marketing trends in kosovo. *Entrenova - Enterprise Research Innovation*, 9(1), 296-309. <https://doi.org/10.54820/entrenova-2023-0028>

Karamullaoglu, N. and Sandikci, O. (2019). Western influences in turkish advertising. *Journal of Historical Research in Marketing*, 12(1), 127-150. <https://doi.org/10.1108/jhrm-10-2018-0050>

Karhan, J. (2021). Социально-культурный напиток: “кофе по турецки”. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(52), 149-165. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.998437>

Katsigianni, A. (2019). Identities on the go: homelands and languages in balkan and turkish–cypriot literature. *Hiperboreea*, 6(1), 29-44. <https://doi.org/10.5325/hiperboreea.6.1.0029>

Kaylor, B. (2019). Likes, retweets, and polarization. *Review & Expositor*, 116(2), 183-192. <https://doi.org/10.1177/0034637319851508>

Kefeli, E., Şahin, Ö., & Yarmacı, N. (2020). Üçüncü nesil kahve işletmelerinde türk kahvesinin yeri: istanbul örneği. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal Ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 4(2), 130-147. <https://doi.org/10.46452/baksoder.741837>

Limbu, S. (2024). Cultural attributes in advertising: an indian perspective. *EATP*. <https://doi.org/10.53555/kuey.v30i4.1576>

Luong, T., Huynh, N., & Nguyen, T. (2023). Visual communication: exploring representations of vietnamese culture in advertising. *Icte Conference Proceedings*, 3, 82-97. <https://doi.org/10.54855/ictcp.2337>

Mahmood, H., Arif, S., Tariq, R., Yazdani, N., & Kazmi, S. (2022). Semiotic approach towards analyzing tv advertisements: a critical discourse analysis. *International Journal of Management Research and Emerging Sciences*, 12(2). <https://doi.org/10.56536/ijmres.v12i2.170>

Manoli, A. and Janečić, D. (2020). Challenges to the role of media in reporting sport corruption: insights from reporters in balkan countries. *International Review for the Sociology of Sport*, 56(6), 842-858. <https://doi.org/10.1177/1012690220967284>

Miconi, A. (2020). News from the levant: a qualitative research on the role of social media in syrian diaspora. *Social Media + Society*, 6(1). <https://doi.org/10.1177/2056305119900337>

Milosavljević, M. and Poler, M. (2017). Balkanization and pauperization: analysis of media capture of public service broadcasters in the western balkans. *Journalism*, 19(8), 1149-1164. <https://doi.org/10.1177/1464884917724629>

Mina, M. (2024). Amateurism as a way of improving the cultural activity of preschool institutions in the balkan countries. *INTJECSE*, 16(1), 205-212. <https://doi.org/10.48047/intjecse/v16i1.24>

Mirkovic, S. (2018). How to study the slavic apocrypha in the 21st century?. *Scrinium*, 14(1), 289-297. <https://doi.org/10.1163/18177565-00141p19>

Mishkova, D. (2008). Symbolic geographies and visions of identity. *European Journal of Social Theory*, 11(2), 237-256. <https://doi.org/10.1177/1368431007087476>

Musaraj, A. (2013). Intercultural and interreligious communication in the balkan. *Academicus International Scientific Journal*, 7, 36-43. <https://doi.org/10.7336/academicus.2013.07.04>

Ndou, V., Hysa, E., Ratten, V., & Ndrecaj, V. (2023). Digital transformation experiences in the balkan countries. *The Electronic Journal of Information Systems in Developing Countries*, 89(2). <https://doi.org/10.1002/isd2.12262>

Ng, R. and Tan, Y. (2021). Diversity of covid-19 news media coverage across 17 countries: the influence of cultural values, government stringency and pandemic severity. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(22), 11768. <https://doi.org/10.3390/ijerph182211768>

Ng, R. and Tan, Y. (2022). Media attention toward covid-19 across 18 countries: the influence of cultural values and pandemic severity. *Plos One*, 17(12), e0271961. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0271961>

Novakov-Ritchey, C. (2022). Palpating history: magical healing and revolutionary care in rural serbia and macedonia. *European Journal of Cultural Studies*, 26(2), 147-166. <https://doi.org/10.1177/13675494221074715>

Nusrat, M. (2023). An analysis of bilingual text in pakistani advertisements: a sociolinguistics study. *Research Square*, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-3483004/v2>

Nwokoro, C. and Akwaowo, P. (2022). Nigerian cultural values and advertising ethics: prima garnet, ddb casers, lintas, noah's ark and concept unit advertising agencies in perspective. *American Journal of Communication*, 4(1), 46-57. <https://doi.org/10.47672/ajc.969>

Perkins, J. (2016). Peasants and politics: re-thinking the british imaginative geography of the balkans at the time of the first world war. *European History Quarterly*, 47(1), 55-77. <https://doi.org/10.1177/0265691416672146>

Pieroni, A., Cianfaglione, K., Nedelcheva, A., Hajdari, A., Mustafa, B., & Quave, C. (2014). Resilience at the border: traditional botanical knowledge among macedonians and albanians living in gollobordo, eastern albania. *Journal of Ethnobiology and Ethnomedicine*, 10(1). <https://doi.org/10.1186/1746-4269-10-31>

Plantak, M. and Paleviq, E. (2022). "banal balkanism?" – rethinking banal nationalism and regional identity in the post-yugoslav media space. *Journal on Ethnopolitics and Minority Issues in Europe*. <https://doi.org/10.53779/jpvv3411>

Raza, S., Hasnain, A., & Khan, S. (2018). Cross-cultural evaluation of the mediation of attitudes in relationship of cultural values and behavioral reactions toward web based advertising. *South Asian Journal of Management Sciences*, 12(01), 1-24. <https://doi.org/10.21621/sajms.2018121.01>

Relationship between social media marketing and brand loyalty with moderating effect of culture: an evidence from university students. *Journal of Contemporary Issues in Business and Government*, (2021) 27(02). <https://doi.org/10.47750/cibg.2021.27.02.125>

Reynolds, P. (2003). Media and communications systems in the balkans conflicts. *Politics & Policy*, 31(3), 512-529. <https://doi.org/10.1111/j.1747-1346.2003.tb00160.x>

Sabri, O. (2012). Preliminary investigation of the communication effects of "taboo" themes in advertising. *European Journal of Marketing*, 46(1/2), 215-236. <https://doi.org/10.1108/03090561211189301>

Saleem, S., Larimo, J., Ummik, K., & Kuusik, A. (2015). Cultural and paradoxical values in advertising in eastern europe. *Baltic Journal of Management*, 10(3), 313-330. <https://doi.org/10.1108/bjm-11-2014-0202>

Shahini, E., Skuraj, E., Sallaku, F., & Shahini, S. (2022). Recreational opportunities through agritourism increases relationships within urban and rural communities in western balkan societies. *Review of Economics and Finance*, 20, 283-287. <https://doi.org/10.55365/1923.x2022.20.34>

Stoyanov, S. (2022). At the seams of literature. *Balkanistic Forum*, 31(2), 307-309. <https://doi.org/10.37708/bf.swu.v31i2.21>

Taşar, B. and Sakarya, S. (2022). The study of reliability and validity of the children's advertising literacy scale. *International Journal of Social Sciences and Education Research*, 8(2), 184-197. <https://doi.org/10.24289/ijsser.1079631>

Tatarnikova, A., Oleshko, A., Voronovska, L., Shvets, N., Sushkova, O., & Sbitnaia, D. (2022). The impact of media culture on future professionals' training. *Journal of Curriculum and Teaching*, 11(1), 117. <https://doi.org/10.5430/jct.v11n1p117>

Taylor, C., Mafael, A., Raithel, S., Anthony, C., & Stewart, D. (2019). Portrayals of minorities and women in super bowl advertising. *Journal of Consumer Affairs*, 53(4), 1535-1572. <https://doi.org/10.1111/joca.12276>

Terzić, A., Bjeljic, Ž., Karadžoski, V., & Jovanović, R. (2018). Saint george's day in the balkans - customs and rituals in bulgaria, serbia and macedonia. *Journal of the Geographical Institute Jovan Cvijic Sasa*, 68(3), 383-397. <https://doi.org/10.2298/ijgi180130003t>

Tonta, Y. (2009). Preservation of scientific and cultural heritage in balkan countries. *Program Electronic Library and Information Systems*, 43(4), 419-429. <https://doi.org/10.1108/00330330910998066>

Wang, Y. and Sun, S. (2010). Modeling online advertising: a cross-cultural comparison between china and romania. *Journal of Marketing Communications*, 16(5), 271-285. <https://doi.org/10.1080/13527260902884904>

Yang, C. (2018). Us-based social media use and american life: a study of chinese students' acculturation and adaptation in america. *Global Media and China*, 3(2), 75-91. <https://doi.org/10.1177/2059436418783765>

Zeqiri, D. (2017). The impact of ethno marketing activities on consumer buying behavior in the balkans: the case of kosovo. *Iliria International Review*, 6(2). <https://doi.org/10.21113/iir.v6i2.269>

Zhang, R. (2024). The use of traditional chinese aesthetics in modern television advertising and consumer perception. *Studies in Art and Architecture*, 3(1), 45-50. <https://doi.org/10.56397/saa.2024.03.06>

Zhao, W., Osman, M., Omar, S., & Yaakup, H. (2022). Mediating role of cultural identity in the relationship between social media use intensity and social media use purpose among chinese international students in malaysia. *Studies in Media and Communication*, 10(2), 201. <https://doi.org/10.11114/smc.v10i2.5698>

Zvonova, E., Babieva, N., Mamedova, A., Tarabakina, L., Pestereva, N., & Kerimova, I. (2021). Video and media technologies in the educational space

as a form of mental representation of students of different cultures. *World Journal on Educational Technology Current Issues*, 13(4), 890-901. <https://doi.org/10.18844/wjet.v13i4.6273>

ETKİNLİKLER
EVENTS

**İSTANBUL'DA "SOSYALİZME TERCÜME" SERGİSİ
SALT GALATA'DA AÇILDI
(14 ARALIK 2024 – 23 ŞUBAT 2025)**

"**Sosyalizme Tercüme**", Kosova ve Makedonya odağında, eski Yugoslavya'da Türkçe konuşan topluluğun az bilinen tarihini ele almaktadır. Çok uluslu bir toplumsal bağlamda sosyalist ideolojinin, bu devlet yapısı içerisinde Türk kimliğinin inşası ve dönüşümüne olan etkisi derinlemesine incelenmektedir.

**Tefeyyüz Okulu Pioneerler Örgütü toplantısından bir fotoğraf, tarih bilinmiyor Tefeyyüz 30 Yıl, Üsküp, 1975
(Birlik, Üsküp, 27 Aralık 1964)**

Serginin tarihsel kapsamı, Yugoslavya Krallığı'nda ezilen Müslüman halkın bir kesiminin kurtuluşu sol ideolojilerde aradığı 1920 yılıyla başlamaktadır. Krallık rejiminin baskısıyla kesintiye uğrayan sosyalist bir gelecek tasavvurunun önünü açan yeni nesil aktivistlerin hikâyesi izlenmektedir. Bu miras üzerine inşa edilen sergi, öncelikle Sosyalist Yugoslavya'nın yeni gerçekliğine açılır, oradan da 1980'lerin sonuna kadar uzanmaktadır.

Yugoslavya’da Türkçe konuşan topluluk, resmî kayıtlara göre nüfusun küçük bir bölümünü oluştursa da farklı milliyetlere yönelik politikalar çerçevesinde Türkçe dilinde faaliyet gösteren gazete, süreli yayın, okul gibi birçok kültürel ve siyasi girişimin kurulmasına olanak tanımıştır. Bu oluşumlar arasındaki ilişkiler, milliyetçiliğe yönelik ana akım yaklaşımları sorgularken, Yugoslavya’nın 1990’lı yıllarda yaşadığı savaşlar ve dağılma süreciyle pekişen “totaliter” ve “etno-milliyetçi” söylemleri çok yönlü bir bakışla ele alma fırsatı sunmaktadır.

“**Sosyalizme Tercüme**” sergisi, özel arşivler ve halk kütüphanelerinden derlenen, birçoğu ilk kez gün yüzüne çıkarılan tarihî belgeleri içermektedir. Bu belgeler; Mustafa Emin Büyükcoşkun, Yane Caovski, Hana Miletić, Ahmet Ögüt, Fevzi Tüfekçi ve Dilek Winchester gibi sanatçı ve araştırmacıların üretimleriyle birlikte sunulmaktadır. Sergi, enternasyonalizm ve dayanışma temelli bir ulusal bilincin inşasını araştırırken Yugoslav sosyalizminin özyönetim modeli ve Bağlantısızlar Hareketi gibi tarihsel açıdan ayırt edici özelliklerinin, Türkçe konuşan topluluğun tahayyül edilme biçimlerini nasıl şekillendirdiğini ortaya koymaktadır. Bu karmaşık dinamiklerden doğan yeni kültürel yapıları öne çıkararak, güncelliğini bugün de koruyan özgün bir anlatı inşa etmektedir.

Sosyalizme Tercüme, Salt Galata, 2024
(Fotograf: Kayhan Kaygusuz)

Sezgin Boynik, Tevfik Rada ve Merve Elveren tarafından programlanan; Kosova'daki Lumbardhi Vakfı iş birliğinde gerçekleştirilen sergiye paralel olarak düzenlenen kamu programları, saltonline.org ve Salt'ın sosyal medya kanallarında duyurulmuştur. Sergi, Asya International Movers, Eureko Sigorta ve Jotun'un katkılarıyla hayata geçirildi.

Sergi salonundan bir görüntü

Bu serginin gerçekleştirilmesinde emeği geçen Gönül Bektaş'a; Tacida Hafız'a, Nimetullah Hafız'a, Altay Suroy'a; BAL-TAM Balkan Türko-
loji Araştırmaları Merkezine (Prizren); Kuzey Makedonya Sinematek
Arşivine; Kuzey Makedonya Cumhuriyeti Müzesine; Devrim Müze-
sine, Fototek Koleksiyonuna, Kosova Müzesine; Makedonya Bilim ve
Sanat Akademisine, Tarih Bölümü Arşivine (Üsküp); TÜSTAV'a (İs-
tanbul) ve Yugoslavya Müzesi Arşivine (Belgrad) teşekkürler sunuldu.

* * *

Bu değerli sergiyi hazırlayanlar:

Program: Merve Elveren

Araştırma: Sezgin Boynik, Tevfik Rada (Pykë-Presje)

Sanatçılar: Mustafa Emin Büyükcoşkun, Yane Calovski,
Hana Miletic, Ahmet Öğüt, Fevzi Tüfekçi, Dilek Winchester

Sergi Koordinatörü: Sezin Romi

Sergi Tasarımı ve Prodüksiyon: Emirhan Altuner

Editör: Ezgi Yurteri

Grafik Tasarım: Bardhi Haliti

İletişim Tasarımı: Emirhan Altuner, Elif Tuna

Kurulum: Eray Özcan, Burak Bodur, Fiksatif, OCD Museum Works, 3T Reklam

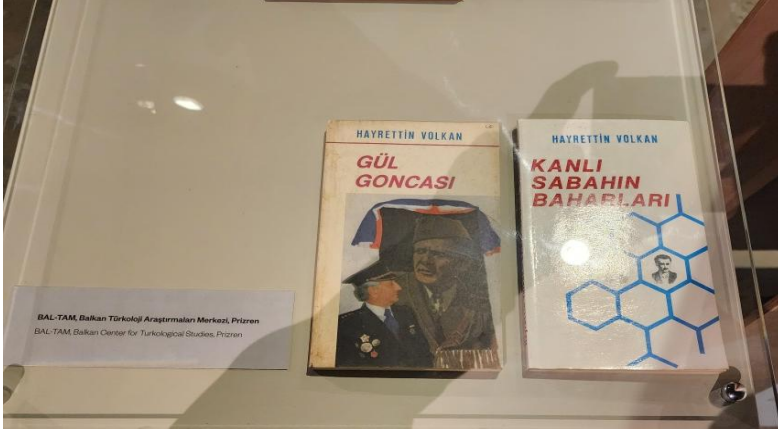
Sezgin Boynik, Tevfik Rada ile Merve Elveren tarafından programlanan ve Lumbardhi Vakfı (Kosova) iş birliğiyle gerçekleştirilen "Sosyalizme Tercüme" sergisi, 14 Aralık 2024 tarihinde saat 18:30'da açıldıktan sonra 23 Şubat 2025 tarihine kadar Salt Galata'da ilgilenen sanatseverlere açık kalmıştır.

BAL-TAM

SERGİDEN BİRKAÇ GÖRÜNTÜ DAHA

Üsküp ve Prizren'de yayımlanan Nazım Hikmet'in şiir kitapları

Hayrettin Volkan'ın 1989 yılında Priştine'de yayımlanan “Gül Goncası” ve “Kanlı Sabahın Baharları” adlı iki kitabı

Üsküp'te 1950, 1955, 1962 ve 1968 yıllarında yayımlanan ilk Türkçe okuma kitaplarının kapakları

Üsküp'te 1950'de Nazım Hikmet'in "Şiirler ve Taranta Babaya Mektuplar", 1964'te "Bulutlar Adam Öldürmesin", 1967'de "Sevdalı Bulut" Türkçe; 19842'de Arnavutça "Nazım Hikmet Poezi" ve 1988'de Prizren'de "Doğru Yol" KGSD "Nazım Hikmet" Yazın Kolu 1968 / 1988 Monografii kitaplarının kapakları.

GÜÇLÜTÜRK TÜRK EDEBİYATI VAKFI ve KOSOVA CUMHURİYETİ BAĞIMSIZLIK EDEBİYATI ÖDÜLLERİNE LAYIK GÖRÜLDÜ

Kosova Çağdaş Türk Edebiyatı ödüllerle onurlandırılmaya devam ediliyor. Son dönemlerde art arda yaşanan olumlu gelişmelerle Türkçe'nin Kosova yakası, edebiyat alanında prestijli ödüllerle güzel gelişmelere sahne oluyor. Kendinden söz ettirmeye devam eden Kosova'daki şair ve yazarlarımızın nitelikli çalışmaları ister Türkiye Cumhuriyeti ister de Kosova Cumhuriyeti'nin takdirlerini toplamaya sürdürüyor. Son günlerde Kosova Türklerinin ad yapmış eğitimci, şair, araştırmacı-yazar ve Türkologlarından Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK'e iki anlamlı ödül daha layık görüldü.

GÜÇLÜTÜRK TÜRK EDEBİYATI VAKFI MADALYASIYLA ÖDÜLENDİRİLDİ

Üsküp'te 21 Aralık Makedonya Türkleri millî bayramı kutlamaları çerçevesinde 140. doğum yıldönümüne adanan 10. Uluslararası Yahya Kemal Beyatlı Şiir Şöleni'nde, Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Serhat Kabaklı tarafından Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK, Ahmet Kabaklı Hoca'nın doğumunun 100. yıldönümü şerefine hazırlanan Türk edebiyatı ödülü madalyasına layık görüldü.

Şöleninde konuşma yapan Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Serhat Kabaklı, ödülleri takdim etmeden önce tören katılımcılarına Türkiye'nin meşhur "Şehir ve Köy Evliyası" hikâyesini paylaşarak akabinde kıssadan hisse olarak "Sizler şehir evlialarısınız. Bizim İstanbul'da, bizim Türkiye'de yaşadığımız şey çok farklı. Sizin buralarda yaşadığınız şey gerçekten çok daha farklı. Bunu görüyor ve gerçekten imanınıza, mücadelenize hayranlığımı ifade etmek istiyorum" diyerek Ahmet Kabaklı Hoca'nın konuşmasından da bir alıntı

ile katılımcıları, iştirakçi şair ve yazarları şereflendirerek, “Buralardaki Alperenler sizlersiniz” sözleriyle onurlandırıldı.

Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Serhat Kabaklı, Ahmet Kabaklı Hoca'nın doğumunun 100. Yıl dönümü şerefine hazırladıkları yüz Türk edebiyatı ödülü madalyasından üçünü Çağdaş Türk Edebiyatı adına Balkanlar dan değerli şair, yazar ve Türkologlardan Zeynel Beksaç'a, Dr. Taner Güçlütürk'e ve Leyla Şerif Emin'e taktı.

Güçlütürk ödülünü aldıktan sonra yaptığı konuşmada: “Bizler Türkiyat tahsilimiz sırasında Türk edebiyatı bilgisi ve sevdasını Ahmet Kabaklı’nın beş ciltlik Türk edebiyatı külliyyatından aldık. Ahmet Hoca, tahsilimiz sırasında Türk Edebiyatı sevgisini aldığımız en önemli kaynak ve rehber eserlerinden biriydi. Bugün Türk edebiyatı adına onun adını taşıyan böyle bir madalyayı, böyle bir şeref nişanını almak, böyle bir ödüle layık görülmek benim için gerçekten büyük bir onur. Bu yıl Prizrenli Suzi Çelebi’nin 500. ölüm yıldönümüydü. Suzi Çelebi’den bu yana Rumeli’de Türkçeyi ve Türk edebiyatını yaşatan bütün şairlerimiz, yazarlarımız adına, günümüzde Rumeli’de Türkçenin bayrağını dalgalandıran genç Türk şair arkadaşlarım adına bu madalyayı alıyorum. Çok teşekkür ederim, bu takdir nezaketiniz için teşekkür ederim. İnşallah bundan böyle de bu ödüle, bu şeref nişanına layık olmaya çalışırız. Bu ödüle layık gördüğünüz için teşekkür ediyorum” dedi.

Bugüne kadar yayımladığı, kendisinin müellifi olduğu 6 kitap, 2 çeviri eser, 50 bilimsel makale, başka yazarlara ait ve editörlüğünü yaptığı 14 eseri bulunan Güçlütürk, bundan önce Prizren 1998 yılı Atatürk şiir ödülü, Kosova 2005 Yılıın Gazetecisi Ödülü, 2008 yılı Fransa Obernai Cojep Uluslararası Şiir Ödülü, Belçika 2018 Uluslararası Yazarlar Derneği, “Yılın Edebiyat Ödülü”, Almanya 2019 yılı (IFWT) Türklerin Dünyası Enstitüsü “Bilim ve Akademik Yayın Ödülü, Kosova 2020 yılı Uluslararası “Süleyman Brina” Balkanlarda Türk Kültürüne Hizmet Ödülü ve 2022 yılı Prizren Belediyesi “Yılın Yazarı Ödül”lerine layık görülmüştür.

Şöleden sonra en son ödülüyle ilgili duygularını paylaşan Güçlütürk: “Türk Edebiyatı adına ad yapmış, üst düzey prestijli ve böyle değerli bir kurum olan Türk Edebiyatı Vakfının Ahmet Kabaklı’nın adını taşıyan şeref madalyasına, ödülüne layık görülmek beni ziyadesiyle mutlu etti ve onurlandırdı. Emeklerimin hakkını taçlandırdı. Bu ödülü, kapı ardını sahnenin baş köşesi kılarak, çocuklarına manzume, şiir ezberletmeye devam eden bütün analara ve beni şiirlerle yetiştiren anne, onun emeklerine armağanımdır. Çünkü tahmin edemeyeceğiniz yaratıcı davranış ve yetiştirme biçimleri, günün birinde böyle ödüllere ulaştırabiliyor insanı. Yine bu ödülü yetişmemde annem gibi alın teri ve emekleri bulunan babamın aziz hatırası adına, şiir gibi güzel insan rahmetli kardeşimin güzel hatırası adına alıyorum. Bu yıl Türkiyat alanında yayımladığım bilimsel makale sayısı 50’ye ulaştı, dolayısıyla bu madalya Ahmet Kabaklı’dan almış olduğum bilgi şiarıyla akademik çalışmalarımı da onurlandırdı. Ödülümü büyük şair, gönül adamı, kültür-sanat elçisi Türk Edebiyatı Vakfı Başkanı Serhat KABAKLI’dan almak benim için ayrı bir gururdu. Çok teşekkür ederim.” dedi.

Türk Edebiyatı Vakfı, 21 Aralık 2024 tarihinde İstanbul’da, 4 Ocak 2025 tarihinde de Ankara’da düzenlediği törenlerle Türk Edebiyatına katkıları bulunan kişi, kurum, şair, akademisyen ve yazarlara Ahmet Kabaklı’nın şerefine hazırlanan madalya ödülleri takdim etti.

GÜÇLÜTÜRK’E BAĞIMSIZLIK EDEBİYAT ÖDÜLÜ

17 Şubat 2025 tarihinde Kosova Cumhuriyeti 17. Bağımsızlık Yıl-Dönümü kutlamaları çerçevesinde Prizren Belediyesi Kültür, Gençlik, Spor Müdürlüğü ile Fidan Kültür ve Sanat Derneği tarafından geleneksel olarak düzenlenen ulusal bağımsızlık şiir şöleni ve edebiyat yarışmasında derneğimizin eş başkanı, şair, yazar, Türkolog Dr. Taner GÜÇLÜTÜRK, “Saatler Dingin” adlı şiiriyle katıldığı yarışma ve şiir şöleninde bağımsızlık edebiyat ödülüne layık görüldü. Şiiri büyük beğeni ve alkış toplayan Güçlütürk’e ödülünü yazar Bekim Kelmendi ve Sadete Sadikaj takdim ettiler.

Değerlendirme jürisi dereceye giren diğer şiir kategorilerindeki ödülleri Lema Kabashi, Ramije Ukaj, Demir Reshit, Gazmend Beqaj, Salajdin Krasniqi ve Kujtim Stana elde ettiler. Kısa öykü yarışması ödülü de Shefqet Dinaj’a layık görüldü.

80’in üzerinde şiirin ve 20 kadar öykünün yarıştığı şölende Güçlütürk’ün ödüle layık görülen "Saatler Dingin" adlı eseri "2025 Bağımsızlık Saati" adlı şiir ve öykü antolojisi kitabında da yer alarak Türkçe ve Arnavutça olmak üzere iki dilde yayımlandı. Şair, yazar, edebiyat uz-

manları ve protokolün iştirakiyle kalabalık bir seyirci kitlesinin katıldığı şölen bağımsızlık kutlamaları şerefine Prizren Kültürevi galeri salonunda tertiplendi.

Bu yıl 17'nci yıl dönümüne ulaşan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin de ilk olarak tanıdığı Kosova'nın bağımsızlığı her yıl ülkede ulusal ve uluslararası düzeyde düzenlenen resmî tören ve kültürel-sanatsal etkinliklerle kutlanıyor.

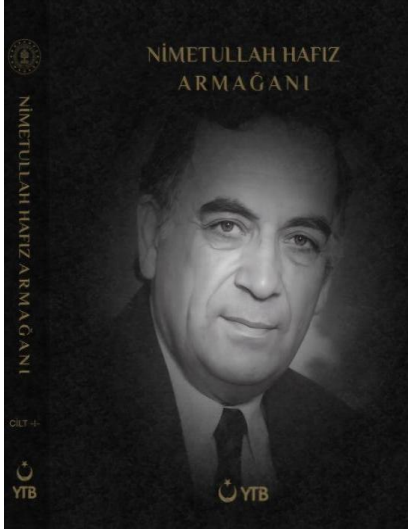
Aynı zamanda yayımlanmış 50'ye yakın bilimsel makale ve araştırması bulunan Güçlütürk'ün şiir, deneme, haber, yorum ve bilimsel makaleleri ise birçok bilimsel dergi ve gazetede yayımlandı. Bugüne kadar yedi kitabı yayımlanan ve edebî çeviriyle de uğraşan Güçlütürk, edebî, ilmî ve toplumsal hizmetlerinden dolayı daha önce ulusal ve uluslararası çapta toplam dokuz ödüle layık görülmüştü.

BAL-TAM

**YAYIN
PUBLICATION**

85 YAŞI ONURUNA TÜRKOLOJİ’NİN BALKANLARDAKİ HAFIZASI: NİMETULLAH HAFİZ ARMAĞAN KİTABI YAYIMLANDI

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Balkan Türkoloji’sinin duayen isimlerinden biri olarak akademik çalışmalarıyla bilim dünyasında silinmez izler bırakmış, kurduğu kürsüler, açtığı bölümlerle Türkçe yüksek öğretimin temellerini atmış, bıraktığı onlarca eser ve yetiştirdiği sayısız öğrenci ve akademisyenle alana ilham kaynağı olmuş değerli hocam Prof. Dr. Nimetullah Hafiz’in onuruna hazırlanan armağan eser YTB Yayınları’ndan yayımlandı. Söz konusu eser, Hafiz’in hayatını, eserlerini ve Balkan Türkolojisine katkılarını ayrıntılı bir şekilde ele alırken alanın önde gelen akademisyenlerinin özgün makalelerini de bir araya getirmektedir.

İki ciltten oluşan armağan kitabının birinci cildinde Prof. Dr. Nimetullah Hafiz hakkında birbirinden değerli armağan yazıları, ikinci cildinde ise armağan bilimsel makaleler yer alıyor.

* Dr. Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş Başkanı, Prizren Yunus Emre Enstitüsü Öğretim Görevlisi, BALTAM Danışma Kurulu Üyesi, taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

Prof. Dr. Tacida Hafız tarafından hazırlanan armağan kitabının birinci cildinde:

Türkoloji, Balkan araştırmaları ve Türk edebiyatına ömür adanmış Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın 80. yaşına ithafen hazırlanan armağan kitabı, hocamızın akademik mirasını, insani vasıflarını ve Balkan coğrafyasındaki kültürel mücadelesini belgeleyen bir şaheserdir. Üç ana bölümden oluşan eser, onlarca bilim insanının katkısıyla Hafız'ın çok yönlü kişiliğini ortaya koyuyor.

"I. Bölüm: Yaşamı ve Eserleri" adlı bu bölümde, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın öz geçmişi ve bibliyografyası, Türkçe ve İngilizce olarak sunulmuştur. Eşi Tacida Hafız tarafından kaleme alınan bu kısım, onun Priştine'den Kazakistan'a uzanan akademik yolculuğunu, eserlerini ve uluslararası çalışmalarını kronolojik bir düzenle aktarıyor.

"II. Bölüm: Yazılar ve Anılar" adlı kitabın en hacimli kısmı olan bu bölümünde, 30'dan fazla bilim insanı, edebiyatçı ve dostunun Hafızla ilgili kaleme aldığı düşünceleri, anıları ve değerlendirmeleriyle ilgili yazılarını bir araya getiriyor. Her bir yazı Hafız'ın farklı yönlerine ışık tutuyor:

İsmet Arasan – "Prof. Dr. Nimetullah Hafız İçin Özel Bir Kaynak" adlı makalesinde Hafız'ın Balkan Türkoloji çalışmalarına kaynaklık eden kişisel arşivinin önemini vurguluyor.

Ferhat Aşıkferki – "Eğitimci Olarak Prof. Dr. Nimetullah Hafız" adlı makalesinde Kosova'da Türkçe eğitimin canlanmasındaki rolünü, öğrenci yetiştirme metotlarıyla örneklendiriyor.

Hüseyin Ayan – "Nimetullah Hafız"ı şair ve edebiyatçı kimliğiyle Türk dili üzerindeki duyarlılığını anlatıyor.

Mehmet Aydın – "Balkanlardan Gür Bir Ses" adlı makalesinde Hafız'ın Balkan Türklerinin kültürel kimliğini korumadaki kararlı duruşunu analiz ediyor.

Zeynel Bektaş – "Zamana Damga Vuran Bir Aydın" vurgusuyla Kosova'da Türk kültür kurumlarının inşasındaki liderliğini vurguluyor.

İsmail Cambazov – "Bulgaristan Türk Edebiyatına Hizmetleri" adlı makalesinde Bulgaristan Türklerinin edebî mirasını kayıt altına alma çabalarını belgeliyor.

Ahmet B. Ercilasun – "Nimetullah Hafız'la Geçen Günler" adlı makalesinde kişisel anılarla süslü bu yazı, Hafız'ın mütevazı karakterini ve akademik disiplini yansıtıyor.

Tuncer Gülensoy – "45 Yıllık Dostluk" adlı makalesinde Türk dil-bilimindeki ortak çalışmaları ve Türk lehçeleri üzerine tartışmalarına değiniyor.

Abdurrahman Güzel – "Evlat-ı Fatihan Diyarında Tek Başına Mektep" adlı makalesinde Kosova'da Türkoloji çalışmalarını tek başına ayakta tutma mücadelesini anlatıyor.

Ayla Hafız Küçükusta – "Babam Prof. Dr. Nimetullah Hafız" adlı makalesinde aile içindeki sıcaklığını, çocuklarına verdiği kültürel mirası samimi bir dille aktarıyor.

Hayriye Süleymanoğlu-Yenisoy – "Urumeli'nde Bir Kültür Efsanesi" adlı makalesinde Balkanlarda Türk varlığının sembol ismi olarak Hafız'ın sosyokültürel etkisini inceliyor.

Nail Tan – "Türklük Bilimine Hizmetleri" Türk folkloru ve etnografya çalışmalarına katkılarını akademik bir perspektifle ele alıyor.

Âşık Şeref Taşlıova – "Hocayı Tanıdığım Günler" adlı makalesinde halk edebiyatı sahasındaki iş birliklerini ve Anadolu-Balkan bağlarını güçlendirme çabalarını anlatıyor.

Salih Turhan – "Osmanlı'nın Rumeli Uç Beyi" adlı makalesinde Hafız'ı, Osmanlı'nın Balkanlardaki kültürel mirasını yaşatan bir "uygarlık savaşçısı" olarak betimliyor.

Cengiz Hakov ve Talât S. Halman, Hafız'ın Türkoloji'ye evrensel bakışını vurguluyor. Zeki Gürel ve Salih Lika, Balkan Türklerinin eğitim mücadelesindeki rolünü öne çıkarıyor. Saim Sakaoğlu ve Sabri Taşa, edebiyat tarihine dair akademik katkılarını detaylandırıyor.

III. Fotoğraf Albümü Bölümü Hafız'ın 80 yıllık yaşamına dair görsel bir şölen sunuyor. Erken Dönem Fotoğrafları: İlk öğrenim yıllarından askerlik dönemine kadar Hafız'ın kişisel tarihini kapsıyor.

Devamında Akademik Kariyer dönemiyle alakalı Belgrad ve Sarayevó üniversitelerindeki gençlik yılları, Alexander Von Humboldt bursuyla gittiği Almanya'daki çalışmaları, Uluslararası Etkinlikler çerçevesinde Prizren, Priştine, Mostar, Kotor ve Zagreb'de düzenlediği sempozyumlardan kareler, ailesi, öğrencileri ve Cemal Süreya, Tuncer Gülensoy gibi isimlerle anıları yer alıyor.

Armağan kitabının birinci cildi, sunduğu disiplinler arası zenginlikle Türkoloji, edebiyat, tarih ve sosyoloji alanlarını harmanlayan yazıları kapsamaktadır. Balkanların kültürel hafızasını ölümsüzleştiren bu eser, Kosova, Makedonya, Bulgaristan ve Bosna-Hersek'teki Türklük mirasının belgelenmesine kaynaklık ederken, hocamızın hem bilimsel katkılarını hem de samimi anılarla harmanlanan yaşam öyküsünü içermektedir. Eserin bu bölümü, 1940'lardan günümüze uzanan fotoğraflarla zenginleştirilmiş görsel arşiviyle de tarihî bir belge niteliği taşımaktadır.

Kitabın birinci cildinin devamında, 13–16 Nisan 2011 tarihlerinde Kosova'nın Prizren kentinde düzenlenen Beşinci Uluslararası Balkan Türkoloji Araştırmaları Sempozyumu'ndan kareler, yine Prizren'de

gerçekleştirilen iki Uluslararası Türk Kültürü Semineri'ne ait fotoğraflar yer almaktadır. Ayrıca, Bilkent Üniversitesi ile Kosova Üniversitesi'nin iş birliğiyle yüksek lisans öğrencilerine yönelik düzenlenen panelin görüntüleri ve 2015 yılında gerçekleştirilen "Balkanlarda Bektaşilik ve Bektaşî Edebiyatı Uluslararası Sempozyumu"ndan seçilmiş kareler de eserde yer almaktadır. Bu bölümde ayrıca çeşitli gezi ve ziyaret fotoğrafları, Azerbaycan ziyareti, Nimetullah Hafız'ın katıldığı diğer etkinlikler, Tan Gazetesi'ndeki faaliyetleri, Türk okullarının 40. yıl kutlaması, Prizren yakınlarındaki Brod ve Restelica köylerinde 1-8. sınıf öğrencilerine Türkçe öğretme faaliyetleri, Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi'nin ikinci mekânının açılışı, katıldığı kitap sergileri gibi görsellere de yer verilmiştir. Bunun yanı sıra Balkan Türkoloji Araştırmaları Merkezi Genel Başkanı sıfatıyla Türkoloji'ye maddi ve manevi katkıda bulunanlara takdim ettiği ödül ve plaketter ile kendisine verilen ödül, plaket, onur, şükran ve katılım belgeleri; kimlik ve üyelik kartları; yayımlanmış olduğu kitapların kapak fotoğrafları gibi arşiv niteliğinde belgeler de bu ciltte yer almaktadır.

Armağan kitabının bu cildi, Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ı yalnızca bir "Türkolog" olarak değil; aynı zamanda Balkanlarda kültürel direnişin simgesi, öğrencileri için bir rehber ve dostları nezdinde vefalı bir insan olarak resmetmektedir. Türk dili ve kültürünün Balkanlar ile Avrupa'daki temsilcisi olan Hafız'ın mirası, bu eserle ölümsüzleşmektedir. Kitap; akademisyenler için önemli bir başvuru kaynağı olmasının yanı sıra Balkan tarihi, Balkan Türkolojisi ile Türk dili ve edebiyatına ilgi duyan herkes için de değerli bir kültür hazinesi niteliğindedir.

Prof. Dr. Tacida Hafız tarafından hazırlanan armağan kitabının ikinci cildi:

Prof. Dr. Nimetullah Hafız'ın Türkoloji ve Balkan araştırmalarına adanmış ömrünü bilimsel makalelerle taçlandırıyor. Türk dili, tarihi, kültürü ve Balkan coğrafyasına dair 50'yi aşkın makale, disiplinler arası bir perspektifle okura sunuluyor.

Ahmet B. Ercilasun – "Yirminci Yüzyılda Türkiye Türkçesi" adlı makalesinde Türkiye Türkçesinin modernleşme sürecini dil politikaları ve toplumsal değişim bağlamında inceliyor.

Zeynep Korkmaz – "Türkçede Ek Kalıplaşması" adlı makalesinde Türkçe eklerin zamanla nasıl kalıplaştığını tarihî metinler üzerinden analiz ediyor.

Hamza Zülfikar – "Cümle Kuruluşunda Kelimeler Arası Bağlantı" adlı makalesinde Türkçe cümle yapısının dil bilimsel özelliklerini sentaks teorileriyle harmanlıyor.

Harid Fedai – "Vidâdî'den Bir Destan: Dâsitân-ı Üşkotralı" adlı makalesinde şair Vidâdî'nin destanını edebî ve tarihî bağlamda ele alıyor.

Halil İncalcık – "Sultan Murad I. Hüdavendigâr" adlı makalesinde Osmanlı'nın Balkanlardaki kurucu padişahının askerî ve idari stratejilerini derinlemesine irdeliyor.

Şennur Şenel – "Modernleşme ve Osmanlı Devleti" adlı makalesinde Osmanlı modernleşmesinin sosyo politik dinamiklerini Batılılaşma hareketleriyle karşılaştırıyor.

Cengiz Hakov – "XX. Yüzyılın Birinci Yarisında Bulgar-Türk İlişkileri" adlı makalesinde iki ülke arasındaki diplomatik gerilimleri antlaşma metinleri üzerinden değerlendiriyor.

- Darko Tanasković – "Položaj Jevreja u Osmanskom Carstvu" (Osmanlı İmparatorluğu'nda Yahudilerin Konumu) adlı makalesinde Osmanlı'nın çok kültürlü yapısında Yahudi cemaatinin rolünü Sırpça kaynaklarla anlatıyor.

Kerima Filan – "Tarihî Türkçe-Boşnakça Sözlüğün Kültürel Değerleri" adlı makalesinde 19. yüzyıl sözlüklerinin dilsel ve kültürel köprülerini inceliyor.

Bilgin Çelik – "Kosova Türklerinin Sosyal ve Kültürel Faaliyetleri" adlı makalesinde Kosova Türklerinin dernekler, festivaller ve eğitim kurumları aracılığıyla kimliklerini koruma çabalarını belgeliyor.

Feti Mehdiu – "Kırçova Bölgesinde Eski Osmanlı Mimari Eserleri" adlı makalesinde Kırçova şehrindeki cami, hamam ve köprülerin mimari detaylarını fotoğraflarla destekliyor.

Vladan Virijević – "Privredne Prilike Prizrena i Okoline 1913. godine" (1913'te Prizren ve Çevresinin Ekonomik Durumu) adlı makalesinde Balkan Savaşları sonrası Prizren'in ekonomik yapısını arşiv belgeleriyle analiz ediyor.

Yaşar Kalafat – "Türk Kültürlü Halklardan Karaçilerde Halk İnançları" adlı makalesinde Karaçi Türklerinin animist ve İslami ritüellerini karşılaştırmalı olarak ele alıyor.

Kutlu Özen – "Balkanları Türkleştiren Alp-Erenler/Derviş Gaziler" adlı makalesinde Osmanlı'nın Balkan fetihlerinde dervişlerin sosyo-kültürel misyonunu vurguluyor.

M. Sabri Koz – "Âşık Kurbânî Hikâyesi Üzerine Türkiye'de Yapılan Çalışmalar" adlı makalesinde Türk halk hikâyeciliğinin bu önemli figürüne dair akademik literatürü derliyor.

Güllü Yoloğlu – "Türk Dünyasında Nevruz Geleneği ve Çarşanbalar" adlı makalesinde Nevruz ritüellerinin Anadolu, Balkanlar ve Orta Asya'daki ortak köklerini inceliyor.

Ilyas Rexha – "Some Monuments of Ottoman Architecture in Kosovo (15.-16. Century)" adlı makalesinde Kosova'daki cami, tekke ve köprülerin mimari üslubunu dönemsel bağlamda değerlendiriyor.

Edit Tasnádi – "Tuna Boyu Macar Kaleleri" adlı makalesinde Tuna Nehri kıyısındaki Osmanlı-Macar mücadelelerinin mimari mirasını haritalarla anlatıyor.

Erman Artun – "Şair Mahtumkulu'nun Şiirlerinde Sanat, Estetik ve Üslup" adlı makalesinde Türkmen edebiyatının bu büyük isminin şiirlerindeki tasavvufi ve lirik unsurları analiz ediyor.

Nazlı Rânâ Gürel & Zeki Gürel – "Kuzey Makedonya'da Türk Edebiyatının Asırlık Çınarı Fahri Kaya" adlı makalesinde Makedonya Türk edebiyatının öncü ismi Fahri Kaya'nın eserlerini ve toplumsal etkisini inceliyor.

Tacida Hafız – "Hacı Hafız Süleyman Hafız Kütüphanesi'nin Yazma Eserler Kataloğu" adlı makalesinde Kosova'daki bu önemli kütüphanenin yazma eser koleksiyonunu tanıtıyor.

Dimitriy D. Vasilyev – "Карты, схемы и зарисовки действий русского флота..." (Rus Donanmasının 1769-1770 Seferine Dair Harita ve Çizimler) adlı makalesinde Rus arşivlerindeki Osmanlı-Rus deniz savaşlarına dair görsel belgeleri paylaşıyor.

Prof. Dr. Nimetullah Hafız Armağan Kitabı'nın II. cildi, Türko-loji ve Balkan araştırmalarının sınırlarını genişleten önemli bir başvuru kaynağı olmanın yanı sıra, her bir makalesiyle Prof. Dr. Hafız'ın çok yönlü ilgi alanlarını yansıtmaktadır. Bu cilt, Balkanlarda Türk kültürünün yaşayan bir miras olduğunu gözler önüne sererken; akademisyenler, öğrenciler ve kültür tarihine ilgi duyan herkes için eşsiz bir kaynak eser niteliği taşımaktadır.

AZİZ SERBEST'İN “DURDURULMUŞ ZAMAN” ADLI YENİ ŞİİR KİTABI YAYIMLANDI

Taner GÜÇLÜTÜRK*

Kosova Türk Çağdaş Edebiyatının usta kalemi Aziz SERBEST, 34 yıl aradan sonra okurlarına şiir ve resmin büyümlü birlikteliğini sunuyor. Son birkaç yıl içerisinde “Dağım Benim” adlı şiirlerinin ikinci baskısı ve “TAN’da Neler Yazdım?” adlı kitaplarından sonra üçüncü yeni eseriyle edebî üretkenlik bakımında adeta edebiyatta ikinci baharını yaşıyor. Yeni kitabın çok yakında görkemli bir biçimde tanıtılması ve okura ulaştırılması planlanıyor!

Aziz Serbest, Kosova Türk çağdaş edebî yaratıcılığının köşe taşlarından biri. İlk şiir kitabı “Dağım Benim”in üzerinden geçen 34

yıl, onun şiire ve sanata olan bağlılığının bir kanıtı. Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayınlarından çıkan “Durdurulmuş Zaman” şiirli resimler kitabı, yalnızca bir şiir kitabı değil, ressam Gültekin Serbest’in eserleriyle harmanlanmış, zaman, tarih ve insan temalarını lirik bir dille işleyen bir sanat manifestosu. Şairin deyişiyle, bu kitap “sözcüklerin görsele yansıması”nı arayan bir çabanın ürünü. Yeni eseri, zamanı durduran bir sanat yolculuğu!

Tarihin ve coğrafyanın izinde giden kitap, Balkanların kültürel dokusunu, göçün hüznünü ve insanın zamana direnişini ele alıyor. Şiirlerinde Prizren’in taş sokakları, Van Gölü’nün mavisi, Gagauz köylerinin sessiz çılgınlıkları ve Çanakkale destanı gibi coğrafi ve tarihsel imgeler, okuru bir zaman yolculuğuna davet ediyor. “Resim bir anlamda sözcüklerle resim yapma sanatıdır şiir. Sözcüklerin yarattığı anlamlar şiirden taşarken resimle buluşur” diyen Serbest, bu eserde sözcüklerle kardeşi ad yapmış ressam Gültekin Serbest’in tablolarından özel bir seçkiyle yeni şiirlerine de yer veriyor.

* Dr., Türkolog, Araştırmacı-Yazar, Şair, Kosova Türk Yazarlar Derneği Eş Başkanı, Prizren Yunus Emre Enstitüsü Öğretim Görevlisi, BALTAM Danışma Kurulu Üyesi / taner.gucluturk@yee.org.tr, tanergucluturk@gmail.com

Öncelikle eserin üslup ve dili âdeta damıtılmış emsal bir şiir estetiği örneği. Aziz Serbest’in üslubu, lirik bir yoğunluk ve tarihsel derinlik taşıyor. Şiirlerinde Kıpçak bozkırlarından Osmanlı mirasına, modern insanın yalnızlığından pandeminin izlerine uzanan bir çeşitlilik göze çarpıyor. Şair, Fahri Mermer’in 1991’deki değerlendirmesini haklı çıkarırcasına, her dizesini “damıtılmış” bir özenle işliyor: “Çocuklar / Erdemlidir çocuklar doğuştan / Kabul ederler bedenlerini olduğu gibi...”

Kitapta öne çıkan şiirler ve resimler iki sanatın sembiyozu (ortak yaşamı) gibi. “Durdurulmuş Zaman”, kitaba adını veren bu şiir, zamanın akışına meydan okuyan bir metaforla örülü. Gültekin Serbest’in “İstanbul Vakti” tablosuyla bütünleşen dizeler, geçmiş ve şimdi arasında köprü kuruyor.

“Prizren’e Yinelemeler” adlı ve tarihin Bizans’tan Fatih’e uzanan izlerini taşıyan bu şiir, Nostalji resmiyle Prizren’in ruhunu yansıtıyor. Ahtamar Kilisesi’nin taş işçiliğini şiirleştiren Van şiiri ise Hacivat ve Karagöz’ün Düşü tablosuyla Anadolu’nun kadim hikâyesini anlatıyor.

Kitap, Gültekin Serbest’in 40’a yakın eseriyle görsel bir şölen sunuyor. Kanadındaki Zümrütler, Galata’da Kuşluk Vakti ve Kız Kulesi’nde Ayçiçekleri gibi tablolar, şiirlerin atmosferini somutlaştırıyor. Kapak tasarımıdaki minimalist estetik ise kitabın “zamanı dondurma” iddiasını vurguluyor.

ŞAİRİN YOLCULUĞU: 34 YILLIK SABRIN KARŞILIĞI

Aziz Serbest, 1954 Prizren doğumlu. Ankara’da başlayan edebiyat serüveni, Kosova’nın Türkçe kültürel ve sanatsal mücadelesiyle şekillendi. İlk kitabından bu yana “damıtılmış şiir” anlayışını benimseyen şair, bu kitapta resimle kurduğu diyalogu öne çıkarıyor. Balkanlar Uluslararası Süleyman Brina Ödülü gibi prestijli ödüllere layık görülen Serbest, Türkçenin Balkanlardaki sesi olmayı sürdürüyor.

“ŞİİR ve RESMİN NADİR BULUŞMASI”

Kitap, edebiyat çevrelerinden büyük ilgi göreceği şimdiden belli. Serbest’in dizeleri, Gültekin’in fırçasıyla buluşunca ortaya zamana meydan okuyan bir manifesto çıkıyor ve Balkan Türklerinin kimlik mücadelesi ve savunmasının estetik bir ifadesi olarak esere yansıyor.

ZAMANA DİRENEN METAFORLAR ve KOLEKTİF HAFIZA

Aziz Serbest’in şiirleri, Balkan coğrafyasının kolektif hafızasını kelimelerle dokuyan bir tarihçi titizliği taşıyor. Her dize, Osmanlı’nın iz-

lerini taşıyan Prizren sokaklarından, Gagauz köylerinin sessiz direnişine uzanan bir kimlik arayışı sunuyor. Örneğin, “Prizren’e Yinelemeler” şiirinde Bizans’tan Fatih’e uzanan imgeler, şehrin katmanlı tarihini “Vasilius beratında unutulmuş zenginlikler” gibi metaforlarla somutlaştırır. Bu, yalnızca bir mekân tasviri değil, aidiyetin poetik bir haykırışı.

Şairin dilindeki lirizm, Nâzım Hikmet’in epik tonu ile İlhan Berk’in deneyisel imgeleri arasında gidip geliyor. “Ellerimle Tutuyorum Rüzgârı” şiirindeki “Köpekler yüzüyor denizde / Sadece serinliyorlar mı?” dizesi, absürt bir gerçeküstücülükle sıradanın şiirini buluşturuyor. Bu, Serbest’in sözcükleri “damıtma” dediği sürecin bir yansımasıdır: Her imge, bir anlam kuyusunda olgunlaştırılmıştır.

RESİM VE ŞİİR DİYALOĞU: GÖRSELİN SESİ, SÖZÜN RENGİ

Gültekin Serbest’in resimleriyle kurulan bu diyalog, kitabı çok katmanlı bir sanat nesnesine dönüştürmüştür. Örneğin, “Kanadımdaki Zümrütler” tablosunun altında yer alan “Çocuklar” şiiri, resmin naif renkleriyle şiirin masumiyet temasını birleştiriyor. Ressamın kübist izler taşıyan figürleri, şairin “Zamanın çarkları öğütürük çoğaltıyor bizleri” dizesindeki varoluşsal kaygıyı görselleştirir. Bu, şiirle resmin birbirini tamamlaması değil, yeni bir dil yarattığı anlamına geliyor.

Kitap, geçmişle bugünü “durdurulmuş zaman” metaforuyla buluşturuyor. Örneğin, “SEDDÜLBAHİR 109” şiiri, Çanakkale’yi yalnızca bir destan değil, “*Karlı buzlu koyaklarda içtik suları / Anadolu’da*” gibi insani ve coğrafi bir deneyim olarak zamansız bir anlatı sunuyor.

Serbest, Türkçenin Balkan lehçelerini şiire taşıyarak “Anglayın” (anlayın) gibi yerel sözcüklerle dilin sınırlarını genişletir. Bu, bir dilin kaybolmamak için varoluş direnişi ve dilin sınırlarını zorlamasıdır.

“Salgına Saldık Kendimizi” şiiri, pandemiye “Mangal insanları konuşuyorlar, sanki duyulmuyorlar” dizesiyle evrensel bir trajediye dönüştürürken, Prizren’in dar sokaklarına kök salar ve evrensel temaların yerelle buluşur.

Sadece kardeşi Gültekin değil Serbest de kelimelerle resim yapan bir usta. Bu kitap, Balkan Türklerinin sessiz çılgınlığını estetiğe dönüştüren bir başyapıt. 34 yıllık suskunluk, böyle bir eser için beklemeye değmiş. Şiir ve resim, bu eserde tarihin şahitleri gibi. Ve Gültekin’in fırçası, Aziz Serbest’in sözcüklerine nefes veriyor. Bu, sadece bir şiir kitap değil, kültürel bir arkeoloji çalışması.

BU KİTAP NEDEN OKUNMALI?

Durdurulmuş Zaman, edebiyat ve görsel sanatların kesişiminde benzersiz bir deneyim sunuyor. Aziz Serbest'in şiirleri, sözcüklerin sınırlarını aşarak resimle dans ederken, Gültekin Serbest'in tabloları da şiirin bıraktığı boşlukları dolduruyor. Bu kitap, Balkanların yüreğinden kopup gelen ancak evrenselliğiyle her okuyucuya ulaşacak bir miras. Durdurulmuş Zaman, yalnızca şiir severler için değil, sanatın farklı disiplinlerine ilgi duyan herkes için bir hazine. Aziz Serbest'in sözcükleri ve Gültekin Serbest'in renkleri, okuru Balkanların tarihsel dokusu, Anadolu'nun kadim hikâyeleri ve insanın evrensel yalnızlığı üzerine düşündürüyor.

Peki Serbest'in yeni kitabıyla “Zamanı durdurmak mümkün mü?” sorusuna cevap arayanlar için “Güneş” adlı şiirinin şu dizeleri sanki yanıt verir nitelikte: “Işık saçmak hep / Ve her yerde / Ve sonuna kadar / Işık saçmak / İşte benim inancım / Ve güneşin de...”

Bu dizeler, yalnızca bir şiirin değil, bir ömrün deklarasyonu...

Önerimiz, bu kitabı, bir Türk kahvesi eşliğinde gül kokan şehir Prizren'in asmalı taş sokaklarını gezer gibi hayal ederek okuyun. Zamanı durdurmak mümkün! “Resimler şiirden taşar, şiirler resme sığınır.”

AZİZ SERBEST Kimdir?

Aziz Serbest 18.02.1954 yılında Prizren'in Kurila Mahallesinde doğdu. Ailesiyle birlikte 1955 yılında göç ettiği Ankara'da yaşadı. İlk, orta, lise ve yüksek öğrenimini orada yaptı. Basın dünyasına ilk adımını 27.09.1979 yılında TRT'nin açtığı prodüksiyon görevlisi sınavlarından sonra aldığı hizmet öncesi eğitimle attı. Daha sonra Priştine'de yayımlanan Tan gazetesinde kültür, sanat sayfalarında sorumlu gazeteci olarak çalıştı. Kosova Türk sanat ve edebiyatıyla, Prizren Türk tiyatrosunun kuruluş ve gelişme evreleri içinde bulundu. Şiir ve edebiyat uğraşından hiç kopmadı. İlk şiir kitabı “Dağım Benim” 1991 yılında Priştine'de Tan yayımları arasından çıktı. Tan gazetesinde yer alan yazı ve söyleşilerinden (1981-1991) seçmelerden oluşan “Tan'da Yazdıklarım” kitabını 2021 yılında Kosova Yazarlar Derneği yayımları arasında çıkardı. İkinci kitabı “Durdurulmuş Zaman”ın yanı sıra edebiyat ve kültür tarihimiz üzere Prizren'de Türkçem dergisinde yazıları yayımlanan Aziz Serbest, Balkanlar Uluslararası Süleyman Brina Türk kültürüne hizmet Ödülü, Yugoslavya Prizren Türk Tiyatrosu'nun 60.yılı ödülü, Rumeli Türk Tiyatro Sanatçıları Derneği Kosova Türk Tiyatrosu'na katkı ödülü ve Yeşeren Kabare Tiyatrosu'nun Türk Kültür Sanatına Hizmet Ödülü sahibidir.

GÜLTEKİN SERBEST Kimdir?

1955 yılında Kosova'nın Prizren kentinde doğdu. 1978 yılında, Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümünde Mustafa Ayaz ve Mürşide İçmeli atölyesinden mezun oldu. Uzun yıllar boyunca İtalya'da, Yugoslavya'da ve Amerika'da bulunan galeri ve müzelerde araştırmalar ve incelemeler yaptı. Çalışmalarını bir dönem Amerika'nın New York kentinde sürdüren sanatçı, bu kentte kişisel bir sergi açtı. Avrupa'nın ve Asya'nın çeşitli ülkelerinde, kişisel ve karma sergilere katıldı. (Bulgaristan, Moldova, Kırgızistan, Kosova, Arnavutluk, Karadağ, Macaristan, Gürcistan, Pakistan, ABD, Fransa) Bulgaristan, Kosova ve Karadağ'da, Türkiye'yi temsilen, uluslararası sanat etkinliklerine ve performanslarına katıldı. Türkiye'de ve yurt dışında, resmî ve özel koleksiyonlarda eserleri yer almaktadır. Ayrıca, Kırgızistan'ın Bişkek kenti Ulusal Müzesinde eseri sergilenmektedir. Sanatçı, Balkanların önemli kültür sanat ödülllerinden Uluslararası Süleyman Brina Ödülü sahibidir. Bugüne kadar 60 kişisel sergi açmış, çok sayıda grup ve karma sergilere katılmıştır. Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği (BRHD) üyesi olan sanatçı, derneğin iki yıl genel sekreterliğini, dört yıl da başkanlığını yapmıştır. Çağdaş Sanatlar Vakfı kurucularındandır ve uzun yıllar bu vakfın yönetim kurulu genel sekreterliğini yapmıştır. Vakfın, 12 yıl boyunca düzenlediği Uluslararası Ankara Sanat Buluşması'nın koordinatörlüğünü de üstlenmiştir. Sanatçı, çalışmalarını Ankara'daki kendisine ait "6 Sanat Atölyesi"nde sürdürmekte ve resim eğitimleri vermektedir.

GÜLTEKİN SERBEST'IN: RENKLERLE DOKUNAN TARIH VE HAYAL GÜCÜ

Gültekin Serbest, Balkanların kültürel mirasından beslenen, ancak evrensel bir dile sahip bir ressam. Eserleri, tarihsel katmanlar, insanın varoluşsal sorgulamaları ve coğrafyanın ruhu arasında köprü kuran bir sanat anlayışını yansıtmaktadır. Durdurulmuş Zaman kitabındaki tabloları, Aziz Serbest'in şiirleriyle kurduğu diyalogda, bu anlayışın en olgun örneklerini sunuyor. Gültekin Serbest'in resimleri, Osmanlı'nın Balkan izlerini ve modern kentlerin karmaşasını figüratif soyutlama ile harmanlar. Eserlerinde gerçekçi detaylar ile soyut lekeler iç içe geçer. Galata'da Kuşluk Vakti" (40x40cm) tablosunda, İstanbul'un tarihi silüeti, pastel tonlarla yumuşatılmış bir düşe dönüşür. Bu, izleyiciyi gerçek ile hayal arasına davet eden bir üsluptur. Serbest, renkleri bir duygu dili olarak kullanır. 1955 Prizren doğumlu olan Gültekin Serbest, Gazi Eğitim Enstitüsünde Mustafa Ayaz ve Mürşide İçmeli gibi ustalardan

aldığı eğitim, onun teknik mükemmellik arayışını şekillendirdi. Ancak New York'taki çalışmaları, bu disiplini deneysel bir özgürlükle birleştirmesine olanak sağladı. BRHD (Birleşmiş Ressamlar ve Heykeltıraşlar Derneği) başkanlığı ve Çağdaş Sanatlar Vakfı'ndaki rolü, sanatı toplumsal bir diyaloga dönüştürme çabasını gösteriyor. Eserleri, bu aktivist ruhun izlerini taşımaktadır.

Tablolarında adeta *“Renklerimle konuşurum, çünkü kelimeler yetmez”* diyen Gültekin Serbest'in bu kitaptaki tabloları, yalnızca şiirlere eşlik etmekle kalmaz; bağımsız bir anlatı oluşturuyor. Bu, onu sınırları aşan bir sanatçı yapıyor. Şiir, resim ve mimariyi aynı potada eriterek çok katmanlı bir sanat deneyimi sunuyor. Gültekin Serbest, yalnızca bir ressam değil; Balkanların görsel hafızasını yeniden inşa eden bir kültür elçisi ve resimde *“Bir Balkan Rönesansı”*. Kardeşi Aziz Serbest'in *“Durdurulmuş Zaman”* kitabı, bu misyonun en çarpıcı kanıtı. Eserleri, bize şunu hatırlatıyor: *“Sanat, tarihin yıkıntılarından doğan bir anka kuşudur.”*

YİTİRDİKLERİMİZ
NECROLOGY

BULGARİSTANLI TÜRK TARİHÇİSİ PROF. DR. CENGİZ HAKOV’U YİTİRDİK

Nimetullah HAFİZ*

Bulgaristan’da ad yapmış ve birçok eser vermiş değerli bir tarih profesörü, araştırmacı, yazar ve akademisyenlerden biri olan Prof. Dr. Cengiz Hakov 1933’te Bulgaristan’ın Aydos (Burgaz) ilçesinde doğdu. İlk öğrenimini oradaki Türk okulunda yaptı. Orta ve lise öğrenimini Bulgarca olarak 1951’de tamamladı. Yüksek öğrenimini Azerbaycan’da yaparak, Bakü Yüksek Pedagoji Enstitüsü Tarih Fakültesi’ni bitirdi (1957).

Cengiz Hakov, 1957-58 ders yılında Burgaz’da Türk okullarında müfettişlik yaptı. 1958-64 yıllarında,

Sofya’da Rusça eğitim yapan bir lisede tarih öğretmenliği yaptı. 1964’te Bulgaristan Bilimler Akademisi Balkan Araştırmaları Enstitüsünde Türkiye Cumhuriyeti tarihi asistanı oldu. Burada yüksek lisans ve doktora tezlerini savundu, doçent ve profesör oldu. 1971 yılında Moskova Doğu Araştırmaları Enstitüsü’nde, Yüksek İslaâm Enstitüsü ile Nov Bılgarski Üniversitesi, Burgazın Svoboden Üniversitesinde Türkiye tarihi konferansları verdi. Emekli olduktan sonra 2001 yılından itibaren uzun yıllar devam eden ihtiyacımız nedeniyle davetimizi kabul ederek ayın her ikinci haftası otobüslerle Kosova’ya gelip Priştine Üniversitesi Filoloji Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nde Türkiye tarihi dersleri okuttu. 2004 yılına kadar süren bu görevi sonrası Uluslararası Yeni Pazar Üniversitesinde eşim Prof. Dr. Tacida Hafız ile birlikte kurmuş olduğumuz Türkoloji Bölümü’nde Türk tarihi derslerini verdi ve yüksek lisans ve doktora öğrencilerinin sınav komisyonlarında bulundu.

* Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi, Prizren

Prof. Dr. Cengiz Hakov Mostar'da II. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu'nda Divan Başkanlığını yaparken

Prof. Cengiz Hakov, bilimsel araştırmalarında ağırlığı Türkiye Cumhuriyeti tarihi, Türkiye'nin sosyo-ekonomik gelişmesi, iç ve dış politikası, ordunun siyasi hayattaki rolü konularına verilmiştir. Yüz elli adetten fazla monografi, kitap, etüt, makale, popüler yazı, eleştiri vb. çalışması vardır. Bilimsel rapor ve bildirilerle birçok uluslararası kongre, konferans ve sempozyuma katılmıştır. 1970 yılından itibaren, Türk Tarih Kurumu ve Türk Dil Kurumu kongreleri ile Atatürk Araştırma Merkezi'nin uluslararası konferanslarına da katılmıştır. Onun birçok etüt ve makalesi Türkçe, Rusça, Fransızca, İngilizce, Çekçe, Slovakça, Makedonca ve Sırpça olarak yayımlandı. 9 Mayıs 2016'da Üsküp'te düzenlenen 21. Uluslararası Türk Kültürü Sempozyumunda Bulgaristanlı Türkiye Tarihi profesörü Cengiz Hakov, "Bulgaristan'daki Türk Okullarında Latin Alfabesinin Uygulanması" konulu makale sundu. Bu bilim etkinlikleri dışında Prof. Dr. Cengiz Hakov Prizren'de 28-30 Eylül 2001 tarihlerinde Prizren'de (Kosova) düzenlenen I. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu'na "Bulgaristan Türklerinin Tarihi Kaderi"; 03-06 Kasım 2002 tarihlerinde Mostar'da (Bosna Hersek) düzenlenen II. Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumu'na "Balkanlarda Osmanlı İktidarının İlk Yüz Yıllarında Dini Hoşgörü"; 08-12 Eylül 2003 tarihlerinde Kotor'da (Karadağ) "Yeni Yayımlanan Arşiv Belgeleri Işığında Bulgar-Türk İlişkileri (1923-1938)"; 03-07 2007 tarihlerinde Zagreb'de (Hırvatistan) "Atatürk, Yeni Türkiye ve Balkanlar" IV. ve 13-16 Nisan 2011 tarihlerinde yine Prizren'de (Kosova) "1878 Yılında Bulga-

ristan Devletinin Yeniden Kuruluşundan Sonra Türk Ahalisiyle İlgili Uygulanan Politikalar” başlıklarıyla beşinci Uluslararası Balkan Türkolojisi Sempozyumuna katıldı ve hepsi “Bildiriler” kitaplarında yayımlandı

Prof. Dr. Cengiz Hakov Prizren’de Doğruyol KGSD’nde Türkiye Cumhuriyeti’yle ilgili bildiri sunarken

Prof. Dr. Cengiz Hakov bu bildirisinde Bulgaristan’da Türk okullarında Latin alfabesinin uygulanmasında Bulgaristan yönetici çevrelerinin bir hayli kararsızlık gösterdiklerini belirten Prof. Dr. Cengiz Hakov: “Önce, Latin harflerinin uygulanmasına razı oluyorlar, sonradan döneklilik gösteriyorlar, nihayet uygulanmasını kesin karara bağlıyorlar. Bu kararsızlığın temelinde Bulgaristan Türklerinin ulusal bilinçlenmesinin Bulgaristan’ın ulusal güvenliği için bir tehlike teşkil edebileceği korkusu duruyor” demiştir.

Cengiz Hakov makalesinde ayrıca şunları belirtiyor: “1938’de Bulgaristan’da parlamento seçimleri yapılıyor ve Anayasal rejim yeniden kuruyor. Bununla beraber de Bulgaristan Türk okullarında Latin alfabesinin uygulanması sorununa kesin çözüm getiriliyor. Eğitim Bakanlığının 12 Nisan tarihli kararıyla bütün Türk okullarında sadece Latin alfabesiyle yazılmış kitaplarla eğitim yapılması emr ediliyor. Arap harfleri ile sadece haftada iki saat Kuran okutulması bırakılıyor.”

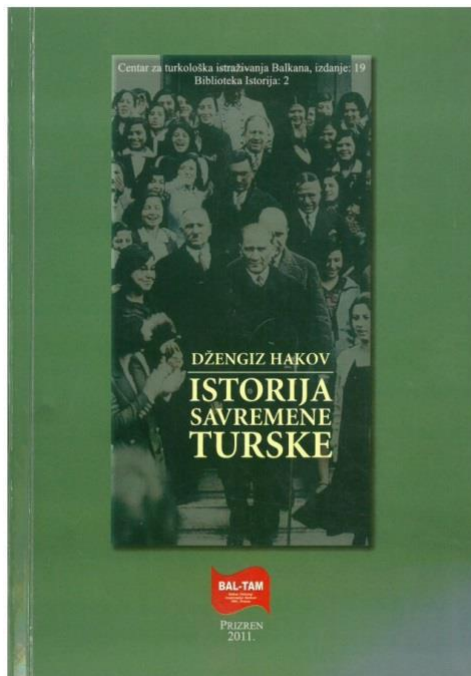
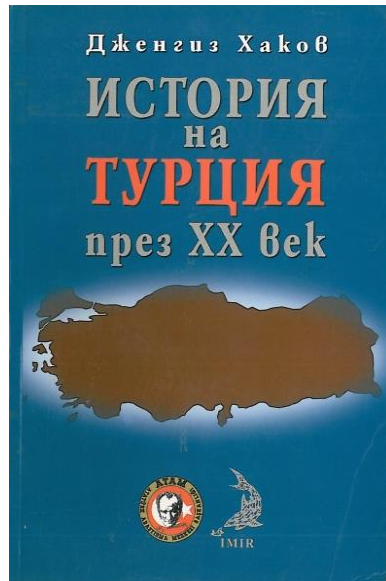
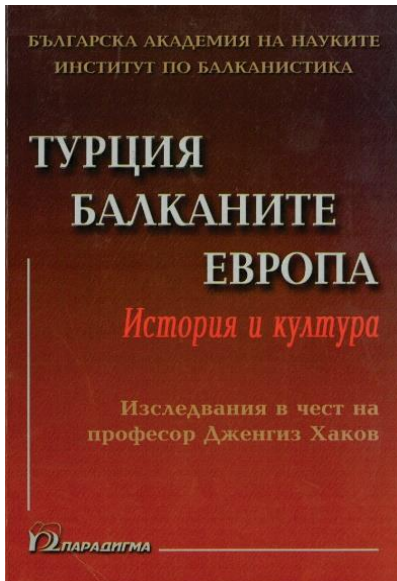

Sofya’da Yusuf Kerim’in evinde Prof. Dr. Cengiz Hakov, Prof. Dr. Tacida Hafız ile birlikte

Bulgar hükûmetinin ana dili meselesinden bazen korktuğunu dile getiren Cengiz Hakov, “Bu tedbirleri kalanları asimile etmek için alıyor. Genellikle, Bulgaristan Türklerini Türkiye’ye göç ettirmek için elinden geleni yapıyor. İşte hükûmetler gelip geçiyor ancak Bulgaristan Türkleri kalıyor” ifadelerini kullanmıştır.

PROF. DR. CENGİZ HAKOV’UN BAŞLICA ESERLERİ:

1. 1940-1970 yıllarında Türkiye'nin Arap-Doğusu Politikası (1972), 1960-1971 yıllarında Türkiye’de Siyasal Gelişmeler (1979), Türkiye’de Askeri Darbeler (1987),
2. Çağdaş Türkiye’nin Siyasal Yaşamında Ordunun Yeri (1989),
3. Belgelerle Mustafa Kemal Atatürk ve Türk-Bulgar İlişkileri 1913-1938 (Ortak, 2002),

4. Istorija savremene Turske, BAL-TAM Yayımları, Bulgarcadan Sırpçaya tercüme eden: Prof. Dr. Vladan Virijević (2011, Prizren)

DERGİNİN YAYIN İLKE VE PRENSİPLERİ / EDITORIAL PRICIPLES:

BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi uluslararası kaydı Paris'te yapılmış olan hakemli bir dergidir. Yılda iki kez, mart ve eylül aylarında yayımlanmakta olan BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi, Türkoloji ve yardımcı disiplinlerinin tüm alanlarında yapılan çalışmaları kapsamaktadır.

Dergimize daha önce herhangi bir yayın organında yayımlanmamış olan özgün çalışmalara, bilim ve araştırma alanlarında gerçekleşen farklı proje sonuçlarına öncelik tanınmaktadır. Bunun yanı sıra tanınmış, çağdaş ve geçmişe ait olan Türkologların portrelerine ve bibliyografyalarına da özellikle yer verilmektedir.

Ulusal ve uluslararası düzeyde faaliyet gösteren basın ve yayın organlarında (gazete, dergi, tv, internet vb.) gerek dergimiz ve gerekse de Merkezimiz ile ilgili haber, yorum ve fotoğrafların adresimize gönderilmesi ya da iletişim kanalları yoluyla bize iletilmesi rica olunur.

Dergiye gönderilecek yazılar öncelikle analitik ve bilimsel objektiviteyi içerisinde bulundurmalıdır. Gönderilen yazıların dipnotları ve kaynakçasının bilim standartlarına göre uygun olması gerekmektedir. Bu dergide yayımlanan makale ve yazılar kaynak gösterilmek şartıyla alıntı ve atıf şeklinde kullanılabilir.

Derginin dili Türkçedir. Ayrıca İngilizce, Rusça, Almanca ve Fransızca yazılmış bilimsel makaleler de kabul edilir. Ancak bu dillerde yazılan makalelerin geniş bir Türkçe özetine yer verilmelidir.

Başlık 12 kelimeyi geçmemeli, bold ve büyük harflerle yazılmalı, İngilizce ve Özet'in yazıldığı dildeki karşılığı bold ve küçük harflerle başlığın altında yer almalıdır. Yazar adı, başlığın altına yazılmalı, görev unvanı, kurum adresi ve e-posta bilgileri italik olarak bir yıldızla soyadına ilintilendirilerek, ilk sayfanın altında verilmelidir. Özet, 150-200 kelime arasında ve yazının özünü verecek tarzda hazırlanmalıdır. Özet içinde kaynak, şekil, çizelge bulunmamalıdır. Özetin hemen altında en az üç, en fazla beş anahtar kelime verilmelidir. Özet ve Anahtar Kelimeler Türkçe ve özetin yazıldığı ikinci dilde hazırlanmalıdır.

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ için hazırlanan çalışmaların kapsamı sayfa sayısı ile sınırlandırılmış değildir. Çalışmaların bilgisayarda, 1 satır aralığında, hece genişliği 126 mm'yi ve uzunluğu 195 mm'yi kapsayacak şekilde (11 harf büyüklüğünde font Times New Roman biçiminde) olması, çalışmaların başında Türkçe ve İngilizce özet ile anahtar kelimelerine yer verilmesi gerekmektedir.

Çalışmalar, biri mutlaka diskete veya CD'ye kayıtlı olmak üzere, iki kopya çıktısıyla birlikte dergi adresine ve ayrıca internet iletişim yoluyla derginin e-postasına teslim edilmelidir.

Dergiye gönderilen yazıların yayımlanıp yayımlanmaması kararı BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi ve derginin bilim-hakem kuruluna aittir.

Dergide ifade edilen görüş ve fikirler yalnız yazarlarına aittir. Bunlar, her zaman BAL-TAM Türklük Bilgisi dergisi'nin genel düşünce ve görüşlerini yansıtan metinler olarak değerlendirilmezler.

Eğer yazı gönderen kişi, dergimize ilk defa yazıyorsa bu kişinin çalışmasının ekinde bir fotoğraf ile birlikte, çalıştığı bilimsel alanını belirten kısa bir öz geçmişini de göndermesi uygun görülür.

BAL-TAM TÜRK LÜK BİLGİSİ

**BALTAM KÜTÜPHANESİNE GÖNDERİLEN YAYIMLAR/
THE PUBLICATIONS SENT TO THE LIBRARY OF BALTAM:**

KİTAPLAR

1. Reşit HANADAN, *Rumeli Dört Yumağı* (Roman), Kosova Türk Yazarlar Derneği Yayınları, Prizren, Aralık 2017,
2. Reşit HANADAN, *Rumeli Deryasında Boğdular Bizi* (Roman), Derya Yayınları, Prizren, Aralık 2019,
3. Geçmişten Günümüze Yazılmayan Türkçe –Türkçenin Art ve Eş Zamanlı Değişkeleri- Elginkan Vakfı 5. Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kurultayı Bildirileri, 11-12-13 Mayıs 2022, Elginkan Vakfı Yayınları, Ankara, 31.VIII. 2022,
4. *Dalname e vilajetit te Prizrenit (1873-1874)*, Tercüme eden ve hazırlayan: Hatixhe Ahmedî ve Sadik Mehmet, II. Cilt, Priştine 2023,
5. *Dalname e vilajetit te Prizrenit (1873-1874)*, Tercüme eden ve hazırlayan: Hatixhe Ahmedî ve Sadik Mehmeti, II. Cilt, Priştine 2023,
6. İlya ZDANECIC, PhiloSophija, İstyanbul, Editor: Sezgin Boynik, Sezgin Boynik, Rab-Rab Press (, Helsinki, 2024.Kitap hakkında: Bu kitap Gürcü sanatçı İlia Zdanevich'in (1894-1975) otobiyografik bir romanından alınmış bir parça ve onun üzerine kaleme alınmış yazılardan oluşuyor. Zdanevich bu eserinde 1921 yılında İstanbul'da yaşadığı yıldan yola çıkarak Ayasofya çevresinde gelişen bir devrimci komployu tasvir ediyor). 2024,
7. Nermin VLORA FALASKI, Pelazget, Iliret, Etrusket, Shqiptaret, Priştine,
8. Jason.R. ABDALE, İlire, Lufta e harruar e Romes ne Ballkan, 6-9 e.. s., 2022.
9. Ouentin – Eugenia RUSSELL, Ali Pasha Luani i Janines, 2022, Priştine,
10. Altay SUROY RECEPOĞLU, Kosova'mın Gelincik Çiçekleri ve Zambakları (Şiirler), Prizren 2024.
11. Altay MISIRLI, Sesinden Mahrum, Balkan Edebiyatı, YTB Yayınları,
12. Faruk GEZGİN, Kosova'mın Yiğit Oğlu Burhan Salt. Post Yayınları, 2023, İstanbul,
13. Dr. Fahrünnisa BILECIK – Dr. Ünal ŞENEL – Dr. Nevnihal BAYAR, Prizrenli Şeyh Yusuf Efendi ve Divanı, Zahir Yayınları, 2025, İstanbul.

DERGİLER

1. Bağ-lare, Edebiyat, Düşünce ve Kültür Dergisi, Sayı 7, YTB Yayınları, 2024,
2. Humboldt KOSMOS, Alexander von HUMBOLDT STIFTUNG YayınlarıNo. 116/2024, Almanya
3. İmza, Sayı 117, Yıl XIII, 2024, Prizren,
4. İmza, Sayı 118, Yıl XIII, 2024, Prizren,
5. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 3, Sayı 10, Kış 2023 Mamuşa,
6. Evlad-ı fatihan diyarı Mamuşa, Yıl 4, Sayı 11, İlkbahar 2024 Mamuşa,
7. Bosnakça rijec, Sayı 44-47, Yıl XIII., 219, Novi Pazar.